

ANIL ÇEÇEN

Türkiye'de sendikacılık

ANIL ÇEÇEN

TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK

Özgür İnsan Yayınları

ÖZGÜR İNSAN YAYINLARI : 1

Kapak :
Fahri Karagözoğlu

1. Basım :
Nisan/1973

Sevinç Matbaası, Ankara - 1973
Tel. 25 03 53

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

İster sosyal isterse ekonomik yönden olsun, gelişmenin ana unsurlarından birisi de sendikacılık hareketidir. Dünyanın her yerinde sendikacılığın güçlü ya da güçsüz olması o ülkenin gelişme çabalarını olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Buna paralel olarak, ekonomik ve sosyal gelişme ile demokratik rejim arasındaki ilişki de sendikacılığın geliş mesinin önemli faktörlerinden birisidir. Sosyo-ekonomik gelişme ile özgürlük ve sendikacılık arasında doğru orantılı bir bağlantı vardır. Yeryüzünde özgür ve bağımsız sendikacılık, her zaman demokratik rejimlerde gelişme olanağı bulmuş, buna karşılık totaliter rejimlerde diktatörlerin ya da dikta gruplarının ilk yaptıkları iş sendikal özgürlükleri yoketmek olmuştur. Özgürlük içinde kalkınmak isteyen her ülke, demokratik rejim içinde sendikacılık hareketinin bir baskı grubu olarak gelişmesine gereken önemi vermeli ve bunun için elverişli koşulları yaratmalıdır.

Sendikacılık üzerine yapılan araştırmalarla yazılan kitaplar yenidir Türkiye'de. Birkaç yıl öncesine kadar işçi ve sendika konuları ile ilgili kitapların çoğu sendikacılar tarafından yazılmıştır. Anılar, deneyler ve kişisel düşüncelerden öteye gidemeyen bu kitaplar kamuoyunu aydınlatmak ve sendikacılığımızın gelişim çizgisine ışık tutmak açılarından yetersiz kalmıştır. 27 Mayıs Devriminin armağan ettiği özgürlük ortamı içinde gerçek niteliğine kavuşan Türk sendikacılığı kısa sürede büyük gelişmeler göstererek kamuoyu önünde ön plana geçince konu ile ilgili bilimsel çalışmalar başlamıştır. Ne var ki, bun-

ların çoğunluğu üniversite düzeyinde kalmış, fakülte kitaplıklarından halk kitlelerine açılamamıştır. Aydın okuyucu kitlesi henüz Türk sendikacılığı üzerinde genel bir kanıya sahip değildir.

Biz bu kitabı hazırlarken, ülkenin her türlü sorunu ile genel kültür düzeyinde ilgilenen aydın halk kitlelerine ve sendikacılara konu ile ilgili genel bir fikir vermek istedik. Sendikacılığın dışından bir kişi olarak, gözlem ve araştırmalarımızda mümkün olduğu kadar bilimsel yöntemden sapmamağa, fakat yazarken olabildiği kadar yalın olmağa çalıştık. Amacımız, sendikacı olsun veya olmasın, herkese Türk sendikacılığının bütünü üzerinde bir anafikir verebilmek. Sendikacılığımız nasıl doğdu ve gelişti? Hangi aşamalardan geçti? Bugün hangi düzeyde? Hangi sorunlara sahip? Bu sorulara yanıt bulmağa çabaladık.

Birinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk işçi hareketlerinin doğuşu ve gelişimi üzerinde kuşbakışı durduk. İkinci bölümde Cumhuriyetin kuruluşundan 27 Mayıs Devrimine kadar olan gelişimi önemli olayları ile ele alarak inceledik. Kitapta asıl ağırlığı ise devrim sonrası sendikacılığımıza verdik. Son oniki yıllık gelişimi çeşitli bölümlerde ele aldık. Bu bölümleri yazabilmek için uzun süre günlük gazete, dergi ve sendika yayın organlarını taradık, kamuoyunda ön plana çıkan önemli işçi ve sendika hareketlerini kitabımıza aldık.

Çalışmalarımızda hep halk kitlelerine birşeyler verebilmeye öncelik tanıdık. Kitabın eksik kalan birçok yanı olabilir. Bu kadar geniş bir konuyu kısa sürede böyle halk tipi bir kitap içinde vermeğe çalıştığımızdan, okuyucularımızın eksikliklerimizi hoşgörü ile karşılıyacaklarını umarız.

ANIL ÇEÇEN

I. BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA İŞÇİ HAREKETLERİ

Ulusal endüstrisini kuramamış Osmanlı toplumu onyedinci yüzyıldan başlayarak batı kapitalizminin etkisi altına girmiş ve ondokuzuncu yüzyılda emperyalizmin başlıca sömürü alanlarından birisi olmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi sınıfının da doğuşu farklı koşullar içinde meydana gelecek ve bu oluşum emperyalizme bağımlı gelişen kapitalizm olgusuna sıkı sıkıya bağlı kalacaktır. Küçük el endüstrisi batının büyük rekabetiyle karşılaşınca yıkılmağa yüztutmuş, Lonca örgütleri geniş çapta darbe yemiş ve üretim araçlarından kopmuş işçiler silah ve ordu araçlarıyla ilgili kollarda ve tekstil endüstrisinde onsekizinci yüzyılın ikinci yarısına doğru ortaya çıkmışlardır. Bu dönemde işçi sınıfının tam olarak varlığından söz edilemez.

19. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar'da tekstile dönük bir endüstriyel gelişme ve bu türden işyerlerinde çalışan işçiler görülürken, Anadolu'da ise devlet eliyle endüstri kurma girişimi başlamıştır. Bu girişim kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen işçi sınıfının gelişmesine

yardımcı olmuştur. Silah endüstrisinin yanında bu dönemde en çok işçi barındıran kol maden çıkarma endüstrisi olmuştur. Madenlerde çok güç koşullar altında çalışan işçiler bu dönemin en çok hareket yapanlarının başında gelmektedir. Ancak bunların yarı köylü niteliği, bu kesime üretim araçlarından kopamamak ve tam işçi olamamak gibi kendine özgü bir yapı kazandırmaktadır. Bu döneme kadar madenlerde, şehirlerin yapı işçileri arasında, Rumeli'nde makinaları tahrip biçiminde bazı bağımsız hareketler dışında, toplu işçi hareketleri ve işçi örgütlenmesiyle ilgili verilere pek rastlanmıyor. 1845 tarihli Polis Nizamnamesi'nin işçilerin grev yapmasını, birlik kurmasını engelleyen ve ihtilal girişimlerinin önlenmesini öneren maddesi ilgi çekicidir. Avrupa'daki işçi hareketleri ve ihtilal dalgası, madenlerdeki bazı karışıklıklar ve direnişler, büyük şehirleri kaplamış olan işsiz kitleler karşısında böyle bir madde ile tedbir alma yoluna gidilmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Türkiye'de işçi sınıfının doğuş özelliğini yansıtacak gelişme meydana gelir. Batı sermayesi başta demiryolları ulaşımı olmak üzere ülkede çeşitli işkollarında yatırım yapar ve gelişmeye başlayan endüstriye egemen olur. 1850 yılından sonraki gelişme, Batı kapitalizminin emperyalizmine önayak olduğu, böylece işçi sınıfının da doğmasına ve güçlenmesine doğrudan doğruya katkıda bulunduğu bir gelişmedir.

Yirmi yıllık sürede İmparatorluk sınırları içinde pek çok fabrika ve çeşitli endüstri kolları kurulmuştur. Demiryolları, karayolları yapımı emperyalizmin güdümünde ve onun politika sına bağımlı olarak hız kazanmıştır. Ulaşımla ve çeşitli hizmet sektörleri ile ilgili birçok yabancı şirket ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler yabancı sermayenin yönetiminde ve em-

peryalist batı politikasının güdümünde gerçekleşmiştir. Başlangıçta atılan bu yanlış ve işbirlikçi adım, günümüze kadar ulusal endüstrimizin belini doğrultamamasına yolaçmıştır.

Türk işçi kitlesinin nicel gelişmesi, giderek bilinçlenmesi Cumhuriyete kadarki dönemde geniş çapta emperyalizmin ürünü olmuştur. Yirminci yüzyıla doğru gidildikçe devlete bağlı kamu endüstrisinde çalışan işçiler azalmış, yabancı işyerleri ve buralarda çalışan işçiler artmıştır. Yabancı işyerlerinde işçilerin yoğunlaşmaları, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yetersiz kalsa bile objektif bir bilinçlenmenin koşullarını yaratmıştır. İkinci Meşrutiyete kadar etkili işçi hareketlerinin ve o zamanki deyimle «tatil-i eşgal» grevlerinin patlak verdiği görülmektedir. Daha çok 1870-1880 arasında yayılan, belirli bir örgütlenmeye ve propogandaya bağlı olmayıp, kendiliğinden meydana gelen ve çoğunlukla ekonomik öz taşıyan bu hareketler, Osmanlılar döneminde işçi sınıfının ilk belirtileridir. 1870-1908 döneminde tespit edilen 23 işçi olayından 21 tanesinin nedeni ödenmemiş ücret veya düşük ücrettir. Bu dönemde büyük ekonomik ve mali buhranlarla karşılaşılması yüzünden devlet işçilere ücretlerini ödeyemeyince devlete ait işyerlerinde daha çok harekete rastlanmıştır. Yabancıların işyerlerinde ise hareketler daha çatışmalı ve şiddetli geçmiştir.(1)

Abdülhamit'in baskı yönetiminde ise işçi hareketi kendi ölçüsünde yeraltına sinmiştir. 1871'de ilk işçi örgütü olarak Ameleperver Cemiyeti kurulmuştur. Bu dernek yardımsever ve batı hayranı küçük bürokrat aydınların öncülüğü ile kurulmuştur. Osmanlı işçi sınıfının ilk gerçek örgüt-

(1) - SENCER, Oya - Türkiye'de İşçi Sınıfı, 1969, sayfa 70-107

lenme denemesi yine bu döneme rastlar. 1894'de Tophane fabrikalarında çalışan işçiler tarafından kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti çok dar çevrede kalmasına rağmen sınıf bilinci temeli üzerinde kurulmuş ilk işçi örgütü olarak olumlu bir aşamadır. Bu örgüt bir yıl sonra Abdülhamit'in polisi tarafından kapatılmıştır. Baskı yönetimi, emperyalizmin güdümü altındaki işçi kitlelerinin güçlenmesiyle karşı karşıya kalınca, bir sonraki dönemin hemen başında beklenmeyen bir patlamaya yol açmıştır.

II. Meşrutiyet'e kadar gelişen işçi hareketlerinde şu özellikler görülmektedir: Yerli ve yabancı sermaye yokluğunda işçi hareketleri çoğunlukla yabancı sermayeli işyerlerinde ve kısmen devlet işyerlerinde yoğunlaşmıştır. Müslüman-Türk unsurlar yanında azınlık işçilerini de barındıran Osmanlı işçi sınıfının bu kozmopolit niteliği emperyalist güçler ve işbirlikçi güçler tarafından sömürülmüş ve işçi hareketleri bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Genel çizgiler içinde yirminci yüzyılın başlarına kadarki işçi hareketleri ekonomik nedenlerle, kendiliğinden ve örgütsüz olarak gelişmiştir.

II. Meşrutiyetin ilânı, Cumhuriyet öncesi dönemin işçi hareketleri ve işçi sınıfının gelişmesi açısından önem taşımaktadır. Bu önem otuz yıllık bir baskı döneminden sonra işçi hareketinin yeni hız kazanmasından ve sola açık meslekî-siyasal örgütlenmenin ortaya çıkmasından doğmaktadır. Meşrutiyetin ilânı ile gelen özgürlük ortamında işçi hareketleri İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerden Anadolu'ya ve Balkanlara yayılmıştır. İki aylık süre içinde 40' dan fazla grev olayı görülmüştür. Demiryolları ve Denizyolları işçilerinin çeşitli bölgelerde yaptıkları grevler en büyükleri olmuştur. Tütün, gıda, kömür, maden, vb. gibi işkolların-

daki grevler aynı dönemin olaylarıdır. Bütün bu hareketlerde işçiler, içinde bulundukları çok güç çalışma koşullarına, örgütlenme kısıtlamalarına ve düşük ücretlere, özgürlük ortamından yararlanarak başkaldırmakta ve ekonomik haklarını istemektedirler. Hareketlerin yer yer işçilerin ölümü ile sonuçlanması, emperyalizme karşı bilinçlenmenin gelişmesi, işverenlerin işbirlikçi oyunlarına sert tepki gösterilmesi, bu dönemin işçi hareketlerinde görülen ortak özelliklerdir. 1908'in Ağustos ve Eylül aylarında işbirlikçi basında tepkiler başladı; bu hareketlerin yabancı sermayeyi baltaladığı, yerli işçilerin yabancı işçilerle aynı düzeyde bulunmadığı ve eşit haklara sahip olamayacağı ileri sürüldü. II. Meşrutiyet grevlerinin hepsi emperyalizmin oyunlarına ve sömürüsüne karşı direniş hareketleriydi.

O dönemde emperyalist güçlerin en büyüğü olan Almanların baskısı ile «tatil-i eşgal» yasası acele çıkartılarak yürürlüğü konulmuştur. Bu yasa ile örgütlenme ve grev yasağı getirildi. Yeni yasaya rağmen (eski hızı azalmakla birlikte) grevler ve işçi hareketleri büyük yerleşme merkezlerinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar sürdü. Yasa sonrası gelişen hareketlerde Balkanlarda gelişen sol akımların açıkca etkileri görülmüştür. Selânik işçi hareketinin ideolojik merkezi olmuştur. (2)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında işçi hareketi duraklamış, Osmanlı işçi sınıfının doğuş özellikleri, emperyalizmle çelişki ve sınıfsal bilinç geriliği yüzünden savaş içinde ve sonrasında gâvur düşmanlığına ve milliyetçiliğe dönüşmeğe başlamıştır. Rumelinin elden çıkması, merkezini yitiren işçi hareketine büyük balta vurmuştur. Savaş sonrasında işçi kitleleri

(2) - ŞANDA, Hüseyin Avni - 54 yıl Önceki İşçi Hareketleri, 1962, İstanbul

yeni bir patlamanın eşiğine gelmişlerdir. Savaş yenilgisi ve çalışma koşullarının ağırlığı yabancıların yönetimindeki işyerlerinde işçi hareketlerini yoğunlaştırmıştır.

Rusya'dan dönen savaş esirleri benimsedikleri sosyalizmi işçiler arasında yaymağa başlayınca, hareketler ideolojik bir yön kazanmağa başladı. Bu sıralarda kurulan *Türkiye Sosyalist Fırkası* ile *Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası* kısa bir süre işçi hareketlerine yön vermişlerdir. Bu dönemde hareketler kendiliğinden olmaktan çıkıp, sosyalist partilerin öncülüğünde örgütlü bir düzene girmişlerdir. Sosyalist partilerin işçi hareketini tek cephede birleşmeğe davet etmeleri, işçi kitleleri arasında geniş yankılar uyandırmıştır. 1921 yılında, 1 Mayıs'ın çok parlak bir biçimde kutlanması Sosyalist partilerin işçiler arasında geniş bir sempati topladığını göstermektedir. Partilerle işçiler arasındaki bu yakınlaşma pek uzun sürmemiş ve Türkiye Sosyalist Fırkası bir-iki yıl içinde işçilerin kontrolunu elinden kaçırmıştır. (3)

İşçilerin örgütlenme girişimlerini Tatil-i Eşgal yasası bile önleyememiştir. Rumeli kesiminde işçi örgütlenmesi genç sosyalistlerin elinde gelişmiştir. Anadolu'daki örgütlenmeyi ise Selanik'ten gelen işçiler yürütmüştür. *Osmanlı Sosyalist Fırkası* işçilerle doğru dürüst bir ilişki kuramamıştır. Bu partinin devamı niteliğinde olan Türkiye Sosyalist Fırkası işçileri 1919-1922 arasında kendi doğrultusunda sürükleyebilmiştir. Tek bir kişiye (Sosyalist Hilmi) dayanması ve ideolojik bilinç eksikliği içinde bulunması nedeniyle bu parti gerçek bir sosyalist parti olmaktan çok, içinde bulunduğu dönemin koşullarını yerinde değerlendirebilen oportünist bir hareket olarak kalmıştır.

(3) - Parti Dergisi - Sayı 2, sayfa 40-44

Bu siyasal örgütler dışında, 1920 yılında *İstanbul İşçi Milletlerarası Birliği* kurularak 1921'de Profintern'e üye olunmuştur. *Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fıkrası*'nın girişimleriyle işçi dernekleri çerçevesinde tek cephe oluşturulmağa çalışılmıştır. 1922 yılında *İşçi Derneği* işçi örgütlerini birleştirmek üzere yeni bir harekete girişti ama başarı sağlayamadı. Sarı bir örgüt olan *Amele Siyanet Cemiyeti* ile Türkiye Sosyalist Fırkası çağırıya uymadılar. Sosyalist partilerin öncülüğündeki örgütlenme denemeleri Kemalist hareketin başlamasına kadar sürdü.

Daha sonraları Mustafa Kemal'in bağımsızlık savaşını başlatması işçi hareketine de bu savaşa katılma yönünde belirli bir politik nitelik kazandırmıştır. İşçiler grevleri ve diğer hareketleri bırakarak Ulusal Kurtuluş Savaşı için silah ve malzeme yapımına eğilmişler, cephelerde döğüşmüşlerdir.

II. BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLÂNI İLE 27 MAYIS DEVRİMİ ARASINDAKİ GELİŞİM

A — ATATÜRK DÖNEMİ

Cumhuriyetin ilânını izleyen dönemdeki sendikal hareketler kendiliğinden bir nitelik taşıdıkları ve yabancı sermayeye karşı geliştikleri ölçüde Kemalist yönetimden herhangi bir tepki görmemişlerdir. Kurtuluş Savaşının öncüsü küçük burjuvazi ve onunla beraber siyasal iktidarı paylaşan toprak sahipleri ile ticaret burjuvazisi işçi sınıfının gelişmesini istemediklerinden, Türkiye'de sendikacılığın ilerlemesine karşı çıkıyorlardı. Kemalist ideolojinin sınıflararası mücadeleyi benimsemeyen özüne rağmen, asker-sivil bürokrat ve aydınların çelişik tutumları sendikacılığın başlangıç dönemi için talihsizlik olmuştur.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet yönetimi resmen açıklandı. Bu yıllarda varlığını sürdürmekte olan Türkiye İşçi Derneği en büyük işçi örgütü idi. Daha çok Aydınlık dergisini çıkaran sosyalist düşünceli aydınların etkisi altında kalarak sınıfsal bir doğrultuda hareket ediyordu. Sonraları kurulan

İstanbul Umum Amele Birliği bu dernekle rekabet etmeğe başladı. Aydınlıkçıların doktriner tutumlarıyla politikaya sürüklenmek istenen Türkiye İşçi Derneği'ne karşılık, aynı yıllarda İstanbul Umum Amele Birliği'nin hiçbir siyasal amaç taşımadan kurulması Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından büyük bir takdirle karşılanmıştır. (1). Birkaç yıl içinde yeni kurulan bu örgütün diğer Anadolu şehirlerindeki işçi kuruluşlarıyla birleşmesi sonucunda *Türkiye Amele Birliği* kuruldu. Ancak sosyalist aydınların çeşitli suçlamalarıyla yıpratılan bu birlik dağılınca işçi kitlesi bir süre örgütsüz kalmıştır.

Amele Birliği'ne karşı çıkan İşçi Fırkası kurucusu işçilerden bir kısmı hemen o sıralarda *Amele Teali Cemiyeti*ni kurmuşlardır. Bu cemiyet İşçi Fırkası ile içiçe bir çalışma düzenine girdiğinden 1928 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır. Dört yıllık çalışma süresi boyunca Amele Teali Cemiyeti, işçi kitlelerini Marksist ideoloji etrafında ayaklanmağa hazırlamıştır.

Kemalist devrimin siyasal örgütü olarak Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmuştu. Bu partinin işçilere karşı tutumu, programı ve Cemiyetler Kanunu hükümleriyle saptanmış bulunuyordu. Parti ekonomik bakımdan nasıl kalkınılacağını saptamak üzere İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasına karar verdi. 17 Şubat 1923'de toplanan kongreye işçi grubu da davet edildi. Ancak işçileri tam olarak temsil edebilecek bir örgüt henüz o zaman kurulamamıştı. Zayıf bir kadro ile İzmir'e giden işçi temsilcileri biraraya gelerek örgütlenme sorunlarını tartıştılar. İşçi sendikalarına sınıfsal bir nitelik kazandırmak için çalışan Aydınlık çevresi, İzmir İktisat Kong-

(1) - ÖKÇÜN, G. - Türkiye İktisat Kongresi, s. 160

resini amaçları bakımından uygun bir fırsat görmüştü. Öyleki, işçilere devamlı olarak bazı temel siyasal ve ekonomik taleplerini gerçekleştirmek için Kongreden yararlanmaları yolunda telkinlerde bulunmuştu. Atatürk'ün önemli bir konuşma ile açtığı Kongrede, işçi grubu 1 Mayıs'ın işçi bayramı olmasını, bir iş yasası çıkarılmasını ve işçilere «amele» denilmemesini istedi. İstanbul'lu işçileri temsil eden İstanbul Umum Amele Birliği, Kongreye 21 maddelik bir rapor sunarak grev hakkı dahil olamak üzere çeşitli sosyal ve sendikal haklar istedi. Kongrenin sonunda sendika hakkının işçilere tanınması ve Tatil-i Eşgal yasasının yeniden işçilerin hakkını tanımak üzere incelenmesi karara bağlandı. Bu tarihlere kadar sendika hakkının tanınmaması Türkiye çapında örgütler kurulmasını engellemiş ve işçi hareketlerini bölgesellik sınırı içinde bırakmıştı. İzmir İktisat Kongresi işçi temsilcilerini biraraya getirerek dağınıklığı kaldırmış ve işçilerin belirli işteklerde birleşmelerini sağlayan büyük bir fırsat olmuştur. Devamlı bölünmeden bıktıklarını açıklayan işçiler Kongreden hemen sonra Türkiye çapında birleşmek ve örgütlenmek üzere harekete geçtiler.

1924 Anayasası ile dernek kurma hakkı güvence altına alındı ve 1909 yılında çıkmış bulunan Cemiyetler Yasası yürürlükte bırakıldı. Sendika hakkı tanınmamasına rağmen işçiler dernek kurma hakkından yararlanarak örgütlenmeğe başladılar. İlk olarak *İstanbul Umum Amele Birliği*, *İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti* ve *Amele Teali Cemiyeti* gibi örgütler kuruldu.

Bu sıralarda en büyük işçi kuruluşu «Amele Teali Cemiyeti» idi. 1924 yılında kurulan bu cemiyet bir süre sonra zayıfladı, ve kendiliğinden kayboldu. İşçi liderleri arasındaki görüş ayrılıkları, rekabet ve çekememezlik dolayı-

sıyla dağınıklık belirgin bir hal alınca devrin hükümeti 1925 yılında «Takrir-i Sükûn» Yasası'nı yürürlüğe sokarak sendikaların kurulmasına izin vermedi. Bu yasa her türlü muhalefet ile beraber işçi sendikacılığını uzunca bir süre ortadan kaldırdı. Hükümetin işçilerin örgütlemelerini engelleyen bu tutumu o günün iktidar partisi olan CHP'nin işçi kitlelerinin bilinçlenmelerini, kendi hak ve çıkarlarını birleşerek aramalarını istemediğini gösteriyordu. Bütün partileri kapatarak, güdümlü bir yönetime giden CHP, işçi kuruluşlarının kendi isteklerine ve görüşlerine göre yönetilmesi amacıyla giderek daha sıkı tedbirlere başvuruyordu. Takriri Sükûn Yasasının gerçek hedefi sol düşünce ve işçi hareketi olmuştur. Bu yasadan sonra işçilerin örgütlenmeleri çok zorlaşmışsada 1925 ve 1926 yıllarında bazı işçi hareketlerine rastlanmıştır. 1924 yılında hükümetin mevcut durumu gözönünde tutarak iş hayatını düzenlemek üzere getirdiği «İş ile ilgili Kanun Layihası» Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmemiştir. İşçiler üzerinde baskının sürüp gittiği bu dönemin en büyük işçi hareketi 1928 de İstanbul tramvay işçilerinin yaptıkları grevdir. 1925 yılının büyük ekonomikve sosyal bunalımlarının etkileri meydana çıkınca işçiler kendiliğinden greve sürüklenmişler ama alınan sıkı tedbirler karşısında bu girişimler hep başarısız kalmıştır. Bu girişimlerde «Amele ve Müstahdemin Cemiyeti» yoğun çalışmalarıyla göze çarpmıştır. Gene aynı yılın 1 Mayısında bildiriler dağıtan işçiler «hükümeti devirmeğe çalışmak» iddiası ve «vatana ihanet» suçu ile mahkemeye verildiler. Bunlardan sonra işçi haklarını savunan örgütler kurmak bir cesaret işi oldu. Ancak işçilerin örgütsüz kalmasının çeşitli sakıncalar doğurduğunu görenler, göstermelik pasif dernekler kurmağa önem verdiler. Bu tip dernekler gerçek sendikacılık anlayışından uzak kalarak kendi çaplarında çalışmalarını sür-

dürdüler. 1925 yılından sonra işçilerin sendika hakkını ortadan kaldıracak yönde beliren bu gelişme, Kemalist yönetimin anti-sınıfsal ve halkçı özüne dayanarak ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında geliştirilmeğe çalışan halkçılık anlayışı, sınıflararası mücadeleyi ve toplumun sınıflara bölünerek çıkar çatışmalarına düşmesini kabul etmiyordu. Sendikacılığın sınıfsal bir nitelik almaya başlaması Kemalist yönetimi bu yönde tedbirler almağa zorlamıştır.

Kısa zamanda yayılma eğilimi gösteren işçi hareketleri karşısında hükümet şu tedbirleri almıştır:

1 — Aydın demiryolu grevi yasaklanmış, işçiler hak elde edemeden çalışmak zorunda kalmışlardır.

2 — Zonguldak grevinde işçilere destek olan Sanayi Genel Müdürü görevinden alınmıştır.

3 — Anadolu Şimendiferleri Müdürlüğü hükümeti temsilen işçi örgütlerine baskı yapmış ve grevleri önlemiştir.

4 — Özgür sendikaları koruyan, işçilerin lehine «Mesai Kanunu» hazırlayan Ekonomi Bakanı görevinden alınmıştır.

5 — Hükümet kendi adamlarının yönetiminde Amele Birliği kurdurmuş ve sıkı kontrol altına aldırmıştır.

6 — Hükümetin kontrolu dışında kalan bütün işçi kuruluşları yasalara aykırı olarak gerekçesiz bir şekilde kapatılmıştır.

Hükümet 1924 Anayasasına rağmen dernek kurulmasından, işçilerin birleşerek sosyal bir güç haline gelmesinden yana değildi. İstanbul Umum Amele Birliği'nden sonra kurulan İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti ortaya bir ikilik çıkardığından işçilerin, İktisat Kongresinde başlayan birleşme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Türkiye İşçi Dernek-

leri Birlikleri İttihadı her ilde bir işçi birliği kurmak istiyor, fakat, İstanbul'da çeşitli parti gruplarına kayan işçilerin iç çekişmeleri bu yoldaki kuruluşların gerçekleşmesini engelliyordu. Amele Teali Cemiyeti işçiyi derleyip toparlayıcı çalışmalar yapmasına rağmen yardımlaşma ve dayanışma örgütlerinin kurulması dağınıklığı daha da genişletiyordu. Dağınık durumun vahim olaylara yolaçması karşısında hükümet, işçi hareketlerine silahlı asker kullanarak karşı çıktı, 1 Mayısın bayram olarak kutlanmasını zorla önledi. İşçilerin örgütlenmelerinin Takrir-i Sükûn yasası ile durakladığı söylenebilir. Bu yasa isyana ve gericiliğe yönelen, ülkenin kurulu toplum düzenini, güvenlik ve huzurunu bozmaya yolaçabilecek her çeşit örgütleri, kışkırtmaları, girişimleri hükümetin idari yollarla veya kendi başına, Cumhurbaşkanının onayı ile yasaklama yetkisini tanıyordu. Önceden kurulan örgütler kapatılınca yenileri pek kurulamadı.

B — CHP DÖNEMİ

CHP sınıf bilincinin uyandırılmasına meydan verecek örgütlerin kurulmasını ve yaşamasını istemiyordu. Bu nedenle işçilerin örgütlenmelerine izin verilmezken, o sıralarda hazırlanan Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi ile esnaf arasında meslek esasına dayanan cemiyet kurulmasına izin veriliyordu. Sendika biçiminde olmamak üzere kurulan dernekler; mesleğin teknik bakımdan gelişmesi, meslek anlaşmazlıklarının çözümü ve meslekdaşlar arasında dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması gibi işlerle uğraşıyorlar, sınıfsal çıkarlar ardında koşmuyorlardı. Esnafa dernek kurma izni veren hükûmet, sınıf ilkesine dayanan sendika kurulmasına, işçilerin sosyal ve ekonomik çıkarlarını elde etmek için sosyal alanda mücadelelere girişmelerine izin vermiyordu. Böyle

güdümlü bir ortamda işverenlerin istedikleri gibi davranmaları, ücretleri keyiflerine göre ayarlamaları, işçileri yeraltı mücadelelerine doğru kaydırdı. (2)

Liberal kalkınma yöntemini seçmiş ve baskı tedbirleriyle rejimi sürdürmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 1929-30 dünya ekonomik buhranının eşiğine böyle bir işçi politikasıyla gelmiştir. Bu dönem, sendikacılığın nimetlerinden yoksun kalan işçi sınıfının buhranın yükünü bütün diğer sınıf ve tabakalardan daha fazla çektiği, işsizliğin düzeni tehdit eder bir hale geldiği ve en önemlisi işçi ücretlerinin mutlak olarak düştüğü bir dönemdir. Artan işçi sefaleti toplumun sağlığı ile ilgili özel bir yasanın çıkarılmasını gerektirmişse de, siyasal iktidarın sınıfsal yapısı sosyo-ekonomik düzenle birleşince duruma hiçbir değişiklik gelmemiştir. Devrin hükümeti buhran döneminde işçilerden herhangi bir istek gelmemesi için çalışmış ve aldığı tedbirlerle bunda da başarılı olmuştur.

1929 yılı yazında dünyayı saran ekonomik buhran, Birinci Dünya Savaşı felaketinden henüz kendini toplayamamış, az gelişmiş ve emperyalizmin tekeline bağımlı bırakılmış Türkiye ekonomisine çok ağır bir darbe indirmiştir. Bu sırada vergilerin ve tüketim maddelerinde fiyatların aşırı derecede artması, ücretlerin aşırı derecede azalması ve işsizlik, işçi sınıfının durumunu daha da kötüleştirmiştir. İşsizliği azaltmak amacıyla yabancı işçilerin iş alanlarını daraltan «Türkiye'de iş ve memuriyetlerin Türk vatandaşlarına verilmesine ilişkin yasa» kabul edildi. Yalnız Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çalışabileceği iş ve memuriyetler saptandı. Bir yandan da işsizliğin azaltılması için, gerek özel

(2) - SÜLKER, K. - Türkiye'de Sendikacılık, İst, 1955,s.29

gerekse devlet sektöründe çalışan memur ve işçilerin ücretlerinin azaltılmasına girişildi. Ücret indirimi tarım işçilerinde aylık olarak 5 TL, dokuma işçilerinde ise 36 TL. ye kadar ulaşıyordu. Sendika hakkı ellerinden alınan işçiler ücretlerin indirilmesi karşısında direnişe geçemiyorlar ve güç koşullara katlanmak zorunda bırakılıyorlardı. İşçi hareketleri baskı yollarıyla durdurulamayınca, 1931 seçimlerinde CHP yöne ticilerinin izniyle, bazı işçi liderleri milletvekili adayı gösterildiler. Hükümetin yardımlarıyla işçi örgütlerinin çoğu yardım sandıkları şekline dönüştürüldüler. Böylece dolaylı yollardan egemen çevreler işçi kitleleri üzerinde ekonomik bir baskı düzeni kurdular. Sendikasız işçiler bu gidişin de önüne geçemediler. İşçilerin karşı koymalarına rağmen yetkililer, işçi örgütlerinin yönetimine avukat ve mühendis gibi işçilikten gelmemiş kişileri tayin ettiler. Örneğin Taşçılar ve Betoncular Birliği'nin başında bir mimar, Demiryolu İşçileri Birliği'nin başında ise bir mühendis vardı. Yöneticiler sarı sendikalara dahil olan işçilerin sayılarını artırmak için büyük çabalar gösterdiler, ücretsiz işçi lokalleri açtılar ve İş Bulma Kurumunu kurdular. Hükümet yetkilileri işçilerden ısrarla CHP'nin denetiminde bir işçi birliğinin resmen kurulmasını isteyince, işverenler daha da ileri giderek, hükümetin kontrolundaki işçi birliklerinin çalışma yönünden sapma gösteren işçilerini işten çıkardılar. Bununla beraber işçiler, hükümete bağlı birliklerin hiç bir yarar sağlamadığı gibi, aidat kesintileriyle de bütçelerine yük getirdiğini ileri sürdüler

Dünya ekonomik buhranının ve başarısızlıkla sonuçlanan liberal iktisat politikası döneminin ortaya çıkardığı zorunluluklar ve diğer yan nedenler 1932 yılından sonra devletçiliğe geçişi gerekli kılmıştır. Bu ekonomik politika değişikliği işçilere ne örgütlenme ne de haklar düzeyinde fazla bir

şey getirmemiştir. Diğer haklarından umutlarını kesen işçiler daha çok İş Yasası çıkarılması için direndiler. İşçilerin tepkisinin giderek artması sonuç verdi ve hükümet iş yasasının çıkarılması için çalışmalara geçti. Bir yıllık bir çalışmadan sonra 1932 de İş Yasası Meclise sunuldu. Yasa ev hizmetleriyle uğraşan kişiler ve tarım kesimi bir yana, bütün üretim kollarına yaygınlaştırılmıştı. Ancak sosyal güvenlik hakkını yalnız endüstri işyerlerinde çalışanlar alabiliyordu. Bir haftada 48 saatlik iş, ücretlerin ödenmesi ve toplu iş sözleşmesini düzenleyen bazı tedbirler öngörülmüş, vatandaşlara iş bulma görevi devlete yüklenmişti. 1932 yılında yasa tasarısının grev özgürlüğü ve sendika kuruluşunu içermesi önemli bir girişimdi. Ne var ki bu yasa da ölü doğmuştu. Mecliste komisyonlarda tasarı iyice değişti. İş yasası ancak 1936 yılında çıkarılabildi ve 1967'ye kadar yürürlükte kaldı. Yasa zamanın CHP genel sekreteri tarafından, «Yeni iş yasası, sınıfçılık bilincinin doğmasına ve yaşamasına olanak verici hava bulutlarını silip süpürecektir. Bu yasayla iş hayatında denge kurulacaktır.» şeklinde tanıtılmıştır. Aynı dönemde CHP kendine bağlı işçi örgütleri oluşturmağa çalıştığından, İş Yasası işçi çevrelerinde güvensizlikle karşılanmış ve sürekli olarak eleştirilmiştir. İşveren lehine ağır basan maddelerin çokluğu yüzünden iş hayatında istenen denge kurulamamıştır.

İş Yasası herşeyden önce, işçilerin biraraya gelerek örgütlenmelerini, toplu hareket etmelerini, grev ve lokavt haklarını kabul etmiyordu. Fakat işverenin işçi çıkarma hakkını dolaylı olarak koruyordu. İşverene geçici kaydı al tında işçi çalıştırma, sürekli olarak işyerine girdi-çıktı işlemi yapma hakkını veriyordu. İşveren için kaçak ve çocuk işçi çalıştırma olanağını getiriyordu. En önemli yönü de üç

yıl dolmadan işçilere kıdem tazminatı hakkını tanımıyordu. Bunlara karşılık, hiçbir kusuru olmadan, işveren tarafından işine son verilen işçinin haklarını koruyucu hükümler yoktu. İşverenin haksız uygulamalarına karşılık cezai tedbirler getirilmemişti. Bütün bunlara rağmen 3008 sayılı bu iş Yasası Türkiyede iş hayatının gelişmesine katkıda bulunmuştur.(3)

Medeni Kanun'un derneklerle ilgili hükümlerinin uygulanmasını önleyen Dernekler Yasası 1938'de yürürlüğe girince işçilerin sendika kurabilmeleri iyice olanaksızlaştı. Artık ne sendikalardan ne de sosyal sınıflardan söz edilemiyecekti. Yasanın 9/H fıkrasında: «Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan cemiyetler kurulamaz.» deniyordu. Aynı yasanın diğer hükümlerinde ise bir derneğin kurulabilmesi için hükümetten izin alınması gerektiği belirtiliyor, dernekler sürekli olarak hükümetin denetimine bırakılıyor ve kapatılmaları konusunda hükümete çok geniş yetkiler tanınıyordu. Dernekler Yasası'nın yayınlanmasından sonra işçi sınıfının örgütlenme olanakları büsbütün elinden alındığı gibi, her türlü toplantı gizli örgütlenme sayılarak soruşturma ve tutuklamalar artırılmıştır. Böylece demokratik anlamda ne sendikacılık ne de örgütçülük gelişme olanağına uzunca bir süre kavuşamamıştır.

Dernekler Yasası'nın ağır baskısı altında örgütlenme özgürlüğünden yoksun bırakılan işçiler, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber yeni bazı fedakârlıklarda bulunmağa zorlandılar. Savaş ekonomisine geçilmesi üretimin artırılmasını gerektiriyordu. İş Yasası'nın günlük çalışma süresini 8 saat kabul etmesine rağmen Bakanlar Kurulu yeni bir karar alarak devlet işletmelerinde gece çalışma zorunlu-

(3) - AĞRALI,Sedat - Türk Sendikacılığı, İstanbul, 1967, s. 39

luğunu getirdi. Bazı fabrikalar gece yarısına kadar çalışmalarını sürdürdüler. İşçiler ulusal çıkarlar ve sosyal güvenlik için zor koşullar altında her türlü fedakarlığa katlandılar. Savaşa girilmedi ama ülke genede ekonomik bakımdan zayıf düşmüştü. Hayat pahallılığının çığ gibi büyümesi, sefalet ve işsizliğin artması işçi kitleleri arasındaki huzursuzluğu giderek artırdı. Savaş içindeki ülkelerde bile işçiler sendikaları aracılığı ile greve başvurarak ücretlerini fiyatlara göre ayarlayabiliyorlardı. Türk işçisi ise bu olanaktan yoksundu. Savaş içinde gelişen yeni fikir akımlarının etkisi ve ülkede giderek artan sefalet ile işsizliğin baskısı sonucunda, iş ve işçi sorunlarıyla uğraşacak Çalışma Bakanlığı'nın kurulmasına karar verildi. Bakanlık 1945 yılında bir yasayla kuruldu. Görevi iş hayatını düzenlemek, iş piyasasıyla ilgili konuları izlemek, işçi-işveren ilişkilerinde tarafsız uzlaştırıcı bir görev yapmaktı. En önemlisi devlet adına sosyal güvenlik tedbirlerini gerçekleştirici çalışmalarda bulunmaktı. Bakanlığın kurulmasıyla, demokratik ilkelerin savunulduğu ve sosyal sorunların ele alındığı dünya kamuoyuna gösterilmek isteniyordu. Ayrıca bir de İşçi Sigortaları Kurumu kurularak işçilerin güvenliği konusunda önemli bir adım daha gerçekleştirildi. İş hayatını ilgilendiren konular İktisat Bakanlığı'nın Bölge İktisat Müdürlüklerinden alındı ve Çalışma Bakanlığının Bölge Çalışma Müdürlüklerine verildi. İkinci dünya savaşının sonuna kadar işçi sınıfına uygulanan politikanın sonuçları ilerideki dönemlerde de kendisini göstermiştir. Demokrasinin hep biryanının ağır basması, öbür yanını oluşturan işçi kitlesinin ve onun başlıca mücadele aracı olan sendikacılığın gelişememesine ve zayıf kalmasına yol açmıştır. (4)

(4) IŞIKLI, A-Sendikacılık ve Siyaset, s. 297, Ankara, 1972, SBF yayını

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de demokratik rejimin tam olarak gerçek leştirilmesi yönünden kıpırdanışlar oldu. İnsan hak ve özgürlüklerinin çağdaş anlamıyla elde edilmesi istekleri önlenemez oldu. Bu durum tek parti döneminde açıkca kendini gösterince 1946 yılında Dernekler Yasası değiştirildi. Dernek kurma yasağı ve önceden izin alma zorunluluğu kaldırıldı. Böylece sınıf esasına dayanan örgütlerin kurulabilmesi olanağına işçi kitleleri kavuştu. Dernek kurma özgürlüğüne kavuşanlar kısa bir süre sonra bazı kimselerin siyasal partiler kurduklarını gördüler. Sendika kurmanın yararları hakkında teorik bilgileri olan birçok işçi yoğun bir çalışmaya girişti ve sendikaların kurulması için propoganda ile zemin yoklaması yaptı. Bir kısım muhalif politikacı da siyasal partiler etrafında taraftar toplamağa çalıştı. Siyasal ve mesleki çalışmalar yoğunlaştı. Dernekler Yasasındaki değişikliklerden herkes yararlanmağa çalıştı. Sendika kurma hakkının yasalarla verilmemiş olması, işçilerin CHP'nin karşısında olmasına ve Mecliste başlayan şiddetli muhalefetin desteklenmesine yolaçıyordu. Meclis dışında işçinin desteğini sağlamak ve onu temsil etmek üzere birçok siyasal parti kuruldu ama işçiler hiçbirine beklenen ilgiyi göstermediler.

Yasa değişikliklerinden sonra muhalefet belirmiş, CHP içerisinde karışıklıklar artmıştı. Nihayet Demokrat Parti kurulunca, işçiler önceden tanıdıkları bu politikacıların saflarında yeraldılar ve CHP iktidarına karşı açıktan eleştirilere başladılar. İşçilerin CHP'ye karşı muhalefeti DP saflarında birikip şekillenmeğe başlayınca siyasal parti kurma hevesi genişledi. Sosyal Adalet, Liberal Demokrat, Çiftçi ve Köylü, Türk Sosyal Demokrat Partileri hemen kuruldu. Ancak DP'nin sosyal sınıflar gerçeğine karşı takındığı tutum, bazı

elemanlarını işçileri hedef alan Türkiye Sosyalist Fırkası'nı kurmağa yöneltti. Bunu işçi ismini istismar etmek isteyen, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin kuruluşları izledi. Değişen durumu kendi prensipleri bakımından nazik ve tehlikeli bulan bazı eski politikacılarda Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurdular. 1946 yılının birkaç ayı içerisinde bu kadar çok siyasal örgütün kurulması işçileri kısa zamanda parçaladı. Bu partiler işçilerin karşısına çeşitli programlarla çıktılar. Parti ve fikir bolluğu işçiler tarafından şaşkınlıkla karşılandı. DP çeşitli sınıfların çıkarlarının genellikle kamu yararı çerçevesinde uzlaştırılmasına inanıyordu. Sosyal, ekonomik ve mesleki amaçlarla dernek ve sendikalar kurulabileceğini, sendikalara ise her türlü politik amaçlar dışında kalmak üzere grev hakkının tanınması gerekliliğini savunuyordu. Ötedenberi grev hakkını isteyen işçiler bu vaad yüzünden DP'yi desteklemeğe başladılar. DP bunun yanında her türlü sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınarak işçilerin rahat bir yaşama düzeyine kavuşturulacağını ileri sürüyordu. Sosyal Adalet Partisi; sosyalizm, adalet ve devletçilik prensiplerinin birleştirilmesine çalışacağını söylüyor, İngiliz hayranı Çiftçi ve Köylü Partisi düşüncelerinin iktidar partisi ile aynı olduğunu bildiriyor, Sosyal Demokrat Parti ise ülkede vatandaşların gereksinmelerine göre sendika kurulmasını gerekli buluyordu. Türk Sosyalist Partisi ise her türlü adaletsizliği ortadan kaldırarak emek ve yetenekleri hakettikleri biçimde değerlendirmek amacını taşıyordu. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ise, geniş halk yığınlarının giderek yoksul laşması sonucunu doğuran işgücünün sömürülmesini ortadan kaldırmayı istiyor, geniş halk yığınlarını siyasal özgürlükleri uğruna mücadele yapmağa çağırıyordu. Bu partilerde toplanan işçiler ileride nasıl bir yol izlemeleri gerektiği

konusunda tartışmağa başladılar. Temmuz 1946'da Türkiye İşçiler Derneğinin kurulması, sendikalar ve işçi yöneticileri bakımından o günkü sosyal ve hukuksal durumun yeniden gözden geçirilmesi sonucunu doğurdu. Türkiye İşçiler Derneğinin siyasal partiler karşısında bağımsızlığını koruyacağını bildirmesi yanında, liderlerinin politikacılara kırgın olduğu anlaşılıyordu. İşçi hareketlerinin birliği açısından sosyalist partiler ve yeni akım liderleri arasındaki yakınlaşma eğilimi birlik ve beraberliği sağlayamadı. Aynı yıl içerisinde sıkıyönetim bu örgütlerden bir kısmını kapattı.

O dönemde yeni kurulan örgütlerin komünistlikle suçlanmaları kapatılmaları için yeterli sayılmıştır. 1946 olayları dahil bütün geçmiş dönemin ve baskıların yarattığı korku yüzünden ve işçilerin çoğunluğu sendika kurmaktan ve sendikalara girmekten çekinmişlerdir. O kadar ki CHP işçi hareketini içerden ele geçirebilmek için sendikalaşmayı desteklemeğe, kendi eliyle sendika büroları kurmağa yönelmiştir. İki yıl içinde tüm çalışan işçilerin ancak %8'i sendika çatıları altında toplanabilmiştir.

Gelişen sendika hareketlerinin örgütlenmesi ile uğraşanlar iki ayrı görüşü savunuyorlardı. Tek sendika görüşünü savunanlar sendikaların Türkiye çapında kurulmalarını, aynı üretim dalında ve işletmelerdeki merkez sendikalarının kendi aralarında bir Türkiye Sendikalar Federasyonu kurmalarını istiyorlardı. İllere göre sendika görüşündekiler ise, her ilde aynı üretim işletme şubesinde bulunan işçilerin kendi il sendikalarını kurmalarını ve arkasından önce federasyon ve daha sonra konfederasyon şeklinde birleşmelerini savunuyorlardı. Bu tartışmalar karşısında hükümet, mevcutları tasfiye edebilmek ve kendine uygun örgütlenmeye geçebilmek için, önce sıkıyönetimden yararlanarak

İstanbul'daki sosyalist partileri ve sendikaları kapattı ve daha sonra yeni kurulacak olan sendikaları denetimi altında tutabilmek için bir sendikalar yasası çıkarma hazırlıklarına girişti.

Hükümet, işçilerin meslek kuruluşlarını ve birliklerini ulusal ve yurtsever ruha uygun esaslar üzerinde kurmayı temin için Milli Sendikalar Yasası Tasarısını hazırladı. Bu tasarı grev hakkı, sendikalara ülke sorunları üzerinde söz hakkı ve toplu sözleşme düzeni gibi esasları iş hayatına getirmiyordu. Ayrıca bütün işçi kuruluşları üç aylık bir süre içinde tüzüklerini yeni yasaya göre uygun bir biçimde değiştireceklerdi. 20 Şubat 1947'de kabul edilen «İşçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri hakkında Yasa», o günlerin sosyal anlayışı içinde ileri sayılabilecek bir adımdı. Yasa gerçekte işçi ve işverenlere sendika kurma hak ve özgürlüğünü bazı kayıtlar altında tanıyordu. Teknik bakımdan ise fazla şekilci ve ayrıntılara inen maddelere yer veriyordu.

Yasaya göre,sendikalar ulusal kuruluşlardır ve ulusal çıkarlara aykırı hareket edemezler. Bu daha önce kurulan sendikaların sosyalist eğilimlerine karşı alınmış bir tedbirdi. Grev hakkından yoksun bırakılan sendikalar, sendika olarak politika ile uğraşamıyacaklar, buna karşılık idari makamlar sendikaları denetliyecekdi. Ancak bakanlar kurulu izin verirse merkezi yurt dışında bulunan bir sendika örgütüne sendikalar üye olabileceklerdi. Aynı iş kolunda veya o işkolu ile ilgili işlerde çalışanların sendika kurma hakları vardı. Her işçi birden çok sendikaya üye olmak hakkına sahipti. Yasa aynı zamanda bir işkolunda birden fazla sendika kurulmasını kolaylaştırıcı hükümler taşıyordu. Sendikalar yasası ile işçilere başlıca şu haklar tanınmıştır.

1 — İşçi ve işverenler adına sendikalar iş uzlaşmazlıklarında hakem kurullarına ve diğer makamlara görüşlerini bildirir, çözüm için aracılık görevini yerine getirir.

2 — Sendikalar üyelerine sosyal ve hukuksal bakımlardan yardımda bulunma, kooperatifler kurma hakkına sahiptir.

3 — İşçilerin ücretlerini yükseltebilmek için, işçi sendikaları toplu iş uzlaşmazlıkları çıkarabilir, yardımlaşma sandığı kurar, üyelerin sosyal çıkarlarıyla ilgili faaliyet gösterir.

Grev hakkı verilmediğinden sendikacılık bu devre de tam olarak gelişmemiştir. Elde edilen gelir çok az olduğundan sendikalar ekonomik yönden çok sıkışık bir durumdaydılar. Sendikaların yasaklanan çalışmaları ise şunlardı:

1 — Siyaset ile uğraşmak veya siyasal partilerle dolaylı olarak ilişkiler kurmak,

2 — Uluslararası amaçlar gütmek, ulusal çıkarlara aykırı olabilecek hareketlerde bulunmak,

3 — Toplu işçi hareketleri, işi topluca bırakmak, grev veya greve özendirici hareketlerde bulunmak,

Bu yasaklara aykırı hareket eden sendikalar sürekli veya 3-12 ay arasında geçici olarak kapatılabilirdi. İçişleri ve Çalışma Bakanlığı'nın üye -durumu, gelir gider, kayıt, evrak, haberleşme, sendika yöneticilerinin kişilikleri üzerinde kontrol yetkisi vardı. Bakanlık işçi kuruluşlarını mahkemeye vererek kapatma isteğinde bulunma yetkisine sahipti. 5018 sayılı yasada birlikten söz açılmaması Türk sendikacılığını birçok sorunla karşıkarşıya getirmişti.

Sendika kurma yasağının kaldırılması ilk bakışta büyük bir sevinç uyandırdı ise de yasanın sendika özgürlüğünü kısıtlayıcı birçok hükümleri beraberinde getirmesi bu sevinci gölgeledi. Sendikaların politika ile, siyasal propoganda ile

ve siyasal yayınlarla uğraşmama hükmü işçi sendikalarının çalışma alanını çok daraltmaktaydı. Ayrı bir madde ile sendikaların ulusal çıkarlara aykırı hareket edemiyeceklerinin belirtilmesi, grev yasağının hüküm süreceği bir dönem içinde işçi sendikalarını kıskıvrak bağlayacak nitelikte idi. «Siyaset ve ulusal çıkar» terimleri geniş anlamda ele alınınca, birçok sendika çalışmalarından dolayı kapatıldı. Sendikaların adlî ve idarî denetim altında bırakılması gibi müdahaleci bünyesine rağmen, yasanın yayınlanmasından sonra bu nedenlerle değil, politik ortamın elverişsizliği yüzünden işçiler sendika kurmaya ve üye olmaya istekli görünmediler. Çünkü sendikalar kurulmadan önce alacağını isteyen, birgün işine gelmeyen, hak peşine düşen, işverenin keyfî hareketlerine boyun eğmeyenler «komünist» diye damgalanıyordu. Bu defa, «komünist» damgası sendikalarla ilgilenenler için kullanılmaya başlanmıştı. Bu nedenle işçiler sendikalardan çekinmekteydiler.

Siyasal bir gelişim çizgisi içerisinde demokratik rejime geçmek zorunluluğunu duyan hükümet bir bakıma, işçilerin örgütlenmesini, arzuladığı rejim içerisinde istemekteydi. İşçiler ise daha önce kendi iradeleri ile kurdukları örgütler yü zünden olup bitenler karşısında şaşırmış, vaadlere ve güvencelere olan güvenini yitirmişti. Bu gibi durumlar karşısında CHP iktidarı, partisini sendikaları kurmakla görevlendirdi. Tek partili rejimi maskelemek, muhalefetin saldırı konularını azaltmak, işçileri gizli derneklere yönelmekten alakoymak ve açık sendikalar içinde işçileri denet altında bulundurmak gibi amaçlarla CHP kendi içinde bir işçi bürosu kurdu. CHP'liler ve CHP'ye sempatisi olanlar arasında gözde olan işçiler seçildi ve sendika kurmak üzere göreve çağırıldılar. Politik amaçlarla işçi sendikalarının kurulması işine karışan CHP, bir ölçüde de sendikacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Böylece gizli ve sert muhalefet yapacak kuruluşlar ile

işçi eylemlerinin sokağa düşmesi kendiliğinden önlenmiş oluyordu. Eskiler ve yeni kurulan sendikalar arasında işbirliğini sağlamak ve ortaklaşa konuları daha güçlü olarak kamuoyuna duyurmak üzere İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni kuran CHP daha sonra bu birliğe önemli miktarda para yardımında bulundu. İdeolojilerinden kuşkuya düşülen sendikalar bu birliğe alınmadılar. Sendikalar Yasası birliklerden sözaçmasına rağmen, birliklerin görev ve niteliklerini açıkca belirtmemişti. İstanbul İşçi Birliği ayrı işkollarında kurulan sendikalardan meydana gelmekteydi. Türk sendikacılığı konfedederasyon düzeyinde örgütlenmeden önce, bir bakıma İstanbul İşçi Sendikaları Birliği bütün Türkiye'deki işçileri temsil eden bir nitelik taşıyordu. CHP işçi bürosunun üzerinde durduğu prensip, sendikaların başlıca görevinin üretimin artırılmasına yardımcı olmasıydı. Bu prensibi bütün sendikaların anatüzüğünün başına koyduruyordu. İstanbul İşçi Birliği'nin sendikalarla olan ilişkilerinide bu prensip çerçevesinde ayarlıyordu.

Başlangıçta sendikalara işçiler fazla rağbet etmediklerinden, bu ilgisizliği gidermek üzere hemen bütün sendikalar işçilere taksitle yiyecek, giyecek yardımı yapma yolunu tuttular. İşçilerin geçim koşulları zor ve ücretleri düşük olduğundan yapılan sosyal yardımlar yetersiz kalıyor ve bu çeşit çalışmalar istenen sonucu sağlıyamıyordu. İşçi sendikaları işçilerin ücret ve sosyal haklarını ele alacakken, bunlar biryana bırakıldı ve sendikalar tüketim kooperatifi şekline sokulmak istendi, kendilerine kalifiye işçiler yetiştirme görevi yüklenmeğe çalışıldı. Partizan sendikacılığı benimseyen işçiler kendi aralarında birleşerek bu göstermelik sendikaları bağımsızlaştırmaya çalıştılar. (5)

(5) - SÜLKER, Kemal - Türkiye'de Sendikacılık, s. 60-90 İstanbul, 1955

Bu sıralarda, genellikle sendikacılar işçi haklarını hükümet, meclis ve işverenlerle dost geçinerek uyandırılacak sempati ve güven ile elde etmeğe çalışıyorlardı. Bütün bu iyiniyetlerin yanında az bir kısmı da kişisel çıkarlarını korumayı ön plana alıyordu. Insanüstü çaba gösteren dürüst sendikacıların çoğunluğu meydana getirmesi karşısında siyasal partilere alet olanlar da vardı. Bunlara karşılık giderek artan işveren baskıları yetkili makamlarca gerçek nedenleriyle ele alınmıyordu. İşçilere ve sendikalarda görev alanlara işverenlerce yapılan baskılar, işten çıkarmalar CHP kanadı altındaki işçi sendikalarını, Sanayi Odasına dostluk eli uzatmaya yönlendirdi. Bunun ilk örneği, işyerlerinde, toplulukla iş anlaşmazlığı çıkarmak suretiyle ücret zammı istemeden önce konunun işverenler adına Sanayi Odasında kurulacak «Uzlaştırma ve Hakem Kurulu'nda» incelenmesi fikrinin taraflarca benimsenmesi şeklinde görüldü. İşçilerinde temsilci verdikleri kurulda, Sanayi Birliğinin kendine bağlı bütün işverenlere mektup yazarak işçi sendikalarına karşı cephe almamalarını salık vermesi, Birlik üyesi işverenlerin işçi alırken sendika üyelerine öncelik tanımaları, uzlaştırma ve hakem kurulunun vereceği kararların iki tarafca kabul edileceği prensip kararına bağlandı.

İşçi Sendikaları Birliği yöneticileri, isteklerini işverenlerle anlaşarak elde etmek istiyorlardı. İşverenlerle gereksiz yere mücadele etmeyi, zaman kaybı açısından yararsız buluyorlardı. İşçilerin bu ılımlı görüşlerine rağmen işverenlerin sendikaları yıldırma hareketleri eksilmedi, aksine giderek arttı. İşçi hakları sendikaların zayıf olması ve yasal olanakların yetersizliği yüzünden işverenler tarafından yerine getirilmedi. Bu durumdan sonra işçiler haksızlık yapan ieverenlere karşı hükümetin daha sert davranarak gerekli tedbirleri almasını istemişlerdir.

1947 yılında Çalışma Bakanlığı tarafından 1. Çalışma Meclisi toplantıya çağırıldı. Bu meclise davet edilen işçi ve işveren temsilcileri olumlu bir çalışma yapmışlardır. İlk Çalışma Meclisi yeni İş Yasasının o günlerde görülen aksamalarını ele alarak işçilerin aleyhine olan durumların düzeltilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Sendikacıların bu tip içten çalışmaları kendi açılarından pek bir sonuç vermemiştir. 1950'lere doğru birden artan siyasal partiler sendikaları ve işçi kitlesini iyice parçalamışlar ve dolayısıyla güçlerini kırmışlardı. Bu durumda bir çok işçi kuruluşu siyasal partilerin işçi bürosu şeklinde çalışmaktaydı. İşçilerin parçalanması sonucunda sendikalar, işçilerin genel hak ve çıkarlarını savunacak düzeye çıkamadılar, siyasal partilerin giderek artan etkileri ile hareket güçlerini yitirdiler. Dolaylı bir şekilde işçilerin direnme ve toplu hareket güçleri kısıtlandı.

C — DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

Demokrasiye geçiş döneminde Demokrat Parti ile beraber, Milli Kalkınma Partisi ve Sosyal Demokrat Parti'de iktidara küskün işçi kesimini elde etmeyi amaç edinmişti. Ancak, yeni kurulan partilerden hiçbiri en bilinçli ve güçlü muhalefet unsurunu meydana getiren büyük toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin temsilcisi DP ile rekabet edebilecek durumda değildi. DP diğer bazı bilinçsiz muhalefet unsurlarının yanısıra işçi sınıfının geniş desteğinden yararlanmayı ve işçilerin başkoruyucusu olarak görünmeyi başarabilmiştir. Toprak reformu nedeniyle CHP içinde suyüzüne çıkan muhalefet hareketi 1946 yılında DP'nin doğup gelişmesini sağlamıştı. DP liberal bir parti olmakla beraber işçi kitlesinin ilgisini çekebilecek, onları kendi saflarına kaydırabilecek davranış ve girişimleri gözden uzak tutmuyordu. Demokrat

Parti'nin programında, «Her zümrenin, mesleki grupların sosyal dayanışma ve ortaklaşa çıkarlarının savunulması, geliştirilip genişletilmesi yönünde ulusal dengeyi bozmayacak, sosyal güvenliği tehlikeye düşürmeyecek kuruluşların meydana getirilmesi öngörülüyordu. Ayrıca politika dışında kalmak üzere işçilere sendika kurma özgürlüğünün tam olarak verilmesi, grev hakkının tanınması fikri de yeralıyordu. İlk kurulduğu yıllarda, işçilerin mutluluğunun sendikalar yoluyla sağlanabileceğini savunan DP birden geniş bir işçi kitlesini arkasında topladı. (6)

İşçiler ve sendikacılar yeni kurulan DP'nin siyasal gücünden yararlanarak grev hakkını elde etmeye çalışıyorlardı. Bu sıralarda kurulan sosyalist eğilimli siyasal partiler sınıf politikası uyguladıklarından toplum tarafından yadırganmışlar ve yeterli destek bulamadıklarından kısa ömürlü ol muşlardır. DP ilk programında grev hakkına, sendika hak ve özgürlüklerine geniş yer verdiği halde iktidarı ele geçirdikten sonra bu vaadlerinin hiç birini yerine getirmedi. DP'nin bu vaadleri çok işe yaradı, işçi kesiminde taraftar sayısı hızla yükseldi. 1950'lere gelindiğinde CHP'nin sendikalardaki etkinliğini yitirdiği görülmektedir. 1950 yılında iktidara gelen DP, muhalette iken işçilere dayanmak ve onların desteğini almak için en geniş vaadlerde bulunmasına rağmen, iktidarda iken hiç çekinmeden işçiler aleyhine en sert tedbirleri alabilmiştir. DP'nin sınıfsal yapısı ve dayandığı siyasal güçler gözönüne getirilirse, bu tutumun ekonomik ve sosyal gelişmenin olağan bir sonucu olduğu anlaşılır. Artık Türkiyede siyasal iktidar ulusal bir dayanışma içerisinde küçük burjuva ve bürokratlardan, emperyalizmin ortağı

(6) - SÜLKER, K - 100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri

toprak, ticaret ve sanayi burjuvazisine geçmiştir. DP'nin çok çeşitli gerekçelerle ileri sürdüğü işçilerin ekonomik ve demokratik haklarının kısıtlanacağı görüşü, grev ve diğer hak vaadlerinin seçim kandırmacaları olduğu açıktır. Bununla birlikte, halk kitlelerinin, bu arada işçilerin bürokratlar ve onların temsilcisi olarak gördükleri CHP ile olan çelişkileri DP'nin işçi sınıfı tarafından da bir süre desteklenmesine yolaçmıştır. DP'nin ilk dönemindeki ekonomik rahatlama, işçilerin siyasal örgütünün, hiçbir zaman yaşama ve işçileri bilinçlendirme olanak ve ortamı bulamamış olmasıyla birleşince sendikacılık büyük darbe yemiştir. DP'nin bu ikiyüzlü politikası Türkiye'de sendikacılığın gerçek rayına oturmasını uzun yıllar geciktirmiştir.

1950 yılına doğru beliren ekonomik kriz de sendikaları DP'ye kaydırmıştır. 1949'da ciddi bir işsizlik halinde ortaya çıkan bu krizin nedeni olarak gördükleri hükümetin politikasını eleştirmek üzere bir açık hava toplantısı düzenlemek isteyen Mensucaat Sanayii İşçileri Sendikası ve onu izleyen diğer sendikalar, hükümeti ve ona bağlı bir tutum gösteren İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni karşılarında bulmuşlardı. Buna rağmen, işçiler direnmişler ve açık hava toplantısını düzenlemişlerdir. Bu toplantıda sendikalar adına yapılan konuşmalarda hükümetin sosyal ve ekonomik politikası geniş bir şekilde eleştirilmiştir. 1960 sonrasına kadar siyasal nitelikteki tek işçi mitingi olarak kalan bu olay, DP'nin başarısı üzerinde etkili olmuştur.

DP'nin göstermelik tutumu, işçi haklarının kağıt üzerinde kalmasına yolaçtı. Yasalardaki hükümlere rağmen sendikalı işçilerin işyerlerinde korunması sağlanamadı. DP iktidarı sendikalar yasasına göre kurulan bölgesel işçi birliklerini ve federasyonlarını sudan gerekçelerle mahkeme ka-

rarlarıyla kapatma yolunu bile seçti. Kuruluş yıllarında programına aldığı işçi haklarını 1951'de onaylanan yeni programına almadı. 1952 yılından sonra DP iktidarının sözcüleri işçi haklarını vermenin kolay olmayacağını, derin incelemelere gerek gösterdiğini söylemeğe başlamışlar ve bu konuda sendikalardan gelen taleplere karşı giderek ağırlaşan baskılar uygulanmıştır. 1947 tarihli Sendikalar yasasının sendikalar için politika yasağını getiren maddesinin taşıdığı sakıncalar, DP dönemindeki ters uygulamalarla daha açıklık kazanmıştır. Bu maddeye dayanarak sendikaların çeşitli nitelikteki girişimlerini kısıtlamak yönünde bir uygulama, DP iktidarının ilk yıllarından başlayarak kendini göstermiştir. Sendikaların işçilerin uğradıkları haksızlıkları protesto etmek üzere düzenledikleri gösteriler ve eylemler politik davranış olarak kabul edilerek kapatılma gerekçesi sayılmıştır. Giderek sertleşen böyle bir ortamda bile sendikacıların bir kısmı 1954 yılında «İşçi ve işçi dostu milletvekillerini destekleme komitesi»ni kurarak haklarının uyutulmasına karşı çıkmışlardır. Daha sonra artırılan baskı ile komite dağıtılmıştır.

Ankara'da 1954 yılının Şubat ayında çalışmaya başlayan, İkinci Çalışma Meclisinde DP hükümeti günün konularını gerçekten bilen ve işçiler adına hak arayan gerçek bir sendikacı kadrosu ile karşılaştı. Sendikacı işçiler Çalışma Bakanlığı'nca hazırlanan gündeme grev ve toplu iş sözleşmesi haklarının da konulmasını önerdiler. Ne var ki hükümet ve işveren temsilcilerinin sert tepkileriyle karşılaştılar. İstekleri reddedilen sendika liderleri Çalışma Meclisi'nin toplantısında söz alarak grev ve toplu iş sözleşmesi haklarından söz açınca işverenler topluca salonu terkettiler. Soğukkanlı davranan sendikacılar olay çıkmaması için sert davranmadan tartışmaları tamamladılar.

DP'nin iktidara gelmesinden sonra bu partiye taraftar olanlar İşçi Sendikaları Birliği'nden ayrılarak Hür İşçi Sendikaları Birliği'ni kurdular, ve daha cesur bir program uygulamaya başladılar. Hür İşçi Sendikaları Birliği, bir bildiri yayınlıyarak şimdiye kadar kurulan sendikalar içinde pek azının bağımsızlığını koruyabildiğini ileri sürdü. Yeni kurulan bu birlik sürekli bildiriler yayınlıyarak işçileri kendi çatısı altında toplamaya başlayınca sendika çevreleri yeniden bölündü. Bu birlik hep DP'nin parelelinde çalıştı ve 1950'den sonra da hızla gelişti.

DP muhalefette iken savunduğu işçi haklarının hiçbirisini 10 yıllık iktidarı boyunca gerçekleştirmedi. CHP ise bu dönemde işçilerin zoruyla programını değiştirerek grev hakkını kabul etti. Ancak ne CHP grevi yasalaştırmak için çaba harcadı, ne de DP grev hakkına yanaştı. Böylece grev isteyen işçiler, sonradan grevi unutmaya başladılar. Büyük burjuvazinin partisi olan DP işçilerin en önde gelen haklarını vermemek için, işçileri kandırmasını biliyor ve sendikacılarda birbirlerine düşerek asıl isteklerini unutuyor, işçiler ise çok ağır ekonomik sıkıntılar ve iş tehlikeleri altında kıvranıp duruyordu. Demokrat Parti işçi haklarını vermedi, işçilerin sömürülmesini önleyeceğine artırdı, işçileri çeşitli gruplara bölerek sendikacılığı zayıflattı, sendikaları kendi amaçlarına alet etmek için partili kimseleri sendikalara zorla yönetici seçtirdi, göstermelik ve yararsız girişimlerle sendika çevrelerini oyaladı, işsizliğin önüne geçemedi ve sıkıştıkça kaba kuvvete başvurmaktan çekinmedi. DP'nin bölücü tutumu nedeniyle sendika kongreleri sen-ben çekişmeleriyle geçiyor, işçi sorunları ele alınmıyordu. Sendikalı işçilere karşı iktidarın ve işverenlerin uyguladıkları baskı politikası işçilerin gözünde sendikacılığın değerini düşürüyordu. Bu or-

tamda sendikacılar hapse girmemek için iyice pasifleşmişler ve göstermelik davranışlardan ileri gidememişlerdir. 1952 yılında kurulan Türk-İş bile iktidarın adamlarının yönetimine girmiş, Türk sendikacılığı konfederasyon düzeyinde bile iktidarın felsefesi parelelinde yozlaştırılmıştır. Kendisinden yana olmayan bütün siyasal eylemleri yasaklayan DP, sendikaları başlıca fonksiyonları devlet büyüklerine bağlılık telgrafları çekmekten ibaret olan kuruluşlar durumuna getirmiştir. DP'nin aşırı derecede batıya açılma politikasının sonucunda, Türk sendikacılığına Amerikan etkisi yavaş yavaş girmeğe başlamış, sendikacılık daha tam anlamıyla gelişemeden bağımlılaşmıştır. Ekonomik yardımlarla Türk sendikacılığına giren Amerika, partilerüstü politikayı miras olarak bırakmıştır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

Türk sendikacılığının konfederasyon düzeyinde bir örgütlenmeye gitmesi düşüncesi, 1947 yılından sonra yavaş yavaş belirmeğe başladı. Bu konudaki öneriler İşçi Sendikaları Birliği'ne geliyordu. Birliğin yayın organı olan «Hürbilek» gazetesinde durmadan bu konu işleniyordu. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile Anadolu'daki diğer işçi kuruluşları bu konuda görüş birliğine varmışlardı. Bu sıralarda Türkiye'ye gelen yabancı sendikacıların konfederasyon kurulması konusunda etkileri büyük oldu. Bu kişiler, Türk işçi kuruluşlarının her türlü yardım olanaklarından yoksun kalarak, yaşama mücadelesine itildiğini söylediler. Yine bu sıralarda Türkiye'ye gelen «Hür dünya İşçileri Konfederasyonu (ICFTU) temsilcisi İrwing Brown yaptığı bütün konuşmalarda bir işçi konfederasyonunun kurulmasının gerekliliğini herkese anlattı, ve kurulacak konfederasyon eğer İCFTU'ya üye olursa her bakımdan destekleneceğini belirtti. Konfederasyon tartışmalarının genişlemesiyle ortam çok daha elverişli bir hale geldi. Bu arada İstanbul İşçi Sendikaları'nın öncülüğünde Teksif Federasyonu, Toleyis Federas-

yonu, İzmir Sendikalar Birliği, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği, Bursa İşçi Sendikaları Birliği temsilcileri yaptıkları ortak bir toplantıda bir konfederasyon kurulması konusunda prensip anlaşmasına vardılar ve tüzük çalışmalarına hemen başlandı. Yalnız konfederasyonun işkolu veya işyeri sendikalarına dayanarak kurulması konusundaki tartışmalar hazırlıkları bir süre geciktirdi. En sonunda konfederasyonun meslek federasyonları ve bölgesel birliklerin ikisine birden dayanarak kurulmasının Türk işçisine daha çok yararlı olacağı karara bağlandı. Konfederasyonun ana tüzüğünün hazırlanması görevi İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası'na verildi. Ana tüzük kısa zamanda hazırlandı ve buna son şekli vermek üzere Bursa'da bir toplantı yapılması kararlaştırıldı.(1)

Bunun üzerine 6 Nisan 1952 günü Bursa'da ana tüzük üzerine bir karara varmak üzere toplanıldı. 11 kuruluşun 28 delegesinin katıldığı toplantıda sert tartışmalar oldu ve en sonunda ana tüzük bir şekle bağlandı. Ayrıca şu kararlar alındı:

1 — Yeni kurulacak federasyonların konfederasyon ile ilişkilerini düzenleyebilmek için Konfederasyon resmen 31 Temmuz 1952 günü kurulacaktır.

2 — İstanbul milletvekilleri ile toplantı yapılarak konfederasyona gelir sağlanması yolları araştırılacaktır.

3 — Türkiye'ye önceden gelen yabancı sendika temsilcileri konfederasyonun ilk genel kurul toplantısına davet edilecеklerdir.

4 — Türk-İş'in kuruluşunu ortaya koymak üzere bir yıllık hazırlanacaktır.

(1) - AĞRALI, Sedat - Türk-İş XIX yaşında, Akşam, 31 Temmuz 1971

5 — Türk-İş'in kuruluşunu duyurmak üzere Türk ulusuna hitaben bir demeç yayınlanacaktır

Bu kararların uygulanması için geçici yönetim kurulu hemen çalışmalara girişti. Kısa sürede hazırlıklar tamamlanınca, Türk-İş 31 Temmuz 1952 günü Ankara'da resmen kuruldu. Yedi ilden 10 sendikalar birliği ve sendikalar federasyonunun kurucusu bulunduğu Türk-İş, kuruluşunu izleyen günlerde Türk kamuoyuna yayınladığı bildiride ilk genel kurulunun Eylül 1952'de İzmir'de toplanacağını açıkladı. Bu tarihe kadar bütün sendika, birlik ve federasyonların konfederasyon çatısı altında toplanması için harekete geçildi. Daha sonra İstanbul'da yapılan bir toplantıda, ilk genel kurula sunulacak olan çalışma programı hazırlandı. Hükümet çevrelerinin şimşeklerini çekmemek için geçici yönetim kurulu çok uysal bir politika içerisinde kuruluş ve örgütlenme işlerini yürüttü.

İzmir'de fuar zamanı başlayan ilk genel kurul her bakımdan ilgi çekici geçti. İzmir'de bulunan yabancılar toplantı ile ilgilendiler. Ayrıca Hür Dünya İşçileri Konfederasyonu temsilcileri de katıldılar. Bu kongrede işçilerin ve sendikaların çok çeşitli sorunları ele alındı ve işçilerin sosyal güvenlik, iş güvenliği, geçim durumları, işsizlik konuları ile ilgili istekleri dile getirildi. Sendikacılar çoğunlukla işsizlik, asgari ücret ve işsizlik sigortası gibi konuların üzerinde durarak hükümetin en kısa zamanda bu sorunları çözümleyen yasalar çıkartmasını istediler. İzmir genel kurulunda alınan en önemli kararlardan biriside, Hür Dünya İşçileri Konfederasyonu'na katılma kararıdır. ICFTU'ya katılma izni DP iktidarı tarafmdan verilmeyince Türk-İş ancak 1960'dan sonra bu kuruluşa üye olabildi. İzmir kongresi Türk-İş'i kamuoyuna tanıtmıştır, fakat hükümetin olumsuz tutumu da sendikacıların umutlarını kırmıştır.

Türk-İş II. Genel Kurulunu Ağustos 1953'de olağanüstü olarak İstanbul'da yaptı. İzmir'deki yönetim kurulu seçimleri işçi kitlesi içinde tatmin edici karşılanmadı. Bir süre sonra yöneticiler kendi aralarında geçinemez oldular. Ortaya bir de Marshall yardımından Amerika'ya gönderileçek işçilerin seçimi konusu çıkınca ortalık, iyice karıştı. Sendika çevreleri yönetim kuruluna cephe aldılar. Yöneticilerin tutumları örgütü karıştırıp ekonomik yönden zayıflatınca olağanüstü olarak genel kurula gitmek zorunluğu ortaya çıktı. Zaten DP hükümeti kendisine muhalif sendikacıların yönetimindeki Türk-İş'e devamlı olarak zorluk çıkarıyordu. Hükümet ile konfederasyon arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemek, istifa eden yöneticilerin yerine yenilerini seçmek üzere toplanan İstanbul genel kurulunda, iktidar partisine sempatik geleceklerin yürütme kurulunda görev almasına olanak veren bir anlayış egemen oldu. 1954'de gene İstanbul'da toplanan III. Genel Kurul, konfederasyonun kökleşmesi ve rayına oturması için gerekli koşulları hazırladı. Ancak konfederasyonun iktidarın partizanca tutumlarına karşı tepkileri işçiler arasında da etkilerini gösterdi. Partiler ülkede işçi birliğini bozucu bir şiddetle iktidar mücadeleleri yaparken, sendikalar arasında partizanca bölünmeler giderek arttı.

1957 Haziranında Ankara'da toplanan 4. Genel Kurul'da iktidar partisinin güvenini kazanmış sendikacılar, hükümetin desteklediği geniş bir propoganda ile işbaşına gelmeyi başardılar. Yeni yöneticiler hükümetten güç alarak konfederasyonun ekonomik durumunu iyileştirici çabalara giriştiler. Balolar ve gösteriler düzenleyerek fazlaca gelir elde ettiler. Yeni yöneticilerin elinde Türk-İş, hükümetin temel ekonomik ve sosyal görüşlerine aykırı olmayan bir yönde

yer yer işçiler yararına çalışmalar yaptı ise de, 1960'lara doğru kendisini iktidar partisinin dümen suyundan kurtaramadı.

1950-1960 döneminin koşullarında Türk-İş aktif olmamakla beraber bazı girişimlerde bulunmuştur. İşçi ücretlerinin artırılması her fırsatta istenmiş, siyasal iktidar ağır basınca susulmuştur. Hayat endekslerine göre, fiyat hareketleriyle beraber değişen ücret sistemi önerilmiş, hükümetten bu konuya eğilmesi özel olarak istenmiştir. Ayrıca anti-demokratik yasaların kaldırılması ve işçilerin refaha kavuşturulması konularında fazla cesur olmayan bazı girişimlerde bulunulmuştur. Ekonomik sıkıntı ağır bastıkça Türk-İş pasifleşmiştir. Böylece Amerikan tipi sendikacılığın, yardımlarla Türkiye'ye sızmasına elverişli ortam yaratılmıştır. Hükümetin Türk-İş'i kontroluna alana kadar baskı altında tutması, bu sonucu hazırlayan başlıca faktördür.

Bu dönemde işyerlerinin ve işçi sayısının saptanmasına geçilecekti. Karşılaşılan birçok güçlükler, yapılan programı kağıt üzerinde bıraktı. Bir hukuk bürosu kurulamadığı gibi araştırmacı ve çevirmen bile sağlanamadı. İşyerlerinde 8 saattan fazla çalışılmasını, çocuk ve kadınların çalıştırılmasını önleyecek kampanyaya girişilecekti, bu girişim de sonuçsuz kaldı. Ülkede üretilen ve yapılan malların ithalatının önlenmesi istendi, fakat gerekli yerlere duyurulamadı. Grev hakkının kabul edilmesi için başlatılan çalışmalar, hükümetin baskısı ile uyutuldu. İş Yasasının yeni baştan ele alınıp işçi yararına değişiklikler yapılması önerildi, bu da dilekten öteye gidemedi. İşyerleri için tek tip yönetmelik gerçekleştirilemedi. Bütün bu başarısızlıklarda Türk-İş yöneticilerinin birbirlerine düşmelerinin önemli rolü olmuştur.

1960'lara doğru Türk-İş'in siyasal iktidarla uzlaşma içerisinde bir ekonomik mücadele biçimini benimseyişi,

1950 sonrası işçi hareketinin, gelişim çizgisinde bulunduğundan da geri bir noktaya düşmesine yardımcı olmuştur. 1952'de işçilerin ekonomik ve demokratik haklarını savunmak, siyasal partiler ve hükümetler karşısında bağımsızlığını korumak amacıyla kurulan Türk-İş, içine sürüklendiği tutarsız durumda bu amaçların çok dışında kalmıştır. Çeşitli siyasal çevrelerin baskısı ile benimsediği sendikacılık anlayışı ve işçi haklarına karşı olan bir partinin para leline girmesi, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmesini engelledi. Yine de ülkede tek işçi konfederasyonu olarak kendi tipinde sendikalaşmayı yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda, 1948 de sendikalara kayıtlı işçi sayısı 52.000 iken, 1960'larda bir milyona yaklaşmıştır.

1960 devriminden sonra, bütün sosyal kuruluşlarda olduğu gibi Türk-İş'de de bazı değişikliklerin yapılması gerekti. O günlerde Türk-İş yönetim kurulu ilk iş olarak Milli Birlik Komitesi'ne başvurarak kapatılan sendika birliklerinin yeniden açılmasını istemiştir. Bunun üzerine işçi birlikleri ve federasyonları yeniden açılmıştır. Türk-İş devrim hükümeti ile ilişkilerini olumlu şekilde sürdürünce, Hür Dünya İşçileri Konfederasyonu'na üye olabilme iznini aldı, ve üyelik işlemlerini tamamladı. Türk-İş ayrıca yeni hükümete şu istekleri götürdü: Sendikalar Yasası işçiler yararına değiştirilmeli ve işçi aleyhindeki hükümler kaldırılmalı, Sosyal Sigortalar sistemi geliştirilmeli, İşsizlik Sigortası kurulmalı, İşçilere grev ve toplu iş sözleşmesi hakları tanınmalı, Tarım ve Deniz İş Yasaları ele alınmalı, asgari, ücretler günün koşullarına göre yenibaştan ayarlanmalı, işçilere ücretli izin hakkı tanınmalı.

27 Mayıs devriminden sonra ilk Türk-İş genel kurulu Kasım 1960'da Ankara'da toplandı. Bu toplantıda 1957 yı-

lında işbaşına getirilen yönetim kurulu ve özellikle başkanın durumu ön plana geçti. DP'li sendikacıların direnmesi karşısında, sert tartışmalar çıktı ve en sonunda düşük iktidardan yana olan başkanın onur kurulu kararıyla düşürülmesi kabul edilerek, yeni bir kadronun yepyeni bir anlayışla işbaşına gelmesi gerçekleştirildi. 1961 Anayasasının getirdiği haklarla hızla gelişen Türk-İş, giderek daha etkin bir baskı grubu olarak kamuoyunda sesini duyurdu.

1960 sonrası genişleyen özgürlük ortamında çeşitli siyasal görüşlerkamuoyuna yansıyınca Türk-İş'in tutarsızlığı iyice ortaya çıkmıştır. Konfederasyon yöneticileri çalkalanan siyasal hayat karşısında şaşırmışlar ve olaylar karşısında birbiriyle çelişen davranışlarda bulunmuşlardır. Bu tutarsızlığın başlıca nedeni, para yardımlarıyla Türk Sendikacılığına sızan Amerikalıların öğütledikleri, «partilerüstü politika»nın benimsenmesi olmuştur.

Türk-İş kurulurken kendisine şu ilkeleri amaç olarak saptamıştı: Çalışmayı toplumun temel değeri haline getirmek, emekleriyle hayatlarını kazanan işçilerin insanlık onuruna uygun bir yaşam düzeyine kavuşmalarına çalışmak, adil bir ücret düzeni kurmak, işçilerin beden ve ruh sağlığını koruyacak her türlü tedbirleri almak, işçi haklarının her türlü istismarını önlemek, işçilerin geleceğini güvence altına alacak sosyal güvenlik sistemini geliştirmek, toplum hayatının sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde düzenlenmesine yardımcı olmak, toplum içinde işçinin kendine güvenini sağlamak, ulusal yatırımların gelişmesine ve verimliliğin yükselmesine yardımcı olmak, herhangi bir ayırım gözetmeden çalışmanın ve emeğin değerini bilen bilinçli bir işçi kitlesi yaratmak, Türkiye'nin bağımsızlığının sağlanması ve kalkınmanın gerçekleştirilmesine bütün gücü ile katılmak, sos-

yal ve ekonomik sorunların çözümünde devlete yardımcı olmak.

Türkiye'de en etkili baskı gruplarının başında gelen Türk-İş kuruluş biçimi, yapısı ve yönetimiyle batılı anlamda sendikacılığı kendisine örnek almıştır. AID yardımlarından sonra partilerüstü politikada karar kılınmış ve Türk-İş Amerikan tipi sendikacılığa doğru bir kayış göstermiştir. Böyle bir politika ile tutarsız davranışlar içinde bocalayan Türk-İş Ana Tüzüğündeki amaçlarından hiçbirisini tam olarak gerçekleştirememiştir. 1960 sonrası dönemde Türk-İş'e yapılan eleştirilerin büyük çoğunluğu partilerüstü politika üzerinde toplanmıştır.

Siyasal partiler karşısında bağımsız kalmayı amaç olarak gören partilerüstü politika, Türk siyasal hayatında bu amacın tam tersine bir gelişme göstermiştir. Politik eğilimi tek yönde kanalize edilemeyen işçi kitlesi çeşitli siyasal kuruluşların ya üyesi veya oy veren taraftarı olmuştur. Kendi siyasal ağırlığından yoksun bir parlamento düzeni içinde, giderek bozuklaşan ekonomik düzene karşı işçilerin bilinç altından direnişleri gelişmiştir. Düzendeki bozukluk üzerinde birleşen çeşitli siyasal görüşler, bu geniş oy pazarına sızmağa başlamışlardır. Tutucu, gerici, faşist, ve komünist akımlar işçinin bilinç altındaki muhalefetini kışkırtarak kendi ideolojilerini işleyebilmek olanağını bulmuşlardır. İşçi kitlesi ve sendikacılar, «Biz politikacı değiliz, sendikacıyız» diyen Türk-İş liderlerini eskisi kadar desteklememeğe başlamıştır. Sendikacılığı yalnızca toplu sözleşmecilik olarak gören bu zihniyet, 1960'ların özgürlükler ortamında çok gerilerde kalmıştır. Toplu sözleşmeciliğin yetersiz kaldığı sosyo-ekonomik düzende, sorunlarının ağırlığı altında ezilen

işçi kitlesi doğal olarak yer yer aşırı akımlara kaymış ve bölünmüştür.

Hem işçiler hem de işçi liderleri bu tersine gelişimin etkisinde kalmışlar, ve Türk sendikacılığıda siyasal kuruluşların baskılarıyla çelişik tutumlardan ve tutarsızlıklardan kurtulamamıştır. İktidar ve muhalefet partileri arasında bölünen Türk-İş yönetim kurulu, her konuda bu partilerin değişik görüşlerinin etkisinde kalarak kendi içinden zayıflamıştır. Partilerüstü politika, siyasal partileri Türk sendikacılık hareketini etkilemek konusunda cesaretlendirmiştir. Sanılmıştır ki hangi parti bünyesinden olursa olsun parlamentoya girecek milletvekili, işçi-milletvekili olacaktır, Türk işçilerinin yasalardan beklediğini gerçekleştirebilecektir. Uygulamalar bunun tamamen aksini ortaya koymuştur. Her milletvekili hangi sosyal sınıftan gelirse gelsin, kendi partisinin programı ve sosyal yapısı ile bağlı kalmıştır. Kendi partisinin programı ile çatışan işçi istekleri yönündeki çalışmaları işçi milletvekilleri ortaya koyamamışlardır. Demokratik rejime geçilmesinden buyana sandıktan çıkan sağ partiler yapıları gereği olarak hep işverenlerden ve düzenden yana olmuşlar, işçi isteklerini duymamazlıktan gelmişler ve Türk sendikacılığını önce ekonomik yönden ve daha sonrada siyasal yönden kontrolları altına almışlardır. Türkiye'de böyle güdümlü sendikacılığın gelişebilmesi, Türk-İş'in partilerüstü politikada ısrar etmesiyle gerçekleşmiştir. Nitekim, 1970' lere doğru Türk sendika hareketinin bir kez bölünmesi ve bir kez de bölünmek durumu ile karşı karşıya kalması hep Türk-İş'in partilerüstü politikasına bazı sendikaların tepki göstermesi sonucunda ortaya çıkmıştır. (2)

(2) YİCİ, Özkal - Özgür Parlamento Demokrasisi ve Türk İşçi Hareketi, 1970, Ankara, s. 15-17

Üç ayda bir toplanan yönetim kurulunun yönettiği Türk-İş örgütü, başkanlık, genel sekreterlik, yürütme kurulu, mali sekreterlik, eğitim sekreterliği ve örgütlenme sekreterliğinden meydana gelmektedir. Ayrıca konfederasyonun en yüksek karar organı olan genel kurulca seçilen denetim ve onur kurulları vardır. Genel merkezde ayrıca, araştırma, basın ve hukuk büroları kurulmuştur.

Bugün bir milyondan fazla işçiyi bünyesinde barındıran Türk İş'e bağlı 25 federasyon ve sendika vardır. Örgütlenme ilkesi olarak, az sayıda sendikada çok üye görüşünü benimsemiş olan Türk-İş'in en çok önem verdiği konulardan biriside örgütlenme çalışmalarıdır. Örgütlenmede Türk-İş'in amacı sendikasız işçi bırakmamaktır. Ne varki, şimdiye kadar çalışan işçilerden ancak yarısı sendikalara alınabilmiştir.

Türk-İş'e bağlı kuruluşlar şunlardır: Ağaç-İş Sendikası, Ar-İş Sendikası, Basın İş Sendikası, Besin-İş Sendikası, Çimse-İş Sendikası, Deri-İş Sendikası, Dok-Gemi-İş Sendikası, Genel-İş Sendikası, Ges-İş Sendikası, Haber-İş Sendikası, Hava-İş Sendikası, Kauçuk-İş Sendikası, Koop-İş Sendikası, Kristal-İş Sendikası, Likat-İş Sendikası, Oleyis Sendidikası, Petrol-İş Sendikası, Sağlık-İş Sendikası, Selüloz-İş Sendikası, Su-İş Sendikası, Şeker-İş Sendikası, Tarım-İş Sendikası, Tek-Gıda-İş Sendikası, Teksif Sendikası, Tez Büro-İş Sendikası, TGS, Tümtis Sendikası, Yapı-İş Sendikası, DYF İş Federasyonu, Harb-İş Federasyonu, Maden Federasyonu, Metal-İş Federasyonu, Tes-İş Federasyonu, Ulaş-İş Federasyonu, Yol-İş Federasyonu.

Çeşitli ayrılmalar, bölünmeler ve birleşmelerle kurulduğundan buyana birkaç bünye değişikliği geçiren Türk-İş'in içinde yeni bir muhalefet olarak, Sosyal Demokrat işçi

hareketi gelişmektedir. Bir yıl içerisinde 12 Türk-İş üyesi sendikanın bu harekete katılması konfederasyon açısından düşündürücüdür. 1973 yılında yapılacak olan Türk-İş genel kurulunda bu hareket benimsenirse Türk-İş partilerüstü politikadan ayrılacaktır. Sosyal Demokrat hareket genel kurulda benimsenmezse, Türk-İş bünyesinde mücadele devam edecektir.

IV. BÖLÜM

27 MAYIS DEVRİMİ SONRASI

A — OLAYLARIN GELİŞİMİ

27 Mayıs 1960 devrimi, Türk Ordusunun ilerici çizgide oluşturduğu bir atılım olarak, Türk Sendikacılığının gelişiminde bir dönüm noktası meydana getirir. Gerçek anlamıyla sendikacılık, Türkiye'de bu tarihten itibaren başlamış ve kısa bir sürede çok hızlı bir gelişme göstermiştir. DP iktidarının ardından, demokrasiyi bütün kurumlarıyla yeniden kurmak uğraşıları içinde devrim hükümetinin hızla ele aldığı sorunlardan birisi de, sendikaların gelişimini ve özgür çalışmalarını engelleyen aksaklıkları ortadan kaldırmak olmuştur. İlk önce, 1952 yılından beri DP iktidarının geciktirdiği Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonunun, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna katılma izni, devrim hükümetinin dört numaralı kararıyla olumlu bir sonuca bağlanmıştır.

Gene aynı şekilde, sendikacılık alanında 1957'den beri muhalefet konusu olan sendika birliklerinin kapatılması yolundaki uygulamalara bir kararla son verilerek sendika özgürlüğünü kısıtlayan bir engel daha ortadan kaldırılmıştır.

Bu karar üzerine ülkenin her köşesinde sendika birlikleri kurulmasına başlanmıştır.

27 Mayıs devriminden sonra işçi sendikaları gerçek niteliklerine kavuşmuş, toplum içerisinde kuşkuyla karşılanan kuruluşlar olmaktan kurtulmuşlar ve emekçi kitleleri içinde rağbet görmeğe başlamışlardır. Bu sonucunun alınmasında devrim hükümetinin gerçekçi ve ileri görüşlü tutumunun büyük payı olmuştur. O tarihten sonra işçi sendikaları, reformcu atılımların gerçekleşmesi ve demokratik rejimin tam anlamıyla yerleşmesi bakımından çok yararlı çalışmalarda bulunmuşlardır. İktidarların tek yönlü siyasal baskılarının işçiler üzerinden kalkması işçi kuruluşlarını daha aktif bir çalışma düzenine sokmuş ve dolayısıyla toplumsal sürecin hızla ilerlemesine katkılarda bulunmuştur. (1)

Devrim hükümeti zamanında, siyasal partilerin çalışmalarının geçici bir devre durdurulması sırasında, işçi sendikaları eskisine oranla toplum hayatında daha ön plana geçmişler, toplumsal bilince aracı olan diğer unsurlarla beraber, iktidar nezdinde itibar sahibi kuruluşlar olmuşlardır. Milli Birlik Komitesi döneminde, başlayan bu olumlu gelişme diğer iktidarlar sırasında da sürmüş, ve Türk sendikacılık hareketi ulaştığı bu noktadan geri dönüş yapmamıştır.

27 Mayıs devriminden önce sürekli olarak ortadan silinme tehlikeleriyle karşı karşıya bulunan sendikalar, yeni siyasal ortamda artık tutunabilme çabasındaki zayıf kuruluşlar değil, aksine demokratik rejimin gücü giderek artan dayanaklarından birisi olmuşlardır. Aslında bu olumlu sonucun en önemli nedenini 1950 denberi işçi kitlelerine vaadedildiği halde, ancak 1961 Anayasa'sıyla gerçekleştirebilen grev

(1) - LEFRANC, SÜLKER- Dünya'da ve Bizde Sendikacılık, s. 238

ve toplu iş sözleşmesi haklarında aramak gerekir. Devrime kadar ancak şeklen varolabilen sendikalar, bu haklarla donatıldıktan sonradır ki, toplum içinde gerçek bir güç halini alabilmişlerdir. (2)

28 Mayıs 1960'da Türk-İş yönetim kurulu üyeleri kendi aralarında imza toplayarak olağanüstü bir toplantı yapmışlardır. Devrilen DP iktidarı ile işçilerin aleyhine bağlar kurduğundan dolayı daha sonra Türk-İş'den ihraç edilen genel başkanın katılmadığı bu toplantıda devrim sonrası koşullar altındaki çalışmaların nasıl olması gerektiği konusu tartışılarak bazı prensib kararları alınmıştır. Bu kararlarda esas olarak sendika özgürlüğü ve grev hakkı savunulmuştur. Toplumsal süreç açısından bu hakların elde edilmesi batı ülkelerindeki gibi zor olmamıştır. Devrim sonrasında siyasal iktidarı ellerinde bulunduranlar grev sendika, ve toplu sözleşme haklarını batıda olduğu gibi uzun kanlı mücadelelere gerek kalmadan vermişlerdir. Hakların bu kadar kolay elde edilmesi, Türk sendikacılığının daha hızlı gelişmesine yol açmıştır.

İşçi hareketlerinin yeniden güçlenmesinin, politik isteklerin belirmesiyle aynı zamanda olması çok ilginçtir. 1960'ın Eylül ayında Türk-İş hükümetten, işçi sendikalarının bağımsızlığa kavuşturulmalarını ve iş yasasının yeniden gözden geçirilmesini istedi. Türk-İş'in Ankara'da toplanan dördüncü genel kurulunda, delegeler kesin kararlı olarak işçilerin haklı isteklerini dile getirerek kamuoyunu kendi yanlarında oluşturdular. Kongre sonunda grev hakkı işçinin özgürlüğünün garantisi olarak ilan edildi.

(2) - TALAS, DİLİK, IŞIKLI - Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme, s. 67

29 Aralık 1960'da aralarından seçtikleri altı sendikacının Kurucu Meclis'e girmesiyle işçiler, yeni Anayasanın hazırlanmasında doğrudan doğruya yeralmışlardır. Bunun yanında, grev ve toplu iş sözleşmesi haklarını eksiksiz olarak elde edebilmek amacıyla yasama organı üzerinde dışarıdan etkin olmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. İşçi kitlesinin haklarını savunmak ve toplum düzeni içindeki yerlerini almak yolunda bu mücadeleyi yürütürken, bir taraftanda kamuoyuna amaçlarının işçi diktasına dayanan bir sosyalist düzen yaratmak olmadığını anlatmaya çok dikkat göstermişlerdir. Hükümetin bu yöndeki endişelerini ortadan kaldırmak için «Komünizmi tel'in mitingleri» bile düzenlenmiştir.

27 Mayıs ertesinde Demokrat Partili sendikacıların çoğu eski iktidarın politikayı sendikalara sokmak için aracı olarak kullandığı kişiler gerekçesiyle tutuklandılar. Bu ayıklamanın sendikacılığın partizan baskılardan kurtarılmasında büyük payı vardır. MBK de sendikacılığı politikadan ayırmayı istiyordu. Bu amaçla MBK üyeleri işçilerin kongrelerinde, İstanbul sendikacılarıyla tanışmak ve onların görüş ve isteklerini öğrenmek üzere İstanbul'a gittiler Daha sonraları MBK fikir işçilerinin haklarını geliştirecek yeni çözümler üzerinde çalışmalara başladı ve bunun sonucunda, «Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki münasebetleri düzenleyen yasa» yürürlüğe girdi.

1960 yılından sonra Türk-İş bünyesinde önemli birdeğişiklik de örgütlenme konusunda ortaya çıkmıştır. Grev ve toplu iş sözleşmesi haklarını kullanma yetkisi konusunda çıkabilecek karışıklıkları önceden gidermek ve işçileri daha derli-toplu sendika kuruluşları içinde toplayabilmek amacıyla «Milli Sendikalar» kurulmasına bu dönemde başlanmıştır. Türk-İş'in örgütlenme programı, aynı işkolundaki

birden fazla sendikayı konfederasyon bünyesine kabul etmez. Bu karar gereğinden çok sendika kurulmasını ve işçilerin güçlerinin dağınık kuruluşlar içinde bölünmesini önlemek amacıyla alınmakla beraber, Türk-İş dışında bazı ör gütlenmelere yolaçan başlıca nedenlerden birisidir. Bu prensip nedeniyle, aynı işkolunda kurulan diğer sendikalar Türk-İş'e üye olamamakta ve böylece bütün örgütler aynı çatı altında toplanamamaktadır.

Ocak 1961'de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği temsilçilerinin bir toplantısında, örgüt başkanı «Biz grev hakkının ve toplu sözleşme hakkının verilmesini istiyoruz. Sendikaları baskı altında tutan yasaların kalkmasında ısrar ediyor, işsizlik sigortasının kurulmasını istiyoruz.» demiş ve aynı toplantı, «artık vaad istemiyoruz.» sloganı ile sona ermiştir.

Mart 1961'de 32 İstanbul sendikasının temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda, bir temsilci, seçimlerden sonra başa geçecek olan parti liderlerini kastederek, «Grev hakkını vermek için biraz düşünseler çok iyi olur. Eğer bu hak bize tanınmazsa kuvvet yolu ile alacağız.» demiştir. Bütün işçilerin bu genel isteği, hükümeti sendikalarla ilgili yeni bir yasa tas lağı hazırlamaya zorladı. Bu yasa, yetkililerin izni olduğu sürece grev hakkını tanıyordu. Sınırlı bir şekilde grev hakkının tanınmak istenmesi üzerine, ülkenin her yanında bu yasa maddelerini sert bir şekilde protesto eden toplantılar ve mitingler düzenlendi. Protestoların yükselmesi ve toplantıların artmasıyla beraber, işçi kitleleri hükümet üzerindeki baskılarını genişlettiler. Bunun sonucunda da yeni Anayasa'da işçiler lehine birçok sosyal haklar tanındı.

B — 1961 *ANAYASASININ GETİRDİKLERİ*

27 Mayıs devriminin Türk Ulusuna armağanı olan 1961 Anayasası, esas yapısı bakımından sosyal adalete,

insanlık onuruna dayanan bir hayatı, adaletli bir ücret düzenini öngören vc genellikle birçok siyasal partinin o güne kadar vaad edip de vermediği birçok hakları tanıyan devrimci bir anayasadır. Günden güne bilinçlenen işçi kitleleri artık hukuksal dayanağını bu anayasadan alıyordu. Yeni Anayasanın referandum ile kabulünden sonra, Türk sendikacılığında başdöndürücü bir gelişme görüldü. Genişleyen temel hak ve özgürlükler sendikal örgütlenmeyi de hızlandırdı. 1963 yılında yürürlüğe giren yeni sendikalar yasası ile toplu sözleşme ve grev yasası işçi sendikalarını daha hareketli ve daha etkili bir düzeye ulaştırdı.

1961 Anayasasında temel haklar yasal güvenceye bağlanmıştır. Ayrıca çalışma hayatı ile ilgili hükümler «Sosyal ve iktisadi haklar» bölümünde yer almaktadır. Yurttaşın temel hakkı olarak nitelenen hükümler arasında «sendika kurma hakkı» ile «toplu sözleşme ve grev hakları»da bulunmaktadır.

1 — Temel hakların özü:

Madde I: Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak, yasayla sınırlanabilir. Yasa kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerlede olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

2 — Sendika kurma ve üye olma hakkı:

Madde 46: İşçiler ve işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler. Bu hakların kullanılışında uygulanacak şekil ve usuller yasada gösterilir. Yasa devletin, ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün,

milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması maksadıyla sınırlar koyabilir. Sendikalar ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

3 — Toplu sözleşme ve grev hakkı:

Madde 47: İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları yasayla düzenlenir.

İşçilere grev ve toplu sözleşme haklarını tanıyan 47. maddenin gerekçesi ise şu şekilde kaleme alınmıştır:

«İşçilerin toplu sözleşme hakkı, bilhassa memleketimizde uzun zaman münakaşa konusu olduğundan bu hakkın Anayasa ile tanınması uygun düşmektedir. Grev hakkı ise, artık Anayasalara giren bir sosyal ve iktisadi hak olarak genel surette kabul edilmektedir. Memleketimizde de gerek siyasi partiler, gerek basın ve ilim çevresi grev hakkını prensip itibariyla demokratik rejimin gerekli kıldığı bir hak olarak tanımaktadır. Bu hakkın siyasi amaçlarla kullanılabilmesi olasılığının yarattığı endişeleri mübalağa etmemek gerekir. Esasen tasarıda yeralan «işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek maksadıyla» kaydı, siyasi grevlerin caiz olmadığını göstermektedir. Grev hakkı bilhassa memleketimiz gibi, ona tamamen yabancı olan toplumlarda ancak bazı kayıt ve koşullarla kabul edilebileceğinden, ikinci fıkra bu hakkın düzenlenmesini ve istisnalarını yasaya bırakmıştır. Lokavt hakkı da niteliğinden doğan farklılıklar hariç, grev hakkına eşit olarak yasayla düzenlenecektir. Ancak bunun bir in-

san hakkı olarak Anayasaya zikredilmesi için sebep yoktur. Nitekim diğer anayasalarda da durum böyledir.» (3)

1961 Anayasası getirmiş olduğu sosyal felsefe ile Türkiye'de yepyeni bir dönemin başlamasına ve çalışan kitleler yararına gelişmesine yolaçmıştır. Sosyal prensiplerin ve politikanın uygulanabilmesi için devletçilik ilkesini geniş bir şekilde kabul etmiştir. Buna göre doğal kaynaklar esas olarak devletin mülkiyeti altındadır, ve bunları işletmek hakkı devlettedir. Özel girişimlerde bulunmak hakkı fertlere tanınmıştır ama, bu haklar kamu çıkarlarını korumak amacıyla sınırlandırılabilir. Özel girişimin kamu çıkarına hizmet edebilecek şekilde çalışmasını sağlamak devletin ödevidir. Ayrıca devlet, kamu niteliği taşıyan girişimleri, ulusal çıkarlar gerektirirse devletleştirmek yetkisine sahiptir.

Bu hükümlerle getirilen sosyal düşünce devlete «sosyal devlet» niteliğini de vermiştir, ve dolayısıyla devlete birçok sosyal ödevler yüklenmiştir. Halkın geçimini güven altına almak, tarımsal üretimi artırmak, toprak reformunu yapmak ve topraksız çiftçiye toprak sağlamak, herkes için sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütleri kurmak, yoksul ve dar gelirlilere uygun konutlar sağlamak, halkın ilköğretim ve eğitimini gerçekleştirmek gibi halka dönük sosyal görevler devletin omuzları üzerindedir.

Yeni Anayasanın en önemli maddeleri işçi hakları ve demokratik haklarla ilgili maddeleridir. 42. maddeye göre, «Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler, işsizliği önleyici tedbirler alır.»

(3) - BEYAZ KİTAP - Çalışma Bakanlığı, 1961, Ankara

Bundan başka, Anayasa 44,46 ve 47. maddeleriyle işçilerin çok uzun zamandanberi uğrunda savaştıkları grev, toplu sözleşme, bağımsız sendika kurma ve ücretli tatil yapma haklarını tanımıştır. Daha 1936 yılında çıkan İş Yasası ile grevin yasaklanmış olduğu gözönünde tutulursa işçilere 1961'de grev hakkının tanınması çok önemli bir aşamadır. Bu hakların tanınması ile beraber, sendika hareketleri yoğunlaşmaya başlamıştır. (4)

45. maddeye göre devlet, işçiye, insan onuruna uygun bir geçim düzeyi sağlayacak ücretlerin ödenmesi için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Kadınların ve çocukların yapamayacakları derecede ağır işlerde çalıştırılmasının da önüne geçilmiş, işyerlerinde kazaların artması dolaylı bir şekilde önlenmiştir.

İşçiler çıkarına bu kadar önemli sosyal haklar getiren Anayasanın referandumda kabul edilmesi için başta Türk-İş olmak üzere bütün sendikalar yoğun bir «Anayasaya Evet» kampanyasına giriştiler. Yeni Anayasanın işçi kitlelerine tanıtılması amacıyla açılan kampanyaya sendikaların geniş ölçüde katılması Türk-İş yöneticileri tarafından sağlanmıştır. Bu konuda hazırlanan afişler ve el ilanları yurdun her tarafına dağıtılmıştır. Sendikaların başarılı çalışmalarıyla işçilerin çoğunluğu yeni Anayasaya «evet» demiştir. Anayasanın kabulünden sonra, Türk-İş, Hür Dünya İşçileri Konfederasyonu ile hemen temasa geçerek, sendikalar, toplu iş sözleşmesi ve grev yasaları ile ilgili dökümanları elde etmiş ve yeni yasaların çıkarılması için hazırlıklara başlamıştır. 1963 yılında işçilerle ilgili bu yasalar çıkana değin

(4) - SERTEL, Yıldız - Türkiye'de İlerici Akımlar, s. 125, ANT yayınları, 1968

yeni anayasal düzende Türk sendikacılığı önemli bazı olaylarla karşılaşmıştır.

C — 1961-1963 *YILLARI ARASINDAKİ SENDİKA HAREKETLERİ*

Yeni Anayasanın kabul edilmesinden sonra, 1961'in ikinci yarısı, işçi haklarının alınması için yapılan mücadelenin daha da geliştirilmesiyle geçmiştir. Üyelerin giderek artan baskılarıyla, Türk-İş yöneticileri sendika, grev ve toplu sözleşme yasa tasarılarını tartışmada, daha etkin bir rol almaya zorlandılar. Büyük şehirlerde ve sanayi merkezlerinde işçi hareketleri yeni yasaların bir an önce yürürlüğe girmesi zorunluluğunu ortaya koyuyordu. Bu gerçeğin yerinde değerlendirilmesiyle yasa çalışmalarına hız verildi.

31 Aralık 1961 de, Türkiye tarihinde ilk kez bu derece kalabalık olan bir işçi mitingi oldu. Saraçhane mitingine yurdun her köşesinden gelen ikiyüzbinden fazla işçi katıldı. Bu mitingde öne sürülen istekler en başta Anayasanın işçiye tanıdığı grev, toplu sözleşme ve bağımsız sendika kurma haklarının yasalaştırılması ve grev yasağının kaldırılmasıydı. Konuşmacılar, «grev ve toplu sözleşme haklarını almak için and içtiklerini, eğer yetkili organlar bu hakları yasa yollarından vermezlerse, genel grev ilan edeceklerini» ileri sürdüler. Ayrıca işçilerin diğer birçok sosyal, ekonomik istekleri ve gereksinmeleri üzerinde ısrarla duruldu. İşçilerin haklarını elde etmek için düzenledikleri bu büyük gösteri, işçi hareketlerini zayıflatmak için büyük çabalar sarfeden işveren çevrelerini ciddi olarak çekindirdi

27 Mayıs devriminden sonraki ilk Türk-İş genel kurul toplantısı Bursa'da yapıldı. Kongrede çeşitli işçi konularına

ve henüz o tarihte gerçekleşmemiş olan yasalara değinilmiş, işçi istekleri tam kararlılık içinde açıkca dile getirilmiştir. Toprak reformu, plan uygulamaları, işçinin kalkınma çalışmalarında görevi, vergi sistemi, sosyal adalet anlayışı üzerinde tartışmalar ve ileri sürülen düşünceler toplantıyı izleyenlerce takdirle karşılanmıştır. O günün koşulları altında işçi liderlerinin ülke sorunlarını ele almaları, kamuoyunda işçiler lehine bir hava estirdi. Kongreye sunulan mali raporda Türk-İş, 6.5. milyonluk bütçesiyle, Çalışma Bakanlığının bütçesinin üzerinde bir varlık ortaya koyuyordu.

Ocak 1962'de hükümet, işverenlerin, avukat, profesör ve Türk-İş temsilcilerinin katıldıkları bir Çalışma Meclisi topladı. Meclis, grevler, sendikalar ve toplu sözleşmelehakkındaki karar taslaklarını tartışmak ve karara bağlamak üzere toplanmıştı. Çalışma Meclisinin toplanmasının gerçek nedeni yönetici çevrelerin yasa taslaklarının sorumluluğunu üstlerinden atmak istemesiydi. İşçi olmayan temsilcilerin kuvvetli baskıları sonucunda sendika temsilcileri, yasaya işçinin grev ve toplu sözleşme haklarını kısıtlayan bazı maddeler eklemek zorunda kaldılar. Meclis 1963 yılında yasalar çıkana kadar çalışmalarını sürdürdü.

1961'in sonunda ve 1962'nin başında İstanbul'da liman işçileri greve gittiler. Bu işçilerin çalışmaları yarı devlet kuruluşu olan Denizcilik Bankası tarafından denetleniyordu. Aynı zamanda 8 saatlik işgünü, ücretlerde artış ve çalışma koşullarının düzeltilmesini isteyen, yirmibin liman işçisi grev tehdidini öne sürüyordu. İşçilerin, bu bankanın keyfi tutumuna karşı sürdürdükleri mücadelenin tarihi oldukça gerilere uzanmaktadır. Limanlarda çalışan işçiler birçok kez ücretlerinin arttırılmasını istemişler, fakat bu istekleri yöneticiler tarafından şiddetle reddedilmiştir. Li-

man işçilerinin dört günlük grevi bu kez başarıyla sonuçlanmış ve işverenler ücretleri arttırmak zorunda kalmışlardır.

1962'nin ikinci önemli işçi hareketi Ankara'da, Türkiye Yapı İşçileri Sendikası tarafından düzenlenen yapı işçileri gösterisi oldu. Türk basınında «Açların Yürüyüşü» diye adlandırılan bu mitinge işsizliği ve açlığı protesto eden 5000 mevsim işçisi katıldı. İşçilerin çok kalabalık bir gösteri yürüyüşüne girişmesi kamuoyunda büyük çalkantılar yarattı. İşçiler polis kordonununu yararak, temsilcilerini Senato ve Meclis başkanlarının karşısına çıkardılar. İşsizliğe karşı tedbir alınması sloganı ile başlayan gösteriler, hükümetin umursamaz tutumuna karşı protesto şekline dönüşmüştür. Bu büyük gösteri aynı zamanda bazı şehirlerde, işsizliğin artmasına karşı sendikaların genel protesto hareketlerine girişmelerine yolaçtı.

1962 Mayısında sendikaların grev yolu ile giriştikleri mücadeleler de hızla gelişmeğe başladı. Rami motor fabrikası ve Bursa otobüs atelyelerindeki grevler büyük yankılar yarattı. İstanbul'da tekstil fabrikalarındaki grevlerde işçiler son derece iyi örgütlendiklerinden sonunda isteklerine kavuşdular. Fabrika sahipleri ek ücret vermeden işi hızlandırmamayı ve işçileri işten atmamayı kabul ettiler. Ayrıca Sümer-Lastik ve Derby fabrikalarında işçiler greve giderek ücretlerinin artmasını ve çalışma koşullarının düzeltilmesini istediler.

Haziran 1962'de Çiğli Havaalanı inşaatında Türk işçilerle tesisi kuran Amerikan şirketi temsilcileri arasında, Amerikalıların iş yasasını açıkca çiğnemeleri üzerine bir anlaşmazlık çıktı. Türk işçilerini temsilen sendika yöneticileri ABD Cumhurbaşkanına, Amerikalı işverenlerin tutumunu protesto eden bir telgraf çektiler

Ağustos ayında Türk basını, yeni yapılan NATO hava üssü ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları'nda Türk işçilerinin geniş protesto hareketlerine giriştiklerini yazıyordu. 12 Ağustos 1962'de 103 sendika temsilcisinin ve ülkenin her köşesinden federasyonların katıldığı binlerce kişilik bir miting yapıldı ve yabancı işverenlerin keyfi davranışlarına çatılarak atılan işçilerin tekrar işe alınması ve normal çalışma koşullarına dönülmesi istendi.

Eylül 1962'de İzmir'de 11 sendika bir bildiri yayınlıyarak tekrar Çiğli'de Amerikalı işverenlerin Türk işçilerine karşı davranışlarını gözönüne seren bazı olaylara değiniyorlardı. Bildiride «şirket yöneticilerinin Türk işçilerine baskı yaptıkları, işçilerin davacı olmadıklarına dair kağıt imzalamaya zorlandıkları ve yasalarımıza göre işverenlerin bunu yapmağa yetkili olmadıkları» belirtiliyordu.

Aynı yılın sonunda Adanadaki askeri inşaatlarda çalışan yapı işçileri de, yabancı şirketlerin insanlık dışı sömürüsüne karşı sert bir bildiri yayınladılar. Bildiride, işçiler «Türk işçilerinin aynı işte çalışan Amerikalı işçilerin onda biri para kadar aldıklarını» söylüyorlardı.

Sendikaların birkaç yıl çok aktif bir şekilde çalışmaları sonucunda işçiler, anayasada yazılı bulunan haklarını bir an önce kullanmak istediler. Sosyal ortamın gelişmesiyle beraber sendikalarda canlanmağa başlamıştı. Ne var ki ilgili yasalar bir türlü hazırlanıp meclislere verilmiyordu. Sabırsızlık bir süre sonra huzursuzluğa dönüşmeye başlamıştı. Sendikal toplantılarda eleştiriler yapılıyor ve yasaların bir an önce çıkması için ileri sürülen dilekler alkışlarla karşılanıyordu. Sonunda İstanbul sendikaları 31 Aralık 1962 günü Saraçhanebaşında büyük bir miting düzenlediler. Bu mi-

ting işçilerin toplu sözleşme düzenine nasıl bir özlem duyduklarının belirtisi oldu.

Sendikalar daha henüz bütün işçileri bünyelerinde toplayabilmiş değillerdi. Henüz tam anlamıyla örgütlenmelerini tamamlayamamışlardı. Ama miting çağrısı büyük bir ilgiyle karşılandı. Saraçhanebaşını dolduran işçiler İstanbul'daki bütün sendikaların üye sayısının en az iki katıydı.

Eyüp semtinde, bütün engellemelere rağmen toplanabilen ikibin işçinin eyleminden sonra siyasal toplantıların sürekli takipçisi olan işçiler, ilk kez kendi sorunları için biraraya geliyor, yalnızca kendi ekonomik ve sosyal durumlarından sözederek anayasal haklarına sahip çıkmak istiyorlardı. 31 Aralık 1962 mitinginin en büyük sonucu raflarda uyuyan tasarrıların bir an önce Meclislere sevkedilmesiydi. Tasarılar üzerinde kısa tartışmalar oluyor, derhal bir geçici komisyon kuruluyor ve 26 Nisan 1963 tarihine kadar yeniden uyumağa bırakılıyordu. Ne var ki işçiler, sendikalar aracılığı ile Anayasanın kendilerine verdiği hakları kullanmak istiyorlardı. Yıllardır yapılan propoganda heyecanı artırıyor, kendi geleceğini kendi iradesiyle saptamak arzusu bütün işçi kitlelerinde yayılıyordu. (5)

D — TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN KURULUŞU

Siyasal partilerin kurulmasına yeniden izin verildikten sonra, 1961 yılında sendikacıların bir işçi eylemi olarak başlattıkları partileşme hareketi sonucunda Türkiye İşçi Partisi ortaya çıktı. 12 sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi, bütün yetersizliklerine rağmen, emekçi halka siyasal iktidarı hedef olarak gösterdiği için, işçi sınıfına siyasal

(5) - TOY, Erol - Eski Kavga, Cumhuriyet, 27 Temmuz 1970

bilinç kazandırma yolunda önemli bir aşamadır. İşçi kitleleriyle bağ kuramamış olmakla beraber, işçi sınıfının siyasal iktidarı fikri TİP'in kuruluşundan sonra tabu bir kavram olmaktan çıkmış, siyasal hayatta geçerlik kazanmıştır.

Demokrat Parti kapatıldığından CHP dışındaki partiler, DP'nin mirası kavgasına başladılar. Bu arada işçilerde kendi oylarına sahip çıkmak istediler. Tütün Müskirat Federasyonunun kongresini fırsat sayan büyük sendika başkanları biraraya gelerek bu sorunu tartıştılar ve bir işçi partisinin kurulmasını kararlaştırdılar. Tüzük komisyonu işini bitirince, 12 sendika yöneticisi imzalarını atarak kuruluş bildirisini, 13 Şubat 1961'de İstanbul Valiliğine vererek partiyi resmen kurdular. DP'nin mirasının kavgası başladığından daha fazla bekleyememişlerdi. Partiyi desteklemeyenler veya karşısına geçenler arkadaşlarının onları atlattıklarını ileri sürerken, kurucularda ötekileri sonradan verdikleri sözden caymakla suçladılar. Bu tip davranışlar sınıfsal nitelikteki bir partinin kendi sınıfı içinde gelişmesini önlüyor ve işçiler gene CHP ve AP olarak başlıca iki ayrı kesimde toplanıyorlardı.

1961 seçimleri dağınık bir havada geçti. TİP'in kurucusu olan sendikacılar sendika çalışmalarıyla beraber parti işlerini gerektiği gibi yürütemediler. TİP onbeş ilde örgütlenemediğinden seçimlere katılamadı. Yeni atılımlar gerekti ve başkanlık için aydınlar arandı. 1 Şubat 1962'de eski bir üniversite doçentinin partinin başkanlığına getirilmesi ile birlikte hızla örgütlenmeye gidildi. Aydın ve gençlik kitleleri de partiyi desteklemeğe başladılar. Bölgesel seçimlerde gazeteler ve radyo aracılığı ile yayılan sloganlar dikkatleri çekti. Sendikacıların önderliğinde başlatılan bu siyasal ve

sınıfsal sloganlar kamuoyunda bir yadırgama yarattı. Bu sloganlar daha sonra ilgi ile karşılanınca, işin sonu Türk sendika cılık hareketinde konfederasyon düzeyinde bir bölünmeye kadar gitti. Türkiye işçi Partisi'nin kurulması ve ideolojik çalışmalara girişmesi işçi kitlelerini böldü ve ve Türk-İş'in parçalanmasıyla birlikte, ikinci bir üst kuruluş olarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu doğdu. TİP böylece işçiler arasında kendisine bir dayanak sağlamış oldu.

Türkiye İşçi Partisi, kurucuları olan sendikacılar aracılığıyla işçi sendikaları arasında kısa zamanda etki sahibi oldu. Kendi adamlarını sendika yöneticisi seçtirdi ve onları kendi görüşlerini uygulamaya yöneltti. Kendine bağlı sendikacıları Türk-İş'e karşı birleştirdi, ve aralarında ideolojik bakımdan sıkı bir dayanışma kurdu. TİP'in örgütünü genişletmesiyle işçi sendikaları arasında sosyalist dünya görüşü yayılmaya başladı.

Kongre basmalar, taşlı sopalı saldırılar TİP'e birkaç sene içinde büyük bir güç kattı. TİP'in 1965 seçimlerine girmesiyle beraber sosyal terminoloji ve doktriner muhalefet Türk siyasal hayatına girdi. 1965'de 15 milletvekili çıkaran TİP zamanla doktriner tartışmalar ve iç bölünmelerle parçalandı ve eski gücünü yitirdi. Milli Bakiye sisteminin kaldırılmasıyla da Meclisteki üye sayısı ikiye düştü. 12 Mart sonrasında da Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatıldı.

27 Mayıs devriminden sonra Türk sendikacılık hareketi, yeni gelen özgürlük ortamında ekonomik alandan siyasal alana kaydı ve TİP bu çabaların sonucu olarak ortaya çıktı. Sendikacılardan sosyalist teoriye bağlı kalanları, bir işçi partisi aracılığı ile demokratik rejimde doğrudan doğruya etkili olabilme çabalarına giriştiler. Siyasal hayatta beliren bu değişikliğin kökünde yatan asıl nedenler şunlardı:

1 — Milli Birlik komitesi işçilerin siyasal davranışlarda bulunmalarına izin verdi.

2 — Bazı sendikacılar yeni kurulacak bir işçi partisinin çok kolay başarı sağlayacağına inanıyorlardı.

3 — Bazı sosyalist aydınlar, işçi sendikalarını kendi sınıf partilerini kurmak üzere kışkırtıyorlardı.

4 — Sendikaların destekleyecekleri bir işçi partisi aracılığı ile işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının daha etkili korunabileceği düşünüldü.

5 — Bazı sendika liderlerinin doğrudan kişisel eğilimleri etkili oldu.

6 — Son seçimlerde partiler işçilere fazla önem vermediler. Vaadlerini yerine getirmemeleri işçi temsilcilerinin milletvekili seçilmeyişi, sendikaları bir işçi partisi kurulması konusunda birleştirdi. (6)

Sendikacılığın güçlenmediği azgelişmiş ülkelerde belirli bir siyasal görüşün arkasından gitmek, belli bir partiye angaje olmak önce sendikacılık hareketini bölme tehlikesini ve sonra da bu harekete karşı diğer siyasal parti ve sınıfların kesin cephe alması sonucunu doğurur. Türkiye'de yeni gelişmeye başlayan sendikacılık hareketi TİP'in kurulmasıyla yeni bir aşamaya girdi. İşçi partisi aracılığı ile Türkiye'de tek başına bir sınıf mücadelesi yaratılmak ve sendikalarda bu mücadelenin içine sürüklenmek istendi. Bu strateji aslında tamamen gerçeklerden uzakta kalıyordu.

Bir defa, Türkiye bir endüstri ülkesi olmadığından sınıf mücadelesini gerektiği gibi yürütebilecek gelişmiş ve bilinçli

(6) - TALAS, Cahit - Türk Sendikacılık Hareketinin Yolu, FORUM - sayı - 192

bir işçi sınıfı yoktu. İşçilerin büyük çoğunluğu belirli birkaç endüstri dalında toplanmışlardı. Bunların kurduğu sendikalar kısa zamanda yurt çapında örgütlenerek işçilerin hak ve çıkarları için çetin mücadelelere girişmişlerdi. Sendikaların daha bir raya oturmadan hemen siyasal oyunlara aracı yapılmak istenmesi Türk işçi hareketinin bir bütün halinde gelişmesini engellemiştir.

Ayrıca sınıf mücadelesinin başlıca hedefi olan işçi haklarının büyükçe bir kısmının batıdaki gibi uzun ve kanlı mücadeleler olmadan gerçekleşmesi de Türk sendikacılık hareketinin filizlenmesine yardımcı oldu. Siyasal alana bir işçi partisi aracılığı ile kayılması yoluna çok erken başvurulması, bilinçsiz kitleleri dağıttı ve çeşitli politik görüşlerin ektisinde kalınarak ileride sendikacılık hareketinin tamamen parçalanmasına yolaçtı. Arkalarında sendikalar olmadan işçi partileri dünyanın hiçbir yerinde başarılı olamamışlardır. Bu gerçeği gözden uzak tutan aceleci sendikacılar Türk sendikacılık hareketinde tam bir bütünlüğü gerçekleştiremeden, siyasal örgütlenmeğe girişerek kendi hareketlerini kendileri parçaladılar. (7)

Türkiye'de henüz çok cılız bulunan, güçlenmeye çok gereksinmesi olan sendikacılık hareketinin daha başlangıçta parçalanması, emekten yana olanların sınıf mücadelesini körükleyerek emek yararına olmayan gerçek dışı bir yola sürüklenmelerinin sonucudur. Aslında, ülkenin ve halkın büyük gereksinmesi olan temel reformların siyasal partilerce yapılmaması, uyutularak geciktirilmesi, Türk sendikacılık hareketinin bir süre sonra siyasal arenaya taşmasına neden olmuştur. Sosyo-ekonomik gelişime ayak uyduramayan,

(7) - Sendikacılık Hareketi ve Türkiye İşçi Partisi, FORUM - 266

halkın sorunlarına eğilmeyen siyasal iktidarların yetersiz yönetim leri nedeniyle bir zorunluluk olarak Türk sendikacılığı siyasal alana kaymış ve sendikacılar Türkiye İşçi Partisini kurmuşlardır.

V. BÖLÜM

YENİ YASALAR VE İŞÇİ HAKLARI

Türkiye'de hızla gelişen işçi hareketlerine ve grev kampanyalarına önemli bir halka ekleyen olay, Kavel kablo işçilerinin beş hafta süre ile direnmeleridir. Grev hareketi 31 Ocak 1963 günü başlamıştır. İşçiler fabrikadaki keyfi davranışların sona ermesini, çalışma koşullarının düzeltilmesini ve kanunsuz olarak işten atılan arkadaşlarının yeniden işbaşı yapmalarını istemişlerdir. Fabrikanın sahipleri ve yöneticileri bu haklı istekleri kabul etmemişler ve 10 gün sonra da bütün işçilerin fabrikadan atıldıklarını ilan etmişlerdir.

Anayasanın grev hakkını çalışanlara tanımasına rağmen, parlamentonun geciktirmesi ve siyasal partilerin engellemesiyle bu tarihe kadar grev hakkını düzenleyen yasa maddeleri gereğince grev yapılması yasaktı. Ne varki, Kavel işçileri haklı davalarında fazla bekleyemediler. İş ve kazancın artmasına rağmen, her yıl verilen ikramiyeler o yıl verilmemişti. Nedeni de belki toplu iş sözleşmesi yasasının o yıl çıkacağına dayanıyordu. Patronların bazı kısıntılar yaparak geleceğe uyma çabaları sonuçsuz kaldı. Onların dü-

şüncelerine göre, nasıl olsa işçiler toplu iş sözleşmesi yasası. çıktıktan sonra zam isteyeceklerdi.

Bütün işçilerin işi bırakması herkesin dikkatini çekmişti. On günlük bir beklemeden sonra hükümet durumla ilgilendi, bakanlar arabuluculuk yapmak üzere İstanbul'a geldiler. Bunun üzerine 12 Şubat 1963' de grev sona erdi. Ertesi gün 13 işçi tahrikçi diye işten atıldı, iş sözleşmesi iş yasası gereğince tazminatsız olarak feshedildi. Bunun üzerine, işçiler liderlerini kurban vermemek için 13 Şubat 1963'de yeniden greve başladılar. İşçiler ya hep ya hiç diyorlardı, ve imzaladıkları son protokolu geçerli saymıyorlardı. Diğer sendikaların çoğu bu haklı davalarında direnen işçileri destekliyor ve ailelerine yardım ediyordu. Grev yasası çıkmadığından Anayasanın bir hak olarak tanıdığı grevi yasadışı sayarak gerekli işlemlere fabrika sahipleri başvurdular. İşveren işinin daha fazla durmasına dayanamadı, yeni işçilerle fabrikayı çahştırmak isteyince büyük çatışmalar çıktı. İşe polisin karışmasıyla çatışmalar genişledi. (1)

Türk-İş'in Kavel Kablo grevini desteklememesine rağmen bütün ülkenin işçileri grevcilerin yardımına koşmuştur. Az sonra para toplama işi örgütlenmiştir. Şubat ayı içinde bir dayanışma cephesi doğmuş ve ülkenin çeşitli işletmelerindeki işçilerden gelen paralar toplanmaya başlanmıştır. Cephe geniş bir destek sağlamıştır. Polis hücümları Kavel işçilerine büyük bir direnme gücü vermişti. Çalışma Bakanının İstanbula gelmesinden sonra 5 Mart 1963 günü yapılan bir toplantıda işçilerin bütün isteklerinin yöneticiler tarafından kabul edildiği bir protokol imzalandı. (2)

(1) - TOY, Erol - Eski Kavga, Cumhuriyet, 28 Temmuz 1970
(2) - RZALİYEV, ŞNUROV - Türkiye'de Kapitalistleşme, s. 241, ANT yayını

Kavel işçilerinin başarılı grevi yeni grevler için bir başlangıç olmuştur. Mayıs 1963'de İstanbul'da tekstil işçileri grev, yapı işçileri de bir gösteri yapmışlardır. Haziran ayı içinde Kavel fabrikasında işçilerle yapılan anlaşmayı çiğnemeğe çalışan işverene karşı ikinci bir grev hareketi patlak vermiştir. Temmuz da ise sendika başkanını değiştirmek isteyen Zonguldak işçileri, büyük bir gösteri hareketine girişmişlerdir. 27 Mayıstan sonra yapılan ilk grev olan Kavel grevinin başarıya ulaşması diğer işçiler içinde örnek olmuştur.

Uzun bir bekleyişten sonra nihayet Anayasanın emredici hükümlerine uyularak 1963'ün Haziran ayında grev, sendikalar ve toplu iş sözleşmeleri yasaları parlamentodan çıktı. Her iki yasanın hazırlanışında, sendikalar adına Türk-İş'in görüşü alınmıştı. Ne var ki, bu yasaların bütün gereksinmeleri giderecek nitelikte olduklarını ileri sürmek olanaksızdı, uygulamanın başlanmasından bir süre sonra bazı boşluklar, fazla şekilci bir biçimde yazılan maddelerin doğurduğu güçlük, eksiklik ve aksaklıkların görülmesine yolaçtı. Yasaların fazla şekilci o.ması, toplu iş sözleşmesi ve grev haklarının kullanılabilmesini çok dolambaçlı ve uzun yollardan sonra işçilere sağlayabilmektedir. Ayrıca sendikalar yasası işçi liderlerini ağır sorumluluklar altına sürükleyerek bazı cezalar yüklemektedir. Örneğin, küçük bir usul hatası veya resmi işlemlerdeki eksiklik, sendikanın kapanmasına ve sendikacının tutuklanmasına kadar gitmektedir. Bunların yanında işçilerin çoğunluğunun toplu sözleşme ve grev konularında «serbest tahkim» sistemini savunmasına karşılık yeni yasayla «zorunlu tahkim» getirilerek sendikalar arasında genel bir hoşnutsuzluk yaratılmıştır.

Türkiye'de etkin bir toplu sözleşme düzeni ilk kez 1963'de çıkarılan 275 sayılı toplu iş sözleşmeleri, grev ve

lokavt yasalarından hemen sonra gerçekleştirilmiştir. 1963'-den önce de Türkiye'de toplu sözleşmeler yapılmasına engel olan bir yasa hükmü yoktu. Örneğin Borçlar Kanunu şu hükmü koymuştur:

«İş sahibi kimselerin veya cemiyetlerin, işçilerle veya cemiyetlerle yaptıkları mukavelede hizmete müteallik hükümler vazolunabilir. Bu umumi mukavele tahriri olmadıkça muteber değildir. Alakadarlar bu mukavelenin müddetinde ittifak edemezlerse bir sene mürurundan sonra altı aylık bir ihbar ile her zaman mukaveleyi feshedebilirler.»

«Umumi bir mukavele ile bağlı bulunan iş sahipleri ile işçiler arasında yapılacak hususi hizmet akitlerinin umumi mukaveleye muhalif hükümleri batılıdır. Bu batıl hükümlerin yerine umumi mukavele hükümleri kaim olur.» (3)

Öte yandan 3008 sayılı İş Kanununda, Borçlar Kanununa atıfta bulunarak, işyerindeki işçilerin çoğunluğunu kapsayan işçi kuruluşlarının Borçlar Kanununun 316. maddesine göre işverenlerle aktedecekleri genel sözleşmelerden sözedilmiştir.

İşçi ve işveren arasında toplu sözleşmeler yapılmasını yasaklayıcı herhangi bir yasal hükmün olmaması ve aksine yukarıdaki hükümlerin bulunmasına rağmen uygulama alanında 1963 yılına kadar toplu iş sözleşmelerine hemen hemen hiç rastlanmamıştır. Bu hükümler toplu iş sözleşmelerine olanak vermekle birlikte, düzenleyici, yol gösterici ve kolaylaştırıcı olmaktan, yapılacak sözleşmelerin uygulanabilmesi için müeyyideler koymaktan çok uzaktırlar. Toplu iş sözleşmelerini bütün aşama ve yönleriyle düzenleyici özel yasalara

(3) - BORÇLAR KANUNU, 316 ve 317 maddeleri

gerek vardı. Mevzuatın yetersizliği toplu sözleşme sisteminin uygulama hayatımıza girişini kösteklemişse de başlı başına bir engel yaratmamıştır. Ortamın elverişli olmaması, Türkiye'de toplu sözleşme sisteminin gelişmesini önlemiştir.

27 Mayıs devriminden sonra toplu sözleşme ve grev hakkının yeni Anayasaya konulması zorunlu görülmüş ve bu hak böylece demokratik rejimin vazgeçilmez bir parçası haline getirilmiştir. Anayasanın ilgili maddesi şöyledir:

«İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.» (4)

Anayasa çalışmaları sürerken Çalışma Bakanlığı da bir toplu sözleşme yasası ön tasarısı hazırlamış ve tasarıyı anayasanın kabul edildiği sıralarda görüşlerini bildirmeleri için için ilgili kuruluşlara göndermiş ve basına da açıklamıştır. Bu tasarı da grev hakkı tanınmakla beraber, «Her türlü amme hizmetinde grev yapılamaz.» denilmesi sendika çevrelerinde büyük tepkilere yolaçmıştır. Bunun üzerine Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu da ayrı bir tasarı hazırlamıştır.

Anayasanın gereğini yerine getirebilmek için, Çalışma Bakanlığı ilk tasarıyı birçok değişikliklerden geçirdikten sonra, bir son tasarı hazırlayarak 1962'nin Temmuz ayında parlamentoya sunmuştur. Komisyon bazı değişik-

(4) . T.C. ANAYASASI - Madde 47

liklerle tasarıyı genel kurula getirmiştir. Tasarı 15.7.1963 tarihinde yasalaşmış ve 24.8.1963 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.

Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra işyerlerinde uygulanacak çalışma koşullarının tek taraflı olarak işveren tarafından hazırlanan ve idare tarafından onaylanan ve kontrol edilen bir iç yönetmelikle saptanması sistemi sona ermiştir. Bunun yerine bütün çalışma koşullarının toplu sözleşmelerle iki taraflı olarak kararlaştırılması esası kabul edilmiştir. Sırasıyla, ücretler işyerinde ilerleme usul ve koşulları, işçi sağlığı için gereken tedbirler, sosyal yardımlar, iş güvenliği koşulları, ancak işçi ve işveren temsilcilerinin karşılıklı tartışmalarıyla karara bağlanabilecektir. Taraflar, diğer tarafı ücretler ve diğer iş koşullarında kendi çıkarlarına zorlayabilmek için sosyal ve ekonomik bir baskı aracı olan grev ve lokavt hakkını kullanabileceklerdir. Bu sözleşmelerde işçiler lehine devlet tarafından saptanan asgari düzeyin altında koşullar konamamaktadır.

275 sayılı yasa daha çok işkolu düzeyinde toplu iş sözleşmesi yapılması ilkesini benimsemiş, işyerinde yapılacak olan sözleşmeleri bunun tamamlayıcısı olarak kabul etmiştir. Bireysel iş sözleşmeleri bunlara aykırı olmayacaktır.

Bir iş kolunda yapılacak toplu sözleşmede taraf olarak işçi sendika ve federasyonunun o iş kolunda çalışan işçilerin yarısından fazlasını temsil etmeleri öngörülmüştür. Yasa, Bakanlar Kuruluna, yapılan toplu sözleşmeleri belirli koşullar altında sözleşmeye taraf olmayan işçi ve işverenlere de uygulayabilme hakkını vermiştir.

275 sayılı yasa grevi şöyle tanımlamaktadır:

"İşçilerin topluca çalışmamak suretiyle bir işkolu veya işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak veyahut bir teşekkülün aynı amaçla topluca çalışmamaları için verdiği bir karara uyarak işi bırakmalarına «grev» denir. İşçilerin işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla bu kanun hükümlerine uygun olarak yapılan greve kanuni grev, bu amacın dışında veya bu kanun hükümlerine uyulmaksızın yapılan greve kanun-dışı grev denir."

Yeni getirilen yasa ayrıca bir uzlaştırıcılığı da kabul etmiştir. Yasal açıdan ancak uzlaştırma başarıya ulaşamazsa grev ve lokavt yapabileceklerdir. Kamu hizmeti, iç ve dış güvenlikle ilgili devlet işletmeleri hariç grev bakımından özel sektörle devlet sektörü arasında hiçbir ayırım yapılmamıştır.

Yasanın çıkışı sırasında sendikacılar şu görüşleri savunmuşlardır:

«Kanunun tabikatından doğacak güçlüklerin önceden kestirilebilmesine imkan yok. Aleyhinde söz söylenebilir. Gerçek olan birşey varsa, kanun çalışma hayatımıza yepyeni bir iklim getirmiştir. Bence mühim olan bu iklime uyabilmektir.»

«Biz toplu sözleşme ve grev konusunda serbest tahkime taraftarız. Bu kanun ise mecburi tahkim sistemini getirmektedir.»

«Kanun fazla şekilci toplu, iş sözleşmesi ve grev hakkını kullanabilmek çok dolambaçlı, uzun yolları katettikten sonra mümkün. Sendikalar kanunu işçi liderlerine ağır sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin küçük bir usul hatası veya

resmi muamelelerdeki eksiklik sendikanın kapanmasını ve sendikacının hapis olmasına kadar gitmektedir.» (5)

Türkiye'de karma ekonomi düzeni yürürlüktedir. Ekonomik kalkınma geniş kapsamlı planlama ile başarılmağa çalışılmaktadır. Türkiye'de toplu sözleşme, grev ve lokavt sisteminde özel sektör ile kamu sektörü arasında bir fark gözetilmemiştir. İşçiler bu nedenle kamu sektörü işverenlerini beklenilmeyen ücret artışlarına zorlayabilmektedirler. Plan kamu sektörü için emredici özel sektör için ise özendiricidir. Toplu sözleşmeler, grev ve lokavt sistemi özel sektör için sistemin mantığına uymakta, kamu sektörü için ise uymamaktadır.

Karma ekonomi düzeni içinde sendika kurma hakkının bir uzantısı olarak tanınan grev hakkı da kapitalist uygulamanın bir sonucudur. Temel felsefesi içinde grev hakkı, bir savunma hakkı ve sermayenin emeği sömürme eğilimi karşısında, sermaye ile emek arasında bir denge kurma aracıdır. Yasama hakkı ile yakın ilgisinden dolayı grev hakkı lokavtın tam aksine bir hak olarak kabul olunur, ve modern anayasalar içinde sosyo-ekonomik haklar arasında yer alır. Fakat buna rağmen, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir kısım ülkelerde grev hakkına kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar memurlar açısından mutlak, işçiler bakımından ise daha sınırlı bir nitelik taşımaktadır.

1961 Anayasası, işçilerin sosyo-ekonomik durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla grev hakkını tanıdıktan sonra 1963 tarihli toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt yasası bu hakkı düzenlemiştir. Yasanın 21. maddesi grev hakkını geçici olarak kısıtlama yetkisini hükümete vermektedir. Adı

(5) - AĞRALI, Sedat - a.g.e - s, 114

geçen maddeye göre grev, ülke sağlığı veya ulusal güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu bu grevi en çok 30 gün süre ile geciktirebilir. Ayrıca, yüksek hakem kurulunun düşüncesini aldıktan sonra geciktirme süresini 60 gün daha uzatabilir. Ancak ilgili sendika, bakanlar kurulunun erteleme kararına karşı Danıştay nezdinde iptal davası açabilir. Danıştay ise ertelemenin durdurulmasıyla ilgili davayı bir hafta içinde karara bağlamakla yükümlüdür.

Aynı işyerindeki işçiler birden fazla sendikaya üye olabilirler mi? Olurlarsa bu işyerinin gerçek işçi temsilcisinin hangi sendika olduğu nasıl bulunur? İşyerinde en kalabalık olan mı yoksa işkolunda en güçlü olan mı yetkili sayılır? İşkolunda çalışan işçiler için devletin yaptığı bir sayım varmıdır ki, çoğunluk hesaplanabilsin? Yoksa bu sendika, işçinin ilk girdiği ve ikincisine kaydolunurken istifa etmediği sendika mıdır, ya da ikinci girdiği midir? İşçi birbirine karşı iki sendikaya birden üye olabilir mi ?Toplu iş sözleşmesi için pazarlığa başlamadan bu gibi sorunların ortaya çıkması uygulamada çok çeşitli karışıklıklara yolaçmaktadır. Ayrıca yasa Yargıtay yolunu kapatarak bu gibi sorunların çözümünü iş mahkemesine bırakmıştır. Yukarıdaki şıkların herbirinin duruma göre savunulacak doğru yönleri vardır. Bu nedenle yargıçların aynı fikirde birleştikleri pek görülmemektedir. Yargıtay yolunun kapalı olması burada üst denetleme olanağını da kaldırmıştır.

Hazırlanan yeni yasalar sendikalara ve diğer işçi kuruluşlarına politika ile uğraşmayı yasaklamıştır. Grev kararlarının alınması ve uygulanmaya konması hakkı yalnızca ekonomik ve mesleki amaçlarla çerçevelenerek işçi sendikalarına verilmiştir. Siyasal grev yasağı Anayasa doğrultusunda getirilmiştir. Sendikalar yasasının bu hükmü

karşısında toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt yasası, grevleri, işyeri ve işkolu düzeyinde tutarak düzenlemiştir. Yasada genel ve dayanışma grevi konularında hiçbir hüküm bulunmadığı gibi, hükümet tasarısında ve hatta Türk-İş'in hazırladığı taslakta dahi herhangi bir açıklığa rastlanmamıştır. Böylece Türkiye'de genel grev hakkının yasadışı bırakıldığı ortaya çıkmaktadır. (6)

Genel grevin yasaklanmasının nedeni, işçilerin daha geniş ve temel çıkarları için girişecekleri siyasal hareketlerin önceden önlenmesi isteğidir. Bu konuda işçiler aleyhine daha da ileri gidilerek mesleki ve ekonomik yakın amaçlara bağlı olmayan dayanışma grevinin yapılması da engellenmiştir. Aslında Anayasanın boşluklarından veya kesin açıklık getirmediği konulardan yararlanarak işçi sendikalarının sınıf mücadelesi aracı olmasını önlemek için yasalar bu biçimde hazırlanmıştır. İşçi sendikalarının dar anlamda ekonomik ve mesleki haklar elde etmek amacını içeren grevler yapmak yükümünde bırakıldıklarına bakarak grev hakkı küçümsenemez, gene de bir işçi silahı olarak yerinde kullanılırsa olumlu sonuçlar sağlar.

1961 Anayasasında sendikaların siyasal eylem alanlarını belirleyen ve düzenleyen herhangi bir temel ilke yoktur. Aslında bu tip bir hüküm koymaktan özellikle çekinilmiş ve bu konunun düzenlenme yetkisi yasa koyucuya bırakılmıştır. Bu nedenle konu sendikalara ilişkin yasanın kapsamı içinde kalmaktadır. Yasadaki yasaklayıcı hükümler oldukça dar bir çerçeveye sığdırılmış ve daha çok liberal bir görüşten esinlenmiştir. Yakın siyasal tarihimizin olaylarıda gözönüne alınarak Türk sendikacılık hareketini korumak, ge-

(6) . Sendikalar, Grev ve Lokavt Hakları - Türk-İş yayınları, No:35, 1964

leceğini sağlam temellere oturtmak düşüncesi egemen olmuştur. Yeni ilkelere ve koşullara göre kurulmakta ve gelişmekte olan sendikalara, mesleki hizmetlerine bağlı kalarak kendi sosyal bünyeleri içinde özgürce çalışma olanağı sağlanması öngörülmüştür.

Politika ve sendikacılık ilişkileri açısından 1963 yılı öncesi ile sonrası arasında çok önemli bir ayırım vardır. Yeni sendikalar yasasının 1963'de yürürlüğe girmesinden önce her çeşit siyasal çalışma işçi sendikaları için yasaklanmıştı. Yasaların bu derece kesin sınırlandırmalar getirmesi sendikaların sosyal gelişiminide dolaylı olarak etkilemiş, siyasal partiler işçi sendikalarının isteklerine yüzçevirerek sosyal patlamaların tohumlarını ekmişlerdir.

1963'de yürürlüğe giren yeni sendikalar yasası sendikalar için politika ile ilgilenme yasağını yumuşattı ve sendikalar yararına daha uygun bir ortam yarattı. Bununla üç büyük yarar sağlanmış oldu:

1 — Türkiye'de siyasal düşünce ve eylemler daha somutlaştı. Sendikaların etkisi ve hatta bazan baskısı altında siyasal partiler sosyal ve ekonomik sorunlarla ilgilenmek zorunda kaldılar.

2 — Sendikalar görevlerini gereği gibi yapabilme, kendilerini yakından ilgilendiren ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm yolları arayabilme olanağına kavuştular.

3 — Siyasal eylemi, partilerin ve politikacıların tekelinden çıkarma yolunda ileri bir adım atılmış oldu. Bir kısım geniş halk toplulukları, işçileri kapsayan sendikalar siyasal hayatımızda ve demokrasinin işlemesinde, partiler ve politikacılar kadar etkin bir duruma geldiler. Böylelikle hal-

kın yönetime katılması demek olan demokrasi, daha geniş bir temel ve daha ötede bir gerçeklik kazanmış oldu. (7)

Sendikalar yasasına göre sendikalar politika ile ilgilenebilirler, fakat siyasal partilerle organik bağlar kuramazlar. Türkiye'nin o sıralarda işçi hakları ve sendikacılık alanlarında köklü atılımlar yapması bu sınırlamanın alıkonulmasının nedeniydi.. Yeni Anayasanın çizdiği çerçeve içinde Türk demokrasisi sosyo-ekonomik temellerine daha yeni oturuyordu. Demokrasinin yerleşmesi ve sendikacılığın yeni bir düzene geçişi sırasında siyasal partilerle sendikaların resmen organik bağlara girişmesi, bu geçiş döneminin sarsıntılarını arttırabilirdi. Politik ayırımlarla işçi sendikaları güçsüz kalacak derecede bolünebilirdi. Bütün bu nedenler sendikalar yasası hazırlanırken göz önünde bulunduruldu.

Sosyal devlet ilkesine ve demokratik rejime içtenlikle bağlı bir politika, sendikaların kaderiyle sıkısıkıya ilgilidir. Mesleki kuruluşların temeli, nedeni ve amacı böyle bir politikanın eksiksiz ve sürekli olarak izlenmesinde ve başarıya ulaşmasında saklıdır.

Yasa hükümleri uyarınca; herhangi bir siyasal partinin adı altında kurulamayacaklarına, örgütü içinde yer alama yacaklarına ve karşılıklı maddi yardımlarda bulunamaya caklarına göre, bunun dışında sendikaların her türlü siyasal girişimlerde bulunabilecekleri anlamı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Siyasal nitelik ve amaç taşıyan çalışmaların hiç değilse büyük seçimler öncesinde belirli bir stratejiye göre düzenlenmesi ve uygulanması doğaldır. Sendikaların alabildiğine politikaya girmesi, kuruluş amaçları bakımın-

(7) - ECEVİT, Bülent - Sendikacılık ve Siyaset, ULUS Gazetesi 1965

dan doğru değildir, ama kendi gelecekleri ile ilgili seçimlcrlerde de tamamen tarafsız kalmaları çoğulcu demokraside baskı grubu olarak görevini yerine getirmemek anlamına gelir.

Sendikalar partilere bağımlı duruma gelmekten kaçınmak anlamında partilerüstü kalabilirler. Ama bu onların ağırlıklarını, kendilerine en yakın partiden veya partilerden yana koymalarıyla çelişmez. Tersine sendikalar ağırlıklarını ve etkilerini öyle değerlendirebilirler ki, kendileri partilere bağımlı bir hale gelmek bir yana, partileri geniş ölçüde işçi tabanına bağımlı hale getirebilirler.

Ne var ki, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu partilerüstü politikayı benimsemiştir. Geçmişin verdiği bazı tecrübeler sonucunda Türk işçi hareketinin partilerüstü kalması, bazı duraklamalara hatta siyasal partilerin gerçek dışı tutumları yüzünden gerilemelere yolaçmıştır. Politikacıların umursamazlıkları işçi kitlelerini sorunlarıyla başbaşa bırakmış, ve siyasal bilinçlenme işçiler arasında tepki olarak giderek artmıştır. Bunun sonucunda, Türk-İş parçalanmıştır. Zamanımızda gene aynı politikada ısrar eden Türk-İş, yeni parçalanmalara gebe bir duruma gelmiştir. Her partiden milletvekili çıkaran bu kuruluş, kendi iç yapısında siyasal bir görüş bütünlüğüne kavuşamamıştır. Partilerüstü politikada ısrar etmelerine rağmen ortaya koydukları 24 ilkenin hangi politik doğrultuda olduğuna karar verememişlerdir. Bu ilkelerin siyasal alanda hangi görüşü yansıttığını belirtmekten ve bu görüşün adını bile söylemekten çekinmektedirler. Türkiye'nin azgelişmiş koşulları içerisinde, gelişmiş Amerikan tipi sendikacılığı uygulamaya çalışarak gerçeklere ters düşmektedirler. Başlangıç devresini tamamlayan Türk-İşçi hareketinin kesin bir siyasal görüşe

sahip olması ve bunun gerçekleşebilmesi için tutarlı bir yöntem uygulaması gerekmektedir.

Yasaların yürürlüğe girmesinden hemen sonra, Türk-İş birinci bölge temsilciliğine bağlı çeşitli işkollarında kuruJn 103 sendika Türk-İş'in hazırladığı plana uyarak 72 sendika haline gelmişlerdi. Türkiye tipinde sendikalar kurul ması yolundaki ilkeye paralel olarak, Türkiye'deki 432 sendika, işkolları esasına göre birleştirilerek en son 220'ye indirilmişti. 11 işçi federasyonundan 6'sı Türkiye tipi sendika halini aldığından, federasyon adedi 5'e düşmüştü. Bunların yanında 24 Temmuz 1963'de yasaların yürürlüğe girmesinden hemen bir ay sonra 800 işyeri sendikalar tarafından toplu iş sözleşmesine davet edilmişti.

Yasaların çıkmasından sonra ilk toplu iş sözleşmesini Gıda-İş sendikası ile Hacıbekir Ticarethanesi 11.9.1963 tarihinde yapmışlardır. 210 işçi adına imzalanan sözleşme 14 maddeden meydana geliyordu. 1.9.1963 tarihinden başlayarak yürürlüğe giren toplu iş sözleşmesi üç yıl süreli olup taraflar bu süre içinde grev veya lokavta başvuramayacaklardı. Ücretlere belirli oranlarda zam yapıldıktan başka işveren her türlü sosyal yardımda bulunmayı kabul ediyordu.

Toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt yasasından sonra ilk yasa dışı grev, Zeytinburnu'ndaki Bozkurt Mensucat Fabrikası'nda meydana geldi. 13.11.1963 tarihinde fabrikadaki 300 işçi toplu iş sözleşmesi müzakerelerini sürdürürken greve başvurmuşlardı. Ertesi gün bine yakın vardiye işçisi, fabrikaya gelerek işbaşı yapmamış ve binanın önünde toplanarak işverenden haklarını alana kadar çalışmayacaklarına dair topluca yemin etmişlerdi. Teknik Mensucaat İşçileri Sendikası genel sekreteri «Sendika olarak henüz yasal grev yap-

mak hakkının doğmadığı, bunun için işçilerin çalışması gerektiği» konusunda bir açıklama yaptı. Usulsüz olarak başlatılan grev ertesi gün de sürmüş, sabah fabrikanın bahçesinde toplanan işçiler üzerinde Atatürk'ün resmi bulunan bir masanın çevresinde saygı duruşu yapmışlardır. Polis işyeri civarında şiddetli baskı tedbirlerine başvurmuştur. İşverende sendika ile görüşmelerin sürdüğünü, bu nedenle yasa-dışı greve son vermelerini işçilerden istemiştir.

Türk-İş ise bölge temsilcisi aracılığı ile bu yasa-dışı grevi desteklemediğini kamuoyuna duyurdu. Polis müdürünün aracılığı ile, toplu iş sözleşmelerinin sürdürülmesi konusunda bir ön protokol imzalanarak, şu kararlara varıldı:

1 — İşveren şikayetlerini geri alacak,

2 — İşçiler için kovuşturma yapılırsa, işveren bunlardan sorumlu olmayacak,

3 — Grev süresi boyunca işçilerin çalışmadığı günler için, yevmiyeleri tam olarak ödenecek ve bu süreyi işçiler ileride fazla mesai yaparak karşılayacaklar.

Zeytinburnu savcılığı, yasa-dışı greve giden 1053 işçi hakkında toplu iş sözleşmesi ve lokavt yasasına aykırı davranmaktan dolayı dava açmıştı. Açılan davada, sanıklar için ayrı ayrı ağır para cezası isteniyordu. Böylece üç gün süren yasa-dışı grev, en sonunda imzalanan protokol ile sonbulmuştur.

İlk yasal grev ise Kasım 1963'de Bursa'da Belediye Taşıt işçileri Sendikası tarafından yapıldı. Grev halk tarafından geniş ilgi ile izlenmiştir. Grev karışısmda il yönetimi, çalışmayan belediye otobüsleri yerine özel otobüsleri çalıştırmaya, böylece grev hareketini kırmağa uğraşmıştır. Bu

durum sendikacılar tarafından geniş bir şekilde protesto edildi. Grev hareketi sendikacılarla, belediye ilgilileri arasında yapılan anlaşma sonucunda imzalanan toplu sözleş me ile son buldu.

Aynı yıl içinde, Trio plastik fabrikasında yapılan grev, savcıların, çalışma müdürlerinin, işverenin tutumları ve mahkeme kararları yönünden ilginç bir olaydır. Ne yazık ki, bütün yönleriyle yasal olan ve Türk-İş'in o tarihlerde desteklediği bu grevde, iki sendikacı tevkif edilerek bir hafta süre ile cezaevinde yatmıştır. Olayda sendika grev tarihini gerekli kurallara uyarak ilgililere bildiriyor. Grev işyerinde 11 Kasım 1963 tarihinde başlıyor ve elli işçi katılıyor. İşyerinde tam bir anlaşma içerisinde grevin sürmesi üzerine, işyeri Topkapı'da şehir içinde bulunmasına rağmen, işveren Zeytinburnu savcılığına başvurarak bölge çalışma müdürlüğünün, grevin yasa-dışı olduğuna dair kararını gösteriyor. Yetkisiz olan savcı iki sendikacının tevkif edilmek üzere mahkemeye sevkine karar veriyor. Her iki sendikacı tevkif edilerek bir hafta süre ile tutuklanıyorlarlar.

1963 Temmuz'undan sonra sendika hareketlerinin çoğaldığı görülür. Bu hareketler daha çok özel sektöre ait işyerlerinde, işçilerin yoğunlaşmış bulunduğu büyük işyerlerinde ortaya çıkmaktadır. Yeni çıkanyasaların verdiği yeni haklar işci sendikalarına yeni yeni görevler yüklemiş, bu yüzdende Türk-İş'in benimsediği sendikacılığın, dönemin gelişen koşullarına ayak uyduramadığı zamanla gözlemlenmiştir. 275 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden sonra aynı yıl içinde 8 grev daha yapılmıştır. Bu grevlerden 7 tanesi özel sektör alanında gerçekleştirilmiştir. Türk sendikacılığı 1964 yılına artan grev olayları ile girmiştir.

VI. BÖLÜM

TÜRK SENDİKACILIĞININ BÖLÜNMESİNE DOĞRU (1964-1967)

1963 yılından sonra hızlanmaya başlayan işçi hareketleri, 1964 Ocak ayında Türk-İş'in V. genel kurulunu toplamasından sonra etkisini iyice artırmıştır. Bursa'da toplanan kongre olaysız tamamlanmıştır.

1963 yılının 24 Temmuz'unda yürürlüğe giren 274 ve 275 sayılı yasaların çıkış tarihlerini Türk-İş «İşçi Bayramı» olarak kabul etmiş ve bunu bütün örgüte duyurmuştu. Bu görüş birçok sendikacı arasında geniş tartışmalara yolaçmış, Türk-İş'e sataşmalara kadar varan bir tepkiye yolaçmıştı. 24 Temmuz 1964 tarihinde Türk-İş, bölge temsilcilik lerine ve sendikalara birer genelge gönderek, sendikalar toplu iş sözleşmesi ve grev-lokavt yasalarının yürürlüğe girmesinin birinci yıldönümü olarak, İşçi Bayramı'nın ilgi çekici bir biçimde kutlanmasını istemişti. Bu münasebetle radyolarda İşçi Bayramı'nın önemini ve işçiler tarafından nasıl kutlandığını belirten konuşmalar yapılması konfederasyon yürütme kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. İşçi liderlerinin banda alınan konuşmalarının TRT tarafından

sansürden geçirilmesi geniş protestolara yolaçtı. Türk işçisine karşı takınılan bu davranış sendikaların protesto gösterilerinde bulunmalarına neden oldu.

1963-68 döneminin ilk büyük kamu kesimi grevi, 8 Temmuz 1964 Çarşamba günü Türkiye Petrol İşçileri Sendikaları Federasyonun'ca, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın Garzan, Magrip ve Kurtalan'daki kuyularıyla Batman rafinerisinde uygulanmaya başlandı. Grev ile sonuçlanan olaylar beş ay öncesine kadar uzanıyordu. Sendika yöneticileri sondaj ve üretim bölümlerindeki çalışma koşul larının kötülüğünü ve ücretlerin düşüklüğünü öne sürerek taban gündeliklerin yirmi liraya çıkarılmasını istemiş, TPAO ise böyle bir taban ücretin bölgedeki toplumsal dengeyi bozacağı gerekçesiyle bu isteği reddetmişti. Anlaşmazlık işverenin oynak merdiven uygulamayı benimsememesi, tarafların sosyal yardımın başlama tarihinde birleşememesi ile uzayıp gitti. Dört aydan fazla süren toplu sözleşme görüş meleri ana noktalarda çıkmaza sürüklenince, durum yüksek uzlaştırma kuruluna götürüldü. Kurul gündelik tabanı onbeş lira saptayarak taraflara bildirdi. TPAO ise taban ücretin oniki lira olmasını ve işçilerin ancak okuma yazma öğrendikten sonra onbeş lira gündelik almalarını önerdi.

Olayların beklenmedik gelişmesi karşısında Türkiye Petrol İşçileri Sendikası 8 Temmuz 1964 gününde başlamak üzere grev kararı aldı. TPAO yetkilileri ise Bölge Çalışma Müdürlüğüne ve jandarma komutanlığına başvurarak yasa-dışı olarak niteledikleri grevin durdurulmasını istediler. Grevin ikinci gününde Raman rafinerisinde üretim 9000 tondan 3000 tona düşerken gerginlik iyice artmıştır. Grevcilerin sessiz yürüyüş düzenlemeleri olaylar yarattı. TPAO genel müdürü ise aynı gün basın toplantısı

düzenleyerek, işçilerin istekleri kabul edilirse, işçilerin memurlardan daha fazla aylık alacaklarını ileri sürdü.

Grevin yedinci gününde TPAO genel müdürü bir heyetle beraber Batmana geldi ve görüşmelere başladı. Sendika yöneticileri ise Uzlaştırma Kurulu kararı dışında hiçbir öneriyi benimsemiyeceklerini açıkladılar. Günlerce süren görüşmeler bir sonuca bağlanamayınca onuncu gün ilgili bakanların ve Türk-İş temsilcilerinin katılmasıyla bir toplantı daha yapıldı ve taban gündeliklerin onbeş liradan başlaması, taban gündelik artışının 3 lira olmasının kararlaştırılmasıyla, büyük yankılar uyandıran Batman petrol işçileri grevi sona ermiştir.

Hükümet grevi erteleme yoluna gitmemekle birlikte, uzun süre greve seyirci kalmış ve ancak ham petrol stokunun tükenmesine yakın karışmış, grevi kıramayınca grevi bitirme yoluna gitmiştir. Grev bittiğinde yalnızca bir günlük petrol stoku kalmıştı.. TPAO'nun kendi tarafsız temsilcisinin de katıldığı Uzlaştırma Kurulu'nun kararlarını kabul etmemesi grevin sert olaylarla gelişmesine yolaçmıştır. İşçilerin ücret artışı konusundaki isteklerine karşı genel bir kayıtsızlık görülmüş ve ortaklık yöneticileri ücretleri artırmamak için son dakikaya kadar direnmişlerdir. İşverenin kayıtsız tutumu ve kurul kararına saygı göstermemesi, Türkiye'yi bir petrol krizinin eşiğine sürüklemiştir. (1)

1964 yılının diğer büyük bir sendika hareketi ise Başbakanlık Basımevi'nde Basın-İş sendikasının başlattığı grevdir. Toplu sözleşme uyuşmazlığı sonunda, basımevinin 66 işçisi, sıkıyönetimin kalktığı 21 Temmuz 1964 günü greve başladılar. Beş aydan uzun süren ve greve yolaçan toplu

(1) - FİŞEK, Kurthan - Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili, s. 128, SBF yayını, 1969

sözleşme görüşmelerine Basın-İş sendikası 500 liraya kadar aylık alan işçiler için %20, 750 liraya kadar aylık alan işçiler %15 ve daha yukarı ücret alan işçiler içinde %10'luk bir ücret artışı öngörmüştü. İşveren kurul kararına saygı göstermeyince de grev hareketi başladı. (2)

Grevin sıkıyönetimce ertelenmesiyle kazanılan süreye rağmen, bir anlaşma noktası bulunamadı. Sıkıyönetimin sona ermesinden yarım saat sonra, ertelenen grev başladı. Birinci gün yapılan yürüyüşte polisle işçiler arasında bir çatışma meydana geldi. Resmi Gazete'nin başka yerden getirtilen işçilerle bastırılması üzerine yeni olaylar patlak verdi. Grevin üçüncü gününde ise Resmi Gazeteyi bastıkları için Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği'ne ve Türkiye Büyük Millet Meclisi basımevi müdürlüğüne noterlik kanalıyla sendika tarafından protesto gönderildi.

Grevin dördüncü gününde olaylar grev yerinden işçi bayramının kutlandığı Çalışma Bakanlığına sıçramış, Basın-İş sendikasınca tören başkanlığına çekilen telgraf okutulmayınca sert tartışmalar olmuştur. Beşinci günden itibaren ise grev yerinde polisler nöbet tutmağa başlamışlardır. Daha sonra Resmi Gazete yeni cezaevi basımevinde yayınlanmağa başlamıştır. Türk-İş yöneticileri grev ile ilgili olarak hükümetin yasa-dışı tutumunu yermişlerdir.

10 Ağustos'a kadar herhangi bir olay olmamış ve hükümetten grevi sonaerdirmek konusunda herhangi bir bir olumlu girişim gelmemiştir. 10 Ağustos'da Kıbrıs olaylarının doğması ve 11 Ağustos 1964 tarihinde böylesine önemli durumlarda ulusal çıkarların herşeyden üstün tutulması

(2) - ŞAHİN, İsmail - Başbakanlık Basımevinde Grev, SOSYAL ADALET, sayı: 6

gerektiği düşüncesiyle Türk-İş'in kendisine bağlı bütün sendikalar adına grevleri durdurma kararı almasından sonra 21 günlük Başbakanlık Basımevi grevi bir anlaşma ortamı yaratılmadan ertelenmiştir. Hükümetin bu grevdeki kayıtsız tutumu sendika çevrelerinde tepki ile karşılanmıştır.

1964 yılının Ekim ayında (işçi ve sendika ile ilgili yasaların çıkmasından tam bir yıl sonra) Türkiye Demiryolları İşçi Sendikaları Federasyonu, işvereni 40 bin işçi adına toplu sözleşmeye çağırdığı halde, işveren yedi aydan fazla bir süre boyunca bu çağrıya uymamıştı. Günde 160 kuruş ve ayda 280 lira eline geçen işçiye istenilen zam Devlet Demiryolları İşletmesi tarafından zarar edildiği gerekçesiyle reddedildi. 40 bin işçiye karşılık 23 bin memur çalıştırılması aslında zararın başlıca nedenlerinden birisiydi. Hükümet sendikanın istekleri karşısında 10 günlük bir süre istemişti. Türk-İş yöneticileri bu 10 günlük süre isteğine uydular. Buna karşılık ertesi gün yayınlanan Resmi Gazete'de grevin hükümet tarafından ertelendiği görüldü. Türk-İş'in isteklerin gerçekleştirilmesi için direnmesi karşısında devrin Başbakan Yardımcısı, işçileri grev yasasını değiştirmekle tehdit etti.

Hükümet demiryolları grevini durdurma kararını aldığı kararnamede Milli güvenlik gerekçesini öne sürmüştü. Bu konuda Yüksek Hakem Kurulu şöyle bir karar almıştı. «Maden naklinin duracağı, iktisadi durumu etkiliyecek başka duraklamalar olacağı ileri sürülerek bugünkü durum karşısında bu grevin milli güvenliği bozacağı iddia edilmektedir. Kıbrıs meselesinin her an bir silahlı çatışmaya varabileceği de ileri sürülmüştür. Ne zaman çözüleceği kesin olarak belli olmayan bir dış meseleye dayanılarak yurdun

şurasında burasında yapılmasına karar verilen yada yapılan grevlerin geciktirilmesi bu konudaki takdir hakkının yerinde kullanıldığını göstermekten uzaktır. Ama gerçek odur ki, bu çeşit gecikmelerin ardı ardına sürüp gitmesi 275 sayılı yasa ile korunmak istenen hakların özüne dokunur. Bu sebeple biz bu grevi milli güvenliği bozucu nitelikte görmemekte ve çokluk kararına karşı bulunmaktayız.»

1964 Eylül'ünde Ankara'da Maden-İş sendikasının yönettiği Erkunt grevi polis baskısının artmasıyla olaylarla dolu geçti. İşveren boruları dışarı kaçırtırken, boru dolu kamyonu işçilerin üzerine sürdürmesi işçiler arasında bazı yaralanmalara yolaçtı. Ayrıca pankart asan işçileri jandarma sürükleyince tepki genişledi. Türk-İş in önce çekimser kalıp sonrada desteklemediği bu grevi diğer sendikalar dayanışma anlayışı içerisinde desteklemişlerdir. Grevin dördüncü gününde sendika temsilcileri grevcileri ziyaret ederek desteklediklerini bildirdiler. Türk-İş ise grevi desteklemiyerek, işverenin yasa-dışı davranmasında elverişli bir ortamın doğmasına yardımcı oldu. Türk-İş yöneticilerinin grevi desteklememelerinin asıl nedeni Maden-İş yöneticilerine karşı olmalarıydı. Buna rağmen diğer sendikalar, Maden-İş'e yardımcı oldular. Geçen bir haftalık süre sonunda halk da grevcilere yardıma başladı. İşverenin grevden korkarak Yenimahalle Asliye Hukuk Hakimliğine başvurması üzerine mahkeme makinaları mühürleme kararı aldı. Bunun üzerine işveren anlaşmak için çabalara girişince, sendika atılan işçilerin geri alınmasını ileri sürdü. İşverenin bu isteğe yanaşmaması üzerine grevci işçiler işveren aleyhine 142 dava açtılar. Anlaşma bir türlü sağlanamadı. (3)

(3) - GÜNDEM GAZETESİ - Eylül 1964 sayıları

1964 yılının son ayına Türk sendikacılığı yoğun grev hareketleriyle girdi. Büyük Ankara Otelinde çalışan işçiler 28 günlük bir greve gittiler. Sinop'taki Amerikan radar merkezindeki işçilerle, İş Bankası, Osmanlı Bankası, Ticaret Bankası ve bazı sigorta şirketlerinde çalışan hizmetliler de aynı zamanda greve başladılar. 1964 yılının en büyük grevi ise, Aralık ayında Berec pil fabrikasında başladı. Bu grev işçilerin yöneticilerle ücretleri arttırmak amacıyla toplu sözleşme imzalanması için 10 ay uğraşmaları sonu cunda patlak vermişti. İşçiler isteklerinde fabrikanın günlük kazancının binlerce lira, buna karşılık ücretlerinin 9-11 lira olduğunu belirtiyorlardı. Fakat işverenler işçilerin bu isteklerine kulak asmadılar ve 1 Aralık 1964 tarihinde sendika grev ilanının gerekli olduğunu işçilere açıkladı. Fakat İş Bankası grevin başlangıcında sendikanın 500 bin lira tutarındaki fonunu bloke ederek grevi geciktirmek istedi. İş Bankası'nın bu kasıtlı tutumundan haberdar olan birçok işçi Berec grevini desteklemeye hazır olduklarını bildirdiler. 7 Aralık'da işçiler işi bırakarak pankartlarla yürüyüşe geçtiler. Grev 20 Ocak 1965'e kadar sürdü. Aslında işçilere verilen %20 zammın yetersizliği yüzünden işçilerin çoğunluğu Petrol-İş sendikasına üye oldular. Daha sonraları yürürülen toplu sözleşme görüşmelerinde işveren zam ve ikramiye isteklerini redetti. Kazanç miktarını sendikaya bildirmekten kaçındı. İşveren fazla kazanç ile işçilere yüksek düzeyde ücret ödeyebilecekken, işsizlik ve emek bolluğuna dayanarak ek kazanç sağlayıp ücretleri kısma çabasına girdi. Çocuk zammı isteğine karşı doğum kontrolu politikası öne sürüldü. Görüşmelerin kesilmesiyle beraber Petrol-İş greve gitti ve daha sonra Türk-İş'in de desteğini aldı.

Grevin ilk haftasında Petrol-İş işçilere 50 TL lık para ve gıda yardımında bulundu. Bu dayanışma uygulaması

işçileri sevindirdi. Grevciler ile sendika arasındaki güçlü dayanışma karşısında işveren işçileri yeniden fabrikaya çekebilmek için grevden vazgeçenlere normal ücretlerinden başka haftada 100 TL ödemeye razı oldu. Toplu iş sözleş mesiyle %15 zammı vermek istemeyen patronlar işçinin grevde direnmesiyle çalışanların ücretlerine %100 zam yapmak zorunda kaldı. Fakat işçiler işverenin bu oyununa gelmediler. İşveren bu zammı, grevi ve dayanışmayı kırmak için veriyordu. Petrol-İş sendikasının gelişmesini önleyebilmek amacıyla işçilere %100 zam yapmayı kabul etti, ama Petrol-İş ile toplu sözleşmeye oturmadı. Bu durum karşısında Kimya İşverenleri Sendikası Berec yöneticilerine baskı yapmak zorunda kaldılar. İşçiler sonunda isteklerini elde ettiler.

Berec fabrikasında Petrol-İş'in, Ankara otelinde ise Yapı-İş'in grevleri şu gerçekleri ortaya çıkardı:

1 — İşçiler düşük ücretlerle kötü iş koşulları altında çalıştırılmaktadır.

2 — İşçiler yalnızca kötü iş koşullarını öğrenmekle kalmayıp, bunların sürüp gitmesine boyun eğmemekte ve bunun içinde mücadele dayanışmasına girmektedirler.

Bu dönemden sonra sendikalar Türk-İş'e bağlı olarak kurulan komisyonların onayıyla greve gidilmesini karar altına aldılar. İşveren ücretleri arttırmakla, işçiyi zama ve mücadeleye alıştırma korkusuna düşmüştü. Sendikalar bu yeni tutuma karşı durumlarını yeniden gözden geçirdiler. Berec olayında işçiler zamma rağmen sendikalı olmanın yararını anladılar. İşçiler yalnız ücret zammı için değil, daha insanca yaşama ve çalışma koşulları elde edebilmek için sendikaların çatısı altında toplandılar. Bir yıllık uygulama

275 sayılı yasanın işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması açısından bazı eksikleri olduğunu gösterdi. Demiryolları grevi burada açık bir örnektir. Çalışma Bakanlığı ve Danıştay'ın görüşlerine uygun olan Federasyon görüşünü Ulaştırma Bakanlığı'nın reddetmesi hükümetin uygulamada bir bütünlük sağlayamadığını göstermektedir. Ülkede olağanüstü hal yokken her olayda milli güvenlik sorununu ortaya atarak grev durdurmak, sonuçları bakımından Anayasal hak olan grev hakkının özünü zedelemekteydi.

Sendikaların giderek üye sayılarını artırması ve dolayısıyla güçlenmesi hükümeti grevlere karşı sert tedbirler almağa yöneltmiştir. İşçiler böylece yalnız özel değil devlet sektörünü de karşısında bulmuştur. Çok sert tedbirler tepki doğrumuş ve işçi hareketlerinin de ölçüyü aşmasına yol açmıştır. Sendikaların işçi ücretlerini artırma eğilimlerine karşı yürütülen mücadele, tutucuların sosyal ve ekonomik düzeni savunmalarına dayanmaktaydı. İşverenler şekil olarak sendikalara karşı görünmemekle beraber, işçilerin sendikaya üye olmalarını zorlaştırmaktaydılar. Sendikalar arasındaki çıkar çatışmaları, işverenler tarafından silah olarak kullanılıyordu. Sendikanın sağladığı yarardan biraz fazlasını işçiye vererek, sendikaya üye kaydını önlemeğe çalışanlar vardı. İşverenler sendika olmadan da ücretlerin artırılabileceği fikrini ,işçilere aşılamağa çalışıyorlardı.

Böyle olumsuz koşullar içerisinde kayıtlı üyeleri elde tutmak, kayıtsızları da saflara çekmek sendikaların başlıca sorunu olarak beliriyordu. İşçilerin büyük çoğunluğunun haklarını yalnızca geçimlerini sağlayacak ücretten ibaret olarak görmeleri sendika yöneticilerinin işlerini zorlaştırıyordu. İşçiler eğitim ve diğer sosyal ve ekonomik haklarla ilgilenmiyorlardı. Türk sendikacılık hareketi 1964 yılına

kadar yalnızca ücreti ele almış, ücreti etkileyen sosyo-ekonomik düzeni gözönünde tutmamıştır. Bu durumda ücreti başlıca ve tek hedef olmaktan çıkaracak yeni hareket programlarının hazırlanması gerekiyordu. İşsiz çoğunluğu ücretlerin artmasını önlüyordu. Sendikalar çalışan işçilere zor yetebildiklerinden, işsizlere gerektiği gibi eğilemiyorlardı. (4)

1964 yılı içinde 696 toplu iş anlaşmazlığı oldu. Toplam olarak 344.219 işçi bu anlaşmazlıklara katıldı. Bunun 206.700 ü kamu sektöründe çalışıyordu. Ne var ki, o günlerde 87 işyerinde 11. 316 işçi greve gidebildi, ve sonuç olarak da 306.488 işgünü kayboldu. Bu sonuç, Türk burjuvazisinin, yeni yasalar sayesinde grev yolu ile işçi mücadelesinin zorlaşacağı umudunu bir dereceye kadar gerçekleştirmiş oluyordu. Grevcilerin başlıca istekleri işin yoğunlaştırılmasının önlenmesi, ücretlerin arttırılması, sosyal yardım ve çalışma koşullarının düzeltilmesi, sendika hakkının tanınması konularında beliriyordu. Toplu anlaşmazlıkların üçte ikisi kamu sektöründe yer alıyordu.

1965 yılının Ocak ayı içerisinde Dördüncü Çalışma Meclisi toplandı. Gündemdeki en önemli konu 274 ve 275 sayılı yasaların uygulanması sırasında karşılaşılan aksaklıklardı. İki yasanın kabul edilmesiyle beraber işçi hareketleri beklenmedik bir hız içerisinde gelişmeğe başladı. Grevlerden ve diğer direniş hareketlerinden zarara uğrayan işverenler tanınan hak ve özgürlüklerin kısıtlanması için çalış malara başladılar. Aslında bu yasalar işçiler için pek çok değişiklikler getirmediği gibi, işverenlerede zarar vermemiştir. Mecliste yasaları inceleyen komisyon ilk iş olarak

(4) - AŞÇIOĞLU, Adil - İşçi Hareketinin Durumu - YÖN, sayı 78

274 sayılı yasanın ikinci maddesinin devlet kesiminde çalışan işçilerin sendikal haklarına ait fıkrasının yeniden kaleme alınmasını önerdi. İşveren temsilcilerinin üçüncü maddede değişiklik yapılarak işyerinde çalışan kısım şefi, usta ve postabaşı gibi işçilerin de işveren vekili sayılması ve bunların böylece toplu sözleşme kapsamı dışında tutulmalarını sağlamak yolundaki istekleri kabul edilmedi. İşverenler hep bir kısım işçileri kendilerine yakın göstererek bölmek istiyorlardı. Bu nedenle ustabaşı, şef postabaşıların işveren vekili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Toplu iş sözleşmesi görüşmeleri sırasında birçok sendikalar işveren vekili olmayan bazı işçilerin toplu sözleşme dışında bırakılmalarını kabul etmişlerdir. Dördüncü Çalışma Meclisi'nde sendikadan ayrılan işçinin ancak dayanışma aidatı ödemek suretiyle toplu sözleşmeden yararlanabilmesi esası kabul edilmiştir.

Ocak ayı içerisinde uzun zamandır süren Berec grevi sona ermiştir. Grev işçilere beraberce hareket etmenin yararlarını bir kez daha göstermiştir. Petrol-İş sendikası bir yıl süren toplu sözleşme görüşmelerinde üyelerinden aidat almamış ve işçilere grev süresince maddi yardımda bulunmuştur. Petrol-İş sözleşme ile zam sağladıktan başka işçi ve işveren temsilcilerinden bir disiplin komitesi kurulmasını sağlayarak iş akdinin feshinde işvereni tekbaşına bırakmamıştır. İki aya yaklaşan grevin sona ermesiyle beraber işverenler işçilere karşı ağır yükümler altına girmişlerdir. Petrol İş'in Berec pil fabrikasındaki bu grevi 275 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden sonraki en önemli grevlerden birisidir. (5)

Ocak 1965'de Bank-İş sendikasının Osmanlı Bankası'nın Yeni cami şubesinde başlayan grevi, işverenleri kuşku-

(5) - Berec Grevi Sona Erdi - YÖN, 94

landırdı. Grevden hemen sonra Osmanlı Bankası'nın geniş ilanlarla çalışmalarını sürdürdüğünü bildirmesi grevin ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Türk-İş'in grevi desteklemesi işçiler arasında olumlu bir hava yarattı. Türkiye azgelişmiş bir liberal —kapitalist ekonomik sisteme sahip olduğundan, bankalarda yapılan grevler diğer alanlardakine oranla daha önem taşımaktaydı. Mali— kapitalin diğer kapital şekillerine üstün bulunması bu sonucu hazırlamaktadır. Ülke ekonomisi tümü ile mali kapitalin emrindedir. Her türlü girişime sermayeyi bankalar sağladığından kredi muslukları bankaların elindedir. Bu nedenlerle bankalarda grev hareketlerine girişmek, diğer işkollarına oranla daha zor olmaktadır. Bank-İş bütün olumsuz koşullara rağmen grevini başarıyla sürdürmüştür.

Türk sendikacılık tarihinin 1908 grevlerinden sonraki en şiddetli ve kanlı olayları 10 Mart 1965 günü sabahı Ereğli Kömür İşletmesine bağlı Gelik ocağında 1500 maden işçisinin kuyulara inmemekte direnmesiyle başladı. Diren menin hemen ilk günlerinde işçilerle güvenlik kuvvetleri arasında geçen çatışmalar sonucunda Türk sendikacılık hareketi altmış yıldan beri ilk ölülerini vermiştir. 10 işçi ile 12 asker yaralanmış ve 50 işçi de tutuklanmıştır. Zonguldak bölgesi ocaklarının yeraltı işçilerini greve iten nedenler başlıca üç kısma ayrılır:

1 — Gerilim birikimini yaratan geriye dönük nedenler

2 — Gerilim birikimini doyum noktasına ulaştıran son olaylar

3 — Olayların yatıştığı bir sırada ölümlü çarpışmalara yolaçan nedenler

Türkiye'de genellikle kömür ocaklarında işgüvenliği çok düşüktür. Gerilim birikimini artırmada işçilerin aldık-

ları ücretlerde önemli bir etken olmuştur. Üretim teknolojisinin bir yandan işçilik dışı maliyeti düşürecek ve diğer yandan da emeğin verimliliğini artıracak şekilde geliştirilmediği, işçi ücretlerinin toplu sözleşme ile artmasına karşılık yaratılan toplam kömür değerindeki ücretler payının 1956'daki %40'lık düzeyinden 1963 yılında %30'a düştüğü, bunların yanısıra kömür fiyatlarının 1963'den 1964'e yükseltilmediği gerçeği gözönünde tutulursa, akla gelen ilk soru, nasıl olupta Ereğli Kömür İşletmelerinin bir yıldan diğerine kazanca geçtiğidir. Burada verilen iyi ücretin, işçinin çalışma gücünü ve dolayısıyla günlük toplam çıktısını artırdığı ileri sürülebilmektedir. Bu görüşün aksayan tarafı grev süresince ve sonrasında, toplu sözleşme ile işçilere sağlanan ücret artışının hemen sonrasında verim taleplerini yükseltmiştir. İşçiler yeni verim düzeyinin çok yüksek olması nedeniyle aynı ücretle, fakat bu kez 10 saat çalışmak zorunluluğunda bırakılmışlardır.

En son olarak yılların getirdiği gerilim birikimi, 6.5 milyon tutarındaki liyakat zamlarının dağıtımı sırasında taşma noktasına ulaştı. Olayların ilk gününde yaklaşık olarak 1500 işçi, Gelik'de işçi liyakat zamlarının hakça dağıtılmadığı gerekçesi ile kömür kuyularına inmemişler, çalışmak isteyenleri içeriye bırakmamışlar, bu arada yatıştırma çabalarına girişen sendika yöneticilerinide kovmuşlardır. Hızla yayılan olaylar Karadon ve Kilimli ocaklarına da sıçramış ve grev hareketi genişlemiştir. Olay yerine gelen güvenlik kuvvetlerinin uyarmaları bir sonuç vermemiş, trenlerle gelen yeni işçiler de grevcilere katılmıştır. Olayların ikinci gününde gerginlik Üzülmez bölgesine sıçrayınca sayıları bini geçen Çaydamarı Ocağı işçileri de greve katılmışlardır. Grev bölgeleri doğabilecek yeni olayları önlemek için güvenlik kuvvetleri tarafından sarılmıştır. Kozlu böl-

gesinde ise işçiler polis ve jandarmaya taş atmağa başlamış, bunun üzerine polisin ateş açmasıyla beraber iki işçi hemen can vermiştir.

Ölüm olaylarının Ankara'da duyulması üzerine Bakanlar Kurulu olağanüstü bir toplantıya çağırıldı, ve sabaha kadar süren toplantıda radyoya Kozlu olayları ile ilgili olarak sansür konulmasına ve Kozlu bölgesine askerî birlikler gönderilmesine karar verildi. Olay yerine hemen giden bakanları işçiler terslediler ve mühendislerin 12 lira zam almasına karşılık kendilerinin 50 kuruş zam aldıklarını ve bu adaletsizliğe sonuna kadar direneceklerini söylediler. Aslında liyakat primi dağıtımında 26 milyonluk kazançtan ayrılan 5 milyonun % 65'ini yöneticiler, % 35'ini de yeraltı işçisi alıyordu. Onbeş yirmi kişinin %65 alarak, onbinlerce işçiye %35'i bırakması ayaklanmanın başlıca nedeniydi. Topluca işi bırakan madenciler ayrıca yönetici lerin kendilerine çok hoyratça davranmalarından şikayetçi oldular.

Bakanlara karşı çıkan işçiler tutuklu bulunan sendikacıların salıverilmesini ve liyakat zammının tüm işçileri kapsamasını istediler. İşletme yöneticilerinin yatıştırıcı konuşmalarından ve bakanl rın açıklamalarından sonra olayların gerginliği ortadan kalktı. 14 Mart 1965 günü bölgeye tam anlamıyla sessizlik çöktü ve işçiler kuyulara inmeye başladılar. Hükümet üyelerinin, liyakat primlerinin dağıtımında işçilerin görüşlerinin alınacağını vaadetmeleri üzerine işçiler işbaşı yaptılar.

Olaylar üzerine Türk-İş liderleri Ankara'da toplanarak Zonguldak'taki durumu görüştüler. Burada sendikacılar, Maden-İş yöneticilerinin açıklamalarını dinleyerek nasıl hareket edilmesi gerektiği konusundaki görüşlerini ileri

sürmüşlerdir. Toplantı sonunda Türk-İş bir bildiri yayınlayarak kanundışı grevleri desteklemediklerini, fakat anayasal bir hakkı kullanan işçilere ateş açılmasınında kesinlikle karşısında olduklarını ilan etmişlerdir.

Cumhuriyet Senatosu'nda Zonguldak olayları görüşülürken son zamlardan kömür ocaklarında çalışan 47 binişçiden ancak 17 bin tanesinin yararlandığı belirtilmiştir. 17 Mart 1965 günü tahrip ve kışkırtma savlarıyla tutuklananların sayıları 140'ı buldu. Dört gün süren Zonguldak olayları böylece iki ölü, yirmiiki yaralı ve ondört tutuklu ile kapandı. (6)

İşverenler genellikle her grev ve işçilerin direnişlerinde bir kışkırtıcı ve destekleyici aramayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Bu kişileri buldukları an hemen işten çıkarma yoluna gitmişler, bulamadıkları zaman ise kendileri kışkırtıcı yaratmışlardır. Nitekim Mart 1965 başlarında İzmir'de Kula yün fabrikasında işçilerin yaptıkları protesto yürüyüşü sırasında çıkarılan olaylardan sonra Türk-İş'in İzmir bölge temsilcisi hemen olayın nedeni olarak Türkiye İşçi Partisi'ne kayıtlı işçileri göstermiştir.

Grevi gerektiği zaman kullanmak bilincine erişmekte olan işçiler her türlü grevi kötüleyici çabalara ve işverenlerin «Türk işçileri için grev bir lükstür.» sözlerine rağmen bu hakka gerektiği gibi sahip çıkmışlardır. Nitekim, Turhal Özdemir antimuan işletmesinde düşük ücretler ve sosyal yardımlar yüzünden işçiler Mart 1965 ortalarında grev yapmışlar ve 24 saat içerisinde işverene isteklerini kabul ettirmişlerdir.

(6) - FİŞEK, Kurthan - Devlete Karşı Grevler, s: 110-120

Tipik bir grevde deri-iş kolunda 1965'in Mart ayı sonlarında başlamıştı. Asıl önemli olan bu işkolundaki işverenlerin hemen aralarında birleşerek ve o güne kadar örneği görülmeyen bir yola, topluca lokavta gitmeleriydi. Bu tutum gerek kamuoyunda, gerekse işçiler arasında sert tepkilerle karşılandı. Toplu sözleşme görüşmeleri uyuşmazlıkla sonuçlanmış, sendika ile işverenler arasında anlaşma olmamamıştı. Bunun üzerine Deri-İş sendikası Kazlıçeşmedeki 5 işyerinde grev ilan etti. Deri işverenleride karşı hareket olarak 54 işyerinde lokavt yaptılar. Lokavt 21, grev ise 23 gün sürdü. Bu olay 1200 deri işçisi üzerinde bir moral çöküntü yaratmıştı. Türk-İş yayınladığı bir bildiri ile yasa-dışı lokavtı sert bir şekilde protesto ederken, İstanbul'da toplanan binlerce işçi yaptıkları mitingle yüzlerce işçinin açıkta kalmasına sebep olan yasa-dışı lokavt sorumlularına şiddetle çatmışlardı. 54 işyerinin yeniden çalışmaya başlaması ve grevlerin, lokavtların sonuca bağlanmaları için Türk-İş başkanı arabuluculuk yapmıştır. Sonunda dört günlük toplantılarla saptanan, dolayısıyla toplu iş sözleşmesine giren konularda anlaşmaya varılarak işbaşı yapmışlardır. İşverenin istediği zaman lokavt kararı alabil mesinin işçi için çok zararlı olduğu bu olayda kesinlikle anlaşılmıştır.

Ataş rafinerisinde sendikanın grev kararını hükümet Mayıs ayı içinde durdurdu. Birincisinde olduğu gibi ikincisinde de milli güvenlik gerekçesi kullanılarak durdurma kararı alındı. Her grevde milli güvenlik gerekçesinin kullanılması sendika çevrelerinde pek de iyi karşılanmıyordu. Her defasında bu gerekçenin kullanılması ülkenin milli güvenliği konusunda haklı kuşkular uyandırdı. 275 sayılı yasanın hükümete grev durdurma yetkisi vermesi sendikacılık hareketini zayıflatmıştır. Durdurma süresi içinde işveren

gerekli tedbirleri alacağından istenen sonuçlar elde edilememektedir. Ataş işçileri, sendikaları aracılığıyla hükümetin durdurma kararı üzerine Danıştaya başvurmuşlardır. Sendikanın üyesi olmaması nedeniyle Türk-İş durdurma kararırına karşı herhangi bir tepki göstermemiştir. Ayrıca aynı işkolundaki Petrol-İş, grevin yasa-dışı olduğu yolunda hükümete telgraf çekmiş ve grevin aleyhinde çalışmıştır. Sendikalar arasında böylece ortaya çıkan rekabet, Türk sendikacılık hareketinin bütünlüğünü bozmuştur. Sendikacıların kendi yerlerini koruyabilmek için gerektiğinde işveren çevreleriyle işbirliği yapması Türk sendikacılık hareketine karşı ihanet olmuştur. (7)

Çanakkale bölgesindeki Çan Seramik fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi seramik işçileri 13 Mayıs 1965 de greve başlamışlardır. Olaylar işçilerin fabrikaya mazot ve kömür sokmak isteyen bir kamyona engel olmak üzere kendilerini yollara atmalarıyla başlamıştır. Olay yerine gelen askeri birlikler işçileri ateş açma ile tehdit etmişlerdir. Askerle grevci işçileri karşı karşıya getirmekten kaçınmayan bu zihniyet olay anında toplantı halinde bulunan Türk-İş yönetim kurulu tarafından sert bir şekilde protesto edilmiştir. Türk-İş Başbakan'a çektiği telgrafta, akacak her damla işçi kanının sorumluluğunun hükümete ait olacağını bildirmiştir. Sendika genel başkanı, ikinci bir Zonguldak olayının Çan'da meydana gelmemesi için hükümet ilgililerinin olaylara eğilmelerini istemiştir. İşverenin ayrı bir sarı sendika kurdurarak, onunla toplu sözleşme imzalaması olayları dahada şiddetlendirmiştir. Türk-İş Çan işyerinde çoğunlukta bulunan Çimse-İş sendikası ile işverenin toplu iş sözleşmesini imzalayıncaya kadar sendikanın grevini des-

(7) - Grevlerin Durdurulması - YÖN 112

tekleyeceğini bildirmiştir. Güçlü bir mücadele ve hükümetin aracılığından sonra bu grev sona ermiştir.

Haziran 1965'in en önemli sendika hareketi ise Ziraat Bankası basımevinde girişilen grevdir. Basın-İş sendikasının başlattığı greve bütün işçiler katıldılar. Anlaşmazlık bir yıl önce imzalanan toplu iş sözleşmesinin uygulanma biçiminden çıkmıştı. Sendika her iki yılda bir verilen olağan ücret artışını 1965 yılı için de istiyor, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ise her yıl % 5-15 zam yapıldığı gerekçesi ile bu ücret artışını vermeğe yanaşmıyordu. Yüksek Uzlaştırma Kurulu işçi isteklerinin haklılığı yönünde karar almıştı. Yürüyüşle başlayan grev genel müdürün anlayışlı tutumu ile hafiflemişti. Dördüncü günün sonunda Banka yönetim kurulu işçi isteklerini haklı bulmuş ve imzalanan bir protokol ile grev sona ermiştir. Üst kademe yöneticilerinin anlayışlı tutumu grevin uzamasını ve sertleşmesini önlemiştir.

İzmit'te bulunan Mannesman boru fabrikasının 212 işçisi, Maden-İş sendikasının istediği gündelik ve sosyal yardım artışının işletme yöneticilerince geri çevrilmesi ve sendika yönetim kurulunun 20 Kasım 1965 tarihli kararı üzerine 25 Kasım'da greve başladılar. İşveren hemen grev kırıcı çabalara girişmiş ve grev süresince çalışacak olanları seçmişti. Türk-İş bir bildiri ile grevi desteklediğini kamuoyuna duyurdu. Fabrikadaki işçilerin çoğunluğu greve katıldığından çalışmalar geniş şekilde durdu. Bölgedeki bütün sendikalar grevi desteklediler. Fabrika yöneticileri Kocaeli valisine başvurarak arabuluculuk etmesini istediler. Durumun karışması üzerine hükümet bir devlet bakanını arabuluculuk ile görevlendirdi. İşverenin fabrikaya hammadde sokmak istemesi üzerine grevciler karşı koymuş ve

polisler işçilere saldırmışlardır. Devlet bakanı tarafından getirilen uzlaştırıcı önerileri sendikanın kabul etmesine rağmen işverenin karşı çıkması gerginliği doruğuna çıkarmıştır. Bunun üzerine grevin onbeşinci gününde işçiler bir sessiz yürüyüş düzenlemişlerdir. Olaylar gelişince fabrika polis kordonuna alınmıştır. Sendika yöneticileri hükümete telgraf çekerek işverenin işçilerle polisi karşıkarşıya getirmek için çalıştığını belirtmiştir. Grevin yirmisekizinci günü olaylarla açılmış, işverenin hammaddeyi fabrikaya sokmakta, işçilerin ise sokturmamakta direnmeleri üzerine çatışmalar olmuş ve 50 kişi tutuklanmıştır. Türk-İş başkanı grev yerine giderek sonuna kadar grevcileri destekliyeceklerini söylemiştir. Mannesman grevi böylece irili ufaklı çatışmalar arasında ve herhangi bir anlaşma ortamı yaratılmadan sürüp gitmiş, sonunda grev kırılmış ve Türkiye Maden İş sendikası 15 Ocak 1966 tarihinde grevi durdurduğunu kamuoyuna açıklamıştır. Bu olay Türk sendikacılık tarihinde karşılaşılan önemli başarısızlıklardan biridir.

1965 de yapılan seçimlerde, işçi haklarına karşı koydukları ve işçiler aleyhine çalıştıkları gerekçesi ile, Türk-İş dokuz milletvekilini karalisteye aldı. Fazla tepki çekmemek için liste geniş tutulmamıştı. Kara listedeki beş kişi işçi kuruluşlarına karşı 1500 eczacının savunuculuğunu yapmışlar ve Sosyal Sigortalar Kurumunca ilaç verilmesini önlemişlerdi. Bu beş milletvekili Sosyal Sigortalar Kurumunun işçilere ilaç dağıtmasını komünistlikle suçlayan konuşmalar yapmışlardı. İki milletvekili ise toplu iş sözleşmesi ve grev yasaları aleyhine yaptıkları konuşmalarla kara listeye geçtiler. Diğer iki kişinin karalisteye alınma nedenleri işçi ve sendikalara karşı genel olarak takındıkları olumsuz tutum idi. Bu milletvekilleri işçilerin et yemelerine karşı çıkarken bir yandan da dış ticaretin devletleştirilmesini is-

teyenleri komünistlikle suçluyorlardı. Türk-İş'in kara listesi seçimlerde çok etkili olmuş, dokuz kişiden sekizi parlamentoya yeniden girememişlerdir. (8)

Türk sendikacılığı gücünü toplumun her kesiminde duyurabilecek bir düzeye ulaşmıştı. Bu hareket o sıralarda bir ölçüye kadar da siyasal parti ve iktidarları etkileyecek nitelik kazanabilmiştir. Türk-İş işçi ve toplum aleyhine çalışan milletvekillerini parlamentoda adım adım takip etmiştir. Dokuz milletvekilinin tutumlarını açıklayan bir el broşürü yayınlıyarak bunu 16 Ağustos 1965 tarihinde herbirinin seçim bölgesine göndermiştir. Aynı gün içerisinde yasalara aykırı olarak Türk-İş aranmış ve broşürlere el konulmuştur. Bu üzücü olay Türk-İş tarafından protesto edilmiş, basının ve işçilerin tepkisi ile karşılanmıştır. Türk-İş genel merkezinin siyasal polis tarafından basılması ve dağınık bir şekilde aranması, sendika özgürlüğünün Türkiye'de bazan sözde kaldığının en açık bir örneği olmuştur.

Ekim 1965 seçimlerinde iktidara tek başına gelen adalet Partisinin kurduğu hükümet iş hayatında işverenin yanında, ve işçevrelerine hoş görünmeğe çalışan bir politikanın sürekli uygulayıcısı olmuştur. AP'nin iktidara başlamasıyla beraber işveren sınıfı, kendi örgütlerini güçlendirmek ve yaymak, işçi sendikalarını ve üst kuruluşlarını sınıf mücadelesinden alakoymak, onları kendi ekonomik ve politik görüşlerinin paralelinde sürükleyerek yozlaştırmak amaçları peşine düşmüştür. Bu gibi amaçların ge çekleştirilmesinde hayli başarı gösteren burjuvazi, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal sorunlarını bir türlü çözememiş, girişim örgürlüğü

(8) - Kara listeye: Ruhi Soyer, Z. Gündoğdu, İ. Önal, Ahmet Bilgin, N. Güray, A. Bolak, Z. Kocamemmi, S. Sina Yücesoy, A. Şakir Ağanoğlu alınmışlardır.

içerisinde ekonomik sıkıntıların en yoğunlarına gömülen geniş kitlelerin gereksinmelerini karşılayamamıştır. Böyle karışık bir düzen içerisinde işverenler işçi sendikalarını ve ve üst kuruluşların bir kısım yöneticilerini etkileri altında tutmuşlardır.

Milli Birlik Komitesi devrinde, Çalışma Bakanlığı'na bu konuda Türkiye'nin en yetkili bilim adamlarından birisinin getirilmesi işçiler ve sendikacılar arasında sevinçle karşılanmış ve anayasanın getirdiği yeni haklar işçileri rahat bir sosyal düzene kavuşturmuştur. CHP'nin egemen olduğu koalisyon devrelerinde ise hükümetler işçi sendikaları ile iyi geçinme yöntemini başarılı bir şekilde sürdürmüşlerdir. Demiryolları grevinin arka arkaya üç ay ertelenmesi iktidarın işçi haklarının korunmasındaki içtenliğine ağır bir gölge düşürülmüştür. Bankaların sendikalara karşı açıkça cephe almaları, CHP'nin halkçılık politikasını sarsmıştır. Milyonlarca işçi toprak reformu beklerken, ağaların yararına tapulama yasasının öncelikle çıkarılması CHP ile sendikalar arasında düzelmeğe başlayan ilişkileri yeniden sarsmıştır. Bunlara karşılık 274 ve 275 sayılı yasaları çıkaran CHP biraz olsun siyasal dengeyi sağlamıştır

1965 seçimini, işçi kitlesini kendine çekebilmek için vaad fırsatı sayan AP, seçim öncesi emekçi sınıfına vaad ettiklerinin hiçbirisine gerçekleştirmemiş ve bunlar için en ufak bir girişimde bulunmamıştır. Asgari geçim haddini işçiler lehine yükselten yasayı iki yıl ertelemiştir. İşçi sendikalarının muhalefetini önlemek isteyen AP iktidarı işçi sendikalarını DP devrinde olduğu gibi yeniden parti ocakları haline getirmeye çalışmıştır. Fiyat artışlarını durdurma güçleri olmayan sendikacılar, AP'nin yarattığı sendikacılık anlayışı ortamında ücret bünyesini ve işleyiş düzenini değiştirici

çabalara önem vermişlerdir. AP'nin Türk sendikacılığına getirdiği, işçiyi işçi çıkarları dışındaki sorunlarla oyalama anlayışı altı yıl boyunca uygulanmıştır. Oyalama taktikleri ise kısa sürede işçi hareketlerinin sertleşmesine neden olmuştur.

1966 yılı, 1965 yılında başlayan büyük grevleri devraldı. Kula Mensucat işçileri grevi ile Paşabahçe şişe-cam fabrikasındaki grevler bunlardan ikisidir. Her iki sendika hareketinde de ikibinden fazla işçi harekete geçmiştir. Kula Mensucat fabrikası işçileri yılların tabusunu grevleriyle yıkmışlardır. Fabrikanın sahibi Çolakzadeler Ulu sal Kurtuluş döneminden beri Kula'da mutlak bir egemenliğe sahiptiler. İşçilerin buna rağmen grev yapabilmesi psikolojik faktörlerin sendika eylemlerinde büyük bir önem taşımadığını göstermektedir. Grev kırma çabalarına girişen işveren, işçilerin ceketlerini satıncaya kadar bekleyeceğini söylerken, polis bir yürüyüşte sınırın aşıldığını ileri sürerek işçilerin üzerine yürümüş, karışıklıkta karşılıklı vuruşmalar olmuştur. Çoğu genç kız olmak üzere işçilerin yarısı tutuklanmıştır. 2800 kişinin herşeye rağmen direnişte kararlı bulunmaları sonunda anlaşmayı zorunlu kılmış ve işveren daha fazla dayanamıyarak işçi ücretlerine zam yapılmasını kabul etmiştir.

1966 yılına kalan miraslardan birisi de Türk sendikacılık tarihinde bir dönüm noktasını meydana getiren Paşabahçe grevidir. Bu grevin başlangıcına yolaçan nokta, sendikacılar arasında geniş tartışmalar yaratmıştır. Anlaşmazlık konusunda Türk-İş genel sekreteri şunları söylemiştir: «Bir işyerinde işkolu esasına göre bir sözleşme varken, işyeri esasına göre sözleşme yapmakta ısrar etmek işkolu sözleşmesi hükümlerine zarar vermektedir. Bu sendikacılık geleceğimiz için yararlı değildir.»

Paşabahçe grevi hukuk ve prensip ayrılıkları bakımından üzerinde durulması gereken bir olaydır. Daha önce bu işyerinde işkolu düzeyinde bir sendika tarafından yapılan üç yıllık bir sözleşme vardı. Aslında bu sözleşme işçiye bir yarar sağlamamıştı. Daha sonraları Kristal-İş sendikası işyerinde çoğunluğu almış ve toplu iş sözleşmesi için bir çağrıda bulunmuştu. İşveren ise bu sendika ile ikinci bir sözleşme yapmayacağını ileri sürmüştü. İşverenin bu tutumu karşısında Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası işçileri adına Kristal-İş sendikası tarafından grev kararı alındı. 31 Ocak 1966 tarihinde başlayan bu grev hareketi tam 83 gün sürerek 24 Nisan'da sona erdi.

Paşabahçe grevi, Türkiye'de sarı sendikacılığa tepki olarak doğmuş ve gelişmiştir. İşveren kendisine bağlı ve sözünden dışarı çıkmayan sendikacıların başında bulunduğu sendika ile üç yıllık ve işkolu düzeyinde bir sözleşme imzalamıştır. İşçiler kendi adlarına kabul edilen toplu sözlemenin yeni bir çıkar sağlamadığını, üstelik eski haklarını da alıp götürdüğünü görünce başlarındaki sendikacıları tasfiyeye kalkışmışlardır. Türk-İş'in sarı sendikacılara arka çıkması sonucunda işçiler Kristal-İş adı altında yeni bir sendika kurmak zorunluluğunda bırakılmışlardır. Kısa süre içinde yeni sendika hızla gelişerek, Paşabahçe fabrikasındaki işçilerin büyük çoğunluğunu temsil eder duruma gelmiştir. Kristal-İş yasal yollardan harekete geçmiş işyeri düzeyindeki sözleşmeyi imzalamak için bütün yolları aşmış ve sözleşme yetkisi yargıtaydan geçerek kesinlik kazanmıştır. Sendikanın defalarca davetine rağmen, işveren üç yıl boyunca çıkarını gözeterek imzalattığı toplu sözleşmeden dönmeyerek, işçilerle masabaşına oturmaya yanaşmamıştır.

31 Ocak tarihinde Paşabahçe grevi başlayınca işverenler, sendikaya ve grevcilere karşı cephe almışlardır. Bir ilanla kamuoyuna grevin yasa-dışı olduğunu duyurmuşlar ve bu gerekçe ile de mahkemede dava açmışlardır. Mahkeme ise grevin yasal olduğuna karar vermiştir. Yasa içinde oldukları mahkeme kararıyla da doğrulanan Kristal-İş grevcileri uzun bir süre grevlerini başarıyla yürütmüş ve buna rağmen işveren bir türlü yeni bir toplu sözleşmeye gitmemiştir.

Önceleri grevi desteklediğini açıklayan Türk-İş, daha sonra grevi sona erdirme amacıyla işçilerin haklarını elde edeceğini işçilere inandırarak kendileri adına yetki sahibi olan Kristal-İş'den yetkiyi alarak İşveren Konfederasyonu ile müzakerelere oturmuştur. Uzun süren görüşmelerden sonra, 21 Martta işverenle bir protokol imzalanmıştır. İşverenin görüşleri bu protokolda daha kesin bir dille anlaşma hükmü olarak yeralmış ve ikinci bir toplu sözleşmenin gereksiz olduğu belirtilmiştir. Aslında grev, sözleşme imzalanması yüzünden çıktığı halde Türk-İş bunu basit bir ücret isteği şeklinde görmüş ve kendine yakın olan işçilere bir miktar para yardımında bulunmuştur.

Türk-İş'in grevcilere karşı bir tutum takınmasıyla beraber, İstanbuldaki sendikalar, grevi destekleyenler ve desteklemeyenler olarak ikiye ayrılmışlardır. Türk-İş'in engellemesine rağmen, 13 işçi sendikası grev karşısında direnmekte ısrar eden işverenlere karşı ortak bir dayanışma cephesi kurarak mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu dayanışmanın giderek güçlenmesi, Türk-İş'ten büyük bir kopmaya ve Türk sendikacılık hareketinin ikiye bölünmesine yolaçmıştır.

İşçilerin günlerce dağlardan ot toplayarak sürdürdükleri grev kamuoyunda geniş yankılar uyandırmış, bir

çok çevreler Türk-İş'in işçiler yerine işverenlerle işbirliği yapmasını kınamıştır. Ortak cepheye dahil olan 16 sendika, Türk-İş'in 21 Marta imzaladığı protokola karşı çıkarak grevin sürdürülmesini karara bağladılar. Bu karar üzerine Türk-İş'in bünyesinde çatlamalar başladı. Direnişe katılan sendikalardan birkaçı Türk-İş Onur Kuruluna verildi. Basın-İş, Maden-İş ve Lastik-İş sendikaları geçici ihraç cezasına çarptırıldı.

Paşabahçe grevi Türk sendikacılık hayatında tam bir dönüm noktası olmuş, geçici olarak ihraç edilen üç sendika daha sonra, Kristal-İş ile birleşerek Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunu kurmuşlardır. Böylece Türk sendikacılık hareketi 1967 yılında konfederasyon düzeyinde bölünmüş ve iki başlı bir gelişme dönemine girmiştir.

VII. BÖLÜM

DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

A — PAŞABAHÇE GREVİ SONRASI VE "SADA"

Paşabahçe Şişe ve Cam fabrikasında bir sendika tarafından işkolu düzeyinde üç yıl için toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Bu sözleşme aslında işçilere pek fazla yeni çıkarlar getirmiyordu. Fabrikanın işçileri Kristal-İş adı altında işyeri esasına dayanan yeni bir sendika kurarak ilgili işyerinde çoğunluğu elde ettiler. İşyerinde çoğunluğu ele alan Kristal-İş sendikası daha önce işkolu esasına göre kurulmuş olan sendikanın üç yıl için yaptığı toplu iş sözleşmesinin süresi dolmadan işvereni yeni bir sözleşme için masabaşına çağırdı. Bunun üzerine işveren bu yeni sendikanın yaptığı ilk sözleşme bitmeden yeni bir toplu sözleşme yapılamıyacağını bildirerek Kristal-İş'in teklifini reddetti.

Toplu sözleşme teklifi işveren tarafından rededilen Kristal-İş sendikası greve başladığı tarihte henüz Türk-İş-in üyesi değildi. Buna rağmen işçiler arasındaki dayanışma nedeniyle aynı bölgedeki diğer sendikalar Kristal-İş'in grevini destekliyordu. Hatta Petrol-İş başta olmak üzere Maden-İş, Lastik-İş, İstanbul Basın-İş sendikaları öncülü-

ğü ile grev için para yardımı kampanyası açıldı, 75 günde 2400 işçi için 460 bin lira toplandı.

14 Mart 1966 tarihinde yapılan Türk-İş altıncı genel kurul toplantısında Kristal-İş grevi tartışılarak Kristal-İş'in üyeliğe alınması kabul edilmiştir. 20 Mart'ta ise Kristal-İş grevinln anlaşma ile bitmesi için Türk-İş'e yetki belgesi verildi. Bu yetki belgesine dayanarak Türk-İş yöneticileri Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu başkanı ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmada iki konfederasyonun asgari ücretler konusunda ortak çalışmalarda bulunmalarına ve grevin 21 Mart 1966 tarihinde sona ermesine karar verilmiştir.

Türk-İş tarafından imzalanan bu anlaşmaya karşılık, Kristal-İş sendikası grevi destekleyen diğer sendikalarında yardımı ile yeniden greve başlar. 83 gün grevden sonra, Türk-İş yaptığı anlaşmaya rağmen, sendikaların grevi sürdürmelerini ve bu konuda gazetelere Türk-İş'i küçük düşürücü beyanatlar vermelerini anatüzüğe aykırı bularak, Kristal-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve İstanbul Basın-İş sendikalarını onur kuruluna sevkeder. Onur kurulu yaptığı toplantıda, 24 kasım 1966 tarihinden itibaren Kristal-İş ve Petrol-İş'i 15 ay, Maden-İş'i 6 ay, Lastik-İş ve İstanbul Basm-İş'i 3 ay süre ile geçici ihraç cezasına çarptırır.

Türkiye İşçi sendikaları bünyesi içinde disiplini sağlamakla ilgili bu kararlar bazı hoşnutsuzluklara ve sürtüşmelere yol açmıştır. Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Maden-İş sendikaları 1966 yılının temmuz ayında biraraya gelerek sendikalararası dayanışma anlaşmasını imzalamışlar ve Sendikalararası Dayanışma Konseyini (SADA) kurmuşlardır. Ötedenberi Türk-İş'in genel ve politik tutumunu benim-

semeyen bu kuruluşların yöneticileri temel olarak işçinin politik güç haline gelmesi inancında birleştiler. SADA'nın temeli olan bu düşünce daha sonraları DİSK'in ortaya çıkmasına yolaçtı.

SADA'ya göre bu anlaşmaya imza koyan sendikalar ekonomik ve sosyal politikalarını tartışıp, görüşüp kararlaştıracaklar ve her alanda birbirlerine gereken yardımı yapacaklardır. Birbirlerinin grevlerini destekliyecek, eğitimde yardımlaşacak ve işçilerin bilinçlendirilmesi doğrultutusunda ortak çabalarda bulunacaklardır.

SADA başarılı bir çalışmadan sonra sendikacılığı yolundan saptıran etkenleride görmüş, ve yabancı bir devlet veya kuruluştan işçi örgütlerinin yardım almasını, yabancı işverenleri koruyan sosyal politikayı işçilerin yararı açısından hatalı bulmuştur. Ayrıca işçilerin kendi ekonomik, politik, sosyal, kültürel programları ile bir siyasal parti içinde birleşmelerinin ve o yoldan meclisde temsil edilmelerinin zorunluluğunun geniş kitlelere daha hızla indirilmesi gereğini ortaya koymuştur.

SADA anlaşmasını hazırlayan Maden-İş sendikası, 1966 yılında yaptığı bir genel kurul toplantısında Türk-İş'i eleştirmiş ve o örgüt içinde kalmanın işçilere daha fazla zarar vermemesi açısından yeni bir konfederasyon kurulmasına öncülük yapılması konusunda karar almıştır.

Türk-İş'de bir kısım yöneticiler, Türkiye koşullarına hiç uygun olmayan ve işçilerin çıkarlarına ters düşen partilerüstü politikayı izledikleri, yabancı bir devletten dış yardım alarak eğitimi Türkiye'nin çıkarlarına uymayan bir doğrultuda yürüttükleri ve işçilerin büyük tepkilerine yolaçan bir uygulamada, ısrar ettikleri için SADA'da birleşen-

ler Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasındaki grev karşısında Türk-İş'in izlediği politikayı benimsemeyince sendikacılıkta yeni bir aşamaya varılmıştır. Halen Türk-İş'in üyesi bulunan Petrol-İş ve Deri-İş sendikaları da Paşabahçe grevinde Türk-İş yöneticilerini desteklememiş ve SADA'cılarla işbirliği yoluna gitmişlerdir. İşçilere yararlı bir çalışma ortamının hazırlanması için son fırsat değerini taşıyan grev DİSK'in doğuşunu hızlandırmıştır.

Disk'in kuruluşuna öncülük eden Maden-İş sendikası 1966 yılı içinde yaptığı toplantıda şu kararı aldı:

« A — Türk-iş, statüsünün kuruluş ve teşkilatlanma bakımından bozuk ve aksak olduğu, yöneticilerinin işçinin sosyal, iktisadi ve siyasi haklarının korunması için çalışması ve memleket gerçekleri ile yakından ilgilenmesi gerekirken bu görevi yapmayıp tamamen tersine bir faaliyet gösterdikleri, ABD-AİD yardımı alması bakımından Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin emeklerini sömürme politikasının ve değişik zamanlarda, değişik siyasal hüviyetlerle ortaya gelen Türk hükümetlerinin politikasının uydusu bir politika izlemekte oldukları ve bu nedenle Türkiye Maden-İş sendikası ve onun gibi hakiki sendikacılık prensipleriyle çalışan bir kısım sendikaların parçalanması, yokolması ve genellikle küçük küçük sendikalar yapmak ve idame-i hayat eylemek anlayışı içinde bulundukları gibi gerçekler açıkca tesbit edilmiş ve bu hususlar gözönünde bulundurulmak şartıyla 7 Mart 1966 da yapılacak olan Türk-İş genel kurulunda gerekli şekilde ve doğru yolda mücadele edilmesine,
B — Türk-İş kongresindeki neticeye göre gerekirse hakiki işçi konfederasyonunun kuruluşunda Maden-İş olarak öncülük yapılmasına ve bu konuda genel yürütme kuruluna her türlü idare ve ödeme yetkisinin verilmesine,

C — Birikmiş olan Türk-İş aidatları konusunda, yardımına mahsup edilmesi veya takside bağlama gibi yol ve usullerle Türk-İş'e ödeme yapılmasına ve bu konuda genel yürütme kuruluna gerekli yetkinin verilmesine,

D — Bu maddedeki kararın genel yürütme kurulunun karar ve talimatı olmadan hiçbir suretle açıklanmamasına ve mahrem tutulmasına oybirliği ile karar verildi.» (1)

Disk'in kuruluşunun asıl nedeni Paşabahçe grevi değildir. Kristal-İş'in sürdürdüğü bu grev Disk'in kuruluş çalışmalarını çabuklaştırmıştır. Kristal-İş grevi önceden alınan prensip kararının uygulamaya aktarılmasına yardımcı olmuştur. Asıl kuruluş nedeni Disk'in kurucusu olan sendikacılarla Türk-İş'in yöneticileri arasındaki fikir ve anlayış ayrılığıdır.

B — TÜRK-İŞ'İN TUTUMU VE TEPKİLER

Türk sendikacılık hareketinin parçalanmasına, Paşabahçe grevinden çok Türk-İş'in bir süredir tepkilere yolaçan ters tutumu neden olmuştur. İşçilerin ve sendikaların isteklerinin, sorunlarının neler olduğunu yeterince göremeyen Türk-İş yöneticileri hemen işverenlerle ilişki kurarak anlaşma ve uzlaşma yolları aramaktaydılar.

Türk-İş'in işçilerden uzak düşmesinin nedeni, Amerika Birleşik Devletleri'yle çok sıkı işbirliğine girmesi ve bu devletin kurduğu Uluslararası Kalkınma Örgütü'nden (AİD) çok miktarda para ve teknik yardım almasıydı. Bu yardımlar giderek arttıkça Türk-İş'te yabancı uzmanlar için özel odalar ayrıldı. Yabancı uzmanların önerileri emir gibi

(1) - Maden-İş Sendikası 18. Genel Kurul Raporu

kabul edildi, eğitimde dahil olmak üzere Türk-İş'in iç ve dış konulardaki politikası yabancılar tarafından yürütülmeğe başlandı. Amerikalıların Türk-İş aracılığı ile Türk çalışma hayatında uyguladıkları politika, gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkelerdeki çıkarlarını sürdürmek için ayarlanmıştı. Amerikan tipi sendikacılık; işçilerin politik eylemlerde bulunmalarını, sosyo-ekonomik çıkarlarını savunmak için örgütlenmelerini, siyasal parti kurmalarını, ve parlamentoya girmelerini istemiyordu. Türk-İş'de bu ilkelerin doğrultusunda hareket ederek kamuoyu önünde etkinliğini günden güne yitirdi. Türk sendikacılık hareketinin içine Amerikan oyunlarının girmesiyle beraber, Türk-İş'in de tutum değiştirmesi, işçi haklarını eskisi kadar güçlü savunmaması, işçi kitleleri arasında hoşnutsuzluklar yarattı ve bölünmeye yol açtı.

Türk-İş'in işçi kitlelerince benimsenmeyen bu tutumu sırasıyla, 1963 de Bozkurt Mensucat ve Ataş rafinerisi, 1965'de Mannesman ve Kozlu, 1966'da İskenderun boru hattı ve en son Paşabahçe grevlerinde ısrarla sürünce, Konfederasyon bünyesinde haklı olarak bazı tepkiler ve eleştiriler başladı. Paşabahçe grevinde, grevi sona erdirmeyi ve yeni bir toplu sözleşme yapmamayı amaç edinen İşveren Konfederasyonu kolaylıkla Türk-İş'e kendi isteklerini kabul ettirebilmiş ve iki konfederasyon arasında bir protokol imzalanarak grevi durdurma kararı alınmıştı. Böylece Türk-İş, yeni bir toplu sözleşme yapabilme hakkını açan yolu işverenlerin isteklerine uygun bir biçimde kapamada sakınca görmemiştir. Ayrıca üç gün içinde işe başlayacaklara 600 TL ödeme yapacağını ilan ederek işverenlerin yararına grev kırıcısı gibi hareket etmiştir. İmzaladığı protokolda grevcileri başarıyla ayakta tutan sendikacıların işe alınmamaları koşulunu da kabul etmiştir. işçi haklarına

sırt çeviren bir tutumla Türk-İş'in İşveren Konfederasyonu ile böyle bir anlaşmayı yapması sendika çevrelerinde geniş tepkilerle karşılanmıştır.

Türk-İş'in ters tutumu ile açıkta kalan grevci işçilerin uğradıkları haksızlığı önlemek amacıyla, Petrol-İş, Maden-İş Lastik İş ve Tez-Büro-İş grevi destekleme komitesi kurmuşlar ve grevci işçilere sonuna dek destek sağlamışlardır.

Türk-İş yöneticilerinin Amerikan yardımları ile iyice sağa kaymaları ve grevlerde sendikaların görüşünü almadan, işverenlerle gizli protokollar imzalamalarıyla beraber örgüt içinde başlayan hoşnutsuzluk, sonunda muhalefet gruplarını ortaya çıkardı. Bu arada kişisel nedenlerle yapılan muhalefetler de görüldü. İlk olarak bölgesel açıdan yapılan muhalefetler suyun yüzüne çıktı. Güney'de örgütlenmiş işçilerin temsilcileri, Türk-İş'e karşı dayanışma konseyi türünde muhalefet cepheleri kurmağa başladılar. Bu arada, Hür-İş adını alan bir işçi konfederasyonu daha kurularak, daha çok kişisel çekişmelerin sonucunda yapılan muhalefeti temsil etti. Kısa bir süre sonra Hür-İş, ölü doğmuş bir çocuk gibi gelişemediği gibi parçalanarak zayıfladı. (2)

Türk-İş içerisinde asıl muhalefet Paşabahçe grevinden sonra gelişmeye başladı. SADA'yı imzalayanların geliştirdikleri bu hareketin ileri sürdüğü düşünceler şöylece özetlenebilir:

1 — İşçilerin yasalarla tanınan haklarına karşı çıkanlar arasında Türk-İş de bulunmaktadır.

2 — İşçi çıkarlarına karşı savaşanlar Türk-İş'i de yanlarına almışlardır.

(2) - SÜLKER, Kemal - 100 Soruda İşçi Hareketleri, s. 54, İstanbul, 1969

3 — Türk-İş AİD'den doğrudan doğruya yardım aldığı ve 65 personelinden 33'ünün ücretlerini AİD ödediğinden ulusal bir kuruluş olmaktan çıkmıştır.

4 — Türk-İş sağcı bir anlayışla eğitim yaparak işverenlerin kapitalist düzenini savunmuştur.

5 — Türk-İş özel sektörcü iktidarların anlayışına göre çalışan bir kuruluş olmuştur.

6 — Türk-İş üyelerinin tümünün isteklerinin temsilcisi olma niteliğini yitirmiştir.

7 — Türk-İş tüzüğündeki ilkelere uymayan bir tutumla kendi tüzüğünü çiğnemiştir.

Türk-İş içinde gelişen muhalefet Türk-İş'in partilerüstü sendikacılık politikasına da karşı çıkmıştır. Onlara göre, Türk-İş'in işçi haklarının sendikalar tarafından alınamıyacağı, aksine hükümetler tarafından verileceği düşüncesi, işçi hareketinin gerilemesine yolaçmıştır. Ödün verme Türk-İş'i güçten düşürmüş, işçilerin çıkarları doğrultusunda hiçbir ciddi eylemin yapılamamasına neden olmuştur. Partilerüstü politika Türk sendikacılığının gelişimini engellemiş ve bölünmeler yaratmıştır. (3)

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun giderek bağımlı bir hale gelmesi ve işçi kitlelerince benimsenmeyen çelişkili tutumu, muhalefeti daha da güçlendirdi. ve bölünmeyi çabuklaştırdı. Paşabahce grevinin hemen ertesi yılında Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, SADA'yı im.alayan sendikalar tarafından kuruldu. Aslında Türkiye İşçi Partisi kendi doktriner görüşüne paralel

(3) - ÜNSAL, Engin - Milliyet 17 Ocak 1967

bir işçi konfederasyonu kurarak, işçi kitlelerini kendi saflarına çekmek kistiyordu. TİP'in ve DİSK'in kurucularının aynı sendikacılar olması bu düşünceyi doğrulamaktadır. Ne var ki, Türk-İş'in hatalı ve bağımlı tutumunu bu çevreler bir politik silah olarak kullanmışlar ve yeni bir işçi konfederasyonunun kuruluşunun gerekçesi olarak göstermişlerdir.

C — DİSK'in DOĞUŞU

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun işçi çıkarlarına aykırı tutumunu benimsemeyen, 17 sendika yöneticisi Ocak 1967'de toplanarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurmağa karar verdiler. Alınan karara göre Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Gıda-İş 12 Şubat 1967 günü olağan kongrelerini yaparak yeni konfederasyonun kurulması için genel kurul kararı aldıklar ve ertesi gün vilayete başvurarak DİSK'i resmen kurdular. Yayınladıkları ortak bildiri şöyledir: «Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu bir işçi örgütü olmaktan çıkmıştır. Türk-İş ABD'nin para yardımlarıyla ayakta durmaktadır. Türk-İş işçi haklarını ayaklar altına almıştır. Türk-İş iç ve dış sömürücüler doğrultusunda yürümektedir. Türk-İş partilerüstü politika diyerek işçi davalarını savsaklamıştır. Türk-İş işçi sınıfının etkin bir rol oynamasını önlemeğe çalışmıştır. Türk-İş Türkiye gerçeklerine göre değil iç ve dış sömürücülerin tavsiyelerine göre hareket etmektedir. Türk-İş işçilerin insanlık onuruna yaraşır bir hayata kavuşmasını değil, kendi başında bulunan kişilerin çıkarlarına önem vermektedir. Bütün bunlar ve Türk-İş'in bağımlı duruma gelmesi, bu örgütün içinde kalarak düzeltilmesini ve doğru yola getirilmesini imkansızlaştırmıştır.»

Bu bildiriyi daha sonra Bank-İş, İstanbul-Basın İş, Ankara Basın-İş, Gıda-İş, Deniz-İş, İstanbul Maden-İş,

Zonguldak Maden-İş, Lastik-İş, Kimya-İş, Petkim-İş, Pancar-İş, Tekstil-İş, Türkiye Genel-İş Toprak-su İş, Türkiye-Taşıt-İş, İstanbul Yapı-İş ve Ankara Yapı-İş sendikaları da imzalamışlardır.

Türk-İş içindeki güçlü sendikalardan bazıları ve üye bakımından zayıf olmakla beraber, düşünce gücü açısından tutarlı hareket eden bazı sendikalar ötedenberi Türk-İş'i eleştirmekteydiler. Hatta Maden-İş sendikası genel yönetim kurulu Topkapı şube lokalinde yaptığı kapalı bir toplantıda Türk-İş'e karşı yeni bir konfederasyon kurulması için Disk'in kuruluşundan bir yıl kadar önce bir karar almıştı. Maden-İş yöneticileri bu karara uygun çalışmalar yaparken Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikasında başlayan grev karşısında Türk-İş'in işçilerden kopuk tutumu yeni gelişmelere yolaçtı. Bu grev olayından sonra, beş sendika yöneticisi Türkiye'yi kapsayan bir eyleme giriştiler. Çeşitli toplantılardan sonra bazı ilkelerde anlaşarak karar aldılar. Ve en sonunda 12 Şubat 1967 de beş sendika Disk'i kurdular.

Disk; Türkiye Maden-İş Sendikası, Lastik-İş Sendikası, Gıda-İş Sendikası ve Türkiye Maden-İş (Zonguldak) olmak üzere beş sendika tarafından kurulmuştur. Sendika başkanları kuruluş vesikalarını imzalamışlardır. (4)

Kurucu sendikalardan sonra kongrelerinde karar alarak Disk'e üye olan örgütler şunlardır: Turizm-İş, Kimya-İş, Bank-İş, Emsisi, Gaziantep Tekstil İşçileri Sendikası-Serçip-İş, Tahlis ve İzmit Çimento İşçileri Sendikası. Böylece yeni kurulan Disk kısa sürede genişleyerek güçlü bir işçi kuruluşu haline geldi. Disk'in kurulmasıyla beraber

(4) - K. Türkler, R. Kuas, K. Nebioğlu, İ. Güzelce, M. Alpdündar

Türk sendikacılık hareketi tekbaşlılıktan çıktı ve ikibaşlı bir döneme girdi.

Disk'in kurucusu olan sendikalar, Türk-İş üyeliğinden ayrılmaları hakkında bir rapor hazırlayarak bu hareketlerin gerekçelerini kamuoyuna açıkladılar:

«Değerli arkadaşlar, sendikalar olarak önemli bir kararın eşiğindeyiz. Sendikalarımız yetkili organların daha önce yaptıkları toplantılarda Türk İş Konfederasyonundan ayrılma kararı almış ve bu kararın uygulanması için genel yürütme kurulları görevlendirilmişti. İşte bugün alınan bu prensibi görüşecek ve kongremizin kararıyla yeni bir döneme girmiş bulunacağız. Sendikalarımızın bu ilke kararını almasının nedenlerini özet olarak sizlere sunmak ve onayınızı almak isteriz:

1 — Türk-İş anatüzüğünde yazılı ilkeleri ve kongrelerinde alınan kararları uygulama gücünü artık yitirmiştir.

2 — Sendikalar kanununa göre çıkarılan işkolu yönetmeliğinin hazırlanışında uluslararası normlar kasten bir kenara itilmiş, işkolları işçi örgütlerinin başında bulunanların politik görüşlerine göre düzenlenmiştir. Bunun sonucu olarak da ana işkolları parçalanmış, işçiler güçsüz bırakılmıştır.

3 — Türk-İş bütün bu sayılanlarla yetinmeyerek anatüzüğündeki hükümleri açıkça ve hiçbir sakınca duymadan savsaklamış, böylece kanun önünde gayrimeşru bir örgüt durumuna düşme tehlikesini bile göze almıştır. Öte yandan Türk-İş yöneticileri kendi kişisel çıkarlarına uygun bir yaşantının içinde, sendikalararası dayanışma ruhuna aldırış etmez olmuşlardır.

4 — Türk-İş hangi iktidar işbaşında ise onun paralelinde bir yol izlemeyi kendisi için baş ilke saymış, bu yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözümleyememiştir.

5 — Türk-İş, toplum gerçeklerine aykırı düşen bir politika izlemiştir. Böylece işçi haklarının sağlanması yolunu açıklıkla tıkamıştır.

6 — Türk-İş birbirleriyle çelişen ve birbirleriyle sahte dostluklar kuran bir yönetici kadronun elindedir. Bu kadro samimiyetsiz kişilerden kurulu bir kadrodur.

7 — Türk-İş milli bir kuruluş olmaktan çıkmış, Amerikan yardımlarıyla ayakta durabilen bir kuruluş olmuştur.

8 — Türk-İş kendi bütçesi ile ve kendi aidat geliri ile memurların aylıklarını veremez duruma düşmüştür.

9 — Türk-İş yurt gerçeklerine ve Türkiye şartlarına aykırı bir eğitim politikası gütmekte, Amerikan hükümetinin, Türkiye'de uygulatmak istediği sendikacılık politikasına göre hareket etmektedir.

10 — Türk-İş tam bağımsız, kişiliği olan, onurlu bir politika izlenmesini isteyenlere karşı, yalnız Amerikalıların çıkarına göre ayarlanan bir düzen kurma eğilimindedir.

11 — Türk-İş, işçileri uyutucu ve işçi haklarının alınmasını güçleştirici bir oyalama taktiği ve politikası içindedir.

12 — Türk-İş bütün haklı grevlere karşı çıkmıştır.

13 — Türk-İş kanunları işçiler aleyhine yorumlamış, kanunsuz işlerin peşine düşmüştür.

14 — Türk-İş yöneticileri, işçilerin yaşama mücadelesinde topluca işten çıkarılmalarını ve sefaletin kucağına bırakılmalarını insanı hayrette bırakacak bir şekilde savunmuşlardır.

15 — Türk-İş, Maden-İş'in gelişmesini önlemeye, Maden-İş'e karşı sarı sendikalar kurulmasına ve işçi gücünü parçalamaya büyük önem vermiştir.

Türk-İş içinde kalarak, yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş çıkarcı sendikacılığın, israfın ve yerli yabancı sömürücülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan Anayasada yeralan işçi haklarının savunucusu ve işçilerin her bakımdan rahat bir hayata kavuşması mücadelesinin öncülerinden olan devrimci sendikalar, Türk-İş Konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi kalmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için Türk-İş'ten ayrılma kararı alınması gerekmektedir. Genel Yürütme Kurulu» (5)

Disk'in kurucuları ayrıca bir de kuruluş bildirisi yayınlıyarak, neden ikinci bir işçi konfederasyonuna gerek olduğunu açıkladılar. Bu bildirinin başlangıç kısmı aynen şöyledir:

«1872'den bu yana grev hakkını kullanarak, direnme gücünün başarılarını toplayan, dernek kurma hakkını en güç koşullar altında kullanan, 1909'dan beri uluslararası işçi dayanışması çabalarına katılan, demokrasiye aykırı yasalar değişince 1946'da yeniden sendikalar kuran, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mücadelesinde 1961'de miting yaparak yeni bir aşamaya ulaşan Anayasa ilkeleri uğruna kurşunlanan, coplanan, hapse atılan yine de toplumcu mücadelesini bırakmayan bizler, Türk işçi sınıfının tüm çıkarları, hakları ve özgürlükleri ve de onuru için bir araya geldik. Emperyalizmin devletimizin ve milletimizin

(5) - DİSK Kuruluş Bildirisi ve Ana Tüzüğü, Disk Yayınları No. 2,1967

hayatına yeniden kastetme çabalarının arttığını ve bir avuç aracının, kapkaççının ve sömürücünün bu çabalara katıldığını gören bizler, Büyük Atatürk'ün daha 1921'de ilan ettiği gibi, «bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı» savaşmaya and içmiş sendikacılarız.»

Kendi tarihimizin derinliklerinden ve dünya işçilerinin mücadele deneylerinden yararlanarak sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı, işçi sınıfının devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması ve böylece demokrasinin gerçekten uygulanması ile görürüz. Bütün gücünü işçi sınıfının bilincinden alan bizler, yurt ve dünya olayları karşısında ulusumuzun ve emekçi menfaatlerini ve memleketimizin bağımsızlığını herşeyin üstünde tutucak, en küçük özgürlüğümüz ve hakkımız için bilinçli bir dayanışma içinde bütün gücümüzü harekete geçireceğiz. Kapitalist yoldan kalkınmak isteyenlerin uyguladıkları sistemden gelen sosyal dengesizlik, düzensizlik ve çalkantılara boyun eğmeyecek, kapitalist olmayan yoldan, yani emekten yana bir kalkınma planının uygulanması ile kalkınmak için uyarıcı çalışmalarımızı aralıksız sürdüreceğiz. DPT'nin böyle bir plan yapmasını, bu planın işçilerinde katıldığı bir yürütüm ve denetimle uygulanmasını, kalkınmak için zorunlu görürüz. Bu bakımdan toplumumuzun kalkınmasına bunca yıldır imkân bırakmayan, egemen sınıfların kendi çıkarları uğruna geri bıraktıkları işçi sınıfının bilinçli bir güç halinde toplum yararına öncülük yapmasını sağlamağa çalışacağız.. Yoksa politika alanında demokrasiden sözedip ekonomik ve sosyal alanda varlıklı sınıfların çıkarlarını gözetmek Anayasamızla bağdaşamayacak bir tutum olmaktadır. Biz, yokluk ve yoksullukların, sefalet ve işsizliğin, can ve mal güvensizliğinin, türlü hastalıkların, iş kazalarının,

vakitsiz ölümlerin sona erdirilmesi için anayasa ilkelerinin uygulanmasını bütün hükümetlerden ısrarla isteyeceğiz.

Ekonomik bakımdan zayıf durumda olanların işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri, yoksul kimseleri korumayı amaç bilen anayasamızın eksiksiz uygulanması ancak işçilerin demokratik yoldan devlet yönetimine ağırlığını koyması ile gerçekleşebilecektir inancındayız. Egemen sınıflar anayasanın eksiksiz uygulanmasından yarar görmedikleri için anayasa ilkelerini savsaklamada sakınca bulmayabilirler. Ama biz anayasa gerekçesinde belirtildiği gibi, maddi imkanlardan, yaşama için zaruri olan gelir kaynaklarından ve varlıktan mahrum olan halk tabakaları için klasik hürriyetlerin yalnız kağıt üzerinde kalan parlak fakat boş laflardan başka bir değere sahip olmayacağına inanırız. Sosyal devlet ilkesinin hergün uygulanır biçime getirilmesi için çaba sarfedeceğiz. Kağıt üzerinde kalan bir demokrasi kavramının sosyal ve ekonomik bir özden yoksun bırakılması, milyonlarca insanın aldatılması ve avutulmasından öteye geçemeyeceği tabiidir. Bundan dolayı sendikacılık alanındaki çalışmalarımızı, işçi sınıfının devlet yönetimine ağırlığını koyması temeline dayanan bir sosyal politikaya hız kazandırılması ilkesine uygun biçimde yürüteceğiz.»

Başlangıç kısmı bu kadar uzun olan kuruluş bildirisinin daha sonraki bölümlerinde, işçi sınıfının sorunları ve her alanda yapılması düşünülen devrimler üzerinde durulmuştur. İşçilerin devrimci bir öz kazanmasıyla beraber her alanda devrimlerin daha kolay yapılacağı öne sürülmüştür. İşçilerin yaşama düzeylerinin yükselebilmesi için beslenmede, barınmada, sağlıkta, eğitimde, çalışmada, ulu-

sal gelirde, vergide, işçi ücretlerinde, borçtan kurtulmada, örgütlenmede işçi sınıfı yararına devrimlerin yapılması şiddetle savunulmuştur. Bildiri şu cümlelerle sona ermektedir.

«İşte biz devrimciliği, bugünkü tutucu, gerici, ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin anayasa uyarınca değiştiril mesi ve yukarıdanberi özetlediğimiz ilkelerin hayata uygulanması anlamına alıyoruz... Devrimcilik, hepimizin mülk sahibi olmasını ve uygarlık nimetlerinden eşitçe yararlanma olanağını sağlıyacağı için bizim sendikacılık çalışmalarımızın özünü kapsayacaktır.»

Kuruluş bildirisi ile düşünce yapısını açıklayan Disk, anatüzüğünün 3. maddesinde amacını şöylece belirtir: «Disk işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve kültürel bakımından kalkınması ve yücelmesi için öncelikle Türkiye'nin her bakımdan tam bağımsız olmasını, hızlı bir kalkınma yoluna gidilmesini zorunlu görür. Bundan ötürü de Türk işçi hareketinin anayasada öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlıyacak bir devrimci öze kavuşmasını şart sayar.

Temel ilkeleri şöyle kabul eder:

A) İşçi sınıfının sorunları tam bağımsızlığa kavuşmuş, toplumcu bir düzende çözümlenir. Bunun ekonomik alanda birinci adımı, emekten yana, emekçilerin yönetim ve denetimine doğrudan doğruya katıldığı, planlı bir devletçilik sistemidir. Bu sistemde kamu sektörü ağır basar ve itici, yönetici rol oynar.

B) Çelik ve makine sanayi ile enerji kaynakları gibi sanayinin kilit noklarının genellikle ağır sanayiin, madenciliğin ve büyük ulaştırma ihracat, ithalat işleri ile bankacılık ve

sigortacılığın devlet eliyle yürütülmesi gereklidir. Bu alanlarda özel sektör yardımcı bir durumdadır.

C) Emekçilere, insan onuruna uygun bir hayat seviyesi sağlamak ve bu seviyeyi devamlı olarak yükseltmek, işsizliği ortadan kaldırmak, ancak devlet eliyle yürütülecek hızlı bir sanayîleşme ile mümkündür. Ancak devlet eli ile yürütülen bir sanayileşmede işletmelerin devletleşmesi ve en ileri tekniklerin kullanılması işçilerin yararına olur.

Ç) İşçi sınıfının devrimci bir niteliğe erişmesi ve bilinçlenmesi ancak yurt ve dünya olaylarının emekçiler açısından ve bilimsel yoldan değerlendirilmesine bağlıdır. Bilim işçi sınıfının en önemli aracıdır...

D) Köylümüzü uygar yaşama şartlarına kavuşturmak ve sanayileşmemize temel ve destek olmak üzere köklü toprak reformu zorunludur. Bunun aynı zamanda işsizliği önleyici bir yararı da vardır.

E) Emekçilerin tüm haklarını alabilmesi yalnız mesleki mücadele ile mümkün değildir. Bunun yanı sıra Anayasadaki demokratik haklarını kullanarak siyasi mücadele yapmaları da gereklidir. Bu mücadele işçi sınıfını varlığının tam bilincine kavuşturarak insanın insanı sömürmesine karşıt bir amaç güder.»

Disk, Türk İş'in partilerüstü politikasına tepki olarak doğmuş bir konfederasyondur. Kuruluş bildirisinden ve ana tüzüğünden genellikle marksist sosyalizmi benimsediği ve eylemlerini bu paralelde düzenlediği ortaya çıkmaktadır. Açıkça sosyalist olduğunu söylememekle birlikte, her bildirisinde devrimcilik adı altında bazı Disk yöneticileri kendi sosyalist düşüncelerini işçi kitleleri ve sendikalar arasında yaymaya çalışmışlardır.

D — DİSK'İN GÖRÜŞLERİ

Disk'in kurulması ile beraber Türk İşçi hareketi ilk kez temelde görüş ayrılıklarına dayanan bir aşamaya ulaşmıştır. Disk, doktriner bir kuruluş olarak doğmuş bazı yöneticileri Marksist dünya görüşünden hareketle Türk sendikacılığını bu temele oturtmak istemişlerdir.

Disk'in genel başkanı, kendilerini komünistlikle suçlayan bir gazete yazarına verdiği cevapta, amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:

«İşçileri bilinçlendirmek emperyalizme ve onların temsilcilerine karşı uyanık bulunmalarını sağlamak, ulusal zenginliklerimizin yabancılara peşkeş çekilmemesi için uyanık bulunmalarını istemek kısaca işçilerin bilinçli olarak demokratik nizamdahükûmet idaresine ağırlıklarını koymalarını arzu etmek, Moskova ağzı ile konuşmak değildir. Tam tersine bunları saklamak halk oyuna aksettirmemek, memleketimizi sömürge haline getirmek isteyen yabancı emperyalist güçlerle onların yerli ortaklarının taktiğidir. Gerçek milliyetçilik, toplum olarak, memleket olarak hastalıklarımızı tesbit edip çareleri aramaktır. Bizim gerçekleştirmek için yemin ettiğimiz husus ve milliyetçilik anlayışımız budur. Sahte milliyetçiler gibi memleketin gerçeklerini, hastalıklarını kamuoyundan saklıyarak, perde arkasında kirli işler çevirmek değil.» (6)

Disk'in görüşüne göre; Türkiye'de sürdürülen kapkaç düzeni emeği ile geçinen yurttaşları hayat pahalılığı altında ezerken ve onlar horlanırlarken, yerli ve yabancı bir mutlu azınlık Türkiye'yi bütün kaynakları ile sömürmektedir. Böylece sürdürülen sosyo-ekonomik düzen Anaya-

(6) - TÜRKLER, Kemal - 23 Nisan 1967 Son Havadis

sanın özünde bulunan sosyal adalet ilkesine aykırıdır. Sendikacılık hareketi anayasal ilkelerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda olmalıdır. Anayasanın sosyalist dünya görüşüne açık olduğu kabul edildiğine göre devrimci sendikacılık sosyalist ilkeleri benimser.

Ülkedeki sömürü düzenini anayasa ilkelerine göre değiştirme yolunda atılacak ilk adım mutlaka dış ticaret yoluyla soygunu ve vergi kaçırmasını önlemektir. Bu nedenle hiç beklenmeden sigortacılık, dış ticaret ve bankacılık alanlarında devletleştirmeye gidilmelidir. Toprak ve Tarım reformlarının önce ele alınıp radikal bir anlayışla gerçekleş tirilmesi Anayasada öngörülen diğer reformların sırasıyla yapılması sağlanmalıdır. Kalkınma plânı, özel sektör içinde emredici olmalı ve böylece emekten yana bir çalışma düzeni kurulmalıdır. İşçi kitlelerinin insanlık onuruna yaraşan bir hayata kavuşması, çalışma hayatında sosyal adalet anlayışının yerleşmesi, ücretlerin emeğe göre ve artık değerin azaltılması doğrultusunda verilmesi, işçilerin sağlık kurallarına uygun konut sahibi olabilmeleri ve eğitimin her dalında eşit olanaklara kavuşturulması ancak ve ancak yasaların bu nitelikte çıkması ve uygulanmasıyla mümkündür. Bütün bu nedenlerle, partilerüstü bir politikayı değil, işçi sınıfının politika içinde yer almasını savunmak gereklidir.

Gene Disk'in resmî görüşüne göre; ülkemizde sendikacılık yukarıdaki amaçlara yönelenlerin çoğunluğu sağlamasıyla, yozlaşma yolundan kurtulabilir. Aksi durumda, Türk-İş kanadında yer alanlardan tabanı oluşturan asıl emekçi kitle kendi sınıf bilincine daha çok erişmede geciktikçe Türkiye'nin sömürülmesine, geri kalmışlığımıza bir an önce seçimlerle son verilemez. Ve bu bozuk düzenin dış-

lileri emeğini satarak geçimini sağlayanları öğütür. Tek Kurtuluş yolu, iktidardaki sınıfları muhalefete geçirmek ve işçi sınıfının öncülüğünde bütün emekçi sınıf ve tabakaları ve emekten yana olanları yeterli sayıda temsilciyle parlamentoda çoğunlukta bulundurmaktır. İşçi kitleleri kendi içlerinden çıkardıkları temsilcileri parlamentoya sokamadıkça kendi toplumsal çıkarlarını koruyamıyacaklar ve egemen çevrelerin çıkardığı yasalar altında ezileceklerdir.

Türk-İş'i Amerikan yardımı alarak, güdümlü bir politika olan partilerüstü politikayı uygulamakla suçlayan Disk, yardım konusunda şu görüşleri ileri sürmüştür:

«Disk, hiçbir işçi sendikasının devletten, hele yabancı bir devletten yardım almasını kesin olarak reddeder. İşçi sendikalarına yapılacak yardım ancak şu niteliklerde olabilir:

1 — Yardımı bir işçi örgütü yapabilir.

2 — Yapılan yardım eğitim ve teknik yardım şeklinde olabilir

3 — Yardımı yapan, yardımı alana kendi şartlarını dayatmamalıdır.

4 — Yapılan yardım miktarının yardım alan teşkilatın bütçesinde ağır basmaması, yardım kesilince o işçi örgütünün kendi normal çalışmalarını aksatmadan devam ettirebilmesi zorunludur.» (7)

Yardım görüşüyle Disk'in yabancı sermayeye karşı çıktığı açıkça belirmektedir. Buna göre Disk anti-emper

(7) - TÜRK - İŞ ÇIKMAZI - Sayfa 16 - Disk yayını No: 1.

yalist ve anti-kapitalist bir politikanın destekçisi olarak görülmüş, düzenlediği bütün sendika eylemlerinde bu düşüncenin savunucusu olmuştur. Ezilen ve aldatılan işçi kitlelerinin hoşnutsuzluğundan yararlanarak ortaya çıkan Disk, benimsediği sosyalist dünya görüşünün etkisiyle kamuoyuna karşı sol ilkeleri savunmuştur. Disk'in, üçüncü genel kurul çalışma raporundaki şu cümleler bunu açıkça kanıtlamaktadır.

«Sosyalizmin büyük ustaları, uygulayıcıları, eserlerinde geniş cephe kurma olanağı ortaya çıkarsa öncülüğünü mutlaka işçi sınıfının yapması gerektiğini ısrarla belirtirler. Aksi takdirde, yani yukardan aşağıya kurulan bir iktidarı sosyalist bir iktidar saymak ise sosyalizmin bilimine uymaz. Bu bakımdan emekçiler adına asker sivil aydın kadronun şu veya bu yolla iktidara gelmesi sosyalizmin kurulması demek değildir. Bir azınlığın emekçiler adına tahakkümüdür, yukarıdan aşağı bir yeni baskı düzenidir. Disk'in mücadelesi işçi sınıfının bilimsel ve tarihsel öncülüğünde iktidar olmaktır. Bu mücadele, emperyalistlerle onların yerli işbirlikçileri olan ithalatçılar, ihracatçılar, banka ve montajcılar, ile bürokratlara karşı yapılacaktır. Sonunda işçi sınıfının iktidarını gerçekleştiren sosyalist bir düzen kurulacaktır.» (8)

Acaba işçi sınıfının iktidarını sağlıyan sosyalist düzen nasıl ve hangi yönden kurulacaktır? Disk bundan ne anlamaktadır? Bunun da cevabını Disk'in kurucularından olan Lastik-İş 1970 yılı çalışma raporunda vermektedir: «Sömürü nerede olursa olsun bir gün sona ermeye mahkûmdur. Kapitalizmden önce başka sömürü şekilleri olmuş,

(8) - DİSK ÜÇÜNCÜ GENEL KURUL ÇALIŞMA RAPORU.

tarihte geçmiş, hepsi sona ermiş. Kapitalizmin alın yazısı bu. Nitekim içinde yaşadığımız dünyada kapitalist sömürüden kurtulmuş toplumlar var. SSCB ve Çin'i, Yugoslavya'sı, Bulgaristan'ı Macaristan'ı, Arnavutluk ve Kûbası ile sosyalist toplumların insanları, ne içerden ne de dışardan sömürülemiyor artık.»

Sosyalist dünya görüşünü benimseyen bazı Disk yöneticileri, Türkiyede işçilerin yararına bir siyasal partinin desteklenmesi görüşünü savunarak, Türk-İş'in partilerüstü politikasını dayanaksız, boş ve egemen çevreler lehine kaypak bulmuştur. Disk, kendi destekliyeceği partiyi TİP olarak seçerken diğer partileri de şöylece eleştirmiştir:

«CHP uzun yıllar, işçi ve köylüleri zorla jandarma dipçiği ile çalıştırmıştır. Bütün CHP iktidarı boyunca işçilere hür sendika kurma hakkı tanınmamış, grev isteyenler hapse atılmış, hakkını arayanlar, haksızlığa başkaldıranlar inim inim inletilmiştir. Ne vakit ki işçiler bilinçlenip grev hakkına sahip çıkınca, CHP o vakit istemiyerek de olsa vereceğini programına almak zorunda kalmıştır.

Bugünkü iktidar partisi AP ise işçinin, köylünün, hizmetlilerin, dar gelirlilerin, yoksulların ve işçilerin hakkını korumayı devlete görev veren Anayasamızı işlemez hale getirmeye bakmaktadır. AP bu seçimlerde gene iktidara gelirse köylü, işçi, işsiz ve tüm emekçiler anayasada yer alan her türlü ekonomik ve sosyal haklarına kavuşma umutlarını da yitireceklerdir. Çünkü insanlık onuruna yakışır bir hayatı, sosyal adalete uygun bir düzeni, herkesi iş-güç ev-bark sahibi yapmayı, topraksız köylü bırakmamayı amaç bilen Anayasa değiştirilecektir. O zaman direnme hakkı bile olmayacak, sermayenin demir yumruğu emekçilerin belini bükecektir.

Öteki partiler de kişisel çekişmeler ve çıkar kavgaları yüzünden doğmuş sözde muhalefet partileridir. Ya CHP'-nin ad değiştirmiş benzeridir, yada AP'nin dümen suyunda giden temelde hepside beylerin, ağaların, haramzadelerin çıkarlarını gözeten, insanı insana kul köle eden bozuk kapkaç düzenininin savunucularıdır.»

İşçilerin politik bir güç olmadan haklarını elde etmelerinin mümkün olmadığı inancında olan Disk, seçimlerde TİP'i desteklemeye 19.Eylül.1969 günü yaptığı yönetim kurulu toplantısında karar vermiştir. Bu konu Disk' in çalışma raporunda şöyle belirtilmektedir:

«Disk'in gerçekleşmesini istediği amaçları en iyi şekilde dile getiren ve uygulayacağını söyleyen tek parti Türkiye İşçi Partisi oldu. TİP emekçi halkı iktidara getirecek biricik partidir. Öteki partiler ise emeği ile geçinenlerin oylarını alacak, fakat iktidara yine sömürücü sınıfları, varlıklı kişileri, bozuk düzenin yöneticilerini getirecektir. Bu temel ayırım TİP'in en büyük özelliğidir. Ve Disk bunu değerlendirerek emekçi sınıf ve tabakaların iktidara gelmesini, Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtulması için tek çıkar yol olduğunu bildiğinden, TİP'i var gücüyle destekleyecektir. Patron, ağa, tefeci, komprador takımının partileri şehzade kavgası gibi iktidara geçme mücadelesi yapıyorlar. Ama TİP, emekçilerin iktidara gelip memleketi yönet melerini sağlıyacak bir eylemi sürdürüyor, Sömürücü kapkaç düzeni kökünden değiştirip insana saygılı, herkese toprak ve herkese iş veren bir mutlu düzeni getirmeye çalışıyor. Disk, işçi sınıfını sömürüden kurtarma yolunda çalışan devrimci bir işçi konfederasyonu olarak tüm emekçileri bu seçimlerde TİP adaylarına oy vermeye çağırır.

Zafer tam bağımsız sosyalist Türkiye için çalışanların olacaktır.» (9)

Üst düzeydeki bazı Disk yöneticilerinin görüşleri, her bakımdan temelde Marksist bir sosyalizme dayanmaktadır. Bu nedenle Disk'in bütün eylemlerini bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

E) DİSK'İN GELİŞMESİ VE TÜRK-İŞ'LE MÜCADELESİ

Beş sendikanın birleşmesiyle kurulan Disk, kısa zamanda Türk sendikacılık hareketinde etkili olarak Türk-İş ile rekabete başladı. Kuruluştan hemen sonra Bank-İş ve Kimya-İş sendikalarının da katılmalarıyla Disk'in üye adedi seksenbine yaklaştı.

Disk hemen sendikalar arasında bir taraftar toplama kampanyasına girişti. Kendi safına çekemediği sendikaları içten parçalıyarak, yeni sendikalar kurdurdu ve sonra bunları kendisine bağladı. Örnek olarak şu olaylar gösterilebilir: Deri-İş sendikasından kopan işçilere TADSİS Sendikasını, Likat-İş sendikasının tutumunu beğenmeyen işçilere TAHLİS Sendikasını, Çimse-İş sendikasına karşı çıkanlara da Serçip-İş ve Tomsis adı altında yeni sendikalar kurdurtmuştur.

Ağır endüstrinin yerleşimini gözönüne alan kurucular, işçi nüfusunun fazlalığı nedeniyle Disk genel merkezini İstanbul'da kurdular. Bunun yanında ayrıca Ankara, İzmir, Kocaeli, Sakarya ve Adana'da olmak üzere beş bölge temsilciliği kurulmuştur.

(9) - TALAS Cahit - Türk-İş Disk Kavgası, Milliyet, 5.4.1967

Disk hareketi ilk iki yıl inişli-çıkışlı bir gelişme göstermiştir. Türk-İş'e tepki olarak bazı hareketlerde bulunurken, bunun yanında işçi kitlelerinin Türkiye İşçi Partisi'nin paralelinde bilinçlenmesine ve sosyalist dünya görüşünü benimsemelerine çalışmıştır. Bu kadar bölünmüş bir çalışma içerisine giren Disk, TİP'in ektisinde ve kontrolunda kalmış, bu partinin stratejisinin uygulama alanına aktarılması için çaba göstermiştir. Sendikacılığın sosyal ve ekonomik yönlerinden çok politik yönü ile ilgilenen Disk, işçi sorunlarına yeteri kadar eğilememiş ve bu politikanın kısır döngüsüne kendisini kaptırmıştır. Hatta işçi ve sendika hareketlerinin giderek sertleşmesi, sokaklara dökülmesi, ideolojik bir karakter kazanarak, işçi-köylü ihtilali hazırlıklarına dönüşmesi ve anarşik ortamın yaratılmasında büyük bir payı bulunduğundan bazı Disk yöneticilerinin marksist anlayışı ve tutumu Türk sendikacılığının gelişimini engellemiş ve yönünden saptırmıştır. Disk'in sendikacılık anlayışı, sendikal hareketlere daha bir politik nitelik getirmiştir.

Gerçekçi olmaktan uzakta kalan bir sendikal politika uygulayan Disk'in üst yöneticilerinin, sürekli olarak işledikleri marksist dünya görüşü, egemen çevrelerin şimşeklerini Disk üzerine çekmekte gecikmemiştir. İşveren çevreleri, Türk-İş'in başlattığı Disk'i yıpratma kampanyasını sonuna kadar desteklemişler ve bu amaçla milyonlarca lirayı gözden çıkararak işçileri satın almağa kalkışmışlardır. Yeni kurulan sarı sendikalara dergiler ve gazeteler çıkartılmış, finansmanı karşılıksız olarak işverenler tarafından sağlanmış ve Türk-İş'in önderliğinde Disk aleyhindeki kampanya sürdürülmüştür. Basının sağcı bölümü aleyhte bir propagandanın gönüllü uygulayıcısı olmuştur. Disk'e bağlı işyerlerinde çalışan işçiler, bu aleyhte propaganda

yüzünden çalışamaz bir duruma gelmişlerdir. İşverenler Disk'e bağlı sendikalara karşı açıkca savaşa girişmişler ve sendika üyelerinin üyelik aidatlarını düzenli bir şekilde zamanında kesmemişlerdir. Bütün baskı yollarının kullanılmasına karşılık Disk gene bildiği yolda yürümeye devam etmiştir. Bu yöntem Türk sendikacılığını çeşitli suçlamalarla karşı karşıya bırakmış ve egemen çevrelerin kendi yararlarına bazı oyunlar tezgahlamalarına gerekçeler yaratmıştır. Bu durumun doğmasıyla Türk sendika hukukunda değişiklik tartışmaları ortaya çıkmış ve son yıllara kadar sürmüştür.

Disk'in kurulması ile beraber Türk sendikacılığı iki başlı bir karakter kazanmış, Türk-İş ve Disk kavgası haline dönüşmüştür. Bu hareketi 1952'den beri en yüksek kademede temsil eden Türk-İş kuruluşundan tam 15 yıl sonra rakip bir konfederasyon ile karşı karşıya kalmıştır. Bir bakıma bu bölünme Türk sendikacılığının gelişmesi açısından yararlı olmamıştır; çünkü işçi kitlelerinin bilinçlenmesinden yana olmayanlar bu bölünmeden mümkün olan ölçüde yararlanmak istemişlerdir. Rekabet her iki konfederasyonu daha dikkatli ve daha dinamik olmaya ve tüm işçi sınıfının gerçek çıkarlarına yönelen bir politikayı araştırmaya ve izlemeye götürmüştür. Çeşitli ülkelerde görüldüğü üzere bölünmek, sendikacılık hareketinin gelişimini baltalamaktadır. Özgürlükleri budamak isteyenler, çıkar düzenini sürdürmek isteyenler her zaman bu tip bölünmelerden yararlanmışlar ve sendikacılık hareketlerinin zayıf kalmasına yolaçmışlardır. Aynı durum Disk'in kurulmasından sonra Türkiye'de de söz konusu olmuştur.

Türk sendikacılık hareketinin bölünmesinin asıl nedeni sendikal politika anlayışındaki farklılıktır. Türk-İş; sendikacılık hareketinin partilerüstü bir politika gütmesini, bir

siyasal parti ile ilişkiler kurmamasını, geleneksel fonksiyonu içinde kalmasını, toplumun tüm sorunları karşısında görüş saptamakla beraber bunları gerçekleştirmek için eyleme girmemesini savunmaktadır. Buna karşılık, Disk'e göre sendikacılık hareketinin geleneksel fonksiyonu sürerken, işçilerde parlamentoda doğrudan doğruya söz sahibi olmalıdır. Disk başkanı, «Biz işçi sınıfının çıkarlarına en uygun programı savunan, Meclis içi ve dışı çalışmaları ile bu programa bağlı kaldıklarını gösteren partiyi tutacağız» derken, partilerüstü politikaya cephe almış olduklarını açıkca ortaya koymaktadır.

Aslında Türk sendikacılığında bölünme TİP'in kuruluşu ile başlar. Bilindiği üzere, TİP'i 1961 yılının şubat ayında 12 sendikacı kurmuştu. TİP, kuruluşundan beri Türk-İş ile anlaşmazlık içindeydi. Türk emekçilerinin gerçek çıkarlarını temsil ettiğini ve emekçi sınıfın haklarının savunucusu olduğunu ileri süren TİP, Türk-İş'i herzaman işçi davalarının öncülüğünü yapmakta yetersiz ve tutumunu ödüncü bulmaktadır. Buna karşılık, Türk-İş'in 14 Nisan 1965 tarihli basın bülteninde, TİP ile ilgili olarak şunlar ileri sürülmektedir. «Tüzüğünde belirtilen ilkelere büyük saygı gösterdiğimiz TİP'in bir kısım yöneticileri işin başından beri işçi hareketinin güçlenmesini endişe ile karşılamış ve Türk-İş'i yanlış yola ve hatalı politika gütmeğe sevketmek için büyük çabalar sarfetmiş, bunda başarı sağlayamayınca işçi hareketini parçalama teşebbüslerine girişmişlerdir.»

Disk'in kurulması üzerine 1967 Şubatında bir basın toplantısı düzenleyen Türk-İş genel sekreteri şu görüşleri ileri sürmüştür;

«TİP'in sendikacılık ve ekonomi anlayışı doğu modelidir. Türk-İş bunun için TİP'in karşısındadır. Yardımsız

kalkınma olmaz. TİP'in bile programında yardımlar konusu vardır. Türk-İş, AİD'den direkt olarak yardım almamıştır. 1954 yılında işçi eğitimi için hazırlanan bir proje vardır. Bunu hükümet eliyle 1960 yılına kadar yürütmüştür. Biz Türk-İş olarak hükümete başvurarak bu projenin bize devrini isterken şartımız kayıtsız şartsız tam bağımsızlık prensibi idi. Bugüne kadarki uygulamada bağımsızlığımıza gölge düşüren tek bir müdahale yoktur. Şunu kesinlikle ifade ediyorumki, en ücra köşedeki işçimizi eğitene kadar yardım almağa devam edeceğiz.

TİP demokratik müesseseleri tahrip etmek üzere şahsi emellerini kullanmak için Disk'i kurmuştur. Daha açık söylüyorum. Mao'nun Kızıl Çin'de öğrencilerine yaptırmak istediği kültür ihtilalini, TİP Türkiye'de Türk işçisine yaptırmak istemektedir. Türkiye hürriyetle emniyeti birarada götürmeğe mecburdur. İşçi adı TİP'in sadece isminde bulunmaktadır. 15 milletvekilinin sadece üç tanesi işçidir.

Büyük bir aydın topluluğu olan öğretmenleri ikiye bölen particilik, öğrenci kuruluşlarına çifter kongre yaptıran onları parçalayan particilik, işçi hareketine girememişse bunun nedenlerini partilerüstü politika ilkesinde aramak lazımdır. Olayları izleyenler, öncesine bakacak olurlarsa TİP'in Malatya kongresi ve bu kongrede alınan kararları hatırlarlarsa, işin gerçeğini öğrenmiş olurlar. Kanunen TİP'e organik bağlarla bağlanması mümkün olmamakla beraber, pratikte İşçi Partisinin organı olarak çalışacak yeni bir işçi konfederasyonu kurdurmakta bulmuşlardır, Disk'in kuruluş sebebini.» (9)

(9) - AĞRALI, Sedat - age, s. 212

Görüldüğü gibi, Türk sendikacılık hareketinin bölünmesinin, Disk ve Türk-İş kavgasının sürüp gitmesinin temeldeki nedeni politik düşünce ayrılığıdır. Türk-İş partilerüstü politikadan sapmamayı ısrarla savunurken, Disk bir siyasal parti içinde kitlelerinin örgütlenmesini ve çıkarlarını parlamentoda diğer sınıfların temsilcilerine karşı daha etkili bir biçimde savunması görüşünü benimsemiştir.

Disk'in kuruluşu, Türk sendikacılık tarihinde, her bakımdan bir dönüm noktası olmuştur. Partilerüstü politikanın kaypaklığı nedeniyle saklı kalan bazı gerçekler, Disk'in mücadeleci tutumu ile getirdiği tartışma ortamında aydınlığa çıkmıştır. Bölünme işçi hareketini bir yandan zayıflatırken, diğer yandanda işçi sorunlarını belirginleştirerek gerçekçi bir tabana oturtmuştur.

VIII. BÖLÜM

1967 - 1972 YILLARI ARASINDA SENDİKA HAREKETLERİ

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kurulması Türk sendikacılığını hem ikiye böldü, hem de sendikalararası rekabetin başlamasına yol açtı. Ayrı konfederasyonlara üye olan sendikalar aynı işkolunda veya aynı işyerinde birbirlerine rakip oldular. Rekabetin gelişmesiyle sendikalar daha yoğun bir çalışma düzeyine girdiler. Daha çok üye çekmek için birbirlerini itham ettiler. Zamanla bu çekişme şiddet hareketlerine dönüştü. Bu da Türk sendikacılığının birkaç yıl içinde sertleşmesine ve giderek sosyal ve ekonomik alandan siyasal alana doğru kaymasına yolaçtı.

1967 yılının en önemli sendika hareketlerinden, ilki 7 Şubatta Petrol-İş sendikasının Batman'da başlattığı grev olayıdır. Kasım 1966'da yapılması kararlaştırılan grev bakanlar kurulunca iki kez ertelenmişti. Anlaşmazlık dokuz ay önce sendikaca getirilen ücret artışı ve sosyal yardım isteklerini Türkiye Petrolleri yönetimi benimsemeye yanaşmayınca çıkmıştı. Hükümet ulusal güvenlik gerekçesi ile

grevi erteleyince, Petrol-İş bir basın toplantısı yaparak bu kararın yerinde olmadığını ileri sürmüştür. (1)

Erteleme kararı üzerine işçiler Batman'da bir açık hava toplantısı düzenleyerek bu kararı protesto etmişlerdir. Bunun üzerine TPAO Batman'a eski sendikacıları grev kırıcı olarak göndermiştir. Bunlar işçilerce linç edilmekten zor kurtulmuşlardır. İşçiler ikiye bölünmüş ve greve karşı olan işçiler polis kordonu altında işyerine girmişlerdir. Bunun üzerine çıkan kargaşalıkları önlemeye bölge güvenlik kuvvetleri yetmeyince, Ankara'dan toplum polisi gönderilmiştir.

Grevin üçüncü gününde çalışma haklarının kısıtlandığını ileri süren yüz kadar işçi gereken tedbirlerin alınması için kaymakamlığa başvurmuştur. Bundan sonraki günler tarafların birbirlerini suçlamalarıyla geçmiştir. Karışıklıklar nedeni ile birkaç işçi tutuklanmıştır. Grevi kırmak üzere işveren vasıfsız işçi çalıştırınca, işyerinde yangın çıkmıştır. Grevin uzayıp gitmesiyle beraber olaylarda gelişmiş ve yirmiye yakın işçi tutuklanmıştır. Grevin kırkbirinci gününde daha uzun direnebilecek güçlerinin kalmadığı gerekçesi ile 31 işçi işbaşı yapmıştır. Bundan sonra grev hareketi zayıflamağa başlamıştır. Grev, başladıktan 86 gün sonra Türk-İş ve Enerji-Tabii Kaynaklar Bakanlığı arasındaki anlaşma üzerine 4 Mayıs 1967'de sona ermiştir.

İşyerinde iki sendika olması nedeniyle, greve katılma oranı %40'ı geçememiştir. Buna rağmen yitirilen grev günü açısından 1967 Malatya Batman grevi genel ortalamanın çok üzerinde bir şiddet içinde geçmiştir. Katılma oranın azlığı nedeniyle üretim gene sürmüş ve grevin etkinliği bü-

(1) - Türk- İş Dergisi, Aralık 1966, s. 21

yük ölçüde düşürülmüştür. İşverenin kırıcı çabaları güvenlik kuvvetlerince desteklenince sendikanın çalışma alanı kısıtlanmıştır. Devletin işvereni her bakımdan desteklemesi, büyük yankılar uyandıran Batman grevinin Türk sendikacılık hareketi açısından başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır.

1967 yılının ikinci büyük grev hareketi ise Batman grevinin son bulduğu anlarda Manisa'da belediye temizlik işçilerince başlatılmıştı. 11 Mayıs 1968 tarihinde 142 temizlik işçisi 38 günlük ve bin kilometrelik Anayasa yürüyüşü ile kamuoyunun geniş ilgisini çektiler. Bu yürüyüşle beraber toplam 22 gün süren grev hareketi başlamış oldu. Genel-İş sendikasının Manisa şubesi işçilere bazı sosyal haklarla beraber 4 liralık zam isteği ile Belediye'yi toplu sözleşmeye davet etmişti. Belediyenin bu daveti geri çevirmesi üzerine Genel-İş sendikasıda grev kararı aldı.

Kamu kesiminde ortaya çıkan grevlerden en uzunu olan Manisa grevi, büyük bir gerginlik içinde başladı. Bunun üzerine belediye toprak sahipleri aracılığı ile 100 kadar tarım işçisini tutarak, şehrin temizlik işlerini aralıksız sürdürmeğe çalıştı. Bu arada Belediyeciler sokak sokak dolaşarak, Manisa halkını grevcilere karşı kışkırtmağa başladılar. İlk günden itibaren grevi kırmak amacıyla belediyenin elindeki tüm olanaklar seferber edilmişti. Halk greve karşı örgütlendi. Öyle ki, çarşıda dolaşan grevci işçilere karşı belediye memurları ve AP'liler, esnafı ve halkı «vurun bu komünistlere» diye kışkırtınca uzun süren kavga olayları meydana geldi, ve Türk-İş temsilcisiyle beraber grevci işçiler epeyce hırpalandılar. (2)

(2) - FİŞEK, Kurthan - a.g.e. s: 158 - 159

Manisa-İzmir-Aydın-Denizli-Afyon-Eşkişehir-ve Ankara hattını izleyen yürüyüşçüler gittikleri yerlerde hak arama toplantıları düzenleyerek davalarının haklılığını halk kitlelerine anlatmışlardır. Özellikle AP il Yönetim kurulunun işçilere zam yapılmaması için Belediye'ye baskı yaptığı duyulduğu zaman, halk ve kamuoyu tarafından nefretle karşılanmıştır.

İşçiler tam 38 gün sonra, işçi bayramı olan 24 Temmuz sabahı Ankaraya girmişler, Çalışma Bakanlığının önünde yapılan törene katılmışlardır. Anayasa yürüyüşünün geniş yankılarına rağmen, devrin hükümetinin baskısı ile belediye, işçilerin isteklerini kabule yanaşmamıştır. Bunun üzerine Türk-İş, Cumhurbaşkanına bir muhtıra göndererek AP'nin partizan tutumundan yakınmış, bu partinin baskısı ile işçilerin haklı isteklerinin kabul edilmediğini, bunun açıkca anayasaya aykırı olduğunu, işçilerin ve sendikanın devlet makamlarınca hor görüldüğünü ileri sürmüştür. (3)

Uzlaşma çabaları uzadıkça uzamış ve 7 ay 17 gün sonra işverenin işçilere bir yıl süre ile 150 kuruşluk ücret ve 50 kuruşluk yemek zammı vermeyi kabul etmesi üzerine Manisa'lı işçilerin anayasa yürüyüşü ile başlattıkları bu uzun grev sona ermiştir. Bu grev olayında bütün işçiler greve katılmışlardır. İşçilerin sıkı dayanışmasıyla en sonunda bazı istekler elde edilebilmiştir. Grev süresince işçi istek lerine tam bir kayıtsızlık gösterilmiş, çeşitli gerekçelerle istekler partizanlığın etkisinde kalınarak geri çevrilmiştir. Hükümetinde partizan tutumuyla Manisa grevinde devletin bütün olanakları işçiler aleyhine kullanılmıştır.

(3) - Türk - İş 7. Genel Kurul Çalışma Raporu

1968 yılının başlarında Zonguldak Maden-İş Sendikası ile Ereğli Kömür İşletmeleri temsilcilerince Ankarada yürütülen toplu sözleşme görüşmeleri uzadıkça uzamış ve bu arada sendikacıların işverenden para alarak toplu sözleşme görüşmelerini uzattıkları hakkında söylentiler kulaktan kulağa yayılmıştır. 6 Şubat 1968 günü bu durum karşısında önce Kozlu ve daha sonra Üzülmez ocaklarındaki kömür işçileri ikinci kez greve gitmişlerdir. İşçilerin hemen greve gitmelerinin asıl nedeni, EKİ yöneticilerinin kendi partilerine (AP'ye) kayıtlı bulunan işçileri hiçbir nıdem veya ehliyete bakmadan kayırmaları ve bunun sosıucunda ortaya çıkan gergin ortamda işçilerin bu tip hakkzlıklarla büyük ölçüde gelişen gerilimleridir.

6 Şubat 1968'de 6000 işçi toplu sözleşme imzalanana kadar kuyuları boşalttılar, Uzun süre olaysız geçen grev Zonguldak Maden İşçileri Sendikası yöneticilerinin dayak yemesi ile beraber şiddetlendi. Kısa zamanda greve katılan işçi sayısı 20 bine yaklaştı. Disk üyesi işçilerin zamlardan yararlandırılmıyacağı haberleri üzerine işçilerin şiddet hareketleri arttı. Bunun üzerine Disk üyesi Türkiye Maden-İş sendikası başkan ve üyeleri tutuklandılar.

Daha sonra güvenlik kuvvetlerinin aldığı tedbirlerle şiddet hareketlerinin gelişmesi önlenmiştir. Olayların sona ermesinden 11 gün sonra Ereğli Kömür İşletmesiyle Zonguldak Maden İşçileri sendikası arasında toplu sözleşme imzalanmış, yeraltında çalışan işçilerin taban gündelikleri 20 liraya, yerüstünde çalışanların ise 17.5 liraya çıkarılmıştır. İlk Kozlu olaylarının aksine grev bölgesine askeri birliklerin gönderilmemesi ve yöneticilerin dikkatli tutumu ile olayların fazla gelişmesi önlenmiştir. Disk ile Türk-İş çekişmesi bu olayla kendini açıkca göstermiştir. Zongul-

dak Maden-İş sendikası, Türkiye Maden-İş sendikasına karşı grev kırıcı bir tutum göstermiştir.

1968 yılının Temmuz ayı başlarında Derby Lastik Fabrikası işçilerinden 1000 kadarı ansızın fabrikayı işgal ettiler. Sendikacılık hareketleri içinde fabrika işgali eylem olarak ilk kez Derby'de gerçekleşti. İstanbul Kazlıçeşmedeki Derby fabrikasının işgalinin gerekçesi işverenin sendikacıları işyerine sokmaması, temsilcilerin ve önde gelen sendikalı işçilerin işine son vermesidir. İşçilerin direnişi ve işgali bu hareketi önleme amacını taşımaktadır. Ve ilk kez işçiler, kendi güçleri ile sendika seçme isteklerini kamuoyuna duyurmaktadırlar. Yeni dönemde işçiler daha bilinçli tepki hareketlerine girişmişlerdir. Türkiye'de ilk grev hareketi olan 1872 Tersane işçileri grevi nasıl yeni bir gelişmenin başlangıcı olduysa, Derby lastik fabrikasının işçiler tarafından işgal edilmeside Türk sendikacılık hareketinin gelişim sürecinde yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur. (4)

Daha sonraları benzer olayların gelişmesine yolaçan Derby Lastik Fabrikasının işgali hareketi her açıdan dikkate değer gelişmeler, önemli gerçeklerin açığa çıkması gibi beklenmeyen sonuçlar doğurmuştur.

AP iktidarınının işçi sendikalarına karşı giderek yoğunlaşan ve sertleşen bir partizan tutum takınması, Türk-İş'in de partilerüstü politikanın çelişkileri içinde bocalaması, sendika çevrelerinde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Baskı hareketleri lastik işkolunda ağırlaştırılmış, işveren vekillerince kurdurulan bir sarı sendikaya bin ikiyüz üyesi bile bulunmadığı halde kendi işkolunda toplu sözleşme yapma

(4) - TOY, Erol - Eski Kavga, Cumhuriyet, 31 temmuz 1970

yetkisi verilmişti. Derby lastik fabrikasında çok az üyesi bulunan bu sendika işverenle gizlice anlaşarak bir toplu sözleşme imzalamaya girişmiştir. Bu durumda, 3 gün içerisinde karar vermesi gereken bölge çalışma müdürlüğü, kararını usulsüz olarak geciktirmiş ve 30 gün sonra işverenin kurdurduğu sarı sendika olan Kauçuk-İş lehine karar almıştır. Türk-İş birinci bölge temsilciliği sarı sendikanın başarı sağlaması için 100 bin liradan fazla para harcamıştır. Burada amaç Disk'e bağlı olan Lastik-İş sendikasını zayıflatmaktır. Sahte giriş fişlerinin hazırlanmasına izin veren Çalışma Bakanlığı'da olayların gelişmesi için fırsat yaratmıştır.

Türk-İş ve Çalışma Bakanlığı'nın işvereni destekleyen tutumları karşısında Derby işçileri hangi sendikaya üye olduklarının anlaşılması için referandum yapılmasını istemişlerdir. Mahkemenin de haklı bulduğu referandum isteğine sarı sendika karşı çıkmıştır. Olay mahkemeye intikal edince kamuoyunda duyulmuş ve işçiler haklı isteklerinde desteklenmişlerdir. Türk-İş'in referanduma karşı çıkması geniş tepkilerle karşılaşmıştır.

8 Temmuz 1968 günü 13 Asliye Hukuk Hakimliğinin gözetimi altında Derby lastik fabrikasında çalışan işçiler arasında referandum yapıldı. Sonuçta 300 üyesi olduğu ileri sürülen Lastik-İş'e 940, buna karşılık 1163 üyesi olduğu açıklanan Kauçuk-İş'e ise yalnızca 6 oy çıktı. Grevci işçilerin bu büyük zaferi üzerine ertesi gün fabrika işgali kaldırıldı. (5)

Derby olayı her bakımdan sendikacılıkta bir aşamanın başlangıcı idi. Bir defa işgal eylemi bu olay ile Türk sendi-

(5) - FİŞEK, Kurthan- Derby İşgali, Yenigün gazetesi, 3 Kasım 1970

kacılık hareketine giriyordu. Bunun yanında Disk, Türk-İş'e karşı ezici bir zafer kazanıyordu. Derby olayı Türk sendikacılık hareketinde şiddet döneminin başlangıcı olmuştur.

Derby işgalinin hemen ardından fırın işçileri işgal eylemine giriştiler. Fırın işçilerinden sonra yine sendika seçme çatışması yüzünden Finfinis branda bezi fabrikasında işçiler oturma grevine başladılar. Oturma grevi de bir bakıma işgaldi. İşçiler Teksif'den ayrılarak kendi başlarına yeni bir sendika kurmuşlardı. Ne var ki, işveren bu sendikayı tanımıyor ve kurucularından dört kişinin işine son veriyordu. Çünkü, Teksif ile yapılan sözleşme, işçiler açısından yeni olanaklar sağlamamıştı. Oturma grevine başlayan 200 işçi hem işten atılan arkadaşlarının geri alınmasını, hem de yeni bazı haklar elde edilmesini sağlamışlardı. Ne var ki, bunları tam olarak gerçekleştirememişlerdi. Üstelik 15 yaşından küçük çocuklar çalıştırılıyor, ve işçilere hiçbir gelecek güvenliği tanınmıyordu. 14 Ekim de direniş yeniden başladı. Bunun üzerine işyerini jandarmalar çevirdiler. Buna rağmen işçiler direnmeye devam ettiler ve bir yürüyüş düzenlediler. Disk, Federal-İş sendikasının kendisine üye olmadığını ileri sürerek destek üye olmaktan kaçındı. Ne var ki, Disk'e bağlı olan işçiler kendi aralarında para toplayarak, direnişi destekleyince grevciler başarıya ulaştılar.

1968 yılının son ve en önemli sendika hareketlerinden birisi de Keban direnişidir. Keban'da Yapı-İş üyesi bulunan işçilerin en büyük isteği, yabancı işçilerle aralarında bulunan ücret farkının kaldırılması idi. 1919'larda Türk işçilerinin karşılaştıkları ve kesin bir direnişe geçerek son verdikleri durum yeniden doğmuştu. Yabancı işçiler Türk

işçilerinin başına getiriliyor ve Türk işçilerine kendi ülkelerinde ikinci sınıf insan işlemi yapılıyordu. Asıl önemli huzursuzluk kaynağı buydu. Ve işçiler direnişlerinde haklı oldukları gibi, yaptıkları grevde yasa işlemlerinden geçmişti. Bu farklılıktan hoşnut olan yabancı işçiler grev durumunda bile çalışmağa devam ediyorlardı. Yabancı işçilerin bu grev kırıcı tutumu işyerlerinin işgal edilmesine yolaçtı. İşgal üzerine jandarma birlikleri olaya el koydular. Bu durumdan yılmayan işçiler grevlerini sürdürdüler.

Giderek sertleşen sendika hareketleri işverenleri 1963 lerin panik ortamına yeniden sürükledi. İşçi eylemlerindeki bu yeni aşama bazı tedbirlerin alınmasına ve baskısının artırılmasına neden oluyordu. İşçilerin sendikadan hoşnutsuzluklarını belirtmeleri işlerine sonverilmesi için yetiyordu. Öyle ki, politika dışı sendikacılık yapmak gerekçesine dayananlar giderek güçlü bile olsalar işverenlerin korunumu altına giriyorlar ve tam bir sarı sendika gibi hareket ediyorlardı. Bu da Türk sendikacılık hareketinin gelişme eğilimleri gösteren gücünü kırıyordu. Türk-İş'e bağlı bir sendikanın üyelerine hiçbirşey yapmayan işveren, Disk üyesi bir sendikanın üyeliğine özenenleri bile işten atıyordu. Bu karşıtlık işçilerin bilinçlenmesinde en az sendikaların çabaları kadar etkili oluyordu. İşçiler giderek direnme ile haklarını alabileceklerine inanmaya başladılar. (6)

Türk sendikacılık hareketlerinin gelişiminde, 1969 yılının Haziran 13'ünde Alpagut Linyit İşletmelerinin işgal edilmesi yeni bir dönüm noktası olmuştur. Alpagut Linyit İşletmelerinin 786 işçisi işletme binalarını işgal ettiler.

(6) - TOY, Erol - Cumhuriyet, 31 Temmuz, 1969

Bu işgalin Derby olayından ayrılan özelliği, işgal altında işçilerin denetimi ile üretim çalışmalarının sürdürülmesidir.

Alpagut işçileri işgalin ilk gününde eski işbölümü düzenlemelerini bir kenara bırakarak, verimliliği azami düzeye ulaştırabilecek yeni düzenlemelere giderek işçi kontrolunu örgütlediler. Bir işçi konseyi kurdular ve üretim çalışmalarının yönetimini bu konseye verdiler. Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası yaptığı açıklamada, üretimin işgalden sonra %50 arttığını ve işçilerin daha çok çalıştığını ileri sürdü (7)

İşçi kontrolunun kurulmasından sonra, Linyit işletmesi bölge müdürünün ve muhasebe müdürünün işlerine son verildi. Üçüncü tedbir olarak da işgal öncesi dönemden miras kalan memur ve muhasebecilerin doğrudan doğruya işçi konseyine karşı sorumlu ve bağımlı kılınmalarıydı. Alpagut'lu işçiler işçi kontrolunun örgütlenmesinden sonraki evrede yeni düzenin işlerliğini sağlamak üzere çeşitli girişimlerde bulundular. El değiştiren işletmede üretimin düzenli bir şekilde sürdürülebilmesinin en önemli koşulu ayrıcalık tanımayan bir çalışma disiplininin işletmede oluşturulmasıydı. İşçi kontrolunun örgütlenmesi ve çalışır görünen bütün işçilere somut görevler vererek üretimin sürekliliğinin sağlanmasından sonra geriye işletme yönetimine el koymadaki asıl amacı gerçekleştirmek, yani üretilen kömürü satmak ve sağlanan geliri 73 günlük birikmiş ücret alacakları karşısında işçilere dağıtmak kalıyordu. (8)

İşçiler istediklerini elde edebilmek için, kömür satış işlerini belirli bir düzene bağlayarak yürütmüşler, gelirle-

(7) - 23 Temmuz 1969 tarihli ANT dergisi

(8) - FİŞEK, Kurthan - Alpagut Linyit İşletmesi, EMEK, Temmuz 1970

rin kaydını tutmuşlar ve bölüşümün hangi esaslara göre yapılacağını önceden saptamışlardır. Satış işlerini 35 günlük işgal süresince işçi temsilcilerinin çoğunlukta bulunduğu ve memurlarında yalnızca teknik işleri gördüğü bir kurul başarıyla yürütmüştür. İşçi konseyi üyeleri Ankara'ya gitmişler ve eski anlaşma hükümlerinin yerine getirilmesi konusunda işverenle pazarlık yapmışlardır. İşgalin 35. gününde Ankara'dan getirtilen bir jandarma birliği ocak ağızlarını, kuvvet santrallarını ve işletme binasını sarmış ve Çorum valisinin emirleriyle beş sendikacı, yedi işçi ve bir de memurun işlerine son verilmiştir. Türk sendikacılık tarihinde önemli bir yere sahip olan Alpagut Linyit İşletmesi işgali, işçilerin üretimde 35 günde %50 artışa geçmelerine rağmen başarısızlıkla sonuçlandı ve işçiler isteklerine kavuşamadılar.

1969 yılının en büyük sendika hareketlerinden biriside, Türk Demir Döküm Fabrikası'nda, hemen hemen Alpagut olayı ile aynı tarihlerde meydana geldi. Fabrika işçileri üyesi bulundukları Türk-İş'e bağlı sendikanın yaptığı toplu iş sözleşmesi ile aynı yıl içerisinde yürürlüğe giren asgari ücret kararnamesinin altında bir ücret alma durumunda kalmışlardı. Kendi aralarındaki gruplaşma ile bu durumu işverene bildirdiler. Toplu sözleşmenin bir geleneği olarak işçi lehine çıkan yasaların hemen uygulanması gerekiyordu ama işveren buna yanaşmıyordu. İşçiler asgari ücretin uygulanmasını isteyince, işveren sözleşmeyi gösteriyor, yeni sözleşmede birşeyler düşüneceğini belirtiyordu. Bunun üzerine işçilerden bir kısmı Maden-İş'e girdiler. Maden-İş'in yasaların uygulanması konusundaki uyarıları sonuçsuz kaldığı gibi, işveren işçilerin Maden-İş'ten çıkmaları için baskıya başlayarak önderlik edenlerin işine son verdi. Bunun üzerine işçiler direnişe geçtiler. İş-

veren isteklerini kabul eder görünerek işçilerin işbaşı yapmalarını sağladı ve zaman kazandı. İşçiler iki ay beklediler. 31 Temmuz 1969 günü yeniden direniş başladı. İşçiler fabrikayı işgal ettiler. Polis işgalcileri fabrikadan atmak ve yerlerine yeni işçileri işe başlatmak üzere getirilmişti. Polisin işçilere ateş açmasına sinirlenen Eyüp halkı taş ve sopalarla toplum polisine karşı koydular. Tüm semt ve öteki fabrikalardaki işçilerde polis saldırısının karşısına dikildiler. Böylece uzayıp giden anlaşmazlığın sonucunda direnen işçiler bazı haklar elde ettiler.

1969 yılının en önemli sendika hareketi Ereğli Demir Çelik Fabrikalarında yapıldı. Demir çelik ürünlerine zam yapılmasına rağmen işçiler gene eski ücret düzeyinde çalıştırılıyorlardı. Bunun üzerine grev kararı alan işçiler direnişe geçer geçmez hükümet grevi erteleme kararı aldı. Sendika buna uydu fakat bir ay sonra grev kararı ikinci kez ertelendi. Danıştay bu kez ertelemeyi durdurma kararı aldı, ama sendika grev uygulamasından vazgeçerek toplantı çağrısında bulundu. Ereğli grevinde Türk işçi hareketi, işverenin kararını sağlayan bir unsur olarak kullanılmak istenmiştir. Böylece bir sendika eyleminin daha istenen başarıya ulaşması egemen çevrelerce engellenmiştir.

Olayların son hızla gelişmesinden de görüldüğü gibi, Türk sendikacılık hareketi, 1960'lardan 1970'lere giderek sertleşen bir tempo içinde girmiştir. Politik ortamın kutuplaşmalara sahne olması ve bu kutupların Türk işçi kitleleri üzerinde bazı oyunlara girişmeleri sendikacılık hareketini ister istemez politik alana kaydırdı. Bu arada sosyalist gruplarda «işçileri proleterya ihtilali için bilinlendirmek» gerekçesi ile Disk aracılığı ile sendika hareketlerini kontrol altına almağa çalıştılar.

1970'in Ocak ayının başlarında, İstanbul'da deniz taşıt işçileri şehir hatlarında grev uygulamasına giriştiler. Bir anda, İstanbul'un Anadolu ile ilişkisinin kesilmesi pek çok çevrelerde işçi gücünün niteliği konusunda bir uyarma etkisi yaptı. Gene bu ay içinde Gamak elektrik motoru fabrikasında işveren ansızın işçilerin %25'inin işine son verdi, ve bunun üzerine grev başladı. Bu toplu işten çıkarmanın amacı yeniden ucuz çalışan işçi almaktı. İşçiler işverenin bu haksız uygulamasına karşı direnince polis getir rildi, ve işçilerin üzerine ateş açıldı. Polis kurşunları bir işçiyi öldürünce işçiler 1970 yılına bir cenaze ile girdiler. Ocak ayının sonuna doğru Oto-Yol montaj fabrikasında sendika temsilcisi işten atılınca, 500 işçi direnişe geçerek oturma grevi yaptılar.

Şubat ayı içinde Chrysler Sanayii A.Ş'nin Gebze'deki işçileri, toplu iş sözleşmesi sonucunda ileri sürdükleri koşulları kabul etmeyen Amerikalı patronun, işverenler sendikasının ve fabrikadan çıkan kamyonların satış temsilcilerinin karşılarına geçerek mücadeleye başladılar. İşçilerin birkaç liralık zam isteğine karşılık işverenler lokavt ilan ettiler. İşçiler lokavta iki aydan fazla dayandılar ve sonunda isteklerini kabul ettirdiler. Grevin başarıyla sonuçlanması üzerine işçiler yeni bazı haklar elde ettiler. Fakat fabrika--dan 200 grevci işçi çıkarıldı. Böylece aldıkları zamlarla yüksek ücretli bir duruma gelen işçiler işten çıkarılarak, verilen bütün zamlar geri alındı. Bu olay, işçilere sarı sendikalara ne derece güvenilebileceği konusunda büyük bir ders oldu.

Mart ayının en önemli sendika hareketi, Zonguldak'ta meydana geldi. Karadon bölgesinde 6000 maden işçisi bir süre kömür ocaklarına inmediler. Olay fazla genişlemeden

yatıştırıldı. İşçiler burada da sarı sendikanın işverenle anlaşmalı tutumuna kızarak direnişe geçmişlerdi.

Nisan ayında ise işverenin sendika seçme özgürlüğünü çiğnemesi üzerine, 700 işçi Sungurlar kazan fabrikasını işgal ettiler. İşçiler sarı sendika Çelik-İş'i kovdular ve Maden-İş'e geçtiler. Bunun üzerine 12 işçi işveren tarafından çıkarıldı. Daha sonra valinin başkanlığında yapılan ortak toplantıda işçilerin yeniden işe alınmaları kararlaştırıldı. Polisle işçi çatışmasına yolaçan işgal hareketi; işçi çıkarılması, iş sözleşmesinin çiğnenmesi nedenleriyle aynı yıl içerisinde üç kez tekrarlanmış ve son yapılan protokolda işveren bundan böyle işçinin istediği Maden-İş sendikasını tanımaya söz vermiştir.

Mayıs ayı başında ise, işverenin iki aylık ücretleri vermemesi üzerine işçiler Günterm kazan fabrikasında direnişe geçerek grev ilan ettiler. Bunun üzerine işveren Mart ücretlerinden vazgeçilmesi halinde Nisan ücretlerini ödeyerek fabrikayı çalıştırmaya başlayacağını söylemiştir. Daha sonra işverenin ortadan kaybolması nedeniyle grev Haziran'a kadar sürmüştür. Gene bu ay içerisinde Ges-İş 102 işyerinde greve başladıysada hükümet hepsini erteledi. Kartal'da ECA döküm fabrikasını işgal eden işçiler sonunda isteklerini aldılar.

1970 Haziran ayı ise Türk sendikacılık tarihinde özel bir yere sahiptir. Türkiye'de en büyük sendika hareketlerinden biri olan 15-16 Haziran olayları bu ay içinde meydana gelmiştir. Bu olaylar, gelişmekte olan Türk sendikacılığının ikibaşlılığı, Disk'in hızla gelişmesi karşısında Türk-İş'in hükümetle işbirliği yaparak yeni bir sendikalar yasası hazırlaması ve bütün bunlarda amacın Disk'in tasfiyesi olması nedenlerinin bir sonucu olarak doğmuş ve Disk tarafından yönetilmiştir.

Türk-İş'in isteklerine uygun olarak sendikalar yasası 11 Haziran 1970 günü parlamentodan geçirilmiştir. Bu yasa rekor denilecek bir hızla, üç saat içinde Türk-İş'in isteklerine uygun olarak kabul edilmiştir. 12 Haziran günü durumu öğrenen Disk yöneticileri yapılmak istenen değişikliklerin kendilerini kapatmayı hedef aldığını açıklıyarak genel direniş için karar aldılar. Aynı gün Disk genel başkanı bir basın toplantısı yaparak, «Anayasa'ya rağmen işçilerin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünü ortadan kaldıran bu tasarı işçiyi kanun dışına atmaktan başka bir sonuç vermeyecektir.»diyordu. Türk-İş genel sekreteri ise yaptığı açıklamada şunları söylüyordu: «Kanun Türk sendikacılığına yepyeni bir sistem getiriyor. Bir düzen getiriyor. İsteklerimizin çoğunun kabul edilmiş olmasından dolayı mutluyuz.» (9)

13 Haziran günü Disk'e bağlı olan sendika yönetim kurulları toplantılar yaparak, yasaya karşı direniş şeklini tartıştılar. Bu toplantılarda işçiyi ilgilendiren bir konuda direniş şeklinin işçi tarafından saptanması kararlaştırıldı. 14 haziran günü, İstanbul, İzmir, Sakarya ve Ankara'daki Disk'e bağlı sendikaların işçi temsilcileri ortak bir toplantı yaparak bütün fabrikalarda çalışmama şeklinde pasif direniş ve gösteri yürüyüşleri düzenleme kararı aldılar. Yapılacak direnişler işçi tarafından saptanacak, sendikalardan hiçbir yardım istenilmiyeceği gibi sorumlulukta paylaşılmıyacaktı.

15 haziran günü İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'da 113 işyerinde 70 binden fazla işçi çalışmama şeklinde pasif direnişe başladı. İşlerinin başında, iş kıyafetleriyle bekleyen

(9) - CUMHURİYET, 24 Haziran 1970

işçiler aynı gün öğleden sonraki saatlerde işyerlerinin bulunduğu bölgelerde yürüyüşe çıktılar. Yarımca, Çayırova, Pendik kesimleri trafiğe kapatıldı. Onbinlerce işçinin her kesimdeki yürüyüşlerinde ufak çapta polis-işçi çatışmaları doğdu.

16 haziran günü Türk-İş'e bağlı birçok işçinin de katılmasıyla, bütün fabrika bölgelerinden şehir içlerine doğru başlayan büyük yürüyüşler polis tarafından durdurulmak istenince kanlı çatışmalar oldu. İşçiler sabah Haymak demir döküm fabrikasını daha sonra da Singer ve Maltepe sigara fabrikalarını tahrip ettiler. Yer yer askeri barikatlar kuruldu, polis işçilere ateş açtı. İşçiler taş ve sopalarla ateş açan polislere saldırınca askerler müdahale ettiler. Silahlı çatışmalar saatlerce sürdü ve askeri barikatlar yer yer yarıldı. Kadıköy'deki kanlı çatışmalarda üç işçi ve bir polis öldü. Köprüler açılarak ve vapur seferleri iptal edilerek üç ana koldan yürüyen işçilerin birleşmeleri önlendi. Gece saat 21'den sonra Bakanlar Kurulu aldığı bir kararla Kocaeli ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etti. Bu arada işçi olaylarının sertleşmesine yolaçan tasarı ivedilikle senatoya gönderildi. Uluslararası sendika örgütleri Disk'i desteklediler Bağımsız sendikalarda yasalarda yapılacak değişikliklere bütünüyle karşı çıktılar. (10)

15-16 haziran olayları, Türk sendikacılık hareketinin sertleştiği ve sokak hareketlerine dönüştüğü doruk noktalarından en önemlisidir. Bu olayın her alanda yankısı çok geniş olmuş ve sonunda sıkıyönetim ilan edilmiştir. Buna rağmen ülkenin diğer kesimlerinde de İstanbul-Kocaeli olaylarından cesaret alarak bazı kıpırdanmalar olmuştur. 15-16

(10) - 17 Haziran 1970 tarihli gazeteler

Haziran sonrası en şiddetli işçi hareketi Adana'da geçmiştir. 8000e yakın işçi Teksif'ten ayrılarak Disk'e üye olmuş ve daha sonra toplu direnişe geçmişlerdir. Polis ve jandarmanın ateş açması üzerine birkaç işçi ölmüştür. Çukurova tekstil işçilerinin herkesi şaşırtan ani patlaması Disk-Türk-İş çatışmasından ötede sosyal ve ekonomik bunalımın bir ürünü olarak gerçekleşmiştir.

Ağustos 1970'in en önemli sendikal olayı ise Aliağa rafinerisinde geçmiştir. Grev kararı alan Yapı-İş sendikası başkanı işveren tarafından kiralanan bir şöför tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine işçiler direnişe geçerek protesto gösterisi yapmışlardır. Anlaşmazlık uzunca bir süre devam etmiş, sonunda işveren bazı istekleri kabul etmiştir.

Eylül 1970'de Otomarsan, Derby ve İpraş'da sendika hareketleri oldu. İpraş'da 500 işçinin başlattığı grev hükümetçe ertelendi. Bu ay içinde sıkıyönetim sona erdi. Sıkıyönetimin bilançosu, 1200 işçinin işten çıkarılmasıydı. Duruşmalar sivil mahkemelere devredildi. Sonunda işçilerin büyük çoğunluğu serbest bırakıldı.

Ekim ayında 480 işçi İzmir Aliağa rafinerisinden çıkarılınca işçiler direnişe geçtiler. Direniş büyük oldu. Kayseri'de Gıda-İş'e bağlı 23 fırın grev yaptı. Plastel plastik fabrikası işçileri işgal yaptılar. Migros'un bütün işyerlerinde greve gidildi. Gislaved işçileri kesin bir direnişe geçtiler. Grevdeki işçiler polis tarafından zorla dışarı çıkarıldılar. Buldozerler geldi, fabrika duvarları yıkıldı. İşçilerin üzerine ateş açıldı. Bir işçi öldürüldü. 50 işçi yaralandı. Patron polisin himayesinde 103 işçiyi işten çıkardı.

Kasım ayı Adana ve Çukurova bölgesindeki işçi hareketleriyle geçti. Fabrikalar işgal edildi.. Çatışmalar so-

nucunda 60 işçi yaralandı ve 160 işçi tutuklandı. 1970'in son ayında Yarımca seramik fabrikasında büyük olaylar gelişti. Disk üyesi olan Serçip-İş sendikası işçileri, zorla ve baskı ile Çimse-İş'e üye yapıldılar. Çimse-İş toplu sözleşme sırasında grev kararı alınmış olmasına rağmen uygulamaya geçmeyince işçiler kendiliklerinden direnişe geçtiler, ve sendikayı protesto ettiler. Sonunda sendika grevi başlatmak zorunda kaldı. (11)

Türk sendikacılık hareketi 1971 yılına Sümerbank Gemlik fabrikasında Petrol-İş, Petrix ve Grundig fabrikalarında Kimya-İş ve Maden-İş, Bayer-tarım ilaçları fabrikasında Teksif'in yürüttüğü grevlerle girdi. 1971'in başlarında en çok Berec pil ve akümülatör fabrikasındaki oturma grevi dikkatleri üzerine çekti. İşverenin işçilere Kimya-İş'den istifa ederek Petrol-İş'e geçmeleri konusunda yaptığı baskılar karşısında işçiler direnişe geçtiler. Son birkaç ay içerisinde 800 kadar işçinin Kimya-İş'e üye olmasına ve çoğunluğun Kimya-İş'de bulunmasına rağmen işveren bu sendikanın temsilcilerini tanımamıştır. Daha sonra işverenin bu gerçeği kabul etmesiyle beraber, işçilerde oturma grevinden vazgeçerek işbaşı yapmışlardır. (12)

1970 yılı Türk sendikacılığı açısından büyük bir mücadele yılı olmuştur. İşçiler ellerinden alınmak istenen bazı haklara ve işverenlerin giriştikleri oyunlara karşı direnişe geçmişlerdir. 15-16 Haziran işçi direnişi ve onu izleyen olaylar, Türk sendikacılığının sertleşen politik ortama paralel olarak sertleştiğini göstermektedir. Bu genel gidiş içerisinde sendikal mücadele sosyalist gruplarca sınıf savaşına döndürülmek istenmiştir. İşverenlerin anlayışsız tutumu,

(11) - Yenigün gazetesi, 2 Ocak 1971
(12) - CUMHURİYET gazetesi, 20 ocak 1971

Türk-İş'in umursamazlığı ve pasif kalışı, bazı Disk yöneticilerinin bunları istismar ederek sınıf savaşını körüklemesi 1971'in başlarında Türk sendikacılığını tam bir kaosa sürüklemiştir. İşçilerin sendika özgürlüğünün işverenlere zor gelmesi ve işçi hareketlerinin 1961 Anayasası'nın kaynağından gelen demokratik niteliklerinden saptırılmak istenmesi Türk sendikacılığını olağan gelişim rayından çıkarmıştır. İşçi hareketlerinin birden normal ölçüler dışına çıkması, doğal isteklere dayanan grevlerin salt ideolojik protesto hareketlerine ve fabrika işgallerine dönüşmesinin nedenleri hep bu gerçeklerin arkasında aranmalıdır.

1971 yılının başlarındaki genel siyasal gerilim işçi hareketlerine de yansımıştı. Hemen hemen her sendikal harekette olaylar çıkıyordu. Gelişen işçi olayları karşısında işverenler polisle beraber hareket etmeye başladılar. Direnmeler ve grevler karşısında işçi liderlerini işsiz bırakmaya yönelen bir plan uygulanıyordu. Bu sırada işçi liderlerini işsiz bırakmak için bir kara liste hazırlandı. 15-16 haziran olaylarına katılan işçilerin çoğunluğu işlerinden atıldılar. Yüzlerce sendikacı ve işçi lideri kara listeye alındı. Bu durum karşısında Türk-İş genel sekreteri şunları söyledi:

«Bazı çevreler sıkıyönetimden yararlanarak çıkar sağlama yoluna gitmektedirler. Her türlü hak arama olanakları kısıtlanmış işçiler bu durumdan faydalanan bir kısım işverenler tarafından işten çıkarılmakta, kanuni hakları bile verilmemektedir. Bu durumda devlet mekanizması yurttaşlarımızın büyük çoğunluğunun aleyhine ve küçük bir azınlığın lehine işler bir duruma gelmiştir.» (13)

Yılın ortalarına doğru Maden-İş ile Ereğli Demir Çelik arasında başlayan toplu iş sözleşmesi görüşmeleri üç

(13) - ORTAM Dergisi sayı 2,3

aydan fazla bir süreye rağmen sonuçlandırılamadı. Ereğli Demir Çelik genel müdürlüğü beş bin işçinin Metal İş federasyonundan ayrılarak Maden-İş sendikasına geçmelerini engelleyince işçiler direnişe geçtiler. Engellemeler sonuç vermedi ve işveren yetkili sendika olarak Maden-İş'i tanımak zorunda kaldı. Yaz aylarında ise Ataş grevi Çukurova'da büyük heyecan yarattı. Temmuz ayında ise Bursa'da otobüs işçilerinin uzun süren grevi sona erdi.

Yaz sonu ve sonbahar başlarında ise şu grev hareketleri kamuoyunu ilgilendirdi: Habaş gaz tesislerinde Kimya-İş, Derby ve Güneş Lastik fabrikalarında Lastik-İş sendikaları, Bursa'da Çelik Palas İşçileri grev yaptılar. Daha sonraları Ağaç-İş Bolu'daki sunta fabrikasında, Çimse-İş Trabzon, Niğde, Çorum, Söke ve Balıkesir'de greve gittiler. DYF-İş sendikası ise Demiryolları işletmeleri ile büyük bir uyuşmazlığa düştü.

Son dönemde Türk-İş hükümetlerle birçok çatışmalara girdi. İlk çatışma 1. Erim hükümeti kurulurken Çalışma Bakanının kim olacağı konusunda çıkmıştır. Türk-İş'in adayı bakan yapılmayınca, hükümet ile Türk-İş'in arası açılmıştır. SSK genel kurulunda Türk-İş genel sekreterinin sert çıkışları bu anlaşmazlığın sürdüğünü göstermiştir. Yeni Çalışma Bakanının grevlerle ilgili eleştirilerini cevaplandıran Türk-İş genel sekreteri, Türkiye'nin «grev hakkı tanınan ülkeler içinde grevlerle kaybolan işgücü oranı en düşük, buna karşılık iş kazalarıyla kaybolan işgünü ile başta geldiğini» söylemiş ve toplu sözleşmeli işçilerin ücretlerinin aslında çok başka nedenlere dayanan enflasyonist gidişin sorumlusu olarak gösterilmesini şiddetle yermiştir. (14)

(14) - ORTAM Dergisi sayı, 6

Ağustos ayı içinde partilerüstü hükümetin Ankarada işçi temsilcileri ile düzenlediği toplantıya Disk'in çağırılmayışının tepkileri çok geniş olmuştur. Disk yöneticileri başbakana telgraf çekerek bu durumu protesto etmişler, hükümetin Anayasaya aykırı olarak sendika tekelciliğini desteklediğini ileri sürmüşler ve dünyanın hiçbir ülkesinde işçi konfederasyonları arasında ayırım yapılmadığını hatırlatmışlardır. Hükümet ve Türk-İş arasında yapılan ortak toplantı sonucunda işçi istekleri şöyle sıralanmıştır: «Sendikal haklar kısıtlanmamalıdır, Toplu İş Sözleşmesi ile sağlanan ücret artışları fiyatlara yanısıtılmamalıdır. Devlet kesiminde çalışan işçiler memur statüsüne alınmamalıdır. Banka düzeni başıboşluktan kurtarılmalıdır. Dışarıdaki işçilerin sorunları hemen çözümlenmelidir. Hükümet bütün sendikaları resmen tanımalıdır. Yeni iş yasası ve ona bağlı tüzükler bir an önce çıkarılmalıdır. İşçi Yardımlaşma Kurumu kurulmalıdır. Köyden şehire olan akın önlenmelidir. Temel endüstri dallarını devlet öncelikle kurmalıdır.»

Son dönemde donmuş bir sendikacılık görülmektedir. «Olağanüstü» dönemin koşullarından yararlanan egemen çevreler işçilere ve sendikacılara karşı harekete geçerek Anayasanın getirdiği özgürlük ortamında sosyal ve ekonomik düzeylerini biraz olsun düzeltebilen işçilerden bir çeşit intikam alma çabasına girişmişlerdir. İşverenler ve çıkar çevreleri hemen işçi haklarında kısıntı yapmanın gerekti ğini ileri sürmüşlerdir. Olağanüstü koşullara neden girildiği unutulmuş ve bütün suçlamalar Türk İşçi hareketine yöneltilmiştir. Türk-İş yöneticileri bu durumda birkaç kez sorumluları uyarmak zorunda kalmışlardır. *Partilerüstü politikadan* yararlanarak Türk sendikacılığını kontrolu altında tutan eski iktidar partisi son dönemde işçi haklarının törpülenmesini isteyecek kadar ileri gitmiştir. Bir dev-

rimin armağan ettiği işçi haklarını yıllarca bekleten egemen çevreler son dönemi bu hakları kısıtlamak ve kaldırmak için bir fırsat saymışlardır. Anayasa değişikliklerinde işçi haklarını kısıtlayıcı hükümlerin bulunması için ellerinden geleni yapmışlar, fakat genede başaramamışlardır. Memurların sendika kurma hakkının kaldırılması işçileri haklı kuşkulara sürüklemiştir. Adana ve diğer bazı bölgelerde yetkili makamların sendikaların siyasal tutumlarına göre farklı işlem yapması işçiler arasında geniş huzursuzluklar yaratmıştır. Son dönemin koşullarında partilerüstü politikanın işçi haklarını ne derece tehlikeye düşürdüğü ve işçilerin artık birleşmeleri zorunluluğu iyice anlaşılmıştır.

İşçi haklarının kısıtlanmak istenmesine karşılık işveren hakları genişletilmek istenmektedir. Bunun başlıca örneği lokavtın anayasal bir hak yapılmağa çalışılmasıdır. Grev hakkı anayasadan çıkarılmak istenirken, lokavtın anayasaya alınmak istenmesi son dönemin çelişkilerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Grev ve lokavt batı demokrasilerinde işçi ve işverenlerin birbirlerine karşı sosyo-ekonomik durumlarını koruyabilmeleri için tanınır. Sosyal demokrasi anlayışını özünde taşıyan 1961 Anayasası, grevi bir hak olarak tanımış, buna karşılık işverenlere lokavt hakkını tanımamıştır. Lokavt hakkı aslında işçiyi ailesiyle beraber sefalete mahkum etmek demektir. İşçilerin grev hakkı ise hiçbir zaman işverenlerin açlığı veya sefaleti anlamına gelmemektedir. Sağ partiler lokavtı anayasal hak yapmak isterlerken, oy deposu olarak kullandıkları işçi kitlelerinin gerçekte karşılarında olduklarını göstermektedirler. Bu çelişki, eğitimi engellenen işçi kitlelerinin bilinçsiz siyasal seçimlerinin bir diğer olumsuz sonucudur. Batı demokrasilerinde genel grev hakkı yıllardır yasal bir hak olarak tanınırken bizde grev hakkı bile çalışan kitlelere fazla görülmekte, batıda

yetki olarak tanınan lokavt bizde anayasal hak yapılmağa çalışılmaktadır.

İşçiler aleyhine gelişen koşullar sonucunda, III. Beş yıllık plan da işçi kitlelerinin çıkarları gözönüne alınmadan çıkarılmıştır. Plan ana çizgileriyle ilkel bir kapitalist modeli benimsemiştir. Ekonomik düzende çalışan kitleler lehine ferahlık getirecek birçok madde komisyonlarda çıkarılmıştır. 22 yıllık ana plan stratejisinde, halktan fedakarlık istenmiş ve bu fedakarlık çoğunlukla işçi kitleleriyle dar gelirlilerin sırtına yüklenmiştir. Özel sektör için teşvik tedbirlerine bol bol yer verilirken, işçilerin giderek zorlaşan koşullar altında insanca yaşamalarını sağlayacak tedbirler unutulmuştur. İşçi Yardımlaşma Kurumu tasarısı yıllardır bekletilmektedir. Son zamanlarda döviz stoklarımızı yükselten işçi dövizlerinin ülke ekonomisine katkıda bulunmasını sağlayacak İşçi Yatırım Bankası tasarısı, gene son dönemde özel sektör lehine değiştirilerek Kalkınma Finansman Bankası tasarısı şekline çevrilmiştir. Milyarları bulan işçi dövizlerini kullanmak isteyen özel sektör, halka açık anonim şirketleri artık savunmaya başlamıştır. Böylesine bir ters gidiş karşısında partilerüstü değil hiziplerüstü bile kalamayan Türk-İş, işçi kitlelerinin ekonomik çıkarlarını savunmakta çok yetersiz kalmaktadır. Son plan ve yasalarda yapılan değişiklikler bunun en açık kanıtıdır.

Batı ülkelerinde fiyat artışları yüzde onu bulunca kıyametler koparken, Türkiye'de fiyatların son yıllarda yüzde otuz civarında yükselmesine rağmen dar gelirli kitleler lehine yeterli tedbirler alınmamaktadır. Fiyatların alıp başını gitmesi işçileri pahalılıkla mücadeleye itmektedir. Bu konuda yapılan sendikal mücadeleler ise birçok işçinin işten atılmasına yolaçmıştır. İşçiler haklarını bile uygula-

ma alanında savunamamaktadırlar. Gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki, hayat pahalılığının başlıca nedeni olarak işçi ücretlerindeki artışlar gösterilmektedir. Ücret artışlarını işverenler hemen fiyatlara yansıtmaktadırlar. Yeterli kontrol olmadığından ücret artışlarının gerçekte ne derece fiyat artışlarına yolaçtığı ve işverenlerin kazanç oranlarının ne olduğu bilinmemektedir. Yasalara göre en geç iki yılda bir asgari ücretlerin saptanması gerekmektedir. Son dönemde ise 1969 Mayıs ayından itibaren üç yıldan fazla bir süre geçtikten sonra ayarlama yapılabilmiştir. Son üç yılda Türkiye'de hayat yüzde otuz pahalanmış, buna karşılık asgari ücretler aynı düzeyde kalmıştır. Lüks giderlere milyarlar ayıran ve milyarlarca liralık teşvik fonları kuranlar, işçilerin insanca yaşayabilmeleri için gerekli olan ücret artışını birbuçuk yıl geciktirmişlerdir. İşçilerin hayat pahalılığı altında ezilmeleri Türk sendikacılığının gücünün zayıflamasına sebep olmuştur. Asgari ücretin amacı çalışanlara insanca yaşama düzeyi sağlamaktır. Bir yıllık gecikme, işçilere milyonlar kaybettirirken işverenlere aynı milyonları kazandırmıştır. Bunun yanında geniş bir ücret dengesizliği iş hayatımızda görülmektedir. Ücretler konusunda gerekli çözüm yolu, ücretlerin ekonomik gerçekler ile insanca yaşama koşullarını birleştiren bir düzeyde oluşturulmasıdır. Bu nedenle ücretler üretim ilişkileri ve biçimiyle birlikte çok geniş çerçevelerde düşünülmelidir, (15)

Grev hakkı çeşitli uygulamalardan sonra özünden çok şeyler kaybetmiştir. Olağanüstü koşullardan yararlanan işverenler ve kurumlar toplu iş sözleşmelerinde en doğal isteklere bile karşı çıkmaya, işçilere verilmesi gereken sos-

(15) - BAYDAR, Oya - Yeni Ortam 7 Ekim 1972

yal yardımlara yanaşmamaya, gerekli ücret zamlarına yüz çevirmeye başlamışlardır. 1972 yılı içinde Erdemir'de, Tekel'de, Sümerbank'da ve diğer işyerlerinde başgösteren grev havasının nedeni grevin normal uygulama ortamının bulunmadığının bilinmesidir. 1972 yılı içinde işverenlerin haksız baskıları, olanğanüstü koşullara rağmen işçilerde bazı kıpırdanmalara yolaçmıştır. Ve yılın son aylarında İstanbul ve Zonguldak'ta kıpırdanmalar greve dönüşme eğilimleri göstermişlerdir. Bunun yanında grev yasağının kalkmasını bekleyen birçok hareket görülmüştür.

İşçiler ve sendikalara karşı yapılan baskılar karşısında Kasım ayı içinde bir bildiri yayınlayan Türk-İş; Türk işçilerinin demokrasiyi vazgeçilmez bir rejim saydığını, çağdaş demokrasi anlayışının yurdumuzda uygulanması gerektiğini, işçilerin siyasal partilerin kısır çekişmelerini izlediğini, partilerin son dönemde ağır bir sorumluluk altına girdiğini ve halkın mutluluğuna çalışmadıklarını, demokratik rejimin tam olarak gerçekleşmesi için reformların çıkarılması gerektiğini ileri sürerek, işçi haklarının kısıtlanmamasını, toplu iş sözleşmelerine işverenler yararına müdahale edilmemesini, fiyat artışlarının önlenmesini ve işçi emekli aylıklarının artırılmasını istemiştir. (16)

1971'in başlarında Türk sendikacılığı, tarihsel gelişimine ters bir doğrultuda, bazı bölgelerde anarşik olayların içine genel siyasal gerilimin sürüklemesiyle girmiştir. Birkaç sokak olayına birkaç sendikanın veya birkaç işçi liderinin adı karışması bütün olarak Türk sendikacılık hareketinin suçlanabilmesi için yeterli değildir. Bu gerçek gözönünde tutulmadıkça gene yanlış adımlar atılacaktır.

(16) - CUMHURİYET - 20 Kasım 1972

Toplumbilim kuralları ve Türkiye gerçekleri alınacak tedbirlerde herzaman ölçü olmalıdır. Ancak o zaman anarşik hareketlerle sendikal hareketler ayırımı tam olarak yapılabilecektir. Türk sendikacılığının geleceği bu ayırımın sağduyuya dayanarak yapılabilmesine bağlıdır. Özgürlükçü demokrasilerde sendikacılığın en az siyasal partiler kadar vazgeçilmez demokratik bir öge olduğu da unutulmamalıdır.

IX. BÖLÜM

TÜRK SENDİKA HUKUKUNDA DEĞİŞİKLİKLER

Türkiye'de sendikacılık yirminci yüzyılın başına doğru başlamış, Cumhuriyetten sonra serpilmiş ve 1960'dan sonra gerçek anlamıyla gelişme rayına oturmuştur. Bu üç dönemin en önemlisi sonuncusudur. Birkaç yıllık gelişmeler, yarımyüzyıllık gelişmeyi çok gerilerde bırakmıştır. Öyle ki, bu başdöndürücü ilerleme karşısında Türk sendikacılık hareketi tam bir karışık ortama girmiş, ikiye bölünmüş ve kendi arasında rekabete girişmiştir. Sertleşen sendikal hareketlerin kamuoyunda yankıları geniş olmuş ve özellikle egemen çevrelerden geniş tepkiler gelmeye başlamıştır.

Bu tepkileri bir fırsat sayan ve bunu hemen değerlendirerek, Türk sendikacılık hareketini yeniden tek başına kontrolu altına almak isteyen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, sendikalar yasasında bazı değişiklik hazırlıklarına girişmiş ve değişikliğin temel ilkeleri üzerinde önceden zamanın siyasal iktidarı ile gizli bir prensip anlaşmasına varmıştır.

Sendikalar yasasının değiştirilmesinin altında Türk-İş-Disk kavgası ve onların sendikacılık anlayışlarındaki fark-

lılık yatmaktadır. Türk İş, Türk sendikacılık hareketinin en büyük kanadı olarak sendikalı işçilerin büyük çoğunluğunu kendi bünyesinde barındırmaktadır. Belirli bir dünya görüşüne sahip olmayan Türk-İş, çalışmalarını genellikle toplu iş sözleşmesi yapmak ve çalışma hayatı ile ilgili yasaların hazırlanmasına yardımcı olmak şeklinde yürütmektedir. Son değişikler de, Disk'in gelişmesinden çekinen Türk-İş'in bu tip çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Temelde Disk'in sendikal alanda tasfiye edilmesini amaçlayan değişiklikler şu yenilikleri getirmiştir:

1 — Bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için, kurulu bulunduğu işkolundaki işçilerin en az 1/3 ünü kapsaması gereklidir.

2 — İşçi federasyonlarının faaliyette bulunabilmeleri için kurulu bulundukları işkolunda çalışan işçilerin en az 1/3 ünü temsil etmeleri gerekmektedir.

3 — İşçi konfederasyonlarının kurulabilmelerinde yukarıdaki koşullara sahip sendika ve federasyonların en az 1/3 ünü ve Türkiye'deki sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü biraraya getirmeleri esası kabul edilmiştir.

4 — Sendika birliklerinin ortadan kaldırılması esası kabul edilmiştir.

5 — Sendika üyeliğinden ayrılmanın ancak noter huzurunda işçilerin tek tek kimliklerinin saptanması ve çekilecek olanın imzasının onaylanması biçiminde olacağı hükme bağlanmıştır. İşçiler bu şekle uymazlarsa ayrılmak istedikleri sendikadan ayrılamayacaklardır.

6 — Hademe, kapıcı, temizlik işçisi gibi D cetvelinden ücret alan devlet personeli işçi sayılacaktır.

7 — Sendika genel kurulları 2 yıl yerine 3 yılda bir toplanacaktır.

8 — Sendikalar fonlarının yüzde 30'unu aşmamak üzere yatırım yapabilecek, ancak en çok üyesi bulunan konfederasyonun izni gerekecektir.

9 — Sendika yöneticileri mal bildiriminde bulunacaklardır.

10 — Sendika kurucuları 3 yıldan beri işyerinde çalışmış olmalıdırlar.

11 — En çok işçiyi barındıran konfederasyon uluslararası kuruluşlara üye olabilecektir.

Eski yasa yalnızca çoğunluğa sahip bir işçi örgütüne değil, azınlık işçi örgütlerine de bazı haklar tanımaktaydı. Son değişikliklerle bu durum kaldırılmıştır. Eskiden sendika kurabilmek için o işkolunda çalışmak yeterliydi, şimdi en az üç yıl çalışmış olma koşulu getirilmiştir. Her üye istediği üyesi bulunduğu sendikadan çekilebilirdi. Çekilme yazılı bir şekilde yapılırdı. Bunun yerine noter onayı getirilmiştir. Toplantılar iki yılda birden üç yılda bire çıkarılmıştır. Sendikalar fonlarının % 30'unu yatırımlarda kullanabileceklerdir. Bunun için de en çok üyesi bulunan konfederasyondan izin almak gerekmektedir. En çok üyesi bulunan konfederasyon izin vermezse bu yapılamıyacaktır. Görüldüğü gibi bütün bu değişiklikler Disk'in tasfiyesine ve Türk-İş'in sendikal özgürlükler pahasına mutlak egemenliğine yönelmiştir.

Sendikalar yasası ile ilgili olarak başlayan tartışmalar Türkiye'deki değişik sendikacılık anlayışlarını yansıtması bakımından önem taşımaktadır:

A — TÜRK-İŞ'in GÖRÜŞLERİ

Türk-İş son gelişen olaylar ve tartışmalarla ilgili olarak kamuoyuna şu açıklamayı yapmıştır:

«Büyük Türk Milletine ve Aziz Türk işçilerine,

274 ve 275 sayılı kanunlarda yapılacak değişikliklerin büyük milletimize ve işçilerimize yanlış aksettirildiği, gerçeklerin söylenmediği üzüntü ile tesbit edilmiştir. Gerçekler anlatılmadığı için toplu iş sözleşmesi ve grev haklarının ellerinden alındığını zanneden bir kısım masum işçi arkadaşımız, aşırı sol militanların tahrikleri ile sokaklara dökülmekte, anarşiye varan davranışlarda bulunmakta, işyerlerini tahrip ederek can ve mal güvenliğini tehdit etmektedirler.

274 sayılı Sendikalar kanununda yapılacak değişikliklerle halen Türkiye'de sayısı binden fazla olan tabela sendikaların mevcudiyeti ortadan kaldırılarak, işçilerin güçlü sendikalar etrafında toplanması sağlanmaktadır. Keza, sendika içi denetleme getirilmekte, işçilerden toplanan aidatları kendi hesaplarına yatırmak suretiyle yolsuzluklar ve usulsüzlükler yapanların, bu ve buna benzer davranışlarına son verilmektedir. Sendika gelirlerinin değerlendirilmesi, işçilerin menfaatlerine uygun yatırımlara yönetilmesi temin edilmekte, yavru vatan Kıbrıs'daki işçi kardeşlerimizin Anavatandaki en büyük işçi kuruluşuna katılmaları sağanmaktadır.

Kanunda yapılacak değişikliklerle güçsüz, cılız ve sadece bir kısım yöneticilerine gelir sağlamaktan başka işçiye yararı bulunmayan sözde sendikalar ortadan kaldırılacak, böylelikledc işçilerin hak ve menfaatleriyle yarınları garanti altına alınacaktır. Bu değişikliklerin anayasaya aykırı olduğunu ve bu sebeple de anayasal hakların kısıtlandığını iddia edenler Türkiye'de bir Anayasa Mahkemesi'nin varlığından neden bihaber görünürler? Eğer kanunlar anayasaya aykırı ise bunun Anayasa Mahkemesine müracaatla

iptali mümkün olduğu halde, neden bu yola başvurmazlar? Anayasa mahkemesi, kanunlar anayasaya aykırı ise iptal yetkisine her zaman sahiptir, ve tatbikat da böyledir.

275 sayılı kanunda yapılacak değişikliklerde grev hakkı ve toplu sözleşme yapma yetkisi ortadan kaldırılmakta değil, tam aksine işçilerin hak ve menfaatlerine uygun yeni hükümler getirerek işkolunda dolaylı yoldan çoğunluğu temsil etmedikleri halde, yetki alarak bu yetkilerini kullanamayan ve işçilerin hak ve menfaatlerini halleldar eden sarı sendikaların değil, güçlü ve her türlü imkana sahip büyük sendikaların yetkili kılınması için hükümler getirilmektedir. Bu kanunda yapılacak değişikliklerde de Türk işçisi düşünülmüş, onun hak ve menfaatlerinin garanti altına alınması amaç edinilmiştir. Hal böyle olduğu halde işçi arkadaşlarımızın Türkiye'yi maceralara sürüklemek ve demokratik düzeni ortadan kaldırmak isteyenlerin tahrik ve teşviklerine kapılmamaları gerekir.

İstanbul ve Kocaeli civarında başlatılan can ve mal güvenliğini tehdit eden yürüyüş ve direnişlerin taşlı ve sopalı saldırıların ekmek kapımız olan fabrikaları tahripleri başlıca teşvikçilerin Türk hakimi tarafından yıllarca önce mahkum edilmiş, militan komünistler ve onların işbirlikçileri oldukları kesinlikle ortadadır.

Aziz işçiler, sendikacı işçileri teşvik edip sokağa döken, sonrada biz bu hareketin içinde yokuz diyerek meydanı terkeden sahtekar insan değildir. Türkiye'yi kargaşalığa sürüklemek isteyenlere inanma, onların teşvik ve tahriklerine kanma. Bu hareketleri düzenleyenler azınlıktadırlar. Türk işçilerimizin büyük çoğunluğunu temsil eden Türk-İş, her zaman olduğu gibi ağırbaşlılığını muhafaza etmeyi işçilerimizin ve demokratik düzenin yararı bakımın-

dan uygun mütalaa etmektedir. Gerekli tedbirlerin alınacağı inancı içindedir. Bu tedbirler zamanında alınmazsa işçilerimizi ve sendikacılarımızı savunma mecburiyetinde kalacağımızı emrinde ve hizmetinde olduğumuz büyük milletimize ve aziz işçilerimize saygı ile duyururuz.» (1)

Kamuoyuna böyle bir açıklamada bulunan Türk-İş'in genel başkanı ise şunları söylemiştir: «Bundan böyle her aklına esen, veya gece hanımı ile kavga edip sabah sendika kurmağa karar verenler bu amaçlarını gerçekleştiremiyeceklerdir. Sendika kurma ve sendikalı olma bir düzene bağlanmıştır. Artık sarı sendikacılık, gecekondu sendikalar tarihe karışmağa mahkum olmaktadır. Kanunla güçlü ve milli sendikalar doğacaktır.»

Türk-Iş genel sekreteri ise bir gazeteye yazdığı yazıda şu düşünceleri savunmuştur:

«Sendika özgürlüğünün sınırsız kullanılması sonucunda ülkede binden fazla sarı sendika doğmuştur. Bunlar yuvalandıkları işyerlerinde işverenlerle anlaşarak işçiyi satmaktadırlar. Bu nedenle ikiyüz bin işçi inlemektedir. Denetimden uzak çalışan bu sendikalar bir yandan sözleşmeler le işçiyi satarken, bir yandan da sendikaların gelirini bildiklerince kullanmaktadırlar. Sendika ağalığının yaratıcılarıda bu sarı sendikalar olmuştur. Sendikacılık sosyal ada let anlayışından saparak yozlaşmıştır. Türk sendikacılığını bu durumdan kurtarmak için kanun değişiklikleri hazırlandı. Lokal sendikaların Türkiye çapında faaliyet gösterdikleri savını önlemek için 1/3 şartı getirilmiştir. Böylece çalışma alanı dar olupta Türkiye kelimesini adlarının başına koyan sendikalar milli sendika olarak tescil edilemiye-

(1) - Cumhuriyet gazetesi, Haziran 1970

ceklerdir. Sendikalar kanunu değişikliğinin en önemli amaçlarından biri işçilerin çok sayıda sendikalara dağılıp zayıf düşmelerini önlemektir. Sarı sendikaların işçileri bölmesi önlenecektir. Değişikliklerin hepsi yargı organlarının karar larına dayanmakta ve zaten uygulanagelmektedir. Getirilen değişikliklerden birisi olan, sendikadan ayrılan işçinin istifasını mutlaka noter kanalı ile göndermesi zorunluluğu ilk kez Disk üyesi sendikaların tüzüklerinde yer almıştır. Sendikalar denetlenmeli, aidatlardan oluşan fonların sorumsuzca harcanması önlenmelidir. Sendikalar kanunu değişikliği anayasaya uygundur. Son çıkarılan sokak hareketlerinin temelinde farklı bir sendikacılık anlayışı yatmaktadır. Bu da batılı sendikacılık anlayışına tamamen karşıdır. Türk-İş değişiklikleri güçlenmek için savunmamaktadır. Türk-İş bugün bütün yurtta işçi adına söz söyleyebilecek tek kuruluş niteliğindedir. Türk-İş'in bu güce erişmesinde yasalar hiç rol oynamamıştır. Olayların altında yatan asıl nedenin sendikalar kanunu değişikliği olmadığı yakın gelecekte kamuoyu tarafından anlaşılacaktır.» (2)

Aslında yeni yasa getirdiği hükümlerle maddi bakımdan güçlü ve üye sayısı bakımından çoğunlukta bulunan Türk-İş'i destekler niteliktedir. Üyelikten ayrılma gibi noter işlemi isteyen ve bir ücreti gerektiren masrafları ancak güçlü federasyonlar karşılıyabilmektedirler. Üçte iki çoğunluk ilkesi gelirken çoğunlukta olan federasyonun yetkileri de artmaktadır. Bu da Türk-İş için gene bir avantaj sayılmaktadır. Yeni durumu Türk-İş yöneticileri, «Türk sendikacılığına getirilen yepyeni bir sistem» olarak nitelendirmiş-

(2) - TUNÇ, Halil - Sendikalar Kanunu Değişikliği Üzerine, Milliyet, 26.8.1970

ler ve sevinçlerini bu tip yanıltıcı açıklamalarla kamuoyundan gizlemeğe çalışmışlardır.

B — DİSK'İN GÖRÜŞLERİ

Türk-İş hazırladığı değişiklikleri savunurken Disk, değişikliklere bütünüyle karşı çıkmıştır. Getirilen yeni hükümler Türk-İş dışında bir başka federasyonun ayakta kalmasına olanak bırakmamaktadır. Görüşlerini anayasanın «sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz» diyen 46. maddesine dayandıran Disk yöneticileri bu yasanın çıkarılmasının anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna göre Disk genel sekreteri bir gazeteye yazdığı yazıda, Disk'in resmi görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

«Sendikalar kanununu değiştirmek isteyen kanun, bazı çevrelerce sadece Disk'i kapatmayı amaç güden bir yasa olarak değerlendiriliyor ve bu daracık çerçeve içinde fazlaca önemsenmiyor. Oysa Disk'i kapatmak, hem de kanunla kapatmak bir korkunun, bir telaşın sonucudur, ama önemli olan Disk'in varlığını korumak veya korumamaktan öte Anayasasa'ya aykırılıktır. Eğer Anayasa'da ve ona uygun harekette berabersek ve hepimizi bağlayan ilk yasa Anayasa ise, şimdi rahatlıkla konuşabiliriz. 274 sayılı sendikalar kanununu değiştiren yeni tasarı apaçık Anayayasa'ya aykırıdır, çünkü:

Anayasa'mız sendikaların önceden izin almaksızın kurulma ve bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkını tanımıştır. Yine Anayasa'mız işçilerin işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla sözleşme ve grev haklarını da getirmiştir.

Öyle ise yeni tasarının bu temel ilkelere ne derece uygun veya aykırı olduğunu araştırmak ilk işimiz olmalıdır. Anayasa'nın sözüne ve özüne göre;

1 — Sendikaların kurulması serbesttir. İzin almadan ve kaç kişi ile kurulup, kaç üyesinin bulunduğu veya bulunacağı söz konusu olmadan çalışma alanı bulması gereklidir.

2 — Sendikanın asıl görevi, işçilerin işverenle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev hakkını kullanabilmektir.

Eğer bir yasa bu temel ilkeleri ortadan kaldırıyorsa o zaman Anayasa'ya aykırılık var demektir. Bir nokta daha var: Anayasa, toplu sözleşme ve grev hakkını işçilere tanımıştır. Sendikalar işçiler adına hareket ederek, işçilere niyabeten toplu sözleşme ve grev hakkını kullanmaktadırlar. Eğer getirilen yasa toplu sözleşme ve grev yapma hakkını işçilerden alıyorsa veya bir kısım işyerlerinden alıyorsa, Anayasa tahrip edilmek isteniyor demektir. Şimdi getirilmek istenen yeni kanuna bakalım;

Madde 5-Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküllere üye olmak ihtiyaridir.

Madde 6-Her üye istediği zaman üyesi bulunduğu mesleki teşekkülden çekilebilir. Çekilme noter huzurunda münferiden kimliğin tesbiti ve istifa edecek kimsenin tasdiki ile olur.

Bu madde Türk-İş'e sendika ve federasyonlardan ayrılmak isteyen işçilerin ayrılmasını baskı altında tutmak, önlemek ve işçiye külfet yüklemek amacını gütmektedir. Bir işyerinde çalışan 1000 işçinin haklarını korumadığını anladıkları sendikadan ayrılmaları için hepsinin münferiden notere gitmeleri, yani işyerinden izin almaları, günde-

liklerini kaybetmeleri, pazar gündeliklerini yitirmeleri ve, istifa harcı olarak notere 15-20 lira ödemeleri mükellefiyeti Anayasa'ya aykırıdır Mevcut üyelikleri korumak ve istifayı önlemek maksadını gütmektedir. Türk-İş üyeleri bu madde ile altlarından kayan işçileri zorla muhafazaya çalışmaktadırlar.

1/3 şartını getiren maddeler mevcut durumu korumak ve Disk'i kapatmak amacını gütmektedir. Hiç bir batılı memlekette konfederasyonların ve milli sendikaların kurulması için bu kadar ağır hüküm konulmamıştır. Bu maddeler Anayasa'ya tamamen aykırıdır. 100.000 işçinin çalıştığı bir işkolunda 35000 işçinin biraraya gelmesiyle Türkiye çapında faaliyet gösterebilecek bir sendika kurulabilmesi şartı realitede asla mümkün olamaz.

Sendika kurma özgürlüğünü kaldıran, toplu sözleşme yapma hakkını belli bir zümreye tanıyan yeni kanunlar Anayasa'ya aykırıdır. Aykırılık taşıyan maddeler, başta 46. ve 47. maddeleri olmak üzere Anayasa'nın 2,4,8,10, 12,17,20,40,42. maddelerine aykırıdır. O halde konuyu yalnız Disk'in kapatılmasını amaç bilen niteliği ile değil, Anayasa'ya aykırılığı açısından ele almak, değerlendirmek gerekir. Bu kanunlar çalışma hayatında Türk-İş diktasını kuracak, rakipsiz kalacak Türk-İş şimdikinden beter bir şekilde işçi haklarını çiğneyecek, dışa bağlı görüşleriyle Türkiye'nin Anayasa'ya uygun biçimde yapılacak reformlarla kalkınabilmesine sed çeken tutucu, gerici bir zorba kuvvet durumuna getirilecektir. Devrimciler bu faşist gidişe dur demelidirler. Biz boynumuzu Anayasa'ya aykırı yasalarla Türk-İş'in idam ilmiğine uzatmayacağız.» (3)

(3) - SÜLKER, Kemal - Yeni Kanun Disk'e Karşı Değil, Düpedüz Anayasa'ya Aykırıdır, CUMHURİYET, Temmuz, 1970

Disk genel başkan vekili ise özetle düşüncelerini şöylece açıklamaktadır:

«Kanun tek sendika, tek konfederasyon sistemini getirmektedir. İşçinin istediği sendikaya girme hakkını ortadan kaldırmaktadır. Sendika kurma hakkı ortadan kalkmamaktadır, ancak Türk-İş ve ona bağlı sendikalardan gayrisi toplu sözleşme yapma hakkını kaybetmektedir. Bu hakkı kalmayan sendika alelade bir dernek hüviyetine girer. Ve de işçiler toplu sözleşme yapma yetkisine sahip sendikalara kanun zoru ile bağlanırlar. İşçiler bağlanmasalar bile onlardan kanun zoru ile aidat miktarı kadar dayanışma aidatı alınacaktır. Bu işçiyi zorla Türk-İş'e bağlamanın bir başka yoludur. Halbuki Anayasa'nın 46. maddesi sendika kurma ve seçme özgürlüğünü getirmektedir. Bu kanun ise sendika kurma ve seçme özgürlüğünü ortadan kaldırmaktadır. Anayasa'nın getirdiği demokrasiye de aykırıdır. Türk-İş kendine bağlı bir işkolunda toplu sözleşme yetkisini alarak işçilerin %35'ini temsil edecek %65 kendine bağlı olmasa da onlar adına konuşarak toplu sözleşme yapacak ve onlardan kanun zoru ile aidat miktarı kadar dayanışma aidatı alacaktır. Türk-İş kendi bünyesindeki sendikaların durumuna uygun düştüğü için %51 yerine %30 oranını getirmiştir. Bu gizli bir oyundur. Kanun sendikadan istifa edebilmek için noter şartını da getirmiştir. İşçi notere gidebilmek için bir yevmiyesini kaybedecek, hafta arasında birgün çalışmadığından pazar yevmiyesini de alamıyacaktır. Kanunun Anayasa Mahkemesi'nden döneceğini Türk-İş yetkilileri bilmektedirler. Kanun çıkar çıkmaz bağlı sendikalarına Türk-İş çağrıda bulunacak ve işkolların-

da acele toplu sözleşme yapacaklardır. Böylece işçiyi kanun zoru ile sendikalarına bağlayacaklardır.» (4)

Disk genel sekreterinin ve başkanvekilinin söyledikleri gibi Disk, sendikalar yasasındaki değişikliğe önce Anayasa'ya aykırılık gerekçesi ile karşı çıkmıştır. Onlara göre kapitalizm ve emperyalizm ile mücadele için kurulan Disk; hiçbir zaman kapitalistlerin yardımlarıyla güçlenen Türk-Iş'in oyunlarına gelmeyecek, getirilmek istenen faşist sendikacılık düzenine karşı sonuna kadar direnecek ve Türk işçisini sendika ağalarının kapitalistlerle ortaklaşa sürdürdüğü sömürünün baskılarından kurtaracaktır. Değişikliklere karşı çıkan Disk, tartışmalarda istediği sonucu alamamıştır.

C — BAĞIMSIZ SENDİKALARIN GÖRÜŞÜ

Türk-Iş ve Disk dışında kalarak herhangibir konfederasyona bağlı olmayan sendikalarda, sendikalar yasasındaki değişiklik istekleri üzerine biraraya gelerek, Türkiye Bağımsız Sendikalar Direniş Komitesini kurmuşlardır.

Bu komitenin başkanına göre; «sendika ve federasyonların kurulma ve yaşama olanağını ortadan kaldıran tekelci sendikacılık Anayasa ile açıkça çelişmektedir. Gerek Anayasa'mızın 64. maddesi ve gerekse Anayasa Mahkemesi kararlarına göre işçilerin sendika hakkı temel haktır. Bir hakkın hak olarak ortaya çıkabilmesi için kullanma olanağının sağlanması gerekir. O halde sendikanın kağıt üzerinde kurulması değil, faaliyette bulunabilmesi de hakkın kapsamı içindedir. 1317 sayılı yasa savunucuları siya-

(4) - NEBİOĞLU, Kemal - Sendikalar Kanunu ve İşçilerin Kaybı, CUMHURİYET, 3.8.1970

sal partilerden hareketle sendika kurma temel hakkının kaldırılmadığı sonucuna da vararak tersine bir benzetme yapıyorlar. Siyasal partiler seçim kanununa, sendikalar ise grev ve lokavt kanununa göre değerlendirilmelidir- Anayasa'nın II. maddesinde bir hakkın özüne dokunula. mıyacağı açıkça belirtilmiştir. 1317 sayılı kanunda faaliyet ve kuruluşun birbiri içinde olması nedeniyle Anayasa'nın 46. maddesinde açıkca belli edilen sendikalaşma temel hakkı ortadan kaldırdığından Anayasa'ya kesinlikle aykırıdır. Ayrıca 1317 sayılı kanunla getirilen değişiklikle Türkiye tipi sendika kurulması önlendiği gibi, bölgesel niteklikteki sendikaların yaşama olanakları da kaldırılmıştır. Yeni değişiklik aidat tahsilini işkolu yetkisi kazanan sendikaya tanımış, bir işyerindeki işçilerin %100 üne işyeri sendikası sahip olsa bile böyle bir olanaktan yoksun bırakılmıştır. Getirilen aidat tahsil düzeni tekelci sendikacılığı ortaya koyan açık bir örnektir. Biz hiçbir konfederasyona bağlı olmadığımızdan açıkça öneriyoruz. Tarafsız bir kurul sendika yöneticilerini denetlesin. Türk-İş bünyesindeki sendika ağalarının en çok ücreti aldıkları görülecektir. Türkiye'de güçlü sendikaların kurulmasına aklı başında hiçbir sendikacı karşı gelmemiştir. Ne var ki, sendikaların parçalanmasın , sarı sendikaların türemesine Türk-İş'deki sendika ağaları yolaçmıştır. Disk'in kurulmasını Türk-İş' deki sendika ağaları yaratmıştır Türk-İş tabanından koptuğu için bu değişiklikleri hazırlamıştır. Güçlü ve demokratik sendikacılığın tek yolu referandumdur. Türk halkı sosyal demokrasiye inandığından, demir ökçe Türkiye'de yaşayamıyacaktır.» (5)

(5) - GÜVEN, Rıza - Sendikalar Kanunu ve Demir Ökçe, Milliyet, 7 Eylül, 1970

D — BAKŞIK RAPORU VE ORTANIN SOLU GÖRÜŞÜ

Sendikalar yasasındaki değişiklikler konusunda AP Türk-İş'le beraber hareket ederken TİP'de Disk'i destekliyordu. Ana muhalefet partisi olan CHP'nin ise konfederasyonların dışında kalarak daha bağımsız bir politika yürütüyordu. Önceleri Türk-İş üyesi bulunan sendikacı milletvekillerinin baskısı ile değişiklikten yana gözüken CHP'nin daha sonra üyelerinden birisine konu ile ilgili olarak hazırlattığı rapor özetle şu esasları benimsemiştir:

«Anayasa'nın 46. maddesi izin almaksızın sendika ve sendika birlikleri kurmak ve serbestçe üye olmak ve üyelikten ayrılmak haklarından balıseder. Türkiye çapında faaliyet gösterecek bir sendika kurabilmek için Meclisden geçen madde işkolunda çalışan işçilerin 1/3'ünün bünyede toplanması şartını koymuştur. Bu açıkca Anayasa'ya aykırı bir sınırlamadır. Bu madde ile milli sendikada işkolunda, çalışan işçilerin 1/3'ünü üst, kuruluşlarda alt kuruluşların 1/3'ünü kapsamayan teşekküllerin yasal kuruluş sayılmaları önlenmektedir. Bu bir işkolunda %32 işçiyi barındıran sendikanın hayat hakkının ortadan kalkması demektir. Çok partili siyasi hayat ve çok sendikalı çalışma hayatı demokrasilerin ilkesidir. Bir ülkeyi partiler enflasyonundan kurtarmak için siyasi partileri azaltmak nasıl düşünülemezse, sendika enflasyonu gerekçesiyle bazı sendikaları kanunla kapatmak düşünülemez.»

«Anayasa'nın sendikaların güçlenmesini hedef tuttutuğu iddialarını ispatlayacak bir hüküm gösterilmemiştir. Anayasa sendika özgürlüğünden titizlikle bahsetmiştir. Sendika enflasyonu giderilmesi gerekli bir sosyal hastalık sayı-

labilir, ama bir sosyal ihtiyacın karşılığıdır. En büyük sendika kuruluşlarının kusurları nedeniyle azınlıktaki sendika kuruluşları yaşama imkanı bulabilirler. «Üyesi bol sendika güçlüdür» tezide gerceğe uymaz. Dayanışmasız büyük kuruluşlar, küçüklerden daha az güçlü olabilir.»

«Güçlü sendikacılığın gerçek yönü işçiyi bilinçlendirmektir. İşçiyi bilinçlendirmek amacıyla CHP zamanında kanunlaşan 274 sayılı k..nunda sendikaların bütçelerinin belli bir yüzdesini eğitim fonuna ayırmaları zorunluluğu konmuştur. Birçok sendika bu fonu tabandaki işçinin eğitimi için kullanmaktan kaçın-rak daha çok liderlerin eğitiminde harcamaktadır. Tabela sendikacılığı işçiye zara- vermektedir. İşçiyi bu konuda bilinçlendirmeyenler kusuru sendika özgürlüğünde aramaktadırlar. Bugünkü çoğunluk konfederasyonu eğer azınlık konfederasyonunu ezerse tekelci bir kuruluş olarak yozlaşacaktır.»

«274 sayılı kanunda sendika ve sendika birliklerinin kuruluşunda güçlülük tezini savunanlar, toplu sözleşme yapma yetkisinde güçsüz sendika tezini savunarak bir tutarsızlık içine düşmektedirler. Bu çelişik durumda, işyerinde bütün işçileri içine alarak gücünü ortaya koyan sendika, iş kolu esası nedeniyle, sözleşme yapamayacaktır.» (6)

Bu rapor ana muhalefet partisi olan CHP'nin eski tutumunun değişmesinin ve daha gerçekçi bir politika izlemesinin başlangıcı olmuştur. Artık işçinin ezilmesine ve haksızlıklara uğramasına kesin olarak karşı çıkılmış ve Türk sendikacılığının gelişiminin daha gerçekci temellere oturtulmasına çalışılmıştır. Bu konuda zamanın parti genel sekreteri bir açıklamada bulunmuştur.

(6) - BAKŞIK, Şeref - BAKŞIK RAPORU, Ulus 24 Haziran 1970

Genel sekretere göre; «CHP'nin kanunları önce olumlu karşılaması ve olaylar karşısında düşünce değiştirmesi çelişki değil, her dürüst partinin mutlaka izlemesi gerekli bir davranıştır. Gerçekler karşısında fikir değiştirmek, temel doğrultusundan ayrılmamak şartıyla erdemliliktir. 274 ve 275 sayılı kanunların uygulamadan sonra bazı aksaklıkları olduğu anlaşılmıştır. Kanun değişikliklerine karşı çıkmak Türk-İş'e karşı çıkmak anlamına gelmez. İşçilerin güçlü olmasını isteyen herkes güçlü sendikacılığı ister. Ama sendikacılığın güçlenmesi, sendika tekelciliği yoluyla olmamalı, tekelciliğe dönüşmeden sendikaların güçlenmesi için her tedbir alınmalıdır. Kanun yolu ile sağlanan sendika tekel ciliği, güçlü sendikacılık anlamına gelmez. Kanun yolu ile olmadan doğal bir evrimin sonucu olarak, işçilerdeki bilinçlenme evresinin sonucu olarak, güçlü sendikacılık olur. Sendika tekelciliğine gitmek tek parti rejimine gitmek kadar sakıncalıdır. Tek konfederasyonlu rejim sendikacılığı yozlaştırır. 274 ve 275 sayılı kanunlarda yapılması düşünülen değişiklikler toplu olarak gözönüne alınacak olursa güçlü sendikacılık değil, sendika tekelciliği ortaya çıkar. Sarı sendikacılık ve sendika enflasyonu olduğu doğrudur. Ama bu kanunla önlenemez, ancak zamanla eğitim yolu ile önlenebilir. Bir konfederasyon partilerüstü belki kalabilir ama politikalarüstü kalamaz. Tarafsız kaldımı kendine karşı vaziyet alır ve kendikendini inkar etmiş olur. CHP ne Türk-İş'in ne de Disk'in yanında değil, işçinin yanındadır. (7)

(7) - ECEVİT, Bülent-CHP Parti Meclisinde Konuşma, 1 Temmuz 1970

E — DEĞİŞİKLİK VE TARTIŞMALARA GENEL BAKIŞ

1970'ler Türkiye'sinde, sendika hukukunda değişiklik önerilerinin ortaya çıkması ilginçtir. 27 Mayıs devriminden sonra hızla gelişen olaylar sonucu politik kutuplaşmalar keskinleşti, ve her alanda ortam gerginleşti. Türkiye yeni bir dönemin eşiğine doğru son hızla sürükleniyordu. Bu hızlı gidişte ansızın yoğunlaşan sendikal eylemlerin çok büyük payı vardır.

Sendikacılık hareketlerinin kamuoyunu sürekli uğraştırması egemen çevrelerin temsilcisi olarak başa gelen siyasal iktidarı tedirgin etti. Bu nedenle Türk-İş yöneticilerine baskı yapıldı ve değişiklik tasarıları hazırlattırıldı. Türk sendikacılığı siyasal iktidarı kuşkuya düşürecek kadar sertleşmişti. Olayların sokaklara dökülmesi, can ve mal kaybına yol açması bardağı taşıran son damlalar oldu, ve sendikal eylemler bu nedenlerle sert tepkilerle karşılaştılar. Biriken tepkiler ve kuşkuların hepsi değişiklik önerilerinde dile geldi. 1970'ler Türkiye'sinde sendika hukukunda yapılmak istenen değişiklikler, o zamanın sosyo-ekonomik ortamının etki-tepki ilişkilerini açıkca yansıtmaktadır.

Bu noktaya gelinmesinin birçok nedeni vardır. Tartışmalardan ve ayrılan düşüncelerden bu nedenlerin bir kısmı ortaya çıkmaktadır. Sendika hukukunun değişmesinin altında herşeyden önce farklı sendikacılık anlayışları yatmaktadır. Türk işçi kitlesinin büyük çoğunluğunu kanatları altında barındıran Türk-İş belirli bir dünya görüşüne sahip olmadığından olaylar karşısında tutarlı davranamamaktadır. Siyasal partiler karşısında tarafsız bir politika güttüğünü söyleyerek, eylemlerini yalnızca toplu iş sözleşmeleri etrafında oluşturmaktadır. Buna karşılık yeni kuru-

lan Disk ise tamamen doktriner davranmaktadır. İşçilerin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için köklü tedbirler ve reformlar isteyerek, Türkiye İşçi Partisini desteklemektedir. Her iki konfederasyonun yöneticileri bu farklı düşünceleri ile kesin bir uyuşmazlık halindedirler. Uyuşmazlık sonucu ortaya çıkan çekişmeye dayanamayan Türk-İş, Disk'i ortadan kaldırmanın yollarını ararken, eline sendikalar yasasında değişiklik fırsatı geçmiş ve bunu değerlendirmiştir. (8)

Tartışmalardan çıkan düşünce ayrılıkları Türk sendikacılığının nerelere götürülmek istendiğini açıkca göstermektedir. Bu bakımdan değişiklik tasarısı üzerine kamuoyunda yürütülen tartışmalar ve eleştiriler Türk sendikacılığını bilinçlendirmiş ve yeni hareketlerin başlangıç noktası olmuştur.

Değişiklik tasarısının son derece gizli hazırlanması, gizli isteklerin varlığı konusunda kamuoyunu kuşkuya düşürmüştür. Hazırlanan tasarı üniversitelere, iş hukuku ve sosyal politika ile uğraşan öğretim üyelerine bile gönderilmemiş, fikirleri sorulmamıştır. Yasa hazırlama tekniğine, devlet kuruluşları arasındaki işbirliğine ve üniversitenin fonksiyonuna aykırı olan bu davranış çok çeşitli çevrelerde hoşnutsuzlukla karşılanmıştır.

Olaylara yolaçan tasarıya göre Türkiye'de 36 işkolu saptandığından yalnızca 36 sendika olacak ve işçiler her iş kolunda kurulan çoğunluk sendikasına girmeğe yasa gücü ile zorlanacaklardır. Bu durumda Disk kaçınılmaz bir şekilde ve yasal yoldan ortadan kaldırılmaktadır. Ayrıca

(8) - TALAS, Cahit - Sendika Özgürlüğü ve Son Olaylar, Cumhuriyet, 25 Haziran 1970

üyeliğin kazanılması ve üyelikten çekilme güçleşmektedir. 275 sayılı yasayla ilgili olan bu sorunda daha ciddi bir sistem getirilmedikçe, üyeliğe giriş ve çıkışı güçleştirmek etkili olamayacaktır. Yasanın 6. maddesine göre üyelikten ayrılma, «noter huzurunda kimliğin tesbiti ve istifa edecek kişinin imzasının tasdiki» ile mümkün olabilecektir. Bu hüküm sendikadan çekilmek isteyen üye için ciddi bir engeldir. Üyelikten ayrılmak, başka bir sendikaya geçmek işçi için ağır sonuçlar doğuran bir hareket olmaktadır.

Sendikaların idari makamların iznine bağlı olmadan kurulabilmeleri hükmü yeni tasarıda da aynen korunmuştur. Sendikaların ulusal ve uluslararası düzeyde serbestçe üst kuruluşlar kurabilmeleri yeni yasada ciddi bir şekilde sınırlanmaktadır. Bu konu mücadeleyi sertleştirmiştir. Değişiklikle, belirli bir bölge esasına göre kurulan birlikler ortadan kaldırılmakta, işkolu düzeyinde çalışan federasyonlarla sendikaları Türkiye çapında biraraya getiren konfederasyonların kurulması güçleştirilmektedir. Bir işçi federasyonunun kurulabilmesi için kurucu sendikalara bağlı işçilerin en az 1/3'ünü meydana getirmeleri gerekecektir. Konfederasyonun kurulabilmesi ise daha ağır şartlara bağlanmış, hem kurucu sendikaların, hem de bunlara üye olan işçilerin sayıları gözönüne alınmıştır. Ayrıca uluslararası planda sendikalaşma özgürlüğü de sınırlanmıştır. Nitekim uluslararası düzeyde meslek örgütlerinin kurulabilmesi yalnızca Türkiye'de en çok işçiyi temsil eden işçi konfederasyonuna veya buna bağlı sendikalara tanınmaktadır. (9)

Sendika özgürlüğü ilkeleri karşısında 1317 sayılı yasa sendikalara serbestçe giriş ve çıkışı güçleştirmesi ve özellikle

(9) - KUTAL, Metin - Sendika Özgürlüğü ve 274 Sayılı Kanun, Cumhuriyet, 27.6.70

federasyon, konfederasyon ve uluslararası meslek örgütleri kurabilme haklarını belirli sendikalara tanıması bakımından sendika özgürlüğünü aşırı ölçüde sınırlamaktadır. Bu durum uluslararası sözleşmelere tümüyle aykırı olduğu gibi T.C. Anayasası'nda açıkca belirtilen sendika özgürlüğünü de zedelemektedir.

Anayasa'nın 46. maddesinde bütün çalışanlara ve işverenlere tanınan sendikalaşma hakkı yalnızca gerçek kişileri değil, aynı zamanda tüzel kişiliğe sahip sendikaları da kapsamaktadır. Nitekim aynı maddede yalnızca sendikalardan değil, sendika birliklerinden de söz edilmektedir. Anayasa'nın 46. maddesinde yer alan «Birlik» kelimesi aynı zamanda federasyon, konfederasyon ve uluslararası üst kuruluşları serbestçe kurma veya bunlara katılma hakkını da kapsamaktadır. Sendika özgürlüğü açısından, 1317 sayılı yasa tam bir geri gidiş olmuştur.

Öteyandan yeni yasa sendika özgürlüğünü kısıtlamakla yetinmemekte, sendika-içi demokrasiyi tehlikeye düşürmekte, yöneticilere geniş yetki ve olanaklar tanımakta, merkezi örgütleri, işverenler ve üye kuruluşlar karşısında başka ülkelerde rastlanmayan haklarla donatmaktadır. Gücünü ancak üyelerinin birlik bilincinden alması gereken sendikaların yasa gücünü sürekli olarak arkalarında görmek istemeleri hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Yasanın gerekçesinde sözkonusu edilen «güçlü sendikalar içinde işçileri örgütlemek» yasanın değil, özellikle sendikaların görevidir. Sendikaları güçlendirmek gerekçesi ile anayasal hak ve özgürlükleri çiğnemek bir siyasal tutarsızlığın örneği olmuştur.

1317 sayılı yasa yanlışlıklar, haksızlıklar ve anayasa ile temel bir hak olarak kabul edilen sendika hakkına doğ-

rudan doğruya aykırılıklarla doludur. «Güçlü sendikacılık», sloganı ile bu yasa hazırlanmıştır. Güçlü sendikacılık işçi ve emekçi kitlelerinin her çeşit haklarının ve çıkarlarının savunulması ve korunması için yararlı olanbir araçtır. Ancak bu tip sendikacılığı yaratmak devletin görevi değildir. Çoğulcu bir toplumda devlet ayrıcalıklar yaratabilecek girişimlerden kaçınmak zorundadır. Sendikacılık hareketinin kendisine yakın gördüğü veya kendisince yürürlükteki düzene daha az zararlı saydığı bir kanadını güçlendirmek, öteki kanadını tasfiye etmek amacını güden bir hükümet kamuoyunun güvenini yitirir ve huzursuzlukların doğmasına sebep olur. Nitekim 15-16 haziran olaylarının meydana gelmesinde hükümetin izlediği yanlış politikanın büyük rolü olmuştur. Güçlü sendikacılık işçilerin bilinçlerinden ve gerçek güçlerinden doğabildiği ölçüde işçilere ve topluma yararlı olabilecektir. Sendikacılık hareketi için en tehlikeli durum, tutucu çevrelerle aynı paralele düşüldüğü zaman başlar. Bu nedenle sendikacılığı yönetme sorumluluğunu yüklenen lider kadrosu herkesten önce uyanık davranmak zorundadır. (10)

Tümüyle ele alındığında 1317 sayılı yasa toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve işveren işçi ilişkileri açısından bir düzen değişikliği getirmektedir. İşçilerin istedikleri sendikaya girebilmelerini önlemektedir. Toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi işkolu sendikalarının tekeline verildiğinden işyeri sendikacıları grev haklarını kullanamayacaklardır. Bundan böyle işçiler yaşamak, ücret ve gelirlerini artırabilmek için düşüncesini ve hareketini benimsemediği sendikalara katılmak, onlara aidat ödemek ve onların eylemine uygun hareket etmek zorunda bırakılmışlardır. Temel haksızlık 1317

(10) - TALAS, Cahit - Değiştirilen Sendikalar Kanunu, SBF dergisi 1970, Sayı 4

sayılı yasanın getirdiği değişiklikle işçilerin anayasal hak ve özgürlüklerini kullanmalarının engellenmesiyle ortaya çıkmıştır.

1317 sayılı yasanın parlamentodan geçmesine ve Resmi Gazetede yayınlanmasına rağmen eski sendikal düzende herhangi bir değişiklik olmamıştır. Kaçınılmaz şekilde kalkacağı sürülen Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu eskisi gibi eylemlerini sürdürmüş, işyeri sendikaları toplu sözleşme yapmağa devam etmişler, işçiler gene istedikleri sendikalara üye olmuşlardır. Böylece hukuk ve uygulama açısından sendikal düzende büyük ayrılıklar ve çelişkiler ortaya çıkmıştır. Yapılan değişiklikler uygulanamamıştır. Bu çelişkili durumun kaldırılması ve 1317 sayılı yasanın iptali için anayasa mahkemesine başvurulmuştur. Nitekim uzun incelemelerden sonra Anayasa Mahkemesi değiştirilen II maddeden bir kısmını ve bazı maddelerin de çeşitli bentlerini Anayasa'ya aykırı bularak 19 Ekim 1972 günü Resmi Gazetede yayınlanan kararı ile iptal etmiştir. Daha önce ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık savları bu kararla haklı görülmüş ve hukuk düzeni ile çalışma düzeni arasındaki çelişki kaldırılmıştır Böylece güçlü sendikacılık parolası altında sendika özgürlüğünü kısıtlama çabaları yüksek mahkemenin müdahalesi ile sonuçsuz kalmış. ve tutucu sendikacılık zihniyeti bir kez daha iflas etmiştir.

Şimdi en geç bir yıl içinde yasama organlarının yeni bir sendikalar yasası hazırlamaları gerekmektedir. Amerikan tipi partilerüstü sendikacılığın yürümediğini artık herkes anlamıştır. Son işçi hareketlerinden alınması gereken büyük dersler vardır. Neden yüzbinlerce işçi bir anda sokaklara dökülmek zorunluğunda bırakılmıştır? Herşeyden önce bu gerçeklerden hareket ederek yeni bir yasa hazırlanmalıdır. Türkiye'de yalnız Türk-İş bütün Türk işçilerini tem-

sil etmemektedir. Bu nedenle Disk ve diğer bağımsız sendikaların da görüşleri alınmalıdır. Çoğulcu demokrasinin temel ilkeleri gözönünde tutulursa, her sosyal sınıfa kendi örgütleniş biçimlerini özgürce kararlaştırma hakkı tanınırsa, yeni yasa Türk toplumunun sosyal ve sendikal gelişiminde bir güvenlik unsuru olacaktır. Yeni yasa ile, Türk sendi kacılığının eski deneylerinden de yararlanarak, çağdaş bir sendikal düzen 1961 Anayasasının özgürlükçü çerçevesi içinde kurulmalı, işçileri sokağa düşürecek baskı hükümlerinden kaçınılmalıdır. (11)

(11) - GEVGİLİLİ, Ali - 16 Haziranın Dersleri, MİLLİYET - 21 Ekim 1972

X. BÖLÜM

TÜRK SENDİKACILIĞINDA SOSYALDEMOKRAT HAREKET

Türk sendikacılığının iki başlı bir gelişime girdiği dönemde, partilerüstü ve marksist sendikacılık anlayışlarını benimsemeyen bazı sendikalar iki konfederasyonun içine girmeden bağımsız kaldılar. Yüzbinlerce işçiyi çatıları altında toplayan bağımsız sendikalar iki konfederasyonun tutumlarını eleştirerek Türkiye'nin gerçekleri üzerinde duruyorlardı. Bağımsız sendikalar daha sonra bir konsey çatısı altında çalışmalarını örgütleyince daha güçlü bir şekilde kamuoyuna seslerini duyurdular. Onların bu gerçekçi tutumları ve yerinde uyarmaları Türkiye'de Sosyal Demokrat bir işçi hareketinin doğması için elverişli ortamı hazırlamıştır. Bu bakımdan, daha sonra Türk-İş çatısı altında beliren Sosyal Demokrat işçi hareketinin doğmasında bağımsız sendikaların gerçekci tutumlarının büyük rolü vardır.

1970'lere doğru sendikacılık hareketi ikinci kez bölünmeye doğru yol almağa başladı. Birkaç büyük sendika bilinç düzeyinin yükselmesi ve koşulların olgunlaşmasıyla Sosyal Demokrat hareketi başlattılar. Türk-İş'in partiler-

üstü politikasına karşı beliren tepkiler Disk hareketi ile sınırlı kalmamış ve bir süre sonra Türk-İş örgütü içinde genel yönetime karşı protesto sesleri yükselmeye başlamıştır. Bu protestolar daha sonra bazı sendikaları genel yönetime karşı birleştirmiştir.

Siyasal partiler karşısında bağımsız kalmayı amaç güden partilerüstü politika, bu amacın tam tersine gelişme gösterince, işçi kitleleri arasında huzursuzluklar baş gösterdi. Politik eğilimi tek yönde kanalize edilemeyen işçi kitlesi, siyasal partiler arasında bölünerek sosyal bir güç olma niteligini zamanla yitirdi. Giderek bozulan düzene karşı işçilerin bilinç altında direnişleri ve muhalefet olanakları gelişdi. Düzendeki bozukluğun belirlenmesinde birleşen ve ayrılan çeşitli siyasal görüşler bu geniş oy pazarına girmekte gecikmemişlerdir. Çeşitli siyasal akımlar işçilerin bilinç altındaki hoşnutsuzluklarını kışkırttıktan sonra, çözüm yolu olarak kendi siyasal görüşlerini önermişlerdir. Öyle ki, işçi çıkarlarına tümüyle zıt yöndeki siyasal akımlar bile işçi kitlelerini kendi yönlerine çekme mücadelesine girişmişlerdir. «Biz politikacı değil, sendikacıyız» zihniyeti Türk işçi hareketini siyasal akımların oyuncağı durumuna düşürmüştür. Sendikacılığı yalnızca toplu sözleşmecilik olarak ele alan partilerüstü anlayış hiziplerüstü bile olamamıştır.

Türk-İş yönetim kurulu üyeleri çeşitli partilerden milletvekili olmuşlar, ve bunun doğal bir sonucu olarak da, Türk-İş yönetimi birçok işçi sorunu karşısında büyük çelişkilere sürüklenmiştir. Kendi partisinin programına bağlı kalan sendikacı milletvekilleri, Türk-İş yönetim kurulunun çoğunlukla işçiler lehine kararlar almasını engellemişlerdir. Sanılmıştır ki, hangi parti bünyesinden olursa olsun, parlamentoya girecek olan sendikacılar işçi milletvekili olarak

kalacaktır. Uygulama ise bunun tam tersini ortaya çıkarmıştır. Sendikacı milletvekilleri kendi partilerinin programından fedakarlık yaparak, işçi ve sendika sorunlarının çözümünde bir asgari müşterekte birleşememişlerdir. Türk sendikacılığının bu en güçlü üst kuruluşunun partilerüstü politika ile bu derece kararsızlıklar içinde pasif kalması, sendikacılık sorunlarının çözümünü geciktirmiştir. (1)

Ana sorunlar üzerinde kararsızlıklar ve gecikmeler, sendika çevrelerinde huzursuzlukların, kuşkuların doğmasına yolaçmıştır. Türk-İş'in siyasal parti kurmamak ve partilerüstü politikada yürümek için direnmesi huzursuzlukları giderek tepkilere dönüştürmüştür. Daha 1960 yılları ortalarında bu konu büyük tartışmalara sebep olmuş ve Türk-İş'in siyasal bir güce ulaşamayacağı konusu uzun süre kamuoyunda gürültüler koparmıştır. Nitekim Türkiye İşçi Partisi kurulduktan sonra, Türk-İş içindeki bölünme, bu siyasal partinin desteklenmemesi yüzünden çıkmış, TİP'in desteklenmesi görüşünün savunucusu olan sendikalar daha sonra ayrılarak başka bir konfederasyon kurmuşlardır.

Türkiye İşçi Partisinin kurulması ve gelişmesi sendikacılık hayatında Disk'i ortaya çıkarmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Ortanın Solu politikasının, Sosyal Demokrat bir çizgide gelişmesi de Sosyal Demokrat İşçi Hareketi'nin doğmasına yardımcı oldu. AP'nin ortanın sağına oturmasıyla beraber, siyasal denge açısından CHP'de ortanın solunda bir politika izlemek zorunda kalmıştı. Partinin bu noktaya gelmesi Türk siyasal hayatındaki gelişimin sonucu olarak gerçekleşmiştir. Günün değişen koşulları karşısında CHP devrimcilik ilkesinden hareketle kendini yenilemiş, eskiyen

(1) - YİCİ, Özkal - Özgür Parlamento Demokrasisi ve Türk İşçi Hareketi, s. 16 - 17

politikasını ortanın solunda yeniliyerek, emeği ile geçimini sağlayan geniş halk kitlelerine eğilmiştir. CHP'nin bu gerçekci halkçılık politikası az zamanda sonuçlarını göstermiş, işçiler ve emekçiler Ortanın Solu görüşüne bir kurtarıcı gözü ile bakmaya başlamışlardır. İşçilerin tutumundaki bu değişiklik, sendikacılığın gelişimini de etkilemiş, Ortanın Solu politikasının paralelinde Sosyal Demokrat Hareket, Türk sendikacılığının gelişim sürecinde yerini almıştır. (2)

Özellikle 1966 yılından sonra Ortanın Solu'nun ne olduğunun anlaşılması ve Türk siyasal hayatında etkinliğini artırması, sendikacıların dikkatlerini CHP üzerinde toplamıştır. Ortanın Solu hareketinin önderinin eski bir Çalış ma Bakanı olması, ve işçi yararına olan sendikalar, grev ve lokavt ve toplu iş sözleşmesi yasalarını kişisel çabalarla gerçekleştiren bir politikacı olması, sendika çevrelerinde kısa sürede geniş sempati toplamasını ve «İşçi Babası» diye adlandırılmasını sağlamıştır. Politik, sosyal ve kişisel nedenlerin etkisiyle çok geçmeden Ortanın Solu hareketi ile partilerüstü politikaya tepki gösteren sendikalar arasında 1967 başlarında diyalog kurulunca Sosyal Demokrat işçi hareketinin ilk tohumları atıldı.

Nitekim, 1967 yılının son ayında toplanan genel kurulunda Sosyal Demokrat işçi hareketine önderlik yapan sendikalardan Genel-İş'in başkanı yaptığı bir konuşmada bağlı bulundukları Türk-İş'in partilerüstü politikasına açıkca cephe almıştır. Genel-İş sendikasının başkanına göre; «yalnızca toplu sözleşme sistemi işçilerin haklarının tam olarak korunması bakımından yetersizdir. Bu nedenle sendikalar hiçbir şekilde politika dışında kalabilecek kuruluşlar

(2) - ÇEÇEN, Anıl - Türk Siyasal Yaşamında CHP, ADIM Dergisi, sayı 49, Eylül 1972

değillerdir. Sendikalar siyasal partilerin işlerine karışabilecek güce sahip olan baskı gruplarıdır. Eğer mümkün olursa, sendikalar kendileriyle aynı siyasal eğilimleri savunan siyasal partileri denetimleri altına almalıdırlar.» (3)

Bu tür konuşmalara ve eleştirilere karşılık, Sosyal Demokrat işçi hareketinin tarihçesi pek o kadar eski değildir. Partilerüstü sendikacılık anlayışına ikinci tepki hareketi olarak, 1970 yılından sonra ve özellikle 1971 yılında belirgin bir duruma gelmiştir. Bu hareketi belirleyen gelişmeler geniş ölçüde CHP içinde oluşan Ortanın Solu politikasıyla bağlı olmuştur. Sosyal Demokrat İşçi Hareketinin liderlerinin CHP ile sıkı ilişkileri (CHP milletvekilliği gibi) ve ortaya konulan düşüncelerin, önerilerin Ortanın Solu çizgisi ile paralelliği bu gerçeği açıkca kanıtlamaktadır.

Nitekim, 1970 yılında Türk-İş'in 8. Genel Kuruluna gelerek bir konuşma yapan Ortanın Solu lideri; 24 ilke ile belirtilen amaçlardan bir çoğuna, Türk toplumunun henüz bir adım bile yaklaşmadığını belirtmiş, bunları gerçekleştirmenin iktidarların ve parlamentonun yetkisi içinde, olduğunu, ancak işçi örgütlerinin bu organlara yön verebileceklerini savunmuştur. Bunun yanında, partilerüstü politikanın, halkı ezen, yoksul bırakan, sosyal adaletsizliği sürdüren tutumların üzerine kesinlikle yürümesini ve sosyal nitelikte bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilmelerini önlediğini söyleyerek, Türk-İş'in tutumunu şiddetle eleştirmiş, benimsediği ilkeleri şiddetle reddeden, hiçe sayan siyasal güçler karşısında açık bir duruma geçmesini önermiştir. (4). Bununla beraber, 8. Genel

(3) - MİLLEN - Factions of Turkish Labor
(4) - BÜLENT ECEVİT'in Konuşması - ULUS, 13.6.1970

Kurulda iktidar partisinin oyunları ile, Türk-İş'in Sosyal Demokrat bir çizgiye oturması engellenmiştir. AP millet vekili olan sendikacılar işçiler tarafından önerilen genel grevin görüşülmesine bile olanak vermemişlerdir.

İşte AP'nin partilerüstü politika maskesi altında, Türk-İş'te kesinlikle egemen olmaya başladığı ve CHP ile Türk-İş' in ilişkilerinin çıkmaza girdiği bir dönemde, 1971'in ilk ayında, Sosyal Demokrat İşçi Hareketinin ilk aşaması olan «4'ler» raporu hareketin başlatıcısı sendikalar tarafından yayınlanmıştır.

14 Ocak 1971 günü Kızılcahamam'da başlayarak 5 gün süren, Türk-İş yönetim kurulu toplantısının Türk sendikacılık tarihinde önemli bir yeri vardır. Sosyal Demokrat Sendikacılık Hareketi ilk kez bu toplantıda sistemli bir görüş olarak ortaya atılmıştır. «1971 Türiyesinde İşçi hareketi ve sendikalarımız-Ortak reform yolları üzerine eleştiriler ve araştırmalar» adını taşıyan raporda, Türk-İş'in partilerüstü politikası eleştirilerek, Sosyal Demokrat ilkelere dayanan çözüm yolları önerilmiştir.

Petrol-İş, Genel-İş, Yol-İş ve Deniz-Ulaş-İş başkanları tarafından sunulan rapor, çeşitli çevrelerce, «CHP'inin bir oyunu, Disk paraleline giriş, Türk-İş'i parçalama girişimleri» gibi bir çok suçlamalara hedef olmuştur. Bu eleştirilerin hepsinin egemen çevrelerden gelmesi kamuoyunu şaşırtmamıştır. Türkiye'de çalışanların iktidarına demokratik yolların açılması amacıyla işçi eylemlerinin ortak bir politikaya yönelmesini isteyen «Dörtler'in» Kızılcahamam toplantısında sonuna kadar direnmelerine rağmen, rapor incelen-

mek üzere başka bir toplantıya bırakılmıştır. AP'li sendikacıların engellemesiyle rapor gündeme alınmamıştır. (5)

Türk-İş'in sorunlar karşısında bocaladığı ve Disk'in geliştiği bir ortamda «Dörtler» ortaya çıkmışlardır. Amaçları, Türkiye'nin en büyük işçi örgütünü ortak bir siyasal eyleme sokarak parçalanmasını önlemenin ötesinde, toplum sorunlarına çözüm arayan ve bu sorunları çözme yolunda ağırlığını ortaya koyan bir örgüt haline getirmektir. Ortak siyasal eylemin boyutları, halkçı, demokratik ve halk oyuna dayanan sömürüsüz bir toplum düzenine dönük olarak konmuştur. Böylece, Sosyal Demokrasi Türk işçi hareketinin kurtuluşu için tek çıkar yol olarak önerilmiştir.

Liberal-kapitalist siyasal iktidarın oy kaynağı haline gelen Türk-İş'in bu kısır döngüden kurtulması gerektiğini belirten Dörtler; kuruluş için önerdikleri yolun işçi kitlesinin Sosyal Demokrat bir çizgide birleşmesi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre; Türk-İş'in 1968'de toplanan genel kurulunda kabul edilen 24 ilke öz bakımından Sosyal Demokrasi'yi içermektedir. Bu ilkeleri gerçekleştirmek için, çıkar yol bir Sosyal Demokrat parti kurmak, veya Sosyal Demokrat çizgideki bir partiyi desteklemektir. Kısacası, dörtler hareketi işci sınıfının iktidara ortak olma yönünde ve Sosyal Demokrasi'yi benimseme yolunda atılmış başarılı bir adımdır. Nitekim, raporun sunucularından birisi olan Genel-İş sendikası başkanı Sosyal Demokrat çizgide birleşmenin gerekçelerini şöylece açıklamaktadır:

«Ağalık düzeninin, toprağın tutsağı yaptığı köylüyü, sermayenin yalnız kazancını düşünerek ezdiği işçiyi, yabancı

(5) - AYDEMİR, Ş. Süreyya - Kızılcahamam'daki Kararsızlık - CUMHURİYET, 25.1.1971

sermayenin yozlaştırdığı ulusal sanayii, kapitalizmin çirkef çarkında ulusumuzun çıkarlarına aykırı işletilen yeraltı kaynaklarımızı, okulsuz köyleri-kentleri kurtarma yolunda Sosyal Demokrat çizgide birleşelim.

Türk-İş artık kendine çeki düzen vermelidir. Bu üst kuruluşumuzda birkaç yıldır hakim olan zihniyet icranın kolunu, hatta dilini bağlar bir hale gelmiştir. Hata yapan, ters ekonomik kararlarla işçilerin sahip oldukları toplu sözleşme hakkını geçersiz hale getiren yönetime körükörüne bağlı olan, işçi aleyhine tutumları bile alkışlamak alışkanlığından kurtulamayan yöneticilerin sultasına son verilmelidir.» (6)

İkiyüz sayfalık dörtler raporunda Sosyal Demokrat Sendikacıların önerileri kısaca şöylece özetlenebilir:

1 — Türk sendikacılığı Atatürk ülküsüne sarılmalı, emperyalizme karşı Atatürkçülüğün ekonomik alanda getirdiği ilkelere bağlı kalmalıdır.

2 — Anayasının ilke ve amaçlarının uygulanması yolunda eylemlere girişilmelidir.

3 — Sendikacılıkta eskimiş yöntemler bırakılmalı, reformcu bir çalışma sistemine yönelmelidir.

4 — Sosyal Demokrasi'yi yansıtan 24 ilkenin gerçekleştirilmesi için Türk-İş'in daha aktif hareket etmesi gereklidir.

5 — Sendikacılıkta daha demokratik ve bilimsel yöntemler uygulanmalıdır.

(6) - ABDULLAH BAŞTÜRK'ün Konuşması - Genel - İş Emek, sayı: 137

6 — Türk-İş'e bağlı kuruluşların yönetici kadrolarına her zaman aynı kişilerin girmesi değil, gerçekten bugünkü ortam içinde sendikacılık yapabilecek kişilerin girmesi sağlanmalıdır.

7 — Çağın gerçeklerini gören köklü, dinamik işçi hareketlerine yönelinmelidir.

8 — Sendikacılıkta siyasal mücadeleye girişilmelidir. Sendikacılık politikanın içinde olmalıdır. İşçinin aslında politikanın içinde olduğu unutulmamalıdır.

9 — Sendikacılıkta yönetici ve işçi kaynaşması sağlanmalıdır. Türk-İş'in daha tabana inmesinde büyük yararlar vardır.

10 — Sosyal Demokrasi ilkesine sarılış ve Sosyal Demokratlaşmaya yöneliş gereklidir.

11 — Parlamentoda, çalışanların temsili yolunda mücadele edilmelidir. Benimsenilen bir partinin desteklenmesi veya kurulması düşünülen bir partinin kadroları içinde birkaç kişi ile değil, büyük bir çoğunlukla işçi kitlesinin temsil edilebilmesi için gerekli mücadelelerin yapılması gereklidir.

12 — Partilerüstü politikadan sıyrılmalıdır. Türk-İş genel sekreterinin de söylediği gibi partilerüstü politika diye birşey yoktur. Öyle ise, olmayan birşeyi savunmakda gerçekci bir tutum olamaz.

13 — Sendikacılıkta bilimsel araştırma çabalarına girişilmelidir.

14 — Türk-İş'in örgütlenmesine bir dinamizm getirilmelidir. Sendikacılık bakımından el atılmamış alanlara da girilmelidir. Bir milyon üyesi bulunan Türk-İş daha etkin çelışırsa kısa zamanda 10 milyon üyeye sahip olabilir.

15 — Planlı ve programlı bir basın propoganda kampanyası ile inançlarımızı yalnızca sendikaların yönetici kademesine değil, bütün Türkiye'ye söylemeli ve bunları en ücra köşelere kadar yaymak üzere popüler bir gazete çıkarmalıdır.

16 — Sendika konuları ve sorunları ile ilgili seminerler, konferanslar ve forumlar düzenlenmelidir.

Bu önerilerin topluca sunulduğu 4'ler raporu Kızılcahamam toplantısında şiddetli tepkilerle karşılaşmış ve kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. Türk-İş genel sekreteri yaptığı konuşmada, bütün partilerin güven vermeyen kısır çekişmeler içine gömülü olduklarını öne sürerek partilerüstü politikanın günün koşulları içinde zorunlu olduğunu savunmuştur. Sonunda Dörtler, «Sosyal Demokrat bir parti kurma veya böyle bir partinin desteklenmesi» hakkındaki önerilerini geri aldılar ve partilerüstü politika doğrultusunda bir bildiri yayınlandı. Alınan karara göre, Türk-İş icra kurulu bu raporu inceleyerek gelecek yönetim kurulu toplantısına getirecekti. (7)

Raporun kamuoyuna yansımasıyla beraber «sınıf partisi kurmak istiyorlar» şeklinde bir karşı propogandayı sağcı güçler işlemeğe başladılar ve Dörtleri suçladılar. Bu suçlamalar karşısında bir bildiri yayınlayan Dörtler özetle şunları söylediler:

«Türk-İş'e bağlı kuruluşların yöneticilerinin, siyasi görüş birliğinden yoksun olmaları sonucu ortaya çıkan, kuruluşlar arasındaki sürtüşme giderek konfederasyon çatısı altında işbirliğini ortadan kaldırmıştır. Hazin olan ise bu sürtüşmenin yönetimde ön planda sorumlu olanlar tara-

(7) - MİLLİYET Gazetesi - 19.1.1971

fından körüklenmesidir. Yapısı böyle olunca Türk-İş'in yüzde yüz katıldığımız 24 temel ilkesi kağıt üzerinde kalmıştır. Bütün bu çarpıklıklar partilerüstü politikanın konfederasyonun üzerine çökmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İşte biz bu çemberi kırmak, kısır döngü içerisinde etkisizleşen Türk-İş'e 1971 Türkiye'sinin gerçeklerine tam uyumlu bir yön vermeyi önerdik. Böylece Türk işçisi ileri anlamda seçme ve sentez yeteneğine kavuşacaktır. Önerimizin korkulan yanı bu olmuştur. İşçinin uyanmasından ve bu uyanışını seçme yeteneğini kazanarak ortaya koymasından korkulmuş ve korkulduğu içindir ki önerilerimiz kamuoyuna ters değerlendirmelerle aksettirilmiştir. Bizim önerimizde, «Türk işçi hareketi demokratik sosyalizm ideolojisine uygun sosyal demokrat çizgide bir yapıya sahip olmalıdır. Bu yolda kadrolaşmaya yönelmelidir.» şeklindeki görüşümüz, kamuoyuna «siyasal parti kurulmak isteniyor» diye ters yansıtılmıştır. Bu gerçek değildir, bizim niyetlerimizi aşan bir görüştür. Yakın geçmişte önerdikleri genel grevi bugün sırf ağababaları öyle istiyor diye suçlayanların, bizim önerilerimizide kamuoyuna ters ve tek yanlı aksettirmelerini de olağan karşılamaktayız. Bizim amacımız, bir gerçek ve demokratik aşamayı, kuruluş ilke ve amaçları, önerilerimize tam uyan Türk-İş'in gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır. Türk kamuoyu ve temsil ettiğimiz şerefli Türk işçisi bilmelidir ki, biz tamamen yutturmaca olan partilerüstü politika yolunu tıkayıp, demokratik rejim içerisinde haklara, seçme ve seçilme özgürlüklerine saygılı bir uygulama ile ülkemize mutluluk getirecek, işçiye kaderi üzerinde vasilik yolu ile değil, doğrudan doğruya söz söyleme olanağı sağlayacak bir kapı açmayı önerdik ve bu önerilerimizden de asla dönmedik, dönmeyeceğiz. Üyesi olmaktan şeref duyduğumuz Türk-İş içinde inandığımız bu görüşleri savun-

maya ve mücadele etmeye sonuna kadar devam edeceğiz. Biz partilerüstü politika yutturmacasının Türk işçi hareketini yozlaştırdığı inancındayız ve Türk işçisine siyasi eğitim verilmesinin sonuna kadar savunucusuyuz. Elbette tarih haklı ve haksızı tesbit edecektir.» (8)

Dört sendika liderinin bu çıkışı karşısında, partilerüstü politikanın savunucusu olan Türk-İş genel sekreteri bir günlük gazeteye yazdığı yazıda şunları söylemiştir:

«Sendikacılığın felsefesinde sosyalizm vardır. Sağda sendikacı olmaz ama Türkiye'de şartlar başkadır. İşçi değil, sendika lideri dahi sağdadır., onun için Dörtler'in teşebbüsü erkendir.

Türk-İş bugün partilerüstü politikayı uygulayamamaktadır. Aslında dünyada hiçbir ülkede partilerüstü politika bulunmaz. Amacımız Türk-İş ilkelerini gerçekleştirmektir. Yoğun ve etkili bir eğitime yönelmek gereklidir. Gayretlerimiz başarıya ulaşınca siyasi partiler ya ilkelerimiz paraleline girmek zorunda kalacaklar ya da silinip gitmeyi göze alacaklardır. Dörtlerin raporundaki hususlar yeni değildir. Bu görüşler Türk sendikacılık hareketinin felsefesi haline gelmiştir. Siyasi partilerin güven vermeyen tutarsız politikaları Türk-İş'i temkinli hareket etmek zorunda bırakmıştır. Bugün yurdumuzda particiliğe itilipte amaçlarından sapmamış, kısır çekişmelere itilmemiş hiçbir kuruluş yoktur. Yurdumuzun şu en buhranlı günlerinde teşkilatımız daha dayanışmalı olmalıdır. Bu nedenle bir parti kurmanın veya başka bir partiyi desteklemenin faydası yoktur.» (9)

(8) - Genel - İş - 5. dönem çalışma raporu - s. 59 - 61
(9) - TUNÇ, Halil - Parti Kurmak İşçilere Yararlı Olmaz. Milliyet, 18.1.1971

Kızılcahamam toplantısından sonra, Türk-İş bir bildiri yayınlıyarak genel sekreterin söylediklerini yenilemiştir. Bildiride özetle şunlar belirtilmiştir:

«Siyasal partiler rejimin vazgeçilmez unsurlarıdır. Ve Türk-İş bu gerçeğin ışığında anayasa ve rejime zararlı bir davranış içine girmeyen, işçi hareketi ile işbirliğini samimi olarak arzuladığını açıklayan her siyasal parti ile iyi ilişkilerini sürdürmekte hiç sakınca görmemiş ve partilerüstü bir politika izlemeyi kararlaştırmıştır. Türk-İş'in partilerüstü politika uygulaması zaman zaman çeşitli çevrelerde tartışma konusu yapılmak istenmiş ve tüm siyasal kuruluşlar işçinin büyük gücünü kendileri adına kullanabilmek için Türk-İş'i bu politikanın dışına çekmeğe çalışmışlardır.» (10)

Dörtler hareketinin kamuoyunda ve sendikal çevrelerde yankısı çok geniş olmuştur. İşçi ve sendika toplantılarında rapor tartışılmış ve dört sendika lideri gittikleri heryerde raporu savunan konuşmalar yapmışlardır. Öyle ki, Sosyal Demokrat hareket raporun reddedilmesine rağmen, yeni akım sendika çevrelerinde hızla yayılmıştır. Aradan dörtbeş ay geçmeden 2 Temmuz 1971 de toplanacak olan Türk-İş yönetim kuruluna sunulmak üzere, «Türk İşçi Hareketi için Sosyal Demokrat Düzen» adlı bir rapor daha hazırlanmış ve Türk-İş üyesi 12 sendika tarafından imzalanmıştır. Dörtler'in önderliğindeki raporu şu sendikalar imzalamışlardır: Besin-İş, Genel-İş, Dyf-İş, Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez- Büro-İş, Ulaş-İş, Türk Harb-İş, Oleyis ve Yol-İş Onikiler hareketine katılan sendika temsilcilerinin de CHP eğilimli oldukları görülmüştür Yeni katılanlardan Ges-İş başkanı CHP miletvekilidir. Onikiler'in genel baş-

(10) - ULUS - 19.1.1971

kanlarından sekizi toplam olarak 29 üyesi bulunan Türk-İş yönetim kurulu üyeleridir. Raporu imzalayan sendikacıların bir kısmının CHP'li olması Sosyal Demokrat işçi hareketini Ortanın Solu politikasının pareleline getirmiştir.

Raporu imzalayan sendikalar önsözde şunları söylemişlerdir:

«Biz sosyal demokrat ideolojiyi, Türk işçi hareketi ve tüm ulusumuz için demokratik kalkınmanın tek geçerli yolu saymaktayız. Sosyal Demokrasinin tam ifadesi olarak tanımladığımız Türk-İş'in 24 ilkesinin bu görüşün ışığı altında konfederasyona bağlı tüm sendika yöneticilerince benimsenip, uygulama alanına konulması için güçlerimizin bir ortak çabada birleştirilmesinden yanayız. Konfederasyonun uyguladığı partilerüstü politikanın terkedilmesinin zamanı geldiğine, bundan böyle geçerli ve yararlı olamayacağı inancındayız. Zira ülkemizin ve sendikal hareketin bugün içinde bulunduğu koşullar Türk-İş'in partilerüstü politikasını aşmış bulunmaktadır. Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede görev ve sorumluluktan kaçmaktan öte anlamını yitirmiş bu tutumun esasen başka şekilde sonuçlanması beklenemez. Bu nedenledir ki, Türk-İş'in ekonomik, sosyal ve siyasal yön ve yönteminin konfederasyon bütünlüğü içinde en kısa zamanda saptanması zorunlu hale gelmiştir. Bu yola girilirse, demokratik rejimin güçlü bir destek kazanmasının yanısıra, Türk işçi hareketinin bu mihver örgütüde görevini bıraktığı yerden devam ettirme olanağına kavuşturulmuş olacaktır. Yüce ulusumuza ve bu ulusun fedakar işçilerine sunduğumuz Sosyal Demokrat uygulama önerilerinin hedefi, demokratik rejim içinde kişileri kişilere, ülkemizi yabancılara sömürtmeyecek bir düzeni gerçekleştirmektir. Anayasamız ve Atatürk ilkelerini de geniş şekil-

de içine alan ve ulusal kalkınma modeli olarak önerilen bu raporumuzun, Türk ulusunun ve Türk işçi hareketinin özlemini yansıttığı inancıyla saygılarımızı sunarız.»

Toplam olarak 378 sayfayı bulan bu rapor esas olarak *sosyal demokrat sendikacıların* somut önerilerini içermektedir. Raporda sırasıyla eğitim, kalkınma ve sanayileşme, yeraltı kaynakları, yabancı sermaye, dış ticaret, tarım ve toprak, mali sermaye ve bankacılık, toplumsal hayat ve sosyal güvenlik ile yönetimin yeniden düzenlenmesi konularında ülkenin bağımsızlığı ve ekonomik kalkınması amaçlarına yönelen çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Aylarca süren çalışmalar, bilimsel kurulların katkıları ve teknisyenlerin yardımıyla ortaya çıkan, «Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen» adlı geniş rapor *her bakımdan sosyal demokrat bir strateji* çizmektedir. CHP'deki Ortanın Solu politikasının, Türk sendikacılığına yansıması olarak doğan Sosyal Demokrat hareket Onikiler raporu ile düşünce yapısını somut öneriler biçiminde ortaya koymuştur.

Onikiler raporuna göre; Sosyal Demokrasi bir düzeltmecilik, bir sosyal devletçilik, kapitalistlerin egemenliklerini kabul hareketi değildir. Toplumun ekonomik kalkınması için önerilen modelin temeli karma ekonomiye dayanmakla birlikte, *ağırlığı kamu ve kitle kesimine kaydırılmış* olacaktır. Böyle bir model içinde devlet sektöru, kooperatif ve sendika yatırımlarından oluşan kitle sektörü ile özel sektör üçlü üretimi meydana getireceklerdir. Devlet yatırım malı üreten tesis lerin büyük bir kısmını elde tutacak, ya da bu kuruluşlara müdahale yetkisini elinde bulunduracaktır. Kooperatif sektör, özellikle tarımsal üretim alanıyla küçük zanaatkârların imalât işçilerinin sanayi alanındaki girişimlerinden oluşacak,

özel sektör ise endüstrinin ikinci ve üçüncü derecedeki alanlarında işletmecilik ve tüketim malları üretimini elinde bulunduracaktır. İnsanın insan tarafından sömürülmesine karşı çıkmak yetersizdir. Ekonomik güç, devletten ve özel sektörden çok, çalışarak üretime katkıda bulunanların elinde biçimini alacaktır. Türk-İş'in 24 ilkesi benimsenerek hem marksizme hem de kapitalizme aynı zamanda karşı çıkılabilir. Sendikalar ve bütün çalışanlar birleşerek sosyal, ekonomik ve siyasal bir güç olarak Sosyal Demokrat düzeni kurmalıdırlar. Bu çağrıya katılanlar bu çağrının gereklerini yerine getirdikçe her türlü sömürüden, her türlü bunalımdan, her türlü ekonomik çelişkiden kurtuluşun en demokratik ve insancıl yolu açılmış olacaktır. (11)

Rapor, Türk-İş yönetim kuruluna sunulmadan önce kamuoyuna açıklanmıştır. Rapora ilk tepki Türk-İş genel sekreterinden gelmiş, «Türk işçi hareketinin yeni modellere ihtiyacı olmadığını» savunarak «sendikacılar kendi ilkelerini kendileri tesbit ederler» diyerek hangi etkilerle oluştuğu bilinen eski politikayı savunmuştur. 12'ler raporuna karşı, Türk-İş icra kurulu tarafından hazırlanarak yönetim, kurulunda okunan raporda, «Bugüne kadar partilerüstü politika uygulamasının benimsenmiş olması, Türk-İş'in bundan sonra da aynı uygulama içinde olacağı anlamını taşımamaktadır.» denilmesine rağmen, rapor yönetim kurulu tarafından gündeme ayrıca alınmamış, ancak 11 Temmuzda gündemin teklifler bölümünde görüşülerek reddedilmiştir. Kamuoyunun Anayasa değişikliği ve fiyat artışları gibi önemli sorunlarla uğraştığı bir sırada raporun açıklanması, raporun Türk-İş tarafından önemini azaltmıştır. Nitekim icra kurulu raporunda, «Bugünkü ortamda yönetim kurulu-

(11) - Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, s: 9 - 17

muzun üzerinde öncelikle duracağı konu bu konulardan ziyade, ülkemizin şu anda içinde bulunduğu ortamda çok daha önemli konuların bulunduğu gerçeğinin kabul edilmesidir.» denilerek özellikle hayat pahalılığı eleştirilmiştir. İcra kurulunun bu tutumu Anayasa değişikliği ve fiyatların artışı konusunda benzer bir tavır almasına rağmen Onikiler raporunun reddini kolaylaştırmıştır. (12)

Raporun reddi, kamuoyuna yanlış aksettirilmesi ve suçlamalar karşısında, 12 sendika yöneticisi 11 Ağustos 1971 tarihinde bir açıklama yaparak görüş ve önerilerini şöylece özetlemişlerdir:

«1 — Günümüze kadar uygulanan, Türk-İş üyesi bütün kuruluş liderlerinin ortak sorumluluğundaki partilerüstü politikadan beklenen sonuca tam ters düşen bir gelişme gösterdiği ve bütünüyle terkedilmesi zamanının geldiği inancındayız.

2 — Partilerüstü politikanın, başta Türk-İş yönetim kurulu üyeleri olmak üzere bütün Türk işçilerini çeşitli siyasal kuruluşların ve ideolojilerin etkisine açık bir oy ve tahrik pazarı durumunda bırakan bir ortam yarattığı ve fikir parçalanmaları doğurarak ortak bir görüş ve inanç birliğine ulaşılmasını engellediği tarafımızdan kesinlikle tesbit edilmiştir.

3 — Ayrıca sendikaların yalnızca toplu sözleşme müesseseleri olarak başarılı çalışmalarının, Türk işçisinin ve tüm ulusumuzun refah ve mutluğu için yetmediği ve bozuk ekonomik düzen değiştirilmedikçe refahtan pay almak bir yana, satın alma gücünün bile bütünüyle korunmadığı kesinlikle saptanmıştır.

(12) - IŞIKLI, Alparslan - Sendikacılık ve Siyaset, s: 350 - 351, SBF yayını, 1972

4 — Anayasa değişikliği, toprak reformu, işçilerin memur sayılarak sendikal hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılması, grevlerin kısıtlanması ücretlerin dondurulması gibi, işçilerin ve tüm çalışan sınıflar ile ulusumuz için büyük önem taşıyan gelişme ve çalışmalarda, Türk işçi hareketinin etkili biçimde söz sahibi olamamasının temel nedeni partilerüstü politika çıkmazında yatmakta ve savunduğumuz görüşlerin haklılığını kesinlikle kanıtlamaktadır.

5 — Temel amacımız, Türk-İş genel kurullarının oybirliği ile tartışmasız kabul ettiği 24 ilkenin etrafında tüm işçileri birleştirmek ve bu ilkelerimizin gerçekleşmesi yolunda demokratik bir güç olmalarını sağlamaktır.

6 — 24 ilkemizin kapsadığı temel felsefe ve ideolojinin batı demokrasilerindeki bilimsel adı Sosyal Demokrasi'dir. Atatürkçü ve Sosyal Demokrat 24 ilkemizin demokratik anayasa ve hukuk düzeninde tek gerçekleşme yolu yasalardan geçecektir.

7 — Bu nedenlerle temel amacımız, Türk-İş'in 24 ilkesinde özetlenen Atatürkçü ve Sosyal Demokrat bir toplum düzenini, Türk işçi hareketinin öncülüğünde ve çalışan bütün sınıfların katılmasıyla demokratik yoldan sağlamaktır. Bu amaca ulaşmanın en etkin unsuru, Türk işçisini bilinçlendirmek ve politik ağırlığını isabetle kullanabilmesine yardım edici yaygın bir taban eğitimine kavuşturmaktır.

8 — Hareketimiz mevcut siyasal partilerden herhangi birisine işçi kitlesini sürüklemek ya da herhangi siyasal partilerden birinin belirli bir kanadına güç katmak gibi mevcut fikir parçalanmalarını daha da derinleştirecek çıkarcı bir politika oyunu değildir.

9 — Komünist, faşist ve her türlü gerici akımların yıkıcı etkisinden, özgür demokratik düzeni korunmanın ilk şartı

tüm ulusumuzun ve çalışan sınıfların katılmasıyla demokrasiyi güçlendirmektir. Anayasaların ancak bütün kurumlarıyla gerçekleştirildikleri takdirde geçerli ve uzun ömürlü olacağı inancı içindeyiz. Batıdan anayasa örnekleri alınırken, örnek aldığımız ülkelerdeki gibi çalışan bütün sınıfların örgütlenip siyasal bir güç halinde kendilerini parlamentolarda temsil ettirme imkanlarına kavuşmuş bulundukları gerçeği unutulmamalıdır. Batılı demokrasilerin sağlamlığı ve devamlılığı sosyal sınıf ve tabakaların dengeli bir biçimde siyasal güç haline dönüşebilmesi geleneğine çok şey borçludur. Bu gerçeklere sırt çevirerek girişilen direnmelerin, başarısızlıklara mahkûm bulunduğunu bir kez daha belirtmekte yarar görmekteyiz.

10 — Yalnızca Türk işçilerini ve çalışan sınıfları değil, tüm ulusumuzu «Türkiye halkları» gibi kökü dışarda bölücü ve parçalayıcı deyimlerin ve akımların etkisinden kurtarıp gerçek milli birliği sağlamanın önerilerimizin gerçekleşmesiyle mümkün olacağına da inanmaktayız.

11 — Çalışan sınıfların yalnızca klasik özgürlüklerden yararlandırılması ile yetinmek en liberal uygulamalarda bile terkedilmekte ve klasik özgürlüklerin, ekonomik, sosyal ve politik özgürlüklerle bütünleştirilmesi, bütün gerçek demokrasilerde benimsenmektedir. Amacımız bütün çalışan sınıflara klasik özgürlüklerinin yanısıra ekonomik, sosyal ve siyasal özgürlüklerini de kazandırmak ve batı anlamında özgür parlamento demokrasisinin ülkemizi bir daha 12 Mart noktasına getirmeyecek biçimde ve güçte yerleşmesini sağlamaktır.

12 — En geniş demokratik oy potansiyeline sahip olan çalışanların her başvurmalarında köhnemiş Osmanlı bü-

rokrasinin asık suratlı görünümüyle karşılaşmalarını önleyen bir idare düzeni yaratmakta amaçlarımız arasındadır.

13 — Türk-İş içinde ileri sürdüğümüz bütün bu görüş ve önerilerimiz, Türk işçilerinin en büyük ve bizce tek temsilcisi olan Türk-İş'in bütünlüğü içinde tartışılacaktır. Bu nedenle hareketimize Dörtler ya da Onikiler diye ad takmak doğru değildir. Amacımız bütün Türk-İş liderlerinin ve kuruluşlarının benimseyeceği ortak ve güçlü hareketi yaratmak, başka bir deyimle Türk-İş'i gerçek gücüne ve yerine kavuşturmaktır.

14 — Türk işçi hareketinin daha ileri ve demokrasi kurallarına uygun yapı değişikliğine kavuşturulması çabalarımızın sürdüğü günümüzde, Anayasamızda hükümlenen doğal haklarımızdan fedakarlık edemeyeceğimizin bilinmesini ve bu konudaki Türk-İş başkanlar kurulu bildirisine yeterince kulak verilmesi gereğini de önemle belirtiriz.»

Bildiriden de görüldüğü gibi, 12 sendika liderinin daha rapor yayınlanır yayınlanmaz belirttikleri üzere yapılan çalışmalar, Türk-İş'in benimsediği ekonomik ve sosyal ilkelerin gerçekleştirilmesi için, bizzat Türk-İş tarafından o zamana kadar tamamlanması gereken bir faaliyeti yerine getirmek amacını taşımaktadır. Bu ihmal ve savsaklamaya karşı çıkan 12 Türk-İş üyesi sendika ve federasyon yöneticisinin, Türk-İş genel sekreteri tarafından daha başlangıçta suçlanan çalışmaları, haksız değerlendirme konusu yapılması sendika çevrelerinde huzursuzluk yarattı. Sosyal Demokrat hareketin başlattığı tartışmalar Türk-İş bünyesi içinde genişledi. Türk-İş yönetim kurulunun gündemine girmesi engellenen Sosyal Demokrat Düzen raporu kısa zaman içinde kamuoyunun gündemine girerek uzun tartışmalara yolaçtı.

Dörtler raporu ile başlayan, Onikiler raporu ile gelişen Sosyal Demokrat işçi hareketinin vardığı üçüncü aşama bir konseyin kurulması oldu. Hareketi yürüten sendikacılar Sapanca'da yaptıkları toplantılar sonucunda «Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi» adı altında resmi olmayan bir örgüt kurmuşlardır. Böylece hareketin tek elden düzenli olarak yürütülmesi sağlanmıştır.

Genel-İş, Petrol-İş, Yol-İş, Deniz-Ulaş-İş Harp-İş, Ges-İş, Oleyis, Besin-İş, Haber-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş, Kristal-İş, Kauçuk-İş, TGS, Deri-İş, Tekstil-İş, Sosyal-İş, Cevher-İş sendikalarının katıldığı konsey çalışmaları iki bölümde yürütüldü. Birinci bölüm, Türk işçi hareketinin uygulaması gereken 24 ilkenin işçi tabanına indirilmesini öngören eğitim düzeni üzerinde gerekli planlamaları kapsıyordu. Sonunda Sosyal Demokrat Düzen isimli raporda önerilen ilkeler ve konuları kapsayan bölgesel seminerler biçiminde bir eğitim uygulamasına geçilmesi karara bağlandı. İkinci bölümde Türk-İş yönetiminin düzeltilmesi ve Türk İşçi hareketine verilecek yeni yöntemin temel ilkelerinin tartışması yapıldı. Bu arada özellikle ülkemizin içinde bulunduğu siyasal bunalımdan bir an önce çıkılması için, işçi sınıfına düşen görevlerin yerine getirilmesi çareleri üzerinde durulmuştur. Bunun içinde bir an önce, Türk-İş yönetiminin görev bilinci ve sendikacılığın çağdaş kültür ve yönetim felsefesi içinde yetişmiş kimselerden kurulu, Sosyal Demokrat düşünceye bağlı bir kadro eline teslim edilmesi zorunluluğu ortaya konulmuştur. (13)

Sosyal Demokrat sendikacılar 4-5 Aralık 1971 günü Sapanca'da yaptıkları toplantıda bundan böyle izleyecek-

(13) - ÜNSAL, Engin - Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi, Milliyet, 16.12.971

leri politikayı ve sürdürecekleri eylem şekillerini saptamışlar ve bunun genel yürütümünü de yeni kurdukları Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi'ne bırakmışlardır. Konsey yayınladığı bildiri ile varlık nedenlerini ve amaçlarını bir kez daha kamuoyuna açıklamıştır. Sosyal Demokrat sendikacılar Türk-İş'in içinde bulunduğu kısır döngüden kurtarılmasını, tutucu olmamasını ve Türkiye'nin gerçeklerine uygun düşen bir politika izlemesini istemektedirler. Yayınladıkları bildiride temel görüşlerini şöylece belirtmişlerdir:

« 1 — Türk işçi hareketinin savunacağı tek yöntem kaynağını halkın özgür iradesinden ve genel oy mekanizmasından alan demokratik toplum düzenidir. Bu düzen işçilerle, kaderleri işçilerden farklı olmayan diğer çalışan sınıf ve sosyal tabakalar tarafından gerçekleştirilecektir. Bu düzen bir tek sınıfın egemenliği ve çıkarı için çalışmıyacaktır. Ancak şimdiye kadar emeklerinin karşılığı verilmeyen, sosyal hak ve güvenliklerine kavuşamamış insanlarımız bu haklarına kavuşuncaya kadar, ülkemizin imkanlarını yeniden dağıtıma tabi tutmaya önem verecektir. Bu iktidar, halkoyuna dayalı ve Anayasa ile sınırlı bulunacak, hiçbir sınıfın dikta veya sömürü heveslerine imkan tanımıyacaktır.

2 — Çalışan insanların siyasal eylem ve örgütlenmesi sonucunda, kurulacak olan bu iktidar, üretimi ve milli gelir bölüşümünü yeniden düzenliyecek, ekonomik görev ve yetkilerle donatılmış olacaktır. Özellikle artık değerin belirli ellerde yoğunlaşmasıyla bir kısım kişilerin, zümrelerin ser mayeyi bir çeşit sosyal ve siyasal tahakküm aracı olarak kullanmalarına son verecek bir politika izleyecektir. Bu amaçla devlete kalkınmada, sanayileşmede önemli hedefleri gerçekleştirebilmek için üretim araçlarına daha geniş şekilde sahip olma ve bu araçları toplumun tümünün çıkarına çalış-

tırma görevi verilecektir. Devlet, kitle ve özel sektör eli ile üretilen ve elde olunan tüm ekonomik sonuçlar, halkın mutluluğuna bir aracı olarak kullanılacaktır.

3 — Sosyal Demokrat düzende tüm haklar ve yetkiler çalışmaya, iş ve üretime katkıya saygı temeline oturacaktır. Bunun dışında her türlü sosyal ve ekonomik üstünlük ve tahakküm statüleri meşru ve haklı sayılmıyacaktır. Kaynağını çalışan kitlelerin siyasal eyleminden almakla birlikte, Sosyal Demokrat düzen, toplumun öteki sınıf ve tabakalarının anayasal hak ve özgürlüklerine saygılı olacak, kamu hizmet ve imkanlarının dağılımında adalet ölçüsünden ayrılmıyacaktır.»

Konsey bu görüşler üzerinde anlaştıktan sonra, tüm işçileri sendikaları ve yöneticileri kapsayan bir örgüt ve eğitim planı üzerinde görüşmeler yapmış ve hazırlanan programları kabul etmiştir. Ayrıca Türkiye Şişe Cam Fabrikaları işvereni tarafından greve gitmek zorunda bırakılan Kristal-İş sendikasının bu haklı ve hukuka uygun direnişinin sonuna kadar desteklenmesi ile bağımsız sendikaların ülkenin en büyük işçi örgütünde yeralmaları yolunda yoğun bir çalışma yapılması için oy birliği ile karar alınmıştır.

Konseyin kurulmasına ve yayınlanan bildirideki görüşlere Türk-İş'ten genel bir tepki geldi. Genel başkan, «ideolojik tartışmalar ve önerilerle Türk işçi hareketinin bölünmek istendiğini, bu tip oyunların memleketi buhranlara sürüklediğini, Türk sendikacılığının yalnızca Atatürkçülüğü metot olarak benimsediğini, vatanseverlik bilincinin rehberleri olduğunu» ileri sürerek şunları söylemiştir: «Sosyal Demokratların görüşleri yönetim kurulunda reddedilmiştir. Yönetim kurulunun yürürlükte olan bu kararı karşısında tartışmayı sürdürmek, sendika içi demokrasiye ay-

kırı gelmekte. sendikacılık prensipleri ve disiplini ile çelişmektedir. Türk-İş'in 11 yıldır idaresini elinde bulunduran kişilerin bu defa Türk-İş'i acze düşürdükleri ithamı karşısında susmak istemedim. Bu iddiaları reddediyorum. Kanaatlarında ısrarlı iseler Türk-İş tüzüğüne göre hareket etmelerini bekliyorum.» (14)

Türk-İş'e bağlı belli başlı sendikaların temsilcileri olan Sosyal Demokrat sendikacılar ise Türk-İş'i parçalamak değil, onu hak ettiği ağırlıkla Türk sosyal ve ekonomik hayatında yerine oturtmak amacını taşıdıklarını heryerde belirtmelerine rağmen Türk-İş yöneticilerinin bu tip saldırılarından kurtulamamışlardır. Kendilerini yenileme zorunluluğunu kabul etmeyen Türk-İş yöneticileri bu tip saldırılarla kolay yola kaçmışlar, Sosyal Demokrat sendikacıların önerdikleri sistemli bir düzene karşı herhangi bir alternatif ile çıkamamışlardır. Politik hayatın her tarafında olduğu gibi kendi çıkar düzenlerini, Atatürkçülük maskesi altında sürdürmeğe çalışmışlardır.

Sapanca toplantısında Konseyin kurulması, Sosyal Demokrat hareketin daha tutarlı ve bilinçli bir düzeye ulaşmasını sağlamıştır. Bundan sonra konsey üyesi sendikalar, konsey yönetim kurulunun çizdiği sınırlar ve saptadığı ilkeler çerçevesinde çalışmalarını sürdürmüşler ve diğer çevrelere karşı sıkı bir güçbirliğine girmişlerdir. Sendika yöneticileri her gittikleri yerde ve toplantılarda 12'ler raporunun doğrultusunda konuşmalar yaparak işçi kitlesini uyarmışlardır. Ayrıca Genel-İş, Oleyis ve Ges-İş gibi büyük sendikaların önderliğinde bölge toplantıları ve seminerleri düzenlenerek işçilere rapor ve Sosyal Demokrat öneriler an-

(14) - Akşam gazetesi, 10 Aralık 1971

latılmıştır. Konsey bunların yanında işçi ve sendika sorunları üzerinde araştırmalar yaptırarak bilimsel raporları kamuoyuna sunmaktadır. Asgari ücret ve beslenme üzerine yapılan araştırmalar tartışmalara yolaçmıştır.

Son yıllara ait veriler gözönüne alınırsa, 12'lerin temsil ettikleri üye sayısının Türk-İş'in toplam üye sayısının %40ı civarında olduğu ileri sürülebilir. Harekete yakın olan kaynaklar ayrıca Haber-İş, Deri-İş, Ar-İş, TGS, Su-İş, Hava-İş, Selüloz-İş ve Koop-İş sendikalarınında Sosyal Demokratlara katıldıklarını, yirmibin üye daha getirdiklerini belirtmektedir. Daha sonraki katılmalarla beraber, Konseye bağlı olan sendikaların sayıları 24'ü bulmuştur. Sosyal Demokrat sendikalar büyük örgütleri ile Türk-İş bünyesi içinde önemli bir güç meydana getirmektedirler. Bağımsız sendikalar arasında da Sosyal Demokratlara katılma eğilimi artmaktadır. Bütün bunlara rağmen Sosyal Demokratlar asıl güçlerini 1973 yılında yapılacak olan Türk-İş genel kurulunda göstereceklerdir. Yeni bir siyasal parti veya konfederasyon kurulmasını isteyen Sosyal Demokratlar Türk-İş örgütü içinde partilerüstü politikaya karşı yoğun bir muhalefet yürütmektedirler. Onların bu muhalefeti son dönemde, diğer sendikalar arasında olumlu bir hava yaratmaktadır. Metal-İş ve Teksif gibi büyük sendikalarda aynı yönde olumlu bir tutum içine girmişlerdir. Ortanın Solu akımının yurt çapında yayılmasına paralel olarak birçok bölgesel sendika Sosyal Demokrat harekete katılmaktadır.

Olağanüstü dönemin koşullarından yararlanan bürokratik güçler, bugün Türk-İş içinde gelişen bu akımı önlemenin yollarını aramaktadırlar. Bilinçle gelişen bu hareketin tabana yayılmasını önlemeye ve bölmeye çalışmaktadırlar. Bürokratik güçlerin temsilcisi olarak senatör

olan Türk-İş genel sekreteri yaptığı çıkışlarla Sosyal Demokrat hareketin yetersizliği izlenimini yaratma girişimlerine kalkışmaktadır. Olağanüstü dönemin uzayıp gitmesi Sosyal Demokrat hareketin gelişimi açısından en büyük engel olmuştur. Bütün bunlara rağmen Konsey çalışmalarını aralıksız sürdürmekte, bölgesel seminerler ve eğitim toplantıları düzenlenmekte, işçi sorunları ile ilgili araştırmalar yaptırarak raporlar yayınlanmaktadır, Şimdiye kadar yayınlanan iki büyük rapor ile yetinmeyen Sosyal Demokrat hareket ülkenin her sorunu ile ilgili toplantılar yapmakta ve çözüm yollarını ortaya koymaktadır.

Zamanımıza kadar, Türk sendikacılığı pek çok özlemini 24 ilke diye adlandırdığı bir sosyal politika çerçevesi içinde toplamıştır. Ne var ki bunları gerçekleştirmek için yıllarca siyasal bir güce sahip olamamıştır. Sosyal Demokrat hareket bu güçsüzlüğü yenmeye yönelerek ortaya çıkınca kısa sürede geniş bir taraftar kitlesine sahip olmuştur. Gelecek yıllarda Türk sendikacılığını partilerüstü politika batağından kurtarabilecek bir umud ışığı olarak doğan Sosyal Demokrat hareketin başarıya ulaşması işçi kitlelerinin son umududur. Sosyal Demokrat hareketin hedefe varması Türk sendikacılığının gerçek rayına oturması olacaktır. (15)

(15) - ÇEÇEN, ANIL - Sosyal Demokrat Sendikacılık Hareketi, BARIŞ gazetesi. 29 Aralık 1972

XI BÖLÜM

SONUÇ

Yirminci yüzyılın başlarına doğru ülkemizde işçi hareketleri gelişmeğe başladı. Yabancı işverenlerin çalıştırdıkları işyerlerinde kapitülasyonlara dayanarak yürüttükleri ağır baskılar ve sömürü karşısında işçiler yer yer ayaklanmaya başladılar ve kendi haklarını savunmak üzere direnişe geçtiler. Sömürü düzeninin giderek ağırlaşması ve haksızlıkların artması karşısında işçi hareketleri de yoğunlaştı. Ezilen işçiler yabancılara ve onların işbirlikçilerine karşı örgütlenmek zorunluluğunda kaldılar. Böylece Türkiye'de tam sendika niteliğinde olmamakla beraber işçi sınıfınının örgütlenmesi yirminciyüzyılın başlarında ortaya çıktı. İşçi dernekleri kurma şeklinde başlayan örgütlenme hareketleri bir süre sonra sendikalaşmaya yöneldi. Ve sonunda Türk sendikacılığı gelişme rayında çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü durumuna ulaştı.

Genel bir bakışla, Türk sendikacılığı geçirmiş olduğu önemli aşamalar yönünden başlıca üç döneme ayrılabilir:

1 — Osmanlı İmparatorluğunun son yılları
2 — Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönem
3 — 27 Mayıs Devriminden sonraki dönem

Cumhuriyetin kurulmasının ve daha sonra 27 Mayıs Devriminin getirdiği değişiklikler, Türk sendikacılığının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu dönemlerden ilkinde tam olarak örgütlenmiş sendikal hareketler görülmemektedir. Hareketler sendikal düzeyden çok kitlesel düzeyde oluşmaktadır. Her geçen gün baskılarını artıran kapitülasyon düzeninin ekonomik bunalım döneminde, işçiler açlığa ve sefalete dayanamayarak grevlere girişmişlerdir. Yalnızca grevler ve direniş hareketleriyle geçen Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında tam anlamıyla sendikacılık yoktur. Özellikle İkinci Meşrutiyet döneminde meydana gelen grevlerin giderek şiddetlenmesi, işçi kitlelerinin işbirlikçi ve sömürücü sınıflara karşı direnmekte sonuna kadar kararlı olmaları nedeniyle gerçekleşmiştir. Nitekim işçilerin emperyalistlere ve yabancı kökenli zümrelere karşı direnerek yarattıkları mücadele ortamı, daha sonraları ulusal kurtuluş savaşının başlaması için gerekli ön koşulları da beraberinde getirmiştir. İşçilerin mücadelesi kısa bir süre içinde tüm halkın mücadelesine dönüşmüştür. (1)

Türk sendikacılığının ikinci dönemi Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti ilân etmesiyle beraber başlar. Bu dönem, siyasal gelişmeler ve iktidar değişiklikleri açısından, Atatürk, Tek parti, ve Demokrat Parti dönemleri olarak başlıca üçe ayrılır. İzmir İktisat Kongresinde işçilerin varlığının kabul edilmesine rağmen, örgütlenmeleri tamamlanmadığından ve aralarındaki ayrılıklar nedeniyle işçiler ağırlıklarını ortaya koyamamışlardır. Egemen çevreler bu durumda daha ağır basınca, işçilerin sendika kurma ve diğer hakları uzun yıllar geciktirilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle yeryüzünde yayılan özgürlük ve demokrasiye ge-

(1) - ŞANDA, H. Avni - 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, 1962, İstanbul

çiş döneminde, işçilerde sendika hakkına kavuşmuşlardır. Çok kısa sürede yurdun her köşesinde örgütlenebilen işçiler birkaç yıl sonra, 1952 de, bir konfederasyon kurabilecek duruma gelebilmişlerdir. Eskisine oranla kamuoyunda daha çok seslerini duyurabilecek düzeye ulaşabilen işçi kitleleri sendikalar aracılığı ile sosyal ve ekonomik sorunlarına eğilebilmişlerdir.

Türk sendikacılığı elde edilen yeni hak ve özgürlüklerden sonra tam bir gelişme yoluna girerken politik oyunlar ve siyasal baskılarla karşılaşmış, zamanla gerçek niteliğini yitirerek siyasal partiler karşısında güçsüz kalmıştır. Sendika başkanlarının politikacılar arasından seçilmesi veya seçilen başkanların günlük politikaya karışmaları ile sendikalar 1950-60 döneminde siyasal iktidarın tek yanlı baskısı altına girmiştir. Yıllarca önce vaad edilen grev hakkı verilmeyince ortaya çıkan huzursuzluklar baskı yöntemi ile önlenmeğe çalışılmıştır. Politik baskıların sürüp gitmesi, sendikacılığı yozlaştırmış ve çok geçmeden kapitalist çevrelerin mutlak egemenliğine teslim etmiştir.

1950'lere karışık ve kararsız bir ortamda giren Türk sendikacılığı 1961 Anayasası'nın getirdiği düzende yeni çıkarılan yasalarla yeni haklar elde edince eskisine oranla daha güçlü olarak işverenlerin karşısına çıkmış ve genel olarak «sarılık» suçlamasından kurtulmuştur. Özellikle grev hakkının işçilere tanınması, kısa zamanda sendikal hareketlerin yurt çapında büyük bir hızla gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de çağdaş anlamıyla sendikacılık 27 Mayıs devriminden sonra elde edilen hak ve özgürlükler sayesinde, ancak üçüncü dönemde görülebilmektedir. İşçiler egemen çevrelerin ve işverenlerin baskılarına, sömürülerine, haksızlıklarına karşı,

kamuoyundan daha yakın bir ilgi gördükleri için kendilerinden beklenen dinamik tepkiyi gösterebilmişlerdir. Bu sonucun elde edilmesinde, son yirmi yıllık süre içinde sendikaları yönetebilecek derecede bilgili ve yeterli elemanların yetişmiş olmasının da rolü vardır. Herşeyden önce işçi kitlelerinin, 1960'dan sonra hızlanan eğitim çalışmalarının etkisiyle sendikacılığın yapısı ve kendilerine olan yararları konusunda bilgi sahibi olabilmeleri için belirli bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Temelde oluşan bu evrimin belirtileri, ancak 1960'dan sonra gözle görülür hale gelmiştir.

Günümüzde Türk sendikaları sık sık sesleri duyulan baskı gruplarının en önde geleni olmuşlardır. Grev ve toplu sözleşme haklarına sahip olmaları her bakımdan güçlerini artırmıştır. Bunun yanında yeni yasayla getirilen «toplu sözleşme hükümlerinden yararlanabilmek için sendikalı olmak» koşulu sendikalara üye olan işçilerin sayısını artırmakta ve dolayısıyla sendikaları güçlendirmektedir. Sendikalar bir taraftan toplu sözleşmeler yaparak temsil ettikleri sınıfın durumunu düzeltmeğe çalışırken, bir taraftan da dolaylı olarak gene işçi çıkarlarıyla ilgili çeşitli çalışmalarda bulunmaktadırlar. Son yıllarda çıkan çeşitli yasaların hazırlanmasında ve ulusal düzeyde yürütülen tartışmalarda sendikalar ve onların önemli bir kısmını temsil eden konfederasyonlar bir baskı grubu olarak varlıklarını duyurmuşlardır. Sendikalar ayrıca, gelişimlerini sürdürmek için kendi bünyeleri içinde eğitim ve araştırma çalışmalarına önemle yer vermişlerdir. Bütün bunlardan sonra; Türkiye'de sendikalar doğuş dönemlerini tamamlamış, her an kapanma tehlikesiyle geçen bir dönemi de başarıyla aştıktan sonra, varlıkları anayasa güvencesi altına alınmış dinamik toplum unsurları olmuşlardır. Öyle ki, her ilerici atılım ve

girişimlerle beraber sendikalarda karşı direnişe geçince, ekonomik hayattaki dengesizlik biraz olsun giderilebilmiş ve en sonunda işçiler işverenlerle masabaşına eşit koşullar altında oturarak toplu iş sözleşmeleri yapabilmişlerdir.

1960 sonrasında Türk sendikacılığının gelişimi önemli özellikler göstermiştir. Sendikalar çalışmalarında işçi kitlelerinin meslek çıkarlarının korunması amacını gütmüşlerse de, zorunlu olarak bu girişimlerin, politika alanına taşan yönleride olmuştur. Yeni çıkarılan sendikalar yasası sendikaların siyasal partilerle organik bağlar kurmasını engellemiştir. Bununla birlikte, sendikal çalışmaların «siyaset ile uğraşma» olarak nitelendirildiği ve bu gerekçeye dayanarak engellendiği devreler artık geçmişte kalmıştır. Sendikaların politik alana giren çalışmalarının siyasal partiler tarafından demokrasinin doğal bir sonucu olarak anlayışla karşılandığı ve kamuoyunun oluşmasında giderek ağırlığı artan bir unsur oldukları açıkca görülmektedir. 27 Mayıs devrimini izleyen günlerde siyasal partilerin çalışmaları yasaklanınca, sendikalar kamuoyunu oluşturan en önemli unsur olmuşlar ve vatandaş kitlelerinin genel siyasal eğilimlerini dile getirme görevini yapmışlardır. Kurucu Meclise temsilci gönderen sendikalar, yeni Anayasa'nın hazırlanışında görev almışlardır. Bunun yanında sosyal ve ekonomik konularda işçi kitlelerinin eğilimlerini sistemli bir şekilde ortaya koyan Türk sendikacılığı, siyasal partilerin tutumlarını işçi yararlarına uygun bir yöne kaydırma yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Bunun sonucu olarak bazı partiler programlarında işçi kitleleri yararına önemli değişiklikler yapmışlardır.

Türk sendikaları yeni yasaların çıkmasından sonra ekonomik durumlarını da olumlu yönde geliştirmişlerdir. Sendikalara üye olma koşulu, aidatların toplanmasından işverenin yükümlü tutulmuş olması ve bunun ücretten kesme yolu ile yürütülmesi bu konuda kolaylık sağlayarak ötedenberi süregelen anlaşmazlıklara son vermiştir. Kabaran üye sayısı aidatlar yolu ile sendikalara büyük ekonomik güç sağlamıştır. Güçlenen sendikalar daha büyük hareketlerin finansmanını rahatça karşılayabilmişlerdir.

Grev ve toplu iş sözleşmesi haklarının elde edilmesi ile sendikaların yanında işçilerin de ekonomik durumları düzelmiştir. Sendikaların son on yılda giriştikleri ücret mücadeleleri ulusal gelirin bir bölümünün daha işçilere transferini sağlamıştır. Yıllarca sermaye karşısında etkili araçlardan yararlanamayan emek, ulusal gelirden kendisine düşmesi gereken payı yeterince alamamıştır. Grevi Türk işçisine bir Anayasal hak olarak getiren 1961 Anayasası'ndan önceki dönemin yarattığı eşitsizlik ve tek yanlılık I. Beş yıllık Planda dile getirilmiştir. Plana göre işçilerin 1950-60 döneminde gelirlerindeki artış yüzde onu bulmaktadır. Onuncu yılına girecek olan toplu sözleşme düzeninin ekonomik açıdan ilk yararı emek ordusunun ulusal gelir dağılımında uğradığı zararı önlemek olmuştur. Sendikaların giriştikleri mücadeleler ulusal gelirin bir bölümünün daha işçilere transferini sağlamıştır. Ekonomik durumu düzelen ve yeni örgütleniş biçimini günlük hayatlarında duyabilen işçiler giderek toplumsal bilinç düzeyini de belirli bir biçimde geliştir-

mişlerdir. İşçiler artık sendikalar, aracılığı ile kendi haklarının ve yarınki görevlerinin bilincine varıyor, toplumun ileriye dönük kesimleri ile birlikte yeni bir demokratik düzeni araştırıyorlardı. (2)

Bütün olumlu gelişimlere rağmen, Türkiye'de emek ordusunun çok önemli bir bölümü sendikal örgütlenmenin dışında kalmaktadır. Geniş bir tarım kesiminin bulunduğu Türk ekonomisinde milyonlarca tarım işçisi hem sendika hem de sosyal güvenlik haklarına kavuşamamışlardır. Tarım-İş yasası egemen çevrelerin baskılarıyla yıllardır uyutulmaktadır. Tarım işçileri modern endüstri ve hizmetler kesimindeki işçilerin elde ettiği ortamı yıllardır umutla beklemektedir. Bunların yanında dört milyonu aşkın bir emek gücünün yeraldığı 1970'ler Türkiye'sinin özelliği tam iki milyon yedek işsiz potansiyeline sahip bulunuşudur. Türkiye'de toplam işgücünün ancak üçte biri örgütlenebildiğinden Türk sendikacılığı daha gerçek temellerine oturmamıştır. Ayrıca bu işgücü sekizyüzü aşkın bir sayıya ulaşan sendikalar arasında bölünmüştür. Yurt dışına gönderilen işçiler işsiz sayısını ancak yarım milyon düşürebilmektedir. Sağlam temele oturamamak Türk sendikacılığının en önemli darboğazlarından birisidir. Sarı sendikaların toplumsal çalkantılara ve en sonunda kaynak israfına yolaçacak bölünmeler doğurarak bilinçli ve örgütlü çalışmaya zarar vermesi de bu darboğazı zorlamaktadır. Siyasal amaçlarla ilerici sendika ve federasyonları ortadan kaldırmak isteyen ünlü sendikalar yasasının yarattığı örgütlenme sorunları ise halâ çözüm beklemektedir.

(2) - GEVGİLİLİ, Ali - Kamu Kesiminde Ücret ve Sendikalar, Milliyet, 4 Ocak 1972

Türk sendikacılığı ekonomik alanda gelişirken sosyal alanda da önemli aşamalar katetmiştir. Türk işçilerinin sosyal güvenliği, sosyal sigortalar düzeninin kurulması ile gerçekleşmiştir. Yirmibeş yıllık bir geçmişi geride bırakan sosyal sigorta düzeninin daha sonraki gelişmeleri toplumun geçirdiği aşamalara derinden bağlı kalmıştır. 1950'lerin ilk yılları bunun tipik örnekleriyle geçmiştir. Memur ordusunun gücünün kırıldığı ve işçi sınıfının yavaş yavaş siyasal ve sendikal bir güç olarak toplumun önüne çıkmağa başladığı bu yeni dönemde, başlangıçta yalnız iş kazası ve meslek hastalıkları sigortalarından meydana gelen sosyal güvenlik sistemine yeni halkalar eklenmiştir. 1950 yılı ihtiyarlık, 1951 yılı ise hastalık ve analık sigortalarını getirmiştir. Daha sonraki yıllarda ise ölüm sigortası gerçekleşmiştir. Grevden bir hak olarak yoksun bırakılan ve önemli siyasal engellerle karşı karşıya bulunan sendikal hareket, herşeye rağmen siyasal ve ekonomik alanın egemen güçlerini kendisine belirli ödünler vermeğe zorlayabilmiştir. 1965 yılında ise işçi sigortaları daha büyük bir kapsamla, sosyal sigortalar niteliğine kavuşturulmuştur. 1971'in sonunda 1.3 milyon sigortalı işçiyi koruma alanına alan sosyal sigortalar, önümüzdeki dönemde daha da gelişebileceğini ortaya koymuştur. 1971'in sonlarına doğru ise sigortalı işçi sayısı 1.5 milyonu aşmıştır. Sosyal sigortaların işçi sayısı hızla büyüyen ve kapsadığı alan gelişen bir Türkiye'de, hizmetlerinin kalitesini yükseltmesi şimdiden bazı önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Hukuk alanında ise Türk sendikacılığı henüz tam bir açıklığa kavuşamamıştır. 1970 yılında sendikalar yasasına getirilen değişiklikler uygulama alanına bir türlü aktarılamamıştır. Disk'i tasfiyeye ve Türk-İş'i güçlendirmeğe yönelen değişikliklere rağmen Disk halâ yaşamaktadır. Olay-

lara yolaçan değişikliklere göre ülkede 36 işkolu saptandığından yalnızca 36 sendika olacak ve işçiler her işkolunda kurulan çoğunluk sendikasına girmek zorunda kalacaktı. Sendika enflasyonu gerekçesi ile getirilen bu değişikliklere rağmen uygulamada sendika özgürlüğü yaşamış ve dokuzyüze yakın sendika ile beraber Disk çalışmalarını eskisi gibi sürdürmüştür. TİP'in açtığı dâva üzerine Anayasa Mahkemesi son değişiklikleri iptal etmiştir. Bu durumda Türk sendikacılığı hukuk ve uygulama açılarından tam bir çelişki içindedir. Ayrıca Tarım-İş yasasının yıllardır uyutularak çıkarılmaması yüzbinlerce tarım işçisinin sendikacılık hareketi içinde yerlerini almasını önlemektedir. Sendikal hareketin sağlıklı bir gelişim çizgisine oturabilmesi için sendikalar yasasının durumunun bir açıklığa kavuşturulması ve Tarım-İş yasasının öncelikle çıkarılması gerekmektedir.

Gerçek anlamıyla 1960'dan sonra ortaya çıkan Türk sendikacılık hareketinin son 12 yılı genel olarak ele alınınca şu özelliklerle karşılaşılmaktadır: Yıldan yıla hızlanan hareketlerin 1/3'ü İstanbul'da meydana gelmiştir. Ankara'da % 8, Adana'da % 8, İzmir'de ise % 10 oranında sendika hareketleri görülmüştür. Hareketler en çok gıda (%17), metal ve makina dallarında (% 10), ve dokuma endüstrisinde % 8.9 oranında gerçekleştirilmiştir. Gene işçi hareketlerinin % 52'si 50 kişiden çok işçi çalıştıran işyerlerinde olmuştur. İşçi hareketlerinin yapılış şekli ise sırasıyla şöyledir: Grev % 70.73, pasif direnme % 10.76, miting % 9.05, işgal % 5.9.

Sendikal hareketlerin başlıca nedeni olarak ücret ve sosyal hak yetersizliği % 42.26 ile en başta gelmektedir. Hareketlerin % 51.31 i Türk-İş'e % 17'si ise Disk'e bağlı sendikalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Sendika hare-

ketleri boyunca devlet yöneticilerinin genel olarak ilgisiz tutumları ve sıkışınca grevleri erteleme yoluna fazlaca baş vurmaları işçi kitlelerince hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. (3)

Siyasal açıdan ise; Türk sendikacılığı henüz tam rayına oturmamakla beraber 1970'lerde ilginç bir döneme girmiştir. Yıllarca Türk sendikacılığını konfederasyon düzeyinde tekbaşına yöneten Türk-İş, 27 Mayıs devrimi ile DP baskısından kurtulmuş fakat AİD yardımlarıyla Amerikan etkisine girmiş ve Amerikan tipi sendikacılığı benimsemiştir. Ekonomik yardımlarla Türk sendikacılığı partilerüstü politika çıkmazına sürüklenmiştir. Son on yılda Türk-İş'e onbeş milyon liraya yaklaşan bir yardım yapan AID bunun karşılığında partilerüstü politikayı empoze etmiştir. Türk-İş Eğitim Koleji ve Türk-İş'e bağlı sendikacılara AID tarafından sağlanan Amerika gezileri bu siyasal etkinin başlıca araçları olmuştur. İşçinin eğitimi kısa zamanda Amerikan sendikacılığının öğretimine dönüşmüştür. Amerikalılar Türk işçilerine ekonomik mücadelenin yeterli olacağını, politik mücadelenin gereksiz olduğunu öğretmişler ve partilerüstü politikanın uygulanabilmesi için kesenin ağzını açmışlardır. Böylece Türk sendikacılığına yardım adı altında, sendikacılığın gerçek anlamda gelişimi önlenmiştir.

Bu durum haklı olarak sendikal çevrelerde sert tepkilerle karşılanmıştır. 27 Mayıs devriminin getirdiği özgürlük ortamı içinde serbestçe yayılmağa başlayan toplumcu görüşler Türk sendikacılığının politik yönünü etkilemiş ve sonunda bir bölünmeyi hazırlayarak örgütlemiştir. Hızla gelişen sol hareketler ve bu dönemde kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin çalışmaları Disk ile sendikal çevrede yankısını

(3) - SOSYALİST PARTİ DERGİSİ - sayı: 2, Şubat 1971

bulmuştur. Sendikacılık hareketi içinde toplumcu görüşlerin etkisiyle ABD tipi sendikacılık eğilimine karşıt olarak beliren bu gelişmenin en ucunu temsil eden Disk hareketi sendikalar yasasında yapılmak istenen değişikliklerle engellenmeye çalışılmıştır. Ancak Türk sendikacılığındaki toplumcu gelişmenin Disk ile sınırlı kalmadığı ve Türk-İş içinde yeni gelişmelere olanak hazırladığı, yeni girişimlerin ortaya çıktığıda bir gerçektir.

1970'lerde Amerikan yardımının azalmaya başlamasıyla beraber Türk-İş içinde partilerüstü politikaya karşı yeni tepkiler ortaya çıkmıştır. Aynı tepki ile doğan Disk marksist temele dayanan bir yöntemi uygulamaya kalkışınca sendika çevrelerinde pek fazla taraftar bulamamıştır. Türk sendikacılığında ikinci kez beliren tepki hareketi, marksizmin klasik tezine yanaşmadan, yirminci yüzyılın sentezci toplumculuğu olan Sosyal Demokrasiyi savunarak mücadeleye girişmiştir.

Türk-İş'ten kopmak yerine Türk-İş'i demokratik sol bir tabana ve politikaya oturmak isteyen Sosyal Demokrat sendikacılar, yıllardır ekonomik mücadele düzeyinde tutulmak istenen Türk sendika hareketini politika alanında da büyük bir güç haline getirmek amacındadırlar. 1960 devriminden sonra çeşitli nedenlerle başarısızlıkla sonuçlanan Çalışanlar Partisi denemesi Türk sendikacıları için büyük bir ders olmuştur. Bu nedenle Sosyal Demokrat sendikacılar yeni parti kurmak yerine demokratik solu savunan bir partiyi desteklemeyi Türk sendikacılığı için çıkar bir yol olarak önermişlerdir.

Türk-İş'in partilerüstü politikası ile tezini, Disk'in marksist denemesi ile antitezini ortaya koyan Türk işçi hareketi, 1970'lerde Sosyal Demokrat İşçi Hareketi ile çağdaş bir sentez geliştirme çabalarına girişmiştir. Zaten Türk-İş'in

ilerici bir anlayış ile kabul edilen yirmidört ilkesi buna olanak tanımaktadır.

Yıllardır ülkemizde egemen çevreler politikayı işçiler için tabu olarak göstermişlerdir. Oysa yurt sorunlarıyla ilgilenme hakkına her vatandaş gibi işçiler de sahiptirler. Politika ile uğraşmak demokratik rejimlerde herkesin hakkıdır. Çağdaş gelişmeler karşısında politika hiçbir zaman sermayeci çevrelerin tekelinde kalamaz. Bir sendikacı politikanın üstünde veya dışında kalamaz çünkü her an politikanın içindedir. Bu gerçeği partilerüstü sendikacılığın şampiyonu Türk-İş genel sekreteri bile kabul etmekte, ne var ki işçilere daha beklemeyi önermektedir. Işçiler kendi haklarına sahip çıkabilmek için daha ne kadar bekleyeceklerdir? Aslında işçi sorunları ülke sorunlarından ayrı düşünülemez. Ülke politikası ister istemez işçi kitlelerini de kapsar.

Türk sendikacılığının karşılaştığı sorunların çözüme bağlanabilmesi ancak siyasal bir gücün parlamentoda işçiler adına bulunmasına bağlıdır. Demokratik yoldan işçiler için tek çıkar yol budur. Sosyal Demokrat bir tutum, işçilere siyasal bir güç kazandıracak ve sağ partilerin baskılarını ortadan kaldıracaktır. İşçi kitlelerinin bilinçle sandık başına gitmesi Demokratik Halk Devrimi'nin gerçekleşmesinde büyük etken olacaktır. İşçiler artık kendi çıkarlarını savunacak demokratik-solcu bir partiyi iktidara getirebilecek, haklarını ellerine fırsat geçtikce kısıtlamağa çalışan sağcı partilerin ardından bilinçsizce gitmeyecektir.

Sosyal Demokrasiyi kuracak olanlar çalışan halk kitleleridir. Çalışanların başında da işçiler gelir. Sol toplumsal güçlerin gerçekleştirmeye çalıştığı Sosyal Demokrat düzenin karşısına çıkan her güç sağ toplumsal bir güçtür.

Sağ toplumsal güçlere karşı verilecek mücadelede sendikacılığın görevi büyüktür. Özgürlükçü demokrasilerde bütün Sosyal Demokrat partiler işçi kitlelerinin ve sendikaların büyük destekleri ile iktidara gelmektedirler.

Bugün Türkiye'de Sosyal Demokrat nitelik kazanan tek parti Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Sosyal Demokrasiye yönelen sendikacılık hareketi bu parti ile ilişkiler kuracak ve O'na destek sağlayacaktır. CHP'nin seçimle işbaşına gelebilmesi ve çalışanlar lehine düzen değişikliğine yönelmesi, Türk sendikacılık hareketinin bilinçli desteği ile sağlanabilir. Bu noktadan sonra ekonomik mücadele siyasal mücadele ile tamamlanmalıdır. Aksi durumda tüm sendika hareketleri örgütlenen sermaye çevreleri karşışında yetersiz kalacaktır.

Türk sendikacılığında hızla gelişen Sosyal Demokrat hareketin başlıca ilkesi inançta birlik olmalıdır. Liderler ve sendikalar arasındaki kısır çekişmelere son verilmeli ve sendikal hareket büyük bir baskı grubu olarak ülke sorunlarının çözümünde tüm ağırlığını ortaya koymalıdır. Ancak bundan sonra demokrasimiz topallamaktan kurtulacaktır. Politik alanda emeğin başarısı sağlanmadıkça çalışan kitleler sefaletten kurtulamıyacaktır. İşçiler bölünerek güçsüz kalmaktan çekinmeli, bütün sendikaları tek bir konfederasyonda toplamaya çalışmalıdırlar. Tek ve güçlü bir konfederasyona gidilirken hiçbir zaman sendika özgürlüğü zedelenmemeli, işçiler birleşmeye ve diğer çevrelere karşı ortak bir hareket içine girmeye ikna edilmelidirler.

Sosyal Demokrat hareketin konfederasyon düzeyinde örgütlenmesinden sonra, yapılacak başlıca iş Sosyal Demokrat bir partinin (Bugün CHP) mutlak bir şekilde desteklenmesidir. Parti, işçilerin politik gücü haline getirilmelidir. Sendikaların ekonomik mücadelelerinin tek başına

yetersiz kaldığı artık anlaşılmıştır. Siyasal mücadele parlamenter düzeyde verilmelidir. Sendika örgütlerinde bilinç sağlayan işçiler partiye de girmeli ve parti içinde görev almalıdırlar. Nitekim batı demokrasilerinde, sendikalar ve Sosyal Demokrat parti ilişkilerini sendikacı kökenli işçi milletvekilleri sağlamaktadır. Her grup ve sınıf kendi çıkarı doğrultusunda siyasal partilerde örgütlenirken, işçilerin partilerüstü politika adı altında tarafsız(?) kalmalarının artık anlamı yoktur. Özgürlükçü demokrasilerin hiçbirinde bu gülünç Amerikan modeli sendikacılık görülmemektedir. Sosyal Demokrat parti doğrultusunda politik eyleme girecek işçiler ülkede demokratik rejimin en büyük güvencelerinden birisi olacak, ihtilalci akımların işçi kitleleri arasına sızmalarına olanak tanımayacaktır. Demokratik bir sol gelişim işçi kitlelerini hedefine götürecek ve sermaye iktidarının yerine çalışan halk kitlelerinin iktidarı geçecektir. Kapitalistleşme süreci içine girmiş ülkelerde işçi hareketi çalışanların iktidarına öncülük edebilecek en büyük güçtür. Türk sendikacılığı Sosyal Demokrat partiyi destekledikten sonra, Türkiye'de gerçek demokrasiye doğru bir adım daha atılacak, sandıktan işçi oyları ile artık egemen çevrelerin sağcı pa r tileri çıkmıyacaktır Seçim yolu ile iktidarın değiştirilebilmesi için Sosyal Demokrat partinin arkasında demokratik bir halk cephesi kurulmalıdır. Burada Türk sendikacılığına öncülük görevi düşmektedir.

Desteklenecek parti ile ilişkiler düzenli ve sürekli olmalıdır. Bunu yürütecek olan işçi milletvekillerinin hepsinin Sosyal Demokrat partiden seçilebilmesi için sendikacılar çalışmalıdırlar. Her seçimde işçilerin milletvekili adayları bir süre önceden saptanmalı ve sendikalar aracılığı ile adaylar işçi kitlelerine duyurulmalıdır. İşverenlerin, bozuk düzenin savunucusu sağcı partilerden işçi milletvekili seçilmesi

gibi bir çelişkiye artık son verilmelidir. İşçiler, tutucu partiler arasında bölünmekten kurtularak kendi çıkarları doğrultusunda çalışacak bir Sosyal Demokrat partinin çatısı altında birleşmelidir. İşçi milletvekillerinin hepsi bu partiden seçilmeli ve parlamentoda güçlü bir işçi grubu oluşturulmalıdır. Birleşen işçiler kendi sorunlarına öncelik tanınması için partiye baskı yapabilmeli, işçi milletvekilleri de işçilerin hak ve çıkarlarını yasama organlarında savunabilmelidir.

Sendika örgütleri partinin yönetici kademeleri ile işçi tabanı arasında iletken rolünü yerine getirmelidirler. İşçi isteklerini ve sorunlarını yazılı veya sözlü olarak sendikalar partiye aktarmalı ve ülke sorunları karşısındaki parti politikasını da işçilere anlatabilmelidirler. Sosyal Demokrat dünya görüşünün işçilere anlatılması görevini sendikacılar yerine getirmelidirler. Bunun için de işçinin eğitimine öncelik tanınmalıdır. Her sendika kendi örgütü içinde bir eğitim merkezi kurmalı ve yurt çapında eğitim çalışmalarını tek elden planlamalıdır. İşçi sorunları, bölge toplantıları, seminerler ve kurslar şeklinde işçilere anlatılmalıdır. Bunların yanında, iş içinde eğitime önem verilmelidir. Eğitim çalışmaları başlıca üç aşamada yürütülmelidir: Önce temel eğitim, sonra mesleki eğitim ve en sonunda da siyasal eğitim. Eğitimde amaç işçiyi sosyo-ekonomik düzen ve ülke sorunları üzerinde aydınlatmak ve kendi çıkarları doğrultusunda bilinçlendirmek olmalıdır. İşçi kitlelerinin ezilmesi ve sömürülmesi böylesine yoğun bir eğitim ile önlenecektir. Eğitim çalışmaları yanında sendikalar işçi ve ülke sorunları üzerinde yayınlar çıkarmalı, yayın organları ile üyelerine sürekli seslenmelidirler. Eğitim çalışmaları amacına ulaştıktan sonra işçi kitleleri kendiliklerinden Sosyal Demokrat partiye yönele-

cekler ve çeşitli partilerin oy deposu olmaktan kurtulacaklardır.

Sendika ve parti ilişkileri Sosyal Demokrat bir iktidarın oluşması açısından büyük önem taşımaktadır. Sendikaların politik sesi olacak partinin güçlü olabilmesi ve devlet yardımından kendini kurtarabilmesi için sendikacılar işçiler arasında partiye yardım kampanyası açmalıdırlar. İşçiler partiye ne kadar yardım ederlerse, partide o kadar güçlü olacak ve işçi haklarına daha fazla sahip çıkabilecektir. İşçilerin partiye yardım etmeleri aslında kendilerine yardım etmeleridir. Güçlü bir Sosyal Demokrat parti siyaset sahnesinde işçi haklarını ezdirmeyecektir. Türkiye'de bugünkü hukuk düzeni devam ettiği sürece sendika-parti arasında örgütsel ilişki kurulamaz ve sendikalar açıkca politika yapamazlar. Gerekli yasa değişiklikleri yapılırsa karşılıklı ilişkileri düzenlemek üzere partide bir işçi bürosu, konfederasyonda ise bir parti bürosu kurulabilir. Günümüzdeki hukuk düzeninde, resmi olmayan bir şekilde parti ve sendika temsilcilerinden oluşan bir ortak kurul kurulabilir ve belirli sürelerde toplanarak işçi ve ülke sorunlarını görüşebilir. Yasalara uygun bir şekilde sendikalar gene de partiyi destekleyebilirler. Resmi olmayan ortak kurul yanında, sendika ve parti arasında danışma, görüşme, eylem birliği ve hareketi destekleme biçiminde düzenli ilişkiler sürdürülebilir ve böylece yöneticilerle işçi tabanı arasında kopukluk olması önlenebilir.

Türkiye'de eğer gerçekten batı anlamıyla demokrasi isteniyorsa, çalışan kitlelere (işçi, köylü, memur, esnaf ve sanatkârlar) dayanan bir Sosyal Demokrat iktidarın seçimle işbaşına gelmesi sağlanmalıdır. Demokrasinin bir alternatifler rejimi olduğu ve çağımızın Sosyal Demokrasi dönemi

olduğu unutulmamalıdır. Bugün birçok gelişmiş ve gelişen ülkede Sosyal Demokrat partiler çalışan halk kitlelerinin oyları ile iktidara gelmiş veya gelmek üzeredirler. Türkiye'de en örgütlü çalışan grup olan işçilerin ve dolayısıyla sendikacılığın Sosyal Demokrat bir iktidarın seçimle işbaşına gelmesinde tarihsel bir görevi vardır. Türk sendikacılığı Sosyal Demokrat bir tabana oturarak, gerçek anlamıyla özgürlükçü demokrasinin ülkemizde yerleşmesine biran önce katkıda bulunmalıdır. Çünkü yarımyüzyıllık demokrasi deneyinde sermayeye dayanan tutucu iktidarların, gerçek özgürlükçü demokrasiyi özü ile ülkemize getiremiyeceğini artık halk kitleleri anlamıştır. Siyasal anlamda özgürlükçü demokrasinin, toplumsal ve ekonomik anlamda Sosyal Demokrat düzeninin gerçekleşmesi, işçi hareketinin benimseyeceği tutumla doğrudan doğruya ilişkilidir.

XII. BÖLÜM

EKLER

Ek: 1

TÜRK-İŞ'İN 24 İLKESİ

1 — Türk-İş, Türk milletinin ekonomik ve sosyal sorunlarını bir bütün olarak görür. Türkiye'nin hızlı, dengeli ve âdil kalkınmasını işçilerin refah, huzur ve güvenliği için şart sayar. Kalkınmanın gerçekleşmesi için bütün toplum sorunları ile yakından ilgilenmeyi görev ve amaç bilir.

2 — Anayasanın sosyal ve iktisadî haklar ve ödevler bölümünde yer alan hükümlerin mümkün mertebe kısa zamanda yerine getirilmesi ve Anayasa'da öngörülen bütün hususların işler duruma getirilmesini Türk-İş gerekli sayar. Türk-İş bu hususun yerine getirilmesi için bütün gücüyle çalışmayı, iktidar ve muhalefet partilerini bu yolda çalışmaya yöneltmek için etki gücünü kullanmayı ödev bilir.

3 — Anayasada öngörülen prensiplerin gerçekleşmesi için göstereceği çabaların yanı sıra, Anayasa dışı sosyal ve ekonomik bir düzen kurulması, devletin şeklinin

değiştirilmesi, Atatürk devrimlerinin ve demokrasinin tahribi amacına yönelen her türlü akıma karşı bütün gücüyle mücadele etmek Türk-İş'in temel görevlerinin başında gelir.

4 — Işçilerin ve geniş halk topluluklarının sosyal, ekonomik ve siyasal haklarının tam bir özgürlük içinde tamam olarak uygulanması için Türk-İş yaygın ve yoğun bir eğitim seferberliğine girişecektir. Türk-İş cehaletle mücadeleyi ve halkın kültür seviyesini yükseltmeye yardımcı olmayı görevleri arasında sayar.

5 — Türk-İş, sınıf ayrılıklarının derinleşmesine ve sınıf çatışmalarına yol açabilecek sebepleri ortadan kaldırmayı amaç alan ve sınıflar arasında denge, barış ve kaynaşma sağlayıcı bir politika izleyecektir.

6 — Devlet kesiminde aşırı merkeziyetçilik ve siyasî müdahalelerin önlenmesi, işçilerin bütün işyerlerinde yönetime etkili olarak katılması, kârdan ve verim artışından pay almalarının sağlanması konusunda güçlüklerin bertaraf edilmesini sağlamayı, Türk-İş, ilkeleri arasında sayar.

7 — Tarım işçilerini kısa zamanda Tarım-İş kanununa kavuşturmak, tarım işçilerinin çalışma şartlarının âdil esaslara bağlanmasını sağlayıcı tedbirleri almak ve gerçekleştirmek, Türk-İş'in başlıca görevleri arasındadır.

8 — Mümkün olduğu kadar, bütün işçilerin İş Kanunu kapsamına alınmaları, kıdem tazminatı aynen korunmak ve işverenlerce ödenmeye devam edilmek şartıyla, işsiz kalacak işçiler için İşsizlik Sigortası kurul-

ması ve bu hususların süratle gerçekleştirilmesi Türk-İş'çe sağlanacaktır.

9 — Topraksız veya dar gelirli köylünün yeterli toprağa ve verimli tarım işletmeciliğine kavuşmasını sağlayıcı, toprak dağılımında dengesizlik ve adaletsizliği önleyici, aynı zamanda tarımsal verimliliği artırıcı bir toprak ve tarım reformu yapılmasını ve bu reformun hızlı sanayîleşme ve işsizliği azaltma yönünden taşıdığı önemi gözönünde tutarak, biran önce gerçekleştirilmesi için siyasî partiler üzerinde bütün etkisini kullanmayı Türk-İş başlıca görev sayar.

10 — Orman köylüsünü insan onuruna yaraşır bir yaşama seviyesine ulaştırabilmek üzere Devlet desteğinin sağlanması için gerekli çalışmaları yapmak Türk-İş'in görevleri arasındadır.

11 — Yurdumuzda az gelişmiş bölgelerin kalkınması için plân ve yıllık programlarda bu bölgelere özel yer verilmesini ve bu bölgelerde alt yapı ve sanayî yatırımlarının artırılmasını sağlama konusunda Türk-İş kendisine düşen görevi yapacaktır.

12 — Adil bir vergi reformunun süratle yapılması, özellikle yüksek kazançlı büyük çiftçilerden yeterli vergi alınması, yoksul halka yük olan dolaylı vergilerin azaltılması, vergi kaçırma yollarının kapatılması, vergi ve servet açıklamasının devlete karşı yapılması konularında Türk-İş yetkili makamlar nezdinde gerekli ve etkili teşebbüslerde bulunacaktır.

13 — Kredi dağılımında köklü değişiklikler yapılması, dar gelirli, topraksız veya tapusuz köylülerin faizcilere muhtaç olmaktan kurtarılması, kredi dağılımında

iktisadî verimliliğin esas alınması, kredi kaynaklarının büyük tüccar ve aracılardan çok üretici köylülere, esnaf ve sanatkârlara, plân amaçlarına uygun yatırım yapan gerçek sanayicilere ortaklaşa yatırım yapmak isteyen halka açık anonim şirketlere yöneltilmesi Türk-İş'in görevleri arasındadır.

14 — Üretici köylü ve çiftçinin kooperatifleşmeleri, bu kooperatiflere devletin müdahalesini veya aracı ve tefecilerin sızmasını kesinlikle önleyici tedbirler alınması, ayrıca üretici kooperatiflere sınaî tesisler kurma imkânlarının sağlanması konularında Türk-İş yetkilileri zamanında uyaracak ve bu konuda gerekli çalışmaları yapacaktır.

15 — Dış ticaret düzeninde gerekli değişiklikler yapılarak üretici, köylü ve çiftçilerin sanayîcilerin ve devletin kendi ithalât ve ihracatlarını, kendi kuruluş yoluyla aracısız olarak yürütmeleri için gereken tedbirlerin alınması ve bu konuda gerekli çalışmaların süratle gerçekleştirilmesinin sağlanması için Türk-İş ilgililer nezdinde tüm ağırlığı ile gereken teşebbüsü yapacaktır.

16 — Petrollerimiz ve madenlerimizin geniş ölçüde devlet eliyle işlettilmesi bu alanda özel teşebbüse, devlet yatırımlarının verimli olamıyacağı küçük madenlerimizin işletilmesi için,. devlet kontrolü ve işçilerin yönetimine katılmaları, kârdan ve verim artışından pay almaları şartı ile izin verilebilmesini sağlayıcı tedbirlerin alınması konusunda Türk-İş gerekli çalışmaları yapacaktır. Bu alanda, yabancı sermayeye mümkün mertebe yer verilmemesi, yurdumuzun im-

kânları elverdiği anda yabancı sermayenin bu alanda çalıştırılmaması amaç edinilecek ve Türk-İş bu konuda takipçilik görevini eksiksiz yerine getirecektir.

17 — Yerli sermayenin başarabileceği işler için yabancı sermayenin yurda sokulmaması, yabancı sermayenin yurt dışına büyük kâr transferleri yapmasının önlenmesi, yabancı sermaye ile kurulan ortaklıklarda dünya ölçülerine uygun oranda ve millî ortaklıklardan alınanın üstünde kurumlar vergisi alınması konularında Türk - İş, yetkilililer nezdinde gerekli çalışmaları yapacaktır. Yabancı hissedarların Türk Devletine gelir vergisi ödememelerinden doğan kayıtların giderilmesi için tedbir alınmasını Türk-İş isteyecek ve bu konuda gerekli çalışmaları yapacaktır.

18 — Özel teşebbüsün Anayasa ve Plân ilke ve amaçlarına ve toplum yararına uygun işlemesi için etkili tedbirler alınmasını, kamu kesimi ile özel kesimde de plân disiplinin sağlanmasını Türk-İş ilgililerden isteyecektir.

19 - Kalkınma planlarında, belirli programlarda işsizliği azaltıcı ve lüks tüketim harcamalarını önleyici yatırımlara öncelik tanınması konularında çalışmak Türk-İş'in görevleri arasındadır.

20 — Devletin sosyal konut yapımına daha çok yardımcı olması, kendi evini kendi yapana devletçe daha fazla yardım edilmesi arsaya para yatırarak spekülâtif kazanç yolu bulmanın önlenmesi Türk-İş'in yetkililer nezdinde istiyeceği önemli görevleri arasındadır.

21 — Sağlık alanında sosyal güvenliğin süratle bütün hal-

kı kapsar duruma getirilmesi ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması için çalışmak Türk-İş'in görevidir.

22 — Eğitimde adalet ve plân amaçlarına uygunluğun sağlanması, Köy çocuklarına parasız meslekî eğitim yolları açılması, üstün yetenekli bütün dar gelirli aile çocuklarının yüksek öğrenim seviyesine kadar çıkabilmeleri için devletçe gereken yardımın yapılması, varlıklı ailelerin eğitim harcamalarına katılmalarının sağlanması, işçilerin meslekî eğitimleri veya yeni teknolojilere intibak edebilmeleri için işyerlerinde sürekli eğitim programlarının uygulanmasının sağlanması Türk-İş'in görevleri arasındadır.

23 — Ücrette adalet ve yeknasaklığın sağlanması, devlete ait işyerlerinde çeşitli ücret ödemelerinin yarattığı huzursuzlugun giderilmesi konusunda Türk-İş kendisine düşen görevi yapacak ve yetkilileri bu konuda çalışmaya teşvik edecektir.

24 — Türk işçisinin emeğini ordumuzun gücü ile birleştirerek yurt savunmasında öz kaynaklarımızın kullanılması ve savunma gücümüzün dış yardıma bağlı kalmadan yürütülebilmesi için, Türk-İş ulusal harb sanayîinin kurulması yolunda gerekli bütün çabayı gösterecektir.

Ek: 2

«SOSYAL DEMOKRAT DÜZEN»DEN (SONUÇ)

Çağımızda, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesi, ekonomik ve sosyal düzenlerinin yapısal değişikliklere uğratı-

larak modernleştirilmesi, siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarına sahip olabilmesi, insan gücü ve madde kaynaklarının ulusal çıkarlar yönünde kullanılabilmesi, sola dönük bir tutumla (Sosyal demokrat bir siyasetle) mümkün olmaktadır.

Son çeyrek yüzyıllık gelişmeler de göstermiştir ki, bağımsızlık mücadelelerini hem siyasal, hemde ekonomik cephede açan ülkeler, ulusal amaçlarını ancak, sola dönük bir yaklaşımla gerçekleştirebilmişlerdir. Kapitalist modelde kalkınma çabasına girmiş az gelişmiş ülkelerde, hem temel ekonomik bunalımlardan, hem de siyasal karakterli, üst-yapı sorunlarını ilgilendiren kavgalardan kurtulamamışlardır.

İç savaşlardan, egemen sınıfların yabancılarla bütünleşmiş çıkarcı birliklerine bağlı partilerin oyalama yarışlarından, darbelerden, yabancı müdahalesinden kurtulamayan ülkeler, temeldeki devrim stratejilerini yanlış çizmenin cezasını toplumca çekmektedirler.

Türkiye'de de, şimdiye kadar sol akımların uzun süre yasaklanması, sonra serbest bırakılması, neyin ne kadar yapılabileceğini tayin yetkisi hemen, daima bürokrat-aydın denilen kesimin iradesine bağlı kalmıştır. Sol fikir ve eylemlerin önderliğini, bu kesimdeki aydın-bürokratlar başkasına vermemekte titizlik göstermişlerdir.

Ancak, Türk bürokrasisinin geleneksel olarak, halktan kopuk, halka yabancılaşmış oluşu, bu zümrenin önderliğindeki sol akımların halk tarafından benimsenmesini imkânsızlaştırmıştır. Halk aydınlara karşı kuşkulu olduğu için onun kanalından gelen, kendisini kurtarıcı nitelikteki fikir ve eylemlere karşı da, ya ilgisiz kalmış, ya da onlara şüpheyle bakmıştır.

Öte yandan, Türk aydınlarının, çoğunlukla, Tanzimat'dan bu yana toplum hayatıyla ilişkili bütün davranış

larına, bir çeşit batı taklitçiliği, özenticilik eğilimi hâkim olmuştur.

Ekonomide, toplum hayatında, siyaset bilimlerinde, kültürde, eğitimde bu özenticilik eğilimi, halkla aydın arasında belirli bir mesafenin açılmasıyla sonuçlanmıştır. Sol akımlar da, aynı ilke içinde oluşmuş, bürokrat-aydın solculuğu, tabanını halka değil, kitaplara oturtmuştur. Teori ve uygulamada dahi, Türkiye'nin bürokrat-aydın solcuları, kendi ülkemizin koşullarına uygunluğu arayacak yerde, başka ülkelerin kendi düşünürleri tarafından, kendi ihtiyaçlarını cevaplamak amacıyla oluşturdukları modellere, gözlerini dikmiştir.

Nitekim 1961 den sonra, anayasal hak ve özgürlüklerin kavram ve yorumlarında, aydınların davranışı değişmemiştir. Bu dönemde başlayan ve giderek aşırılaşan sol akımlar, Türk toplumunun benimsiyebileceği, bunalımlarının giderilmesinde başvurabileceği, siyaset plânında geçerli sayabileceği sol fikir ve eylemler haline dönüşememiştir. Bazı siyasal parti ve sendikal örgütler tarafından, halkla bütünleşmiş, işçiyle kaynaşmış, onların ülkülerini gerçekleştirici nitelik kazanmış sosyal demokrat karakterli akımlar ise, 1971 Martı'ında normal çizgisinde bir duraklamaya uğratılmıştır. Büyük sermaye çevrelerinin bilinçli srtatejileri ile, gariptir ki, bazı solcu bürokratların etki ve yönetimine giren sorumsuz bazı kuruluşlarının yanlış stratejileri aynı çıkar noktasında buluşmuştur.

Ekonomik güçler kendi çıkarlarının kesileceği endişesiyle demokratik sol akımın gelişmesini köstekliyecek bütün eylemleri desteklerken, sorumsuz gençlik kuruluşları ve bürokrat aydınların halkla ilişkisiz sol devrim yapma hayâl-

lerinin aşırı ve tahripkâr bir dereceye vardırılmasına ses çıkartmamıştır. Siyasal iktidarın, son bunalımda, uzun süre hareketsiz kalışı, hattâ bunların «Her demokratik ülkede bulunan tezahürler» olduğunu söyliyerek, imâlı bir şekilde müsamaha göstermesi bu stratejinin gereklerindendir.

Bir başka deyişle, ülkenin ekonomik imkânlarını kendi ellerinde bulunduran güçler ile marksist bürokratlar, sosyal demokrat çizgideki siyasal parti ve sendikal örgütlerin başlattıkları bir hareketi durdurabilmek için. bütün ifratlardan yararlanmayı plânlamışlardı.

Ancak, bu ortamdan bekledikleri, umdukları gibi sonuçlanmamıştır. Türkiye'deki halkla, işçiyle, köylüyle bütünleşmiş sosyal demokrat bir sol akımın önderliği, 1971 Mart olaylarından sonra aydın-bürokrat tabakalarından, Türk İşçi Hareketi'ne geçmiş bulunmaktadır.

Açıkca belli olmuştur ki, Türkiye'de sosyal demokrat düzen için başarının ve sürekliliğin kesin koşulu, bu akımın bir halk hareketi niteliğini kazanmasıdır Önderliğin bürokrat aydınların değil, halkın en çok bilinçlenmiş, en iyi biçimde örgütlenmiş kesimi olan Türk İşçi Hareketi'ne geçmesi, gerçekten ihtiyacımız olan sosyal demokrasiyi hem kuracak hem de olgunlaştıracaktır Türk İşçi Hareketi'nin içinde, böyle bir istidatlı ve hazırlıklı kadro vardır

Unutulmaması gereken bir nokta da şudur ki, Avrupa ve Amerika'nın gelişmiş ekonomileri, yüzyıllar süren bir sömürgeciliğin ürünüdür. Kapitalist-Liberal fikir ve uygulamalar, batıda kendi modelinin temellerini kurmuştur. Bu ülkelerde şimdi bizim işçilerimiz için özenilecek, imrenilecek seviyeye gelmiş gibi görünen sosyal haklar ve ücret düzeni, yüzyıllar boyu süregelen bir birikimden işçilere belirli öl-

çüde pay verme politikasının bir sonucudur. Siyasal demokrasinin sağladığı haklarını isabetle kullanmasını öğrenen batılı işçi hareketleri zamanla siyasal örgütünü de kurarak, egemen sınıflarla kendi gücünü dengelemesini bilmiştir Ancak, böyle bir gelişme çizgisine gelinceye kadar, batılı işçi hareketleri, sınırlı haklar koparmak, daha iyi toplu pazarlık imkânlarını elde etmekten öteye önemli bir aşama yapamamıştır Kapitalist ekonominin sahipleri işçi sınıflarına, kendi egemenliklerine zarar vermeyecek, siyasal demokrasilerinin özünü değiştirmeyecek, artık değerden aldıkları aslan payını fazla küçültmeyecek, bütün işçi hareketlerine razı olmuşlar, işçilerin siyasal ağırlıklarını dikkate alır görünmüşlerdir Bunun yanı sıra, kurdukları siyasal düzende eğitim ve sosyal politikaya özellikle önem vermişlerdir. İşçilerin, köylülerin, ezilmiş sınıfların iktidar değiştirici nitelikteki bilinçlenmelerini sağlıyacak bir eğitime kesin olarak karşı koymuşlardır

Kapitalist Liberal Siyasetin akıllı adamlarından Prof- Keynes, çağın gelişmelerini iyi hesaplıyarak, bu yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, geçerlik kazanan yeni bir düzen ortaya atmıştır. Bunun adı «Refah Devleti»dir. Bu devlet düzeninde, ekonominin yapısı değişmiyecek, üretim biçimi değişmeyecek, siyasal üst yapı kurumları değişmeyecektir. Ama daha insaflı, daha merhametli, daha adaletli bir tutum gösterilerek işçilere, köylülere, küçük burjuva sınıflarına yeni primler verilecektir.

Bu yeni düzenin bir başka adı da «Sosyal adaletçi düzen»dir. Batıdaki Kapitalist Liberal fikirlerin bu yeni görüntüsü, bir süre, işçileri ve sendikal örgütleri yumuşatmış, kendi ağırlıklarını siyasal ve sosyal bir güç olarak or-

taya koyarak, iktidar üzerinde talepde bulunma akımlarını duraklatmıştır.

Fakat «Refah Devleti» (WELFARE STATE) sözü, aslında kapitalist üretim biçiminin korkunçluğunu gizlemek için kullanılmış bir maskeydi. Batılı işçi hareketinin önderleri bunu anladıkları andan itibaren İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi sendikaların siyasal güç olma amaçlarına dönmüşlerdir.

Kapitalizmin ehlileştirilmesi, sevimli gösterilmesi ve sınıflar arası korkunç uçurumun üzerine perde çekilmesi amacıyla önerilmiş bulunan bu yeni teori ve uygulama, gelişmiş batılı ülkelerin işçi sınıfları için bir süre müsamahayla karşılanmıştır.

Ancak, sömürgeciliğe dayanma imkânı bulunmayan, kendileri sömürgelikten yeni kurtulmuş ve üretim biçimleri en ilkel tarım ekonomisinin basamaklarında sürüklenen azgelişmiş ülkelerde, sermaye birikimi olmamıştır. Sanayileşme gerçekleşmemiştir. Yapısal değişmeler, hedefine ulaşmamıştır. Daha açık bir deyimle, batılı kapitalistlerin başka ülkelerden sömürüp getirdiklerini, kendi işçilerinin payını biraz daha büyüterek yeniden bölüşmesi, belki oralardaki işçileri tatmin etmiştir. Fakat, bölüşecek, paylarını artıracak bir zenginliğe kavuşmamış azgelişmiş ülkeler için, refah devleti politikası, mevcut adaletsizlikleri aynı oranda sürdürmekten öteye bir anlam taşıyamaz.

Kalkınmanın, sanayileşmenin, sosyal hayatın yapısını değiştirmenin bir aracı olamayacak, bunu sağlayamayacak hiçbir yöntem, azgelişmiş ülkeler için geçerli olamaz Sosyal Demokrat bir toplum düzeni önerisinde bulunan Türk İşçi liderlerinin kanısı şudur ki, sosyal demokrasinin ama-

cı öncelikle Türkiye'yi ihtiyacı olan kalkınma çizgisine getirecek bir model olmasıdır. Bu model bir dünya görüşü içinde oluşacaktır. Daha açık bir deyimle, sosyal demokrasi, bir düzeltmecilik, bir sosyal adaletçilik, kapitalistlerin egemenliklerini kabul etme hareketi değildir. Bir kısım Türk-İş yöneticileri ile sosyal demokrat ideolojide buluşan örgütlerin liderleri arasındaki temel görüş farkı da buradan doğmaktadır.

Kanımızca TÜRK-İŞ'in bir kısım icracıları da zaman zaman sosyal demokrat ideolojinin iddialarını ortaya atmakta, metodlarını savunmaktadır. Ancak, onların bu davranışları, mevcut egemen sınıflar karşısında kendilerini güçlü kılmak için demokratik sol akımı bir çeşit propaganda aracı halinde kullanmaktan ibaret kalmaktadır. Onlar, bir noktada, mevcut ekonomik güçlerle yukarıdaki uzlaşmayı yöntemleştirmek hevesindedirler. Oysa sosyal demokrasiyi, bir sanayileşme, bir kalkınma, sürekli toplum modeli yaratma niteliğinde görenler, elbette TÜRK-İŞ'in bir kısım yöneticileriyle aynı stratejide bulunamazlar.

Bu nedenle, TÜRK-İŞ'in, kendi tabanındaki işçilerin, sendikal örgütlerin temel ihtiyaçlarını karşılayan, hatta, yalnız işçi sınıfının değil, onlarla kader birliği içinde olan köylüler, esnaf ve sanatkârlar, kamu görevlisi sosyal tabakaların tümünün mutluluğunu kuracak bir yeni düzen kurmaya yönelik bir tutuma girmesi gerekir.

Marksist-Leninist teori ve bunlara eklenen Maoist uygulamalar, Türk İşçi hareketinin benimsiyebileceği bir model değildir. Olamaz da. Ulusal koşullarımız, tarihsel geleneklerimiz, sosyal devrimlerimiz, azgelişmişlikten kur-

tulmak için toplumca vazgeçilmez değerler olarak saydığımız özgürlüklerimizle, bu modeli taklit etmemize imkân ve gerek yoktur.

Her çeşit üretimi, her çeşit ekonomik faaliyeti insanların mutluluğu için bir araç sayan dünya görüşünün sahipleri, «İşçinin iktidarı» adını almak için, işçinin köleleştirilmesine, insan haysiyetinin değerlerinden yoksun bırakılmasına razı olamaz.

Özgürlük içinde, toplumun tümünü mutluluğa kavuşturacak bir düzen, Türk İşçi Hareketinin özlemidir Bunun adı ve modeli «Sosyal Demokrat» ideolojisi ile belirtilmiştir.

Bunu gerçekleştirmek Türk İşçi Hareketinin ödevi olmalıdır. Bunu yapamazsa, bundan kaçınırsa, bu düzeni kurmada yeteri kadar inatçı ve bilinçli olarak yürüyemezse, işçi kesimiyle, köylü tabakalarıyla, bütün mutsuzlar çoğunluğunun kaderinde hiçbir değişme olamayacaktır. Türk milletinin içeriden ve dışarıdan sömürülmesi sürüp gidecektir. Türkiye sosyal ve siyasal huzura kavuşamıyacaktır. Yakın tarihimizde sıklaşan türden, sosyal patlamalar devam edecektir. Bunu fırsat bilen egemen sınıflar, işçilerle birlikte, tüm güçsüzlerin siyasal sosyal ve ekonomik hakları üzerinde yeni kısıtlamalar yapmaya cesaret bulacaklardır.

Buna karşılık, bu raporun başından beri önerdiğimiz sosyal demokrat ideoloji çerçevesi üzerinde çalışarak, bunu olgunlaştırıp, geçerli bir siyaset aracı haline dönüştürerek ilerlerse, daha doğrusu Türk işçileri, kendilerine düşen tarihî ödevi yerine getirirlerse, toplumumuz yeni bir çığır açacak, Türkiye azgelişmişlik kıskacının elinden kurtulacaktır.

Çalışanların önderliğinde, halktan doğacak ve halkla özdeşleşecek bir sosyal demokrat akım, işçi hareketinin tabiatı gereği dogmatizmden ve özenticilikten, taklitçilikten arınmış olacağı için, toplumumuzda kolaylıkla kökleşebilecektir. Demokratik olacaktır. Milli olacaktır. Temelinde halkoyu bulunacağı için de, çıkarcı ve egemen çevrelerin engelleyemiyecekleri kadar güçlü olacaktır.

Halk-aydın çelişkisinden kurtulmuş olacağı için, bürokrasinin, halk karşısında bir dev engel gibi yorumlanması da ortadan kalkacaktır. Devletin bütün imkânlarıyla ve örgütleriyle, halkın kendi iradesinin tecellisi olarak, halkın hizmetinde olduğu görülecektir.

Çünkü:

1 — Ekonomik güç, devletten ve özel teşebbüsten çok, çalışanların, üretime katkıda bulunanların elinde biçimini kazanacaktır. Yoğunlaşacaktır. Üretim araçları devlette de özel teşebbüste de olsa üretimden elde olan değerler, toplumun ortak çıkarları için kullanılacaktır. Kitlesel teşebbüs dediğimiz sendika ve kooperatif sektörle, devlet kesiminin yönetim ve denetiminde, işçiler, teknokratlar, köylüler, aydınlar söz sahibi olacaklar, karar organında karar alacaklardır.

2 — Demokratik rejim, ekonomik bakımdan güçlenen halk topluluklarını siyasettede en etkin güç durumuna getirici, halkın kendini yönetmesi ilkesine daha çok genişlik ve gerçekçilik kazandırıcı bir yapıya ve dinamiğe kavuşacaktır.

3 — Hızlı ekonomik gelişme ile ekonomik ve sosyal hayatta sıhhatli bir adalet ve denge düzeni kurulmuş olacaktır.

4 — İnsan kişiliğininin gelişmesi, her türlü engelden ve olanak eşitsizliğinden kurtulmuş olacaktır

Böylece bazı bürokrat-aydın devrimcilerin düşündükleri gibi «halka rağmen halk için» sloganında gizlenmiş olan halkı yönetme erkini elde bulundurma amacı yerine, «Halkla beraber halk için» görüşü gerçekleştirilmiş olacaktır. Bilindiği gibi, en iyi niyetlerle başlatılmış bulunan ve «Halka rağmen halk için» devrim yöntemi, kısa zamanda yozlaşabilmekte, halktan kopup bir aydınlar oligarşisine dönüşebilmektedir.

Yüz yıllık siyasal mücadele tarihimiz bunun tanığıdır. Türk halkı, kendisine değer vermeyen, özgürlük getirmeyen, mutluluğu belirli tabakaların hakkı gibi gösteren hiçbir akımdan yana olmamıştır.

Sosyal demokrasi, ideolojisiyle yöntemiyle Türk halkının asırlar boyu özlediği düzenin adıdır Bunu da Türk İşçi Hareketinin önderliğinde gerçekleştirecektir.

Ek: 3

SDDF İŞÇİ FORUMU BİLDİRİSİ

9-10 Mart 1971 tarihinde Sosyal Demakrasi Dernekleri Fedarasyonunu'nun çağrısıyla toplanan işçi forumu aşağıdaki hususların kamuoyuna duyurulmasını kararlaştırmıştır:

1 — Ülkemiz daha önce benzerleri görülmemiş önemli gelişmelere tanık olmaktadır. Son günlerde büyük şehirlerde ve özellikle başkent Ankarada ortaya çıkan

olaylar huzursuzluk ve güvensizliğide beraberinde getirmiştir.

2 — Bu gelişmeleri birkaç kişinin yanlış haraketlerine veya kötü niyetlerine bağlamak yanıltıcıdır. Bütün bu olayların nedeni mevcut bozuk düzen ve onun gittikce daha hızlı dönen iç ve dış sömürü çarklarıdır.

3 — Bugünkü düzeni muhafaza etmek için çırpınan sağ sosyal güçler yani kapitalistler, tüccarlar, toprak ağaları, aracı ve tefeciler bütün olanaklarını seferber ederek halkın sömürüye son verme ve daha insanca yaşama uğraşına karşı çıkmaktadırlar.

4 — Doğası gereği bu güçlere karşı yer alması gereken işçilerin sorunları ve çözüm yolları köylü, esnaf ve memurun sorunları ve çözüm yolları ile ortaktır. Sol sosyolojik güçlerin bu hayati mücadele içinde aynı cephede yer alması zorunludur.

5 — Bozuk düzenden bunalan sol sosyal güçlerin bilinçlenmesi giderek hızlanmakta ve insanca bir düzenin müjdecisi olmaktadır Diğer taraftan çıkarları çelişmeye başlayan egemen güçler arasında çatışmalar meydana gelmekte ve sağdaki bölünmeler hızlanmaktadır.

6 — Ülkenin ve bu arada işçilerin sorunlarının çözümü, kalkınmış, sömürüyü yoketmiş, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik temellerine dayanan Sosyal Demokrat Düzende gerçekleşebilir.

7 — İşçiler bir yandan özlenen düzeni gerçekleştirmek için devrimci birikimi artırırken, diğer yandan mevcut düzeni zorlamak ve emeklerinin karşılığını almak için ellerindeki grev hakkını, işverenlerle bir üst düzeyde

mücadele olanaklarına kavuşmak için genel grev hakkına yükseltmeye kararlıdır.

8 — Egemen güçler diğer geri kalmış ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yurt sorunları ile uğraşmayı, bir takım aydın kişilerin tekelindeki bir olay ve çalışanlar için tabu olarak, damgalamaya çalışmaktadırlar. Sömürcüler koalisyonunun toplumumuzun en geniş örgütlenmiş kesimini politikadan uzaklaştırmak ve böylece kendi çıkarlarını devam ettirmek için ortaya attıkları partilerüstü politika yutturmacasına karşı en güçlü şekilde mücadele edilecektir.

9 — Bugün ülkemizdeki siyasal demokrasi, çalışan halkımızın bilinçlenmesi için en elverişli ortamdır. Bu bilinçlenmeyi engellemek isteyen aşırı sağ ve aşırı sol işbirliği halinde faşist bir yönetimi tezgahlamaktadırlar. Aşırı sağın bu gelişmeyi yavaşlatmak ve mevcut düzeni bir süre daha yaşatmak için baskı kanunları adı ile faşizmi getirmek istediği artık gün ışığına çıkmıştır. Ne yazık ki kitlelerden ve tartışma ortamından uzaklaşmış bir takım sözde ilerici aydınlar ve onların gençlik kesimindeki örgütleri de anarşik eylemlerle faşizmi davet etmekle tartışma ve örgütlenme özgürlüklerinin yokolduğu bir toplumda kendi sapık ve köhnemiş fikirlerini gerçekleştirebileceklerini sanmaktadırlar. Mevcut düzeni değiştirmek için çalışan bizler, demokratik rejimi korumaya, plânlı anarşik eylemlere karşı koymağa ve faşizme karşı gerektiğinde genel greve gitmeye kesinlikle kararlıyız.

TÜM ÇALIŞANLAR-SÖMÜRÜSÜZ VE KALKINMİŞ BİR TÜRKİYE İÇİN DEMOKRATİK HALK CEPHESİNDE BİRLEŞİP SOSYAL DEMOKRASİYİ GERÇEKLEŞTİRELİM.

- ***ANIL ÇEÇEN***

Ankara Koleji ve Ankara Hukuk Fakültesi mezunudur. Çeşitli devlet görevlerinden sonra, bir yıl Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünde asistanlık yaptı. Halen Ankara Hukuk Fakültesi Hukuk Sosyolojisi ve Hukuk Felsefesi kürsüsü asistanıdır. Ayrıca Halkevleri Atatürk Enstitüsü Genel Sekreteridir.

Altı yılık yazı hayatında çeşitli dergi ve gazetelerde makale ve fıkra yazarlığı yapmıştır. İki arkadaşı ile beraber «ADIM» dergisini beş yıl süre ile çıkarmıştır. Türk Devrimi, Atatürk ve Atatürkçülük, Halk ve halkçılık, Sosyal Demokrasi konularında çeşitli incelemeleri yayınlanmış, 1970 yılında da «SENDİKALİZM» adlı kitabı çıkmıştır.

- ***TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK***

Türkiye'de sendikacılık genel anlamıyla şu bölümlere ayrılabilir : Cumhuriyetin kuruluşuna kadar örgütsüz işçi hareketleri, Cumhuriyet sonrası işçi dernekçiliği, çok partili demokrasiye geçerken kağıt üzerinde kalan göstermelik sendikacılık, devrim sonrasında gerçek sendikacılık ve son dönemde dondurulmuş sendikacılık. İşte ülkemizde işçilerin örgütlenme girişimleri bu aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir.

Sevinç Matbaası : 1973

Fiatı: 15 TL.